ภาพลักษณ์ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

สารนิพนธ์

ของ

นวรัตน์ เหรียญทอง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ตุลาคม 2549

ภาพลักษณ์ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

บทคัดย่อ

ของ

นวรัตน์ เหรียญทอง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ตุลาคม 2549

นวรัตน์ เหรียญทอง. (2548). *ภาพลักษณ์ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : อาจารย์ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์.

สารนิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ภาพลักษณ์ผู้หญิงที่ปรากฏในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง โดยศึกษาจากหนังสือรวมเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจำนวน 5 เล่ม รวมเรื่องสั้นที่นำมาศึกษาทั้งสิ้น 80 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่าศรีดาวเรืองเสนอภาพลักษณ์ผู้หญิงไว้ 4 ด้าน คือ ภาพลักษณ์ด้านกายภาพ ภาพลักษณ์ด้านลักษณะนิสัย-อารมณ์ ภาพลักษณ์ด้านสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาชีวิตและภาพลักษณ์ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น

ศรีดาวเรืองกำหนดลักษณะทางกายภาพให้ผู้หญิงมีหลายบุคลิก เพื่อให้เห็นลักษณะที่ต่างกันอย่างเด่นชัด โดยมุ่งนำเสนอลักษณะนิสัยอารมณ์หลายด้าน มีทั้งภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีนิสัยขยัน อดทน มุ่งมั่นในอุดมคติ มีเมตตา ศรัทธาในพุทธศาสนา ด้านอารมณ์จะโศกเศร้าเสียใจจากการพลัดพราก หรือสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ด้านความรักกล้าแสดงความรู้สึกต่อเพศตรงข้ามอย่างเปิดเผย ด้านสติปัญญาในการแก้ไขปัญหา แม้ผู้หญิงจะวิตกกังวลกับปัญหาหรือภัยที่อาจเกิดกับผู้หญิง แต่เมื่อประสบปัญหาผู้หญิงก็สู้ชีวิต กล้าเผชิญกับอุปสรรคอย่างไม่ย่อท้อ แม้จะเป็นปัญหาด้านขนบประเพณีหรือปัญหาสังคม ผู้หญิงก็กล้ายืนหยัดเรียกร้องสิทธิของตน จนประสบความสำเร็จในที่สุด ในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นนั้น ผู้หญิงตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี ด้านความสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้น จึงกล้าตัดสินและแสดงอารมณ์ความรู้สึกได้เท่าเทียมกับสามี เมื่อคบกับเพื่อนชายก็กล้ามีเพศสัมพันธ์ แต่ถ้าผิดหวังในความรัก ก็รู้จักให้อภัย และยอมเสียสละให้คนรักแต่งงานกับผู้หญิงที่มีฐานะดี เพื่ออนาคตของเขา

ศรีดาวเรืองพยายามเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงให้เป็นลักษณะของ “ผู้หญิงก้าวหน้า” ที่มีลักษณะโดดเด่นแตกต่างกับ “ผู้หญิงทั่วไป” ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ศรีดาวเรืองนำเสนอเกิดจากประสบการณ์ชีวิตที่เคยผ่านในช่วงเหตุการณ์การปกครองของประเทศไทยช่วง 6 ตุลาคม 2519 แนวคิดของเธอสอดคล้องกับทฤษฎีเฟมินิสต์ (Feminism) ที่ต้องการเรียกร้องความเสมอภาคของสตรีกับบุรุษ นอกจากนี้ศรีดาวเรืองยังแทรกทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ที่สัมพันธ์กับจักรวาลและธรรมชาติไว้ด้วย

THE IMAGE OF WOMEN IN SRI-DAO-RUENG'S SHORT STORIES

AN ABSTRACT

BY

NAWARAT RIENTHONG

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Master of Education degree in Thai

at Srinakharinwirot University

October 2006

Nawarat Rienthong. (2005). *The Image Of Women In SRI-DAO-RUENG'S Short Stories*. Master's Project, M.Ed. (Thai). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Project Advisor : Phanupong Udomsilpa.

The purpose of this master's project is to analyze the image of women in Sri-Dao-Rueng's short stories. Eighty stories from five of Sri-Dao-Rueng's books are studied. It is found that Sri-Dao-Rueng's image of women can be grouped into four categories: 1) physical features 2) characters and emotions 3) intelligence in solving life problems and, 4) relationship with others.

Sri-Dao-Rueng's women have a variety of personality. They have positive characters i.e. diligence, patience, determination towards ideal, kindness and faith in Buddhism. Concerning emotions, they feel regret for the departure of their beloved and they dare to express their love towards the opposite sex. As for intelligence in solving problems, although they worry about their problems or misfortunes, they fight against them and will not give up. Despite traditional or social problems, they fight for their right until they succeed. Regarding relationship with others, the women realize their roles. They even have more roles in their family. Like husbands, they make decisions and express their own feelings. They dare to have affairs with their boyfriends. However, when they are disappointed in their love, they learn to forgive and let their lovers marry other well-off women for their better life.

The women in Sri-Dao-Rueng's short stories are presented as "modern". They are obviously different from "the common woman". This results from the writer's experiences during the political situation in Thailand leading up to the military coup on October 6, 1976. Her 'modern' views about society are very feminist: she sees men and women as equal and has strong opinions about the position of women in society. On top of this, her books reflect her philophical views about the role of mankind in relation to the universe and nature.

ภาพลักษณ์ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

สารนิพนธ์

ของ

นวรัตน์ เหรียญทอง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ตุลาคม 2549

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่อง*ภาพลักษณ์ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง* ของนางสาวนวรัตน์ เหรียญ-ทองฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....

(อาจารย์ ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....

(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน

(อาจารย์ ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ผกาศรี เย็นบุตร)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมเกียรติ คู่ทวีกุล)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เฉลียวศรี พิบูลชล)

วันที่ เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2549

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาของอาจารย์นิตยา บุญสิงห์ และอาจารย์ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้แนวคิดและคำปรึกษาอันเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัย ตลอดจนให้คำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ผกาศรี เย็นบุตร และผู้ช่วยศาสตราจารย์สมเกียรติ คู่-ทวีกุล ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์เป็นกรรมการสอบสารนิพนธ์ อีกทั้งให้ข้อเสนอแนะที่มีค่ายิ่งจนกระทั่งสารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มอย่างสมบูรณ์

กราบขอบพระคุณบิดามารดา ผู้มีพระคุณสูงสุดในชีวิต ขอขอบคุณ คุณทวิวรรณ วรรณ-พฤกษ์เพื่อนร่วมงานที่ช่วแปลบทคัดย่อฉบับภาษาอังกฤษ คุณสุนีย์ มุมบ้านเซ่าที่มีส่วนช่วยให้ผู้วิจัยมีมานะและกำลังใจในการทำงานวิจัย คุณขนิษฐา ทินวัฒน์และคุณสุวิมล คำนวนที่มีส่วนช่วยประสานงานเรื่องเอกสารต่างๆ จนงานวิจัยประสบผลสำเร็จ

ขอขอบพระคุณปิยมิตรทุกท่านทั้งในสถานที่ทำงาน และในเอกภาษาไทย ที่เป็นกำลังใจและช่วยเหลือผู้วิจัยในด้านต่างๆ ระหว่างการทำสารนิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

อนึ่งคุณค่าและประโยชน์อันใดที่พึงเกิดจากสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมเป็นเครื่องบูชาพระคุณของบิดามารดา และเหล่าคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัยตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

นวรัตน์ เหรียญทอง

สารบัญ

บทที่ **หน้า**

1 บทนำ 1
ภูมิหลัง 1
ความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย 8
ความสำคัญของการศึกษาวิจัย 8
ขอบเขตของการศึกษาวิจัย 8
นิยามศัพท์เฉพาะ 10
วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย 10

2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 11
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง 11
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง 11
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง 12
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณกรรม 13
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณกรรม 13
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณกรรม 16
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ 19
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ 20
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ 29

3 วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง 36
ภาพลักษณ์ทางกายภาพ 42
วัย 42
รูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ 46
การแต่งตัว.. 53
สุขภาพ 57

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ **หน้า**

3 (ต่อ) ภาพลักษณ์ทางนิสัย 63
การแสดงออกทางพฤติกรรม 63
ความขยัน การตั้งใจจริง และความมุ่งมั่นในอุดมคติของตนเอง 64
ความเมตตากรุณา และการศรัทธาในพุทธศาสนา 69
ความมานะอดทน 77
การวิตกกังวลกับปัญหา 79
อารมณ์และความรู้สึกในด้านต่างๆ 86
ความหวาดกลัวภัยที่อาจเกิดกับผู้หญิง 86
ความโศกเศร้าเสียใจ 90
ความรัก 94
ภาพลักษณ์ด้านสติปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิต 97
สติปัญญาในการแก้ปัญหาครอบครัว 97
สติปัญญาในการแก้ปัญหาการงาน 106
สติปัญญาในการแก้ปัญหาค่านิยมของสังคมสังคมและวัฒนธรรม 108
ภาพลักษณ์ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น 123
ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ 123
ความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนร่วมงาน 136
ความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อน 143

4 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ 153
สรุปผล 153
อภิปรายผล 154
ข้อเสนอแนะ 155

บรรณานุกรม 156

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์ 162

บทที่ 1
บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษาเรื่องของผู้หญิงในประเทศไทยได้รับความสนใจมาตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 หากเมื่อมองย้อนกลับไปในอดีต เพื่อดูการปฏิบัติต่อผู้หญิงในสังคมไทย โดยเฉพาะในสมัยที่มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชพบว่า ผู้หญิงมีทั้งภาระและหน้าที่ที่จำกัดอยู่เฉพาะการดูแลเรื่องงานบ้าน การปรนนิบัติสามีและการเลี้ยงดูบุตร แต่เมื่อพิจารณาในเรื่องของสิทธินั้น แทบจะไม่มีเลย ดังที่ธานินทร์ กรัยวิเชียร (2525 : ผ.1) ได้ระบุไว้ในหนังสือชื่อ*สิทธิสตรี*ว่า "สตรีมีสภาพเหมือนทรัพย์สินของผู้เป็นสามีเท่านั้น เนื่องจากกฎหมายอนุญาตให้สามีขายภรรยาเมื่อใดในราคาเท่าใดก็ได้" ผู้หญิงในอดีตจึงเปรียบเสมือนเป็นสิ่งของหรือทรัพย์สินที่ผู้ชายจะเลือกกระทำอย่างไรก็ได้ตามความพอใจของตน

ความเหลื่อมล้ำทางสิทธิของผู้หญิงในสังคมไทยที่แตกต่างกับผู้ชายนั้น ได้มีการปรับแก้ไขกฎหมายสำคัญ 2 ฉบับ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2511 : 278) คือ การแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะลักพา โดยให้สิทธิแก่หญิงในการเลือกคู่ครองเมื่ออายุ 20 ปี และพระราชบัญญัติเรื่องสามีขายภรรยา บิดามารดาขายบุตรระบุว่า สามีจะขายภรรยาไม่ได้ ถ้าภรรยาไม่ยินยอม ทั้งนี้ทรงเห็นว่า กฎหมายเก่าที่ให้สิทธิในการขายภรรยาได้นั้นไม่มีความยุติธรรม "กฎหมายบทนี้เมื่อพิเคราะห์ดูเหมือนผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน หาเป็นยุติธรรมไม่"

การศึกษาเรื่องสิทธิของผู้หญิงมิใช่จะเป็นที่สนใจเฉพาะในระดับประเทศเท่านั้น แต่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับโลก ภายหลังจากที่องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้ปี พ.ศ. 2518-2528 เป็นทศวรรษของสตรี และได้กำหนดให้วันที่ 8 มีนาคมของทุกปีเป็นวันสตรีสากล (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. 2535 : 12) ประเทศไทยได้เข้าร่วมอนุสัญญา (รัฐ-ภาคี) ว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ซึ่งเป็นอนุสัญญาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเสมอภาคของสตรีและบุรุษจำนวน 16 ข้อ โดยได้รับการรับรองจากสหประชาชาติ แม้ว่าโดยหลักการที่ว่าด้วยความเสมอภาคจะเป็นสิ่งที่ดี แต่ในทางปฏิบัติประเทศไทยหาได้ทำตามหลักการได้บรรลุวัตถุประสงค์ทุกข้อไม่ ทั้งนี้เป็นผลมาจากสังคมไทยยังมีข้อเลือกปฏิบัติต่อสตรีอยู่ 5 ข้อ จาก 16 ข้อ ได้แก่ 1) โอกาสที่จะเข้ารับราชการทุกระดับตำแหน่ง 2) โอกาสเท่าเทียมกันทางการศึกษา 3) การมีสิทธิได้สัญชาติของบุตรตามมารดา 4) ความเสมอภาคในด้านครอบครัวและการสมรส 5) การให้อำนาจศาลโลกในการตัดสินกรณีพิพาท (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. 2535 : ไม่มีเลขหน้า)

นับจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน หากมองย้อนหลังภาพลักษณ์ของผู้หญิงได้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ ประเทศไทยได้เข้าร่วมประชุมระดับโลกกับองค์การสหประชาชาติเรื่องสิทธิของผู้หญิง ทำให้เกิดกระแสการเรียกร้องสิทธิของสตรีเพิ่มมากขึ้น ผู้หญิงไทยในปัจจุบันนี้มีลักษณะที่ต่างไปจากผู้หญิงไทยในอดีตอย่างเห็นได้ชัด โดยมีเหตุผลและปัจจัยหลายประการ อาทิ การเมืองการปกครอง การขยายตัวทางการศึกษา การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตก การเปลี่ยนค่านิยมของสังคม ด้วยปัจจัยเหล่านี้ จึงทำให้เกิดความเสมอภาคระหว่างหญิงกับชายในสังคมไทยมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม การศึกษา เศรษฐกิจ หรือการเมือง

ทางด้านสังคม ในอดีตผู้หญิงถูกกำหนดสถานภาพและบทบาทไว้มากมาย ดังค่านิยมของสังคมที่ว่า ผู้หญิงต้องทำงานบ้าน เลี้ยงบุตร ปรนนิบัติสามี ผู้หญิงไม่สามารถทำตามความปรารถนาของตนได้ ในครอบครัวสามีเป็นหัวหน้าครอบครัวมีสิทธิและอำนาจในการตัดสินใจ มีภรรยาได้หลายคน ภรรยามีสภาพเหมือนเป็นทรัพย์สินสามารถซื้อขายได้โดยไม่ถือเป็นความผิด ส่วนผู้หญิงก็ยอมรับสภาพของตนว่า อยู่ในความคุ้มครองของสามี มีบทบาทเป็นเพียง “ช้างเท้าหลัง” ในครอบครัว แต่เมื่อสังคมมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของผู้หญิงก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ผู้หญิงไทยได้รับสิทธิเท่าเทียมกับชายทุกประการ ตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517 ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา (สุรีย์ สุวรรณภาค. 2529 : 8)

ทางด้านการศึกษา หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสได้รับการศึกษามากขึ้น และขยายอย่างทั่วถึงในระยะต่อมา เป็นผลให้ปัจจุบันผู้หญิงสามารถศึกษาจนมีวุฒิได้สูงขึ้นตามศักยภาพของตน และสามารถนำความรู้นั้นๆ ประกอบกิจการต่างๆ ได้ทัดเทียมผู้ชาย ปัจจัยนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงในปัจจุบันมีลักษณะที่เปลี่ยนไป กล่าวคือ มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น และไม่รู้สึกว่าด้อยความรู้ความสามารถกว่าผู้ชาย เมื่อความสามารถในการทำงานของผู้หญิงมีมากขึ้น บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงย่อมมีมากขึ้นด้วย แต่ในทางกลับกัน สังคมก็ยังกำหนดค่านิยมให้ผู้หญิงยังมีภาระหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่เรือนอยู่

ทางด้านเศรษฐกิจ ขัตติยา กรรณสูต (2526 : 265) ได้กล่าวว่า เงินเข้ามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น และการใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่ที่เป็นผลจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้ครอบครัวต้องการรายได้เป็นตัวเงินมากขึ้น ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า สตรีในชนบทหรือในเมืองต่างก็มีความจำเป็นต้องการรายได้เพิ่มขึ้น เช่น หารายได้เพื่อเลี้ยงตนเอง ครอบครัวหรือเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เป็นต้น จึงปรากฏว่า สตรีมีอาชีพเป็นแพทย์ นักกฎหมาย รับราชการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานด้านวิชาการจะพบสตรีมีมากกว่าบุรุษ ทั้งนี้เพราะได้รับยกย่องจากสังคมว่า เป็นงานที่มีเกียรติและมีความมั่นคง

ส่วนทางด้านการเมือง สตรีไทยได้รับสิทธิให้ออกเสียงเลือกตั้งและเข้ารับการเลือกตั้งเท่าเทียมผู้ชาย สตรีไทยได้รับตำแหน่งให้เป็นผู้บริหารประเทศ อาทิ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้ว่าราชการจังหวัด ด้วยการยอมรับและเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทในสังคมมากขึ้น จึงทำให้ผู้หญิงตระหนักถึงคุณค่าของตนและพัฒนาตนเองอย่างเต็มประสิทธิภาพ เพื่อเป็นกำลังสำคัญที่จะพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าสืบไป

ในฐานะที่วรรณกรรมมีบทบาทสำคัญในการสะท้อนภาพของสังคม ซึ่งผู้เขียนได้หยิบยกเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมมาเป็นสมมติฐานในการสร้างสรรค์ผลงาน วรรณกรรมกับสังคมจึงมีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างใกล้ชิด ดังคำกล่าวของ มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2533 : 32) ถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมไว้ว่า “วรรณกรรมกับสังคมเป็นภาพสะท้อนของกันและกัน ลักษณะต่างๆ ของสังคมซึ่งหล่อหลอมจากระบบการปกครอง การเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์วรรณกรรม ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งของคน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่รวมกันเป็นสังคม” นอกจากวรรณกรรมกับสังคมจะมีอิทธิพลต่อกันแล้ว ตัวนักเขียนก็เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคมนั้นด้วย ดังนั้นหน้าที่ของนักเขียน นอกเหนือจากการเขียนเพื่อความบันเทิงแล้ว นักเขียนยังทำหน้าที่ในการชี้นำสังคมด้วย ซึ่งชัตสุณี สินธุสิงห์ (2538 : 30) กล่าวว่า “หน้าที่ของนักเขียน คือการชี้นำสังคม เสนอภาพโลกส่วนตัวของตนในงานเขียน เพื่อให้ผู้อ่านที่ด้อยทั้งสติปัญญา และประสบการณ์จะได้ยึดถือเอาเป็นแบบอย่าง โดยผลงานเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงความสำนึกในบทบาทของตน ด้วยความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องช่วยชี้นำ และแก้ปัญหาที่สังคมกำลังเผชิญอยู่”

เรื่องสั้นก็เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ดังนั้นจึงสะท้อนสภาพความเป็นอยู่ การเมืองการปกครอง วิถีชีวิต ตลอดจนค่านิยมของคนในสังคมไว้ด้วย นักเขียนแต่ละคนย่อมเสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตและสังคมแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ชีวิตและสภาพเหตุการณ์ของสังคมแต่ละช่วงที่นักเขียนผู้นั้นได้ประสบมา

ในบรรดานักเขียนไทยที่เป็นผู้หญิง ก็มีนักเขียนหลายคนที่ได้เขียนทั้งนวนิยาย และเรื่องสั้นที่เสนอภาพของผู้หญิงออกมาในลักษณะต่างๆ นักเขียนหญิงที่มีชื่อเสียง อาทิ ก. สุรางคนางค์ สีฟ้า สุวรรณี สุคนธา ทมยันตี ว. วินิจฉัยกุล กฤษณา อโศกสิน โบตั๋น อัญชัน ผลงานของนักเขียนหญิงกลุ่มนี้ล้วนมีภาพของผู้หญิงในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น สีฟ้า มักจะสร้าง “ตัวละครฝ่ายหญิงให้มีลักษณะเรียบร้อยและอ่อนแอ แต่ในระยะหลังสีฟ้าได้มีพัฒนาการโดยสร้างให้ตัวละครฝ่ายหญิงมีลักษณะเข้มแข็งและต่อสู้ชีวิต” (ขวัญเนตร ครุฑานุช. 2534 : 223) ว.วินิจฉัยกุล “ได้เสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงไทยว่า ควรเป็นผู้หญิงที่มีความรู้ พึ่งตนเองได้ คล่องแคล่ว ทันคนทันโลก ไม่นุ่มนิ่มอ่อนแอเกินไป และเป็นตัวของตัวเอง” (ศรีจันทร์ พันธุ์พานิช. 2534 : 325) ขณะที่โบตั๋น “นิยมสร้างตัวละครหญิงให้มีความเข้มแข็งสามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ไปได้” (จิร-วรรณ สุนทรวาทิน. 2542 : 197) ส่วนกฤษณา อโศกสิน “ต้องการเห็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงยุคใหม่ที่อยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีบทบาทเป็นผู้หญิงเก่ง มีความรู้ความสามารถสูง มีความคล่องแคล่ว เชื่อมั่น เป็นตัวของตัวเอง รู้จักใช้ความรู้ความสามารถไปในทางที่ถูกต้อง

เหมาะสม รู้จักกาลเทศะ ความอ่อนน้อมถ่อมตนยังเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นสำหรับผู้หญิงมากกว่าความสวยงามของรูปร่างหน้าตา" (รัชนี กล่อมเกลี้ยง. 2541 : 102) เป็นต้น

นอกจากนักเขียนหญิงที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีนักเขียนหญิงอีกคนหนึ่งที่มีผลงานกล่าวถึงสตรี คือ วรรณา สวัสดิ์ศรี หรือนามปากกาที่คนทั่วไปรู้จักกันว่า "ศรีดาวเรือง" ซึ่งนศินี วิทูธีรศานต์ (2519 : 256) ได้เขียนถึงศรีดาวเรืองว่า "เธอเป็นนักเขียนสตรีคนแรก ที่จับประเด็นการเขียนแนวประชาชนอย่างจริงจัง" นอกจากนี้งานเขียนของ "ศรีดาวเรือง" ได้รับการยอมรับจากผู้อ่านในวงกว้าง ดังเช่น ลาว คำหอม ได้เขียนวิจารณ์เรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง" ไว้ว่า "ในกระบวนของนักเขียนร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งของนักเขียนเรื่องสั้น "ศรีดาวเรือง" เป็นมือดีคนหนึ่ง งานเขียนของเธอหนักแน่น มีชีวิตชีวา ประณีตถึงระดับแห่งวรรณศิลป์ และคงคุณภาพไว้อย่างมั่นคง" (*ภาพ ลวงตา*. 2532 : ปกหลัง)

"ศรีดาวเรือง" ได้ผลิตผลงานหลากหลายประเภท อาทิ เรื่องสั้น บทกวี บทความ บทวิจารณ์ งานแปล และนวนิยายสั้น แต่ผลงานที่ได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์เชิงชื่นชม และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เพราะได้รับรางวัลจากสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ตลอดจนได้รับคัดเลือกจากหน่วยงานต่างๆ คือ งานเขียนประเภทเรื่องสั้น ดังที่ ประทีป เหมือนนิล (2542 : 246-247) ได้กล่าวถึงรางวัลและเกียรติคุณที่ "ศรีดาวเรือง" ได้รับไว้ ดังนี้

พ.ศ. 2521 เรื่องสั้น "คนดายหญ้า" ได้รับรางวัล ว.ณ. ประมวญมารค ในฐานะเรื่องสั้นดีเด่นของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย และเรื่องสั้น "มันมากับการเลือกตั้ง" ได้รับรางวัล "ช่อการะเกด" จากนิตยสาร "โลกหนังสือ" ฉบับเรื่องสั้น

พ.ศ. 2522 เรื่องสั้น "ความเงียบที่เริ่มต้น" ได้รับคัดเลือกเป็นเรื่องสั้นสร้างสรรค์ ของ "กลุ่มวรรณกรรมพินิจ"

พ.ศ. 2523 เรื่องสั้น "คนดายหญ้า" ได้รับคัดเลือกพิมพ์ในหนังสือ "การอ่านงานประพันธ์เฉพาะเรื่อง" ของ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. 2526 รวมเรื่องสั้นสองชุดแรกได้รับการพิมพ์เผยแพร่คือ "แก้วหยดเดียว" และ "บัตรประชาชน"

พ.ศ. 2529 เรื่องสั้น "งูเกี้ยว" ได้รับรางวัลเรื่องสั้นดีเด่นของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย

นอกจากเรื่องสั้นหลายเรื่องของ "ศรีดาวเรือง" จะได้รับรางวัลและได้รับการคัดเลือกจากหน่วยงานต่างๆ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ผลงานของเธอยังได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา เช่น ราคาแห่งความตาย เจ้าที่-ดิน บัตรประชาชน คนดายหญ้า แม่พระคงคาเถ้าแก่ บักและหมา และเรื่องสั้นชุด "ชาวยักษ์" ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ ส่วนเรื่อง "ชายผ้าเหลือง" ได้

แปลเป็น 2 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษกับภาษาญี่ปุ่น และเรื่อง “มือ” ได้รับการแปลเป็นภาษาโปล์ (โปแลนด์) เป็นต้น

จากรางวัลและเกียรติคุณดังกล่าวจึงเห็นได้ว่าเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” นอกจากผลงานจะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากผู้อ่านในประเทศแล้ว ยังได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศอีกหลายภาษา นอกจากนี้งานเขียนประเภทเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” ยังมีแง่มุมน่าศึกษาอีกมาก ดังที่วชิระ บัวสนธ์ได้กล่าวไว้ว่า

> เมื่อเราย้อนกลับไปอ่านรวมเรื่องสั้นทั้งหมดของ “ศรีดาวเรือง” และศึกษาชีวิตความเป็นมาของนักเขียนผู้นี้จากนิตยสาร*โลกหนังสือ* ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 เมษายน 2522 และ*ถนนหนังสือ* ปีที่ 2 ฉบับที่ 9 มีนาคม 2528 จะพบว่า เรื่องสั้นในยุคแรกๆ ของ “ศรีดาวเรือง” นั้น ล้วนเป็นสิ่งซึ่งผู้เขียนได้มาจากประสบการณ์ (ทั้งทางตรงและทางอ้อม) ทั้งสิ้น จึงไม่น่าแปลกที่ว่า ทำไมตัวละครในเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” มากมายหลาย-เรื่องด้วยกันต่างเป็นชนชั้นล่างของสังคมไทย ก็ในเมื่อก่อนนั้นเธอได้ใช้ชีวิตอย่างโชกโชนคลุกคลีอยู่กับพวกเขามาแล้ว ไม่ว่าจะในฐานะกรรมกรโรงงานแก้ว คนรับใช้บ้านฝรั่ง นักเรียนโรงเรียนสอนตัดเสื้อและลูกจ้างร้านอาหาร ซึ่งประสบการณ์ชีวิตในช่วงวันเวลาที่ผ่านเลยเหล่านี้ ล้วนเป็นข้อมูลทรงค่าที่เปิดโอกาสให้นักเขียนอย่าง “ศรีดาวเรือง” หยิบขึ้นมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านการเขียนของเธอเป็นอย่างดี
>
> (*ภาพลวงตา*. 2532 : หน้าบันทึกบรรณาธิการ)

เรื่องสั้นที่“ศรีดาวเรือง”ได้เขียนไว้นับตั้งแต่ยุคเริ่มแรก ได้สะท้อนสภาพสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสังคมอุตสาหกรรมซึ่งกระทบกับกลุ่มคนที่มีฐานะยากจนในชนบทเป็นอย่างมาก เพราะจำเป็นต้องย้ายเข้ามาประกอบอาชีพรับจ้างในเมืองหลวง ตัวละครในเรื่องสั้นหลายเรื่องโดยเฉพาะตัวละครผู้หญิงได้สะท้อนการผจญกับปัญหาชีวิตอันยากลำบาก ประกอบกับผู้หญิงมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น มีอิสระในการแสดงออกอย่างเปิดเผยเท่าเทียมชาย ดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่องสั้น “*ดินหล่นน้ำ*” ที่ว่า “ทุกคนในบ้านรู้จักเธอดีว่า เธอเป็นหญิงที่มีความทัดเทียมสามีทุกประการ ระยะหนึ่งสามีจากไปมีคนใหม่ เธอก็ประกาศมีคนใหม่เหมือนกันทันที และเมื่อสามีกลับมาเธอก็กลับมาพบกัน ณ ที่เดิม สามีดื่มน้ำชนิดใด เธอก็ดื่มด้วย และต่อให้สามีไปติดหรือเสพอะไรขนาดไหน เธอก็จะติดและเสพเท่ากันกับเขา และเมื่อสามีทำงาน เธอก็จะช่วยเขาทำเต็มที่เหมือนกัน” (*ดินหล่นน้ำ*. 2538 : 72)

นอกจากนี้ลักษณะของตัวละครผู้หญิงในเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” ได้สะท้อนสภาพทางกายภาพของผู้หญิงแนวก้าวหน้าที่มีลักษณะที่เห็นได้ชัดว่า ไม่ได้มุ่งเน้นให้เป็นคนสวย หรือมีฐานะร่ำรวยเป็นประเด็นสำคัญ ในทางตรงกันข้ามตัวละครผู้หญิงในเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” คือ ผู้หญิงที่กล้าแสดงความคิด ไม่ว่าจะคิดต่อระบบการปกครองหรือต่อการทำงานของรัฐบาล ดังเช่น

ตัวละคร “มารดา” กล้าแสดงความคิดต่อระบบการปกครอง จากเรื่องสั้นชุด*แก้วหยดเดียว*ว่า

วันนั้นลูกๆ เข้าไปในธรรมศาสตร์หลายร้อยคน ถูกจับในวันนั้นก็มาก ถูกฆ่าตายก็ไม่น้อย มิหนำซ้ำยังต้องรับโทษติดคุก ลูกๆ ของแม่ชุมนุมเรียกร้องกันอย่างสงบเสมอมา แต่ทุกครั้งลูกของแม่กลับถูกก่อกวนมาตลอด ครั้นได้จังหวะร้ายแรงก็มีผู้มาทำหน้าที่ฆ่าลูกของแม่ได้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยอ้างเอาความวุ่นวายเป็นสาเหตุ แน่ละ... ถ้าเขาไม่ทำเช่นนั้น พวกคนถืออาวุธร้ายแรงก็ย่อมไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะใช้เป็นข้ออ้าง วันนั้น... พวกเขาทำไปได้ลงคออย่างไรกัน ชีวิตและเลือดเนื้อลูกๆ หลานๆ ของเขาเองแท้ๆ.. ใครกันนะที่เป็นต้นเหตุ..

(*กล่อมขวัญแม่*. 2526 : 354)

ลักษณะของผู้หญิงที่กล้าแสดงความคิดเห็นขัดแย้งกับนายจ้าง เช่น ตัวละครหญิง ชื่อ “อนงค์” เมื่อเห็นผู้จัดการไม่พอใจที่เห็นตนคัดแก้วพอใช้ได้ออกหมด แล้วเหลือแก้วดีอยู่เพียงไม่กี่ใบ ผู้จัดการเกรงว่าหากปล่อยให้อนงค์กระทำเช่นนี้ต่อไป บริษัทจะขาดทุน เหตุการณ์ครั้งนี้แม้อนงค์ไม่ได้โต้แย้งในทันที เพราะหลงจู๊ใช้ให้อนงค์ออกไปส่งของกับคนรถชื่อเหลียง กว่าเหลียงกับอนงค์จะเสร็จงานก็เป็นเวลาบ่าย จึงพักแวะรับประทานอาหารกลางวัน แต่เมื่อกลับมาถึงโรงงานกลับถูกผู้จัดการต่อว่า หาว่าเลี่ยงงานและไล่เหลียงออก อนงค์ไม่พอใจการตัดสินของผู้จัดการจึงแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ ดังคำสนทนาระหว่างอนงค์กับหลงจู๊ จากเรื่อง*แก้วหยดเดียว*ว่า

“หลงจู๊ ถ้าหากน้าเหลียงถูกไล่ออก หนูกับวิชัยจะออกด้วย .....”
“ผู้จัดการพูดเกินไปนี่คะ แหม...ไอ้รถบุโรทั่งนั่นมันจะมีค่ามากกว่าชีวิตคนเชียวเหรอ หนูทำงานหนูก็พยามทำให้ดีที่สุดแล้ว แต่เขาก็ว่าไม่ดี...”

(*แก้วหยดเดียว*. 2526 . 32-33)

อีกเหตุการณ์หนึ่ง ที่อนงค์กล้าแสดงความคิดเห็นในที่สาธารณะแม้ความคิดของเธอจะไม่ได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงานผู้ชายบางคน แต่เธอก็กล้าโต้กลับอย่างมีเหตุผล ไม่ได้ใส่อารมณ์แต่อย่างใด ดังคำสนทนาในเรื่อง*แรงงานกับเงิน*ว่า

“ว่าแต่นอกจากจะไปสนามหลวงกันแล้ว เราน่าจะมาช่วยกันคิดว่า ทำอย่างไรค่าแรงกับสวัสดิการมันถึงจะเพิ่มขึ้นสักหน่อยไม่ดีรึ”
“นงค์.. ให้พวกผู้ชายเขานำดีกว่ามั้ง มา..นั่งลง..น่าเกลียด” ผู้หญิงบางคนติง
...

"นั่นซี..งั้นถ้าพวกเราร่วมใจกันได้ ผู้จัดการก็ต้องยอมใช่ไหม อะไรบ้างล่ะ ..หนึ่งไปสนามหลวง สองค่าแรงเพิ่ม สามสวัสดิการ ทีนี้เก๊าะเหลืออีกข้อหนึ่ง ค่าแรงผู้หญิงกับผู้ชายที่ทำงานหน้าที่อย่างเดียวกัน ค่าแรงน่าจะได้เท่ากัน"

"โห่..อีนี่มันอยากมีหนวดโว้ย..แหม..ฝันกลางวันแสกๆ" เสียงเหลืออดดังขึ้นมารอบนอก อนงค์หน้าชา

"อ๋อ.. ชั้นไม่อยากมีหรอก..หนวดน่ะ ไม่เห็นมีประโยชน์อะไรสักนิด แถมยังเสียเงินค่าโกนด้วย ถ้าหากผู้หญิงขอค่าแรงได้เท่าผู้ชาย มันจะทำให้ค่าแรงของพวกผู้ชายลดลงไปรึ"

(*แรงงานกับเงิน*. 2526 : 110-111)

ลักษณะของผู้หญิงในเรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง" จะมีลักษณะต่างไปจากภาพลักษณ์แบบเดิมที่สังคมเคยยึดถือ โดยเฉพาะลักษณะทางนิสัยใจคอของผู้หญิงที่ "ศรีดาวเรือง" มุ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงเป็นคนกล้าแสดงความคิดเห็นในเชิงก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้ผู้หญิงยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเริ่มกล้าแสดงบทบาทมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในฐานะผู้นำแรงงาน ผู้นำทางความคิดในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม เช่น อนงค์กล้าเรียกร้องค่าแรงของผู้หญิงให้เท่าเทียมกับค่าแรงของผู้ชาย (*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 25-36) หรือตัวละครมารดากล้าเปลี่ยนแปลงความคิดของตนที่เชื่อเรื่องประเพณีการบวชบุตรชายว่า เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนต้องยึดถือ แต่เมื่อมารดาได้เห็นพระสงฆ์บางรูปปฏิบัติในทางไม่เหมาะสม จึงตัดสินใจว่า หากบุตรชายของตนปฏิบัติตัวได้ถูกต้องและเหมาะสม การบวชที่ไม่ยึดตามแนวธรรมปฏิบัติก็ไม่ใช่สิ่งสำคัญที่ต้องกระทำตามต่อไป (*ชายผ้าเหลือง*. 2526 : 39-49)

นอกจากนี้ "ศรีดาวเรือง" ยังสร้างตัวละครให้เป็นผู้หญิงใจกว้าง ยอมรับข้อบกพร่องของตน เช่น "นวล" ผู้ยอมผิดหวังในความรัก ให้ลอมชายหนุ่มที่ตนรักตัดใจจากตนได้แต่งงานกับผู้หญิงที่มีอายุใกล้เคียงกันและมีฐานะที่ดีกว่า เพื่อเขาจะได้มีชีวิตรุ่งเรืองมากกว่าการใช้ชีวิตคู่ร่วมกับเธอ (*นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ* . 2527 : 271-282) หรือ "บุษบัน" ผู้ยอมรับข้อบกพร่องของตนที่ไม่สามารถมีบุตรให้สามีได้อีกดังที่เขาคาดหวังไว้ แต่เธอก็ทำหน้าที่ "แม่เรือน" อย่างไม่มีข้อบกพร่อง และเป็นมารดาที่ดีของบุตรคนแรกที่แม้จะเกิดมาพิการทางสมอง แต่เธอก็ดูแลเพื่อให้บุตรมีความสุขอย่างเต็มที่ (*เมียน้อย*. 2536 : 129-136)

ยิ่งกว่านั้น "ศรีดาวเรือง" ยังเสนอลักษณะของผู้หญิงโดยนำเสนอสิทธิสตรี ที่ผู้หญิงสามารถทำตามใจปรารถนาได้ โดยไม่ถูกกดดันหรือเอาเปรียบจากใคร เพราะคำนึงถึงปัจเจกบุคคล เช่น "เสาวณี" สามารถดื่มเบียร์ต่างน้ำ สูบบุหรี่เป็นปล่องไฟ และมีอาชีพที่เลี้ยงตัวเองได้ (*เมียน้อย*. 2536 : 130-133) หรือ ตัวละคร "น้อย" ผู้มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ไม่ยึดถือพรหมจารีย์เป็นเรื่องสำคัญของผู้หญิง เธอเห็นว่าเป็นสิทธิของผู้หญิงที่จะมีเพื่อนชายเป็นคู่ควงได้หลายคน (*ครั้งหนึ่ง... นานมาแล้ว*. 2526 : 117-124) ความคิดและพฤติกรรมดังกล่าวมาข้างต้นนี้ได้ลบล้างความเชื่อหรือ

คตินิยมของสังคมไทยที่ปลูกฝังและอบรมลูกหลานที่เป็นผู้หญิงมานานหลายศตวรรษ

"ศรีดาวเรือง" เป็นนักเขียนสตรีที่สะท้อนภาพของผู้หญิงไว้ในเรื่องสั้นอย่างหลากหลาย เช่น การศึกษา อาชีพ อุปนิสัย การกล้าแสดงความคิดเห็น การเลือกคู่ครอง ทัศนะคติในการดำเนินชีวิต เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาลักษณะของผู้หญิงในเรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง" ทั้งนี้จะได้เพื่อทราบทัศนะของ "ศรีดาวเรือง" ว่ามีต่อผู้หญิงในด้านต่างๆ อย่างไร โดยวิเคราะห์จากตัวละครผู้หญิง การได้รู้ลักษณะของตัวละคร โดยเฉพาะอุปนิสัยและทัศนคติในการดำเนินชีวิตของตัวละคร จะทำให้เกิดความเข้าใจลักษณะของผู้หญิงไทยได้ดีขึ้น

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ภาพลักษณ์ผู้หญิงที่ปรากฏในเรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง"

ความสำคัญของการวิจัย

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ปรากฏในเรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง" ทำให้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ตลอดจนความเหลื่อมล้ำทางเพศของสตรีที่ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง อันเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยจะศึกษาเรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง" ที่พิมพ์รวมเล่มแล้วตั้งแต่ต้น คือ พ.ศ. 2518 ถึง พ.ศ. 2536 โดยเลือกเฉพาะเรื่องสั้นที่เสนอภาพของผู้หญิง มีจำนวนทั้งหมด 80 เรื่อง ดังนี้

1. รวมเรื่องสั้น1 "แก้วหยดเดียว" เขียนเมื่อ พ.ศ. 2518 จำนวน 25 เรื่อง ได้แก่

1. แก้วหยดเดียว	11. บางที...วันหนึ่งข้างหน้า
2. ชายผ้าเหลือง	12. ซึ่งรอวันแตกทำลาย
3. ว่าวบนฟ้า	13. มือ
4. สิ่งที่ลงทุน	14. สะพานบุญ
5. พ่อ	15. ราคาแห่งความตาย
6. แรงงานกับเงิน	16. แม่พระคงคา เถ้าแก่บักและหมา
7. ครั้งหนึ่ง...นานมาแล้ว	17. ตามไปฆ่าสุริยาในป่าเอย
8. พวกในป่า	18. เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง
9. ผิดหวัง	19. ความเงียบที่เริ่มต้น
10. สองมือเรามีแรง	20. ของขวัญแห่งแผ่นดิน

21. คนดายหญ้า
22. มันมากับการเลือกตั้ง
23. ประเพณีที่ยกเลิก
24. ยายกับทหารหนุ่ม
25. กล่อมขวัญแม่

2. รวมเรื่องสั้น 2 “บัตรประชาชน” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2522 จำนวน 21 เรื่อง ได้แก่

1. แม่ของป้อม
2. ประเพณีที่เพิ่มขึ้น
3. บุญของยาย
4. มืดแล้วสว่าง
5. น้ำตาไหลเงียบ
6. ลูกชายคนสุดท้อง
7. บุญสงกรานต์
8. วัวลำพอง
9. วัดครึ่งหนึ่ง กรรมการครึ่งหนึ่ง
10. กระแสสำนึกของยาย
11. บัตรประชาชน
12. บทสนทนาของยาย
13. ฝันรักของสายรุ้ง
14. หลานยาย
15. นวล กับลอมและขวดน้ำในมือ
16. ทศกัณฐ์ปราบจิ้งจก
17. ถ้อยคำกับความเงียบ
18. บรรพบุรุษของใคร
19. มุ้ง
20. ตาหนู
21. เจ้าที่-ดิน

3. รวมเรื่องสั้น 3 “มัทรี” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2530 จำนวน 14 เรื่อง ได้แก่

1. จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ
2. หามเข้าวัด
3. รอด
4. ราคาของยาย
5. มัทรี
6. กุหลาบแดงในโถขาว
7. แด่-เธอทุกคน
8. งูเกี้ยว
9. เจ้าลอ
10. ความสุขสามชั้น
11. เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง
12. หมาหาย
13. เรื่องของสองปาน
14. โลกของโนม

4. รวมเรื่องสั้น 4 “ภาพลวงตา” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2532 จำนวน 9 เรื่อง ได้แก่

1. สองแม่
2. มัลลิกา
3. ชู้ยผา: สุภาพบุรุษกางเกงใน
4. นางสาวมั้ม
5. เลขคณิต ป.2
6. คนแก่ คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแม่มด คุณแม่-ช่วยผมด้วย
7. งูหางขาด
8. ภาพลวงตาเกี่ยวกับการเปลี่ยนสรรพนาม
9. บันทึกของน้องหนู

5. รวมเรื่องสั้น “แม่สาลู” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2536 จำนวน 11 เรื่อง ได้แก่

1. เทวดา-หมาขี้
2. เจ้ารอกรัก
3. ดุจดั่งจะคายคืน
4. เรื่องเล่าของเพลงพนม (1)
5. เอาเถอะ-เอาเถอะ
6. บรรพสตรี
7. แต่...
8. เรื่องเล่าของเพลงพนม (2)
9. เมียน้อย
10. ไปกับเงาและกาลเวลา
11. แม่สาลู

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภาพลักษณ์ของผู้หญิง หมายถึง ลักษณะและพฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ปรากฏในเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” ในด้านลักษณะทางกาย ทางนิสัย-อารมณ์ ความคิดในการดำเนินชีวิต ตลอดจนความสัมพันธ์กับผู้อื่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยจากเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1.ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” จากเรื่องสั้นที่เขียนในช่วงปี พ.ศ. 2518 ถึง พ.ศ. 2536 ทั้งหมด 91 เรื่อง แต่นำมาศึกษาตามขอบเขตจำนวน 80 เรื่อง

3. วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” โดยศึกษาผ่านทางบุคลิกลักษณะ บทบาทและพฤติกรรมของตัวละครหญิงและตัวละครประกอบ โดยแยกเป็น

3.1 ทางกาย เช่น รูปร่างหน้าตา การแต่งกาย

3.2 ทางนิสัย เช่น พฤติกรรม อารมณ์

3.3 ทางสติปัญญาด้านความคิดในการดำเนินชีวิต เช่น การแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิต

3.4 ความสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน

4. เสนอรายงานผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 1
บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษาเรื่องของผู้หญิงในประเทศไทยได้รับความสนใจมาตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 หากเมื่อมองย้อนกลับไปในอดีต เพื่อดูการปฏิบัติต่อผู้หญิงในสังคมไทย โดยเฉพาะในสมัยที่มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชพบว่า ผู้หญิงมีทั้งภาระและหน้าที่ที่จำกัดอยู่เฉพาะการดูแลเรื่องงานบ้าน การปรนนิบัติสามีและการเลี้ยงดูบุตร แต่เมื่อพิจารณาในเรื่องของสิทธินั้น แทบจะไม่มีเลย ดังที่ธานินทร์ กรัยวิเชียร (2525 : ผ.1) ได้ระบุไว้ในหนังสือชื่อ*สิทธิสตรี*ว่า "สตรีมีสภาพเหมือนทรัพย์สินของผู้เป็นสามีเท่านั้น เนื่องจากกฎหมายอนุญาตให้สามีขายภรรยาเมื่อใดในราคาเท่าใดก็ได้" ผู้หญิงในอดีตจึงเปรียบเสมือนเป็นสิ่งของหรือทรัพย์สินที่ผู้ชายจะเลือกกระทำอย่างไรก็ได้ตามความพอใจของตน

ความเหลื่อมล้ำทางสิทธิของผู้หญิงในสังคมไทยที่แตกต่างกับผู้ชายนั้น ได้มีการปรับแก้ไขกฎหมายสำคัญ 2 ฉบับ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2511 : 278) คือ การแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะลักพา โดยให้สิทธิแก่หญิงในการเลือกคู่ครองเมื่ออายุ 20 ปี และพระราชบัญญัติเรื่องสามีขายภรรยา บิดามารดาขายบุตรระบุว่า สามีจะขายภรรยาไม่ได้ ถ้าภรรยาไม่ยินยอม ทั้งนี้ทรงเห็นว่า กฎหมายเก่าที่ให้สิทธิในการขายภรรยาได้นั้นไม่มีความยุติธรรม "กฎหมายบทนี้เมื่อพิเคราะห์ดูเหมือนผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน หาเป็นยุติธรรมไม่"

การศึกษาเรื่องสิทธิของผู้หญิงมิใช่จะเป็นที่สนใจเฉพาะในระดับประเทศเท่านั้น แต่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับโลก ภายหลังจากที่องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้ปี พ.ศ. 2518-2528 เป็นทศวรรษของสตรี และได้กำหนดให้วันที่ 8 มีนาคมของทุกปีเป็นวันสตรีสากล (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. 2535 : 12) ประเทศไทยได้เข้าร่วมอนุสัญญา (รัฐ-ภาคี) ว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ซึ่งเป็นอนุสัญญาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเสมอภาคของสตรีและบุรุษจำนวน 16 ข้อ โดยได้รับการรับรองจากสหประชาชาติ แม้ว่าโดยหลักการที่ว่าด้วยความเสมอภาคจะเป็นสิ่งที่ดี แต่ในทางปฏิบัติประเทศไทยหาได้ทำตามหลักการได้บรรลุวัตถุประสงค์ทุกข้อไม่ ทั้งนี้เป็นผลมาจากสังคมไทยยังมีข้อเลือกปฏิบัติต่อสตรีอยู่ 5 ข้อ จาก 16 ข้อ ได้แก่ 1) โอกาสที่จะเข้ารับราชการทุกระดับตำแหน่ง 2) โอกาสเท่าเทียมกันทางการศึกษา 3) การมีสิทธิได้สัญชาติของบุตรตามมารดา 4) ความเสมอภาคในด้านครอบครัวและการสมรส 5) การให้อำนาจศาลโลกในการตัดสินกรณีพิพาท (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. 2535 : ไม่มีเลขหน้า)

นับจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน หากมองย้อนหลังภาพลักษณ์ของผู้หญิงได้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ ประเทศไทยได้เข้าร่วมประชุมระดับโลกกับองค์การสหประชาชาติเรื่องสิทธิของผู้หญิง ทำให้เกิดกระแสการเรียกร้องสิทธิของสตรีเพิ่มมากขึ้น ผู้หญิงไทยในปัจจุบันนี้มีลักษณะที่ต่างไปจากผู้หญิงไทยในอดีตอย่างเห็นได้ชัด โดยมีเหตุผลและปัจจัยหลายประการ อาทิ การเมืองการปกครอง การขยายตัวทางการศึกษา การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตก การเปลี่ยนค่านิยมของสังคม ด้วยปัจจัยเหล่านี้ จึงทำให้เกิดความเสมอภาคระหว่างหญิงกับชายในสังคมไทยมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม การศึกษา เศรษฐกิจ หรือการเมือง

ทางด้านสังคม ในอดีตผู้หญิงถูกกำหนดสถานภาพและบทบาทไว้มากมาย ดังค่านิยมของสังคมที่ว่า ผู้หญิงต้องทำงานบ้าน เลี้ยงบุตร ปรนนิบัติสามี ผู้หญิงไม่สามารถทำตามความปรารถนาของตนได้ ในครอบครัวสามีเป็นหัวหน้าครอบครัวมีสิทธิและอำนาจในการตัดสินใจ มีภรรยาได้หลายคน ภรรยามีสภาพเหมือนเป็นทรัพย์สินสามารถซื้อขายได้โดยไม่ถือเป็นความผิด ส่วนผู้หญิงก็ยอมรับสภาพของตนว่า อยู่ในความคุ้มครองของสามี มีบทบาทเป็นเพียง “ช้างเท้าหลัง” ในครอบครัว แต่เมื่อสังคมมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของผู้หญิงก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ผู้หญิงไทยได้รับสิทธิเท่าเทียมกับชายทุกประการ ตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517 ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา (สุรีย์ สุวรรณภาค. 2529 : 8)

ทางด้านการศึกษา หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสได้รับการศึกษามากขึ้น และขยายอย่างทั่วถึงในระยะต่อมา เป็นผลให้ปัจจุบันผู้หญิงสามารถศึกษาจนมีวุฒิได้สูงขึ้นตามศักยภาพของตน และสามารถนำความรู้นั้นๆ ประกอบกิจการต่างๆ ได้ทัดเทียมผู้ชาย ปัจจัยนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงในปัจจุบันมีลักษณะที่เปลี่ยนไป กล่าวคือ มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น และไม่รู้สึกว่าด้อยความรู้ความสามารถกว่าผู้ชาย เมื่อความสามารถในการทำงานของผู้หญิงมีมากขึ้น บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงย่อมมีมากขึ้นด้วย แต่ในทางกลับกัน สังคมก็ยังกำหนดค่านิยมให้ผู้หญิงยังมีภาระหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่เรือนอยู่

ทางด้านเศรษฐกิจ ขัตติยา กรรณสูต (2526 : 265) ได้กล่าวว่า เงินเข้ามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น และการใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่ที่เป็นผลจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้ครอบครัวต้องการรายได้เป็นตัวเงินมากขึ้น ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า สตรีในชนบทหรือในเมืองต่างก็มีความจำเป็นต้องการรายได้เพิ่มขึ้น เช่น หารายได้เพื่อเลี้ยงตนเอง ครอบครัวหรือเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เป็นต้น จึงปรากฏว่า สตรีมีอาชีพเป็นแพทย์ นักกฎหมาย รับราชการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานด้านวิชาการจะพบสตรีมีมากกว่าบุรุษ ทั้งนี้เพราะได้รับยกย่องจากสังคมว่า เป็นงานที่มีเกียรติและมีความมั่นคง

ส่วนทางด้านการเมือง สตรีไทยได้รับสิทธิให้ออกเสียงเลือกตั้งและเข้ารับการเลือกตั้งเท่าเทียมผู้ชาย สตรีไทยได้รับตำแหน่งให้เป็นผู้บริหารประเทศ อาทิ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้ว่าราชการจังหวัด ด้วยการยอมรับและเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทในสังคมมากขึ้น จึงทำให้ผู้หญิงตระหนักถึงคุณค่าของตนและพัฒนาตนเองอย่างเต็มประสิทธิภาพ เพื่อเป็นกำลังสำคัญที่จะพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าสืบไป

ในฐานะที่วรรณกรรมมีบทบาทสำคัญในการสะท้อนภาพของสังคม ซึ่งผู้เขียนได้หยิบยกเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมมาเป็นสมมติฐานในการสร้างสรรค์ผลงาน วรรณกรรมกับสังคมจึงมีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างใกล้ชิด ดังคำกล่าวของ มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2533 : 32) ถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมไว้ว่า “วรรณกรรมกับสังคมเป็นภาพสะท้อนของกันและกัน ลักษณะต่างๆ ของสังคมซึ่งหล่อหลอมจากระบบการปกครอง การเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์วรรณกรรม ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งของคน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่รวมกันเป็นสังคม” นอกจากวรรณกรรมกับสังคมจะมีอิทธิพลต่อกันแล้ว ตัวนักเขียนก็เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคมนั้นด้วย ดังนั้นหน้าที่ของนักเขียน นอกเหนือจากการเขียนเพื่อความบันเทิงแล้ว นักเขียนยังทำหน้าที่ในการชี้นำสังคมด้วย ซึ่งชัตสุณี สินธุสิงห์ (2538 : 30) กล่าวว่า “หน้าที่ของนักเขียน คือการชี้นำสังคม เสนอภาพโลกส่วนตัวของตนในงานเขียน เพื่อให้ผู้อ่านที่ด้อยทั้งสติปัญญา และประสบการณ์จะได้ยึดถือเอาเป็นแบบอย่าง โดยผลงานเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงความสำนึกในบทบาทของตน ด้วยความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องช่วยชี้นำ และแก้ปัญหาที่สังคมกำลังเผชิญอยู่”

เรื่องสั้นก็เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ดังนั้นจึงสะท้อนสภาพความเป็นอยู่ การเมืองการปกครอง วิถีชีวิต ตลอดจนค่านิยมของคนในสังคมไว้ด้วย นักเขียนแต่ละคนย่อมเสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตและสังคมแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ชีวิตและสภาพเหตุการณ์ของสังคมแต่ละช่วงที่นักเขียนผู้นั้นได้ประสบมา

ในบรรดานักเขียนไทยที่เป็นผู้หญิง ก็มีนักเขียนหลายคนที่ได้เขียนทั้งนวนิยาย และเรื่องสั้นที่เสนอภาพของผู้หญิงออกมาในลักษณะต่างๆ นักเขียนหญิงที่มีชื่อเสียง อาทิ ก. สุรางคนางค์ สีฟ้า สุวรรณี สุคนธา ทมยันตี ว. วินิจฉัยกุล กฤษณา อโศกสิน โบตั๋น อัญชัน ผลงานของนักเขียนหญิงกลุ่มนี้ล้วนมีภาพของผู้หญิงในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น สีฟ้า มักจะสร้าง “ตัวละครฝ่ายหญิงให้มีลักษณะเรียบร้อยและอ่อนแอ แต่ในระยะหลังสีฟ้าได้มีพัฒนาการโดยสร้างให้ตัวละครฝ่ายหญิงมีลักษณะเข้มแข็งและต่อสู้ชีวิต” (ขวัญเนตร ครุฑานุช. 2534 : 223) ว.วินิจฉัยกุล “ได้เสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงไทยว่า ควรเป็นผู้หญิงที่มีความรู้ พึ่งตนเองได้ คล่องแคล่ว ทันคนทันโลก ไม่นุ่มนิ่มอ่อนแอเกินไป และเป็นตัวของตัวเอง” (ศรีจันทร์ พันธุ์พานิช. 2534 : 325) ขณะที่โบตั๋น “นิยมสร้างตัวละครหญิงให้มีความเข้มแข็งสามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ไปได้” (จิร-วรรณ สุนทรวาทิน. 2542 : 197) ส่วนกฤษณา อโศกสิน “ต้องการเห็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงยุคใหม่ที่อยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีบทบาทเป็นผู้หญิงเก่ง มีความรู้ความสามารถสูง มีความคล่องแคล่ว เชื่อมั่น เป็นตัวของตัวเอง รู้จักใช้ความรู้ความสามารถไปในทางที่ถูกต้อง

เหมาะสม รู้จักกาลเทศะ ความอ่อนน้อมถ่อมตนยังเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นสำหรับผู้หญิงมากกว่าความสวยงามของรูปร่างหน้าตา" (รัชนี กล่อมเกลี้ยง. 2541 : 102) เป็นต้น

นอกจากนักเขียนหญิงที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีนักเขียนหญิงอีกคนหนึ่งที่มีผลงานกล่าวถึงสตรี คือ วรรณา สวัสดิ์ศรี หรือนามปากกาที่คนทั่วไปรู้จักกันว่า "ศรีดาวเรือง" ซึ่งนศินี วิทูธีรศานต์ (2519 : 256) ได้เขียนถึงศรีดาวเรืองว่า "เธอเป็นนักเขียนสตรีคนแรก ที่จับประเด็นการเขียนแนวประชาชนอย่างจริงจัง" นอกจากนี้งานเขียนของ "ศรีดาวเรือง" ได้รับการยอมรับจากผู้อ่านในวงกว้าง ดังเช่น ลาว คำหอม ได้เขียนวิจารณ์เรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง" ไว้ว่า "ในกระบวนของนักเขียนร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งของนักเขียนเรื่องสั้น "ศรีดาวเรือง" เป็นมือดีคนหนึ่ง งานเขียนของเธอหนักแน่น มีชีวิตชีวา ประณีตถึงระดับแห่งวรรณศิลป์ และคงคุณภาพไว้อย่างมั่นคง" (*ภาพ ลวงตา*. 2532 : ปกหลัง)

"ศรีดาวเรือง" ได้ผลิตผลงานหลากหลายประเภท อาทิ เรื่องสั้น บทกวี บทความ บทวิจารณ์ งานแปล และนวนิยายสั้น แต่ผลงานที่ได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์เชิงชื่นชม และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เพราะได้รับรางวัลจากสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ตลอดจนได้รับคัดเลือกจากหน่วยงานต่างๆ คือ งานเขียนประเภทเรื่องสั้น ดังที่ ประทีป เหมือนนิล (2542 : 246-247) ได้กล่าวถึงรางวัลและเกียรติคุณที่ "ศรีดาวเรือง" ได้รับไว้ ดังนี้

พ.ศ. 2521 เรื่องสั้น "คนดายหญ้า" ได้รับรางวัล ว.ณ. ประมวญมารค ในฐานะเรื่องสั้นดีเด่นของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย และเรื่องสั้น "มันมากับการเลือกตั้ง" ได้รับรางวัล "ช่อการะเกด" จากนิตยสาร "โลกหนังสือ" ฉบับเรื่องสั้น

พ.ศ. 2522 เรื่องสั้น "ความเงียบที่เริ่มต้น" ได้รับคัดเลือกเป็นเรื่องสั้นสร้างสรรค์ ของ "กลุ่มวรรณกรรมพินิจ"

พ.ศ. 2523 เรื่องสั้น "คนดายหญ้า" ได้รับคัดเลือกพิมพ์ในหนังสือ "การอ่านงานประพันธ์เฉพาะเรื่อง" ของ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. 2526 รวมเรื่องสั้นสองชุดแรกได้รับการพิมพ์เผยแพร่คือ "แก้วหยดเดียว" และ "บัตรประชาชน"

พ.ศ. 2529 เรื่องสั้น "งูเกี้ยว" ได้รับรางวัลเรื่องสั้นดีเด่นของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย

นอกจากเรื่องสั้นหลายเรื่องของ "ศรีดาวเรือง" จะได้รับรางวัลและได้รับการคัดเลือกจากหน่วยงานต่างๆ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ผลงานของเธอยังได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา เช่น ราคาแห่งความตาย เจ้าที่-ดิน บัตรประชาชน คนดายหญ้า แม่พระคงคาเถ้าแก่ บักและหมา และเรื่องสั้นชุด "ชาวยักษ์" ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ ส่วนเรื่อง "ชายผ้าเหลือง" ได้

แปลเป็น 2 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษกับภาษาญี่ปุ่น และเรื่อง “มือ” ได้รับการแปลเป็นภาษาโปล์ (โปแลนด์) เป็นต้น

จากรางวัลและเกียรติคุณดังกล่าวจึงเห็นได้ว่าเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” นอกจากผลงานจะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากผู้อ่านในประเทศแล้ว ยังได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศอีกหลายภาษา นอกจากนี้งานเขียนประเภทเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” ยังมีแง่มุมน่าศึกษาอีกมาก ดังที่วชิระ บัวสนธ์ได้กล่าวไว้ว่า

> เมื่อเราย้อนกลับไปอ่านรวมเรื่องสั้นทั้งหมดของ “ศรีดาวเรือง” และศึกษาชีวิตความเป็นมาของนักเขียนผู้นี้จากนิตยสาร*โลกหนังสือ* ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 เมษายน 2522 และ*ถนนหนังสือ* ปีที่ 2 ฉบับที่ 9 มีนาคม 2528 จะพบว่า เรื่องสั้นในยุคแรกๆ ของ “ศรีดาวเรือง” นั้น ล้วนเป็นสิ่งซึ่งผู้เขียนได้มาจากประสบการณ์ (ทั้งทางตรงและทางอ้อม) ทั้งสิ้น จึงไม่น่าแปลกที่ว่า ทำไมตัวละครในเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” มากมายหลาย-เรื่องด้วยกันต่างเป็นชนชั้นล่างของสังคมไทย ก็ในเมื่อก่อนนั้นเธอได้ใช้ชีวิตอย่างโชกโชนคลุกคลีอยู่กับพวกเขามาแล้ว ไม่ว่าจะในฐานะกรรมกรโรงงานแก้ว คนรับใช้บ้านฝรั่ง นักเรียนโรงเรียนสอนตัดเสื้อและลูกจ้างร้านอาหาร ซึ่งประสบการณ์ชีวิตในช่วงวันเวลาที่ผ่านเลยเหล่านี้ ล้วนเป็นข้อมูลทรงค่าที่เปิดโอกาสให้นักเขียนอย่าง “ศรีดาวเรือง” หยิบขึ้นมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านการเขียนของเธอเป็นอย่างดี
>
> (*ภาพลวงตา*. 2532 : หน้าบันทึกบรรณาธิการ)

เรื่องสั้นที่“ศรีดาวเรือง”ได้เขียนไว้นับตั้งแต่ยุคเริ่มแรก ได้สะท้อนสภาพสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสังคมอุตสาหกรรมซึ่งกระทบกับกลุ่มคนที่มีฐานะยากจนในชนบทเป็นอย่างมาก เพราะจำเป็นต้องย้ายเข้ามาประกอบอาชีพรับจ้างในเมืองหลวง ตัวละครในเรื่องสั้นหลายเรื่องโดยเฉพาะตัวละครผู้หญิงได้สะท้อนการผจญกับปัญหาชีวิตอันยากลำบาก ประกอบกับผู้หญิงมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น มีอิสระในการแสดงออกอย่างเปิดเผยเท่าเทียมชาย ดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่องสั้น “*ดินหล่นน้ำ*” ที่ว่า “ทุกคนในบ้านรู้จักเธอดีว่า เธอเป็นหญิงที่มีความทัดเทียมสามีทุกประการ ระยะหนึ่งสามีจากไปมีคนใหม่ เธอก็ประกาศมีคนใหม่เหมือนกันทันที และเมื่อสามีกลับมาเธอก็กลับมาพบกัน ณ ที่เดิม สามีดื่มน้ำชนิดใด เธอก็ดื่มด้วย และต่อให้สามีไปติดหรือเสพอะไรขนาดไหน เธอก็จะติดและเสพเท่ากันกับเขา และเมื่อสามีทำงาน เธอก็จะช่วยเขาทำเต็มที่เหมือนกัน” (*ดินหล่นน้ำ*. 2538 : 72)

นอกจากนี้ลักษณะของตัวละครผู้หญิงในเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” ได้สะท้อนสภาพทางกายภาพของผู้หญิงแนวก้าวหน้าที่มีลักษณะที่เห็นได้ชัดว่า ไม่ได้มุ่งเน้นให้เป็นคนสวย หรือมีฐานะร่ำรวยเป็นประเด็นสำคัญ ในทางตรงกันข้ามตัวละครผู้หญิงในเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” คือ ผู้หญิงที่กล้าแสดงความคิด ไม่ว่าจะคิดต่อระบบการปกครองหรือต่อการทำงานของรัฐบาล ดังเช่น

ตัวละคร “มารดา” กล้าแสดงความคิดต่อระบบการปกครอง จากเรื่องสั้นชุด*แก้วหยดเดียว*ว่า

วันนั้นลูกๆ เข้าไปในธรรมศาสตร์หลายร้อยคน ถูกจับในวันนั้นก็มาก ถูกฆ่าตายก็ไม่น้อย มิหนำซ้ำยังต้องรับโทษติดคุก ลูกๆ ของแม่ชุมนุมเรียกร้องกันอย่างสงบเสมอมา แต่ทุกครั้งลูกของแม่กลับถูกก่อกวนมาตลอด ครั้นได้จังหวะร้ายแรงก็มีผู้มาทำหน้าที่ฆ่าลูกของแม่ได้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยอ้างเอาความวุ่นวายเป็นสาเหตุ แน่ละ... ถ้าเขาไม่ทำเช่นนั้น พวกคนถืออาวุธร้ายแรงก็ย่อมไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะใช้เป็นข้ออ้าง วันนั้น... พวกเขาทำไปได้ลงคออย่างไรกัน ชีวิตและเลือดเนื้อลูกๆ หลานๆ ของเขาเองแท้ๆ.. ใครกันนะที่เป็นต้นเหตุ..

(*กล่อมขวัญแม่*. 2526 : 354)

ลักษณะของผู้หญิงที่กล้าแสดงความคิดเห็นขัดแย้งกับนายจ้าง เช่น ตัวละครหญิง ชื่อ “อนงค์” เมื่อเห็นผู้จัดการไม่พอใจที่เห็นตนคัดแก้วพอใช้ได้ออกหมด แล้วเหลือแก้วดีอยู่เพียงไม่กี่ใบ ผู้จัดการเกรงว่าหากปล่อยให้อนงค์กระทำเช่นนี้ต่อไป บริษัทจะขาดทุน เหตุการณ์ครั้งนี้แม้อนงค์ไม่ได้โต้แย้งในทันที เพราะหลงจู๊ใช้ให้อนงค์ออกไปส่งของกับคนรถชื่อเหลียง กว่าเหลียงกับอนงค์จะเสร็จงานก็เป็นเวลาบ่าย จึงพักแวะรับประทานอาหารกลางวัน แต่เมื่อกลับมาถึงโรงงานกลับถูกผู้จัดการต่อว่า หาว่าเลี่ยงงานและไล่เหลียงออก อนงค์ไม่พอใจการตัดสินของผู้จัดการจึงแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ ดังคำสนทนาระหว่างอนงค์กับหลงจู๊ จากเรื่อง*แก้วหยดเดียว*ว่า

“หลงจู๊ ถ้าหากน้าเหลียงถูกไล่ออก หนูกับวิชัยจะออกด้วย .....”
“ผู้จัดการพูดเกินไปนี่คะ แหม...ไอ้รถบุโรทั่งนั่นมันจะมีค่ามากกว่าชีวิตคนเชียวเหรอ หนูทำงานหนูก็พยามทำให้ดีที่สุดแล้ว แต่เขาก็ว่าไม่ดี...”

(*แก้วหยดเดียว*. 2526 . 32-33)

อีกเหตุการณ์หนึ่ง ที่อนงค์กล้าแสดงความคิดเห็นในที่สาธารณะแม้ความคิดของเธอจะไม่ได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงานผู้ชายบางคน แต่เธอก็กล้าโต้กลับอย่างมีเหตุผล ไม่ได้ใส่อารมณ์แต่อย่างใด ดังคำสนทนาในเรื่อง*แรงงานกับเงิน*ว่า

“ว่าแต่นอกจากจะไปสนามหลวงกันแล้ว เราน่าจะมาช่วยกันคิดว่า ทำอย่างไรค่าแรงกับสวัสดิการมันถึงจะเพิ่มขึ้นสักหน่อยไม่ดีรึ”
“นงค์.. ให้พวกผู้ชายเขานำดีกว่ามั้ง มา..นั่งลง..น่าเกลียด” ผู้หญิงบางคนติง
...

"นั่นซี..งั้นถ้าพวกเราร่วมใจกันได้ ผู้จัดการก็ต้องยอมใช่ไหม อะไรบ้างล่ะ ..หนึ่งไปสนามหลวง สองค่าแรงเพิ่ม สามสวัสดิการ ทีนี้เก๊าะเหลืออีกข้อหนึ่ง ค่าแรงผู้หญิงกับผู้ชายที่ทำงานหน้าที่อย่างเดียวกัน ค่าแรงน่าจะได้เท่ากัน"

"โห่..อีนี่มันอยากมีหนวดโว้ย..แหม..ฝันกลางวันแสกๆ" เสียงเหลืออดดังขึ้นมารอบนอก อนงค์หน้าชา

"อ๋อ.. ชั้นไม่อยากมีหรอก..หนวดน่ะ ไม่เห็นมีประโยชน์อะไรสักนิด แถมยังเสียเงินค่าโกนด้วย ถ้าหากผู้หญิงขอค่าแรงได้เท่าผู้ชาย มันจะทำให้ค่าแรงของพวกผู้ชายลดลงไปรึ"

(*แรงงานกับเงิน*. 2526 : 110-111)

ลักษณะของผู้หญิงในเรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง" จะมีลักษณะต่างไปจากภาพลักษณ์แบบเดิมที่สังคมเคยยึดถือ โดยเฉพาะลักษณะทางนิสัยใจคอของผู้หญิงที่ "ศรีดาวเรือง" มุ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงเป็นคนกล้าแสดงความคิดเห็นในเชิงก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้ผู้หญิงยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเริ่มกล้าแสดงบทบาทมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในฐานะผู้นำแรงงาน ผู้นำทางความคิดในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม เช่น อนงค์กล้าเรียกร้องค่าแรงของผู้หญิงให้เท่าเทียมกับค่าแรงของผู้ชาย (*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 25-36) หรือตัวละครมารดากล้าเปลี่ยนแปลงความคิดของตนที่เชื่อเรื่องประเพณีการบวชบุตรชายว่า เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนต้องยึดถือ แต่เมื่อมารดาได้เห็นพระสงฆ์บางรูปปฏิบัติในทางไม่เหมาะสม จึงตัดสินใจว่า หากบุตรชายของตนปฏิบัติตัวได้ถูกต้องและเหมาะสม การบวชที่ไม่ยึดตามแนวธรรมปฏิบัติก็ไม่ใช่สิ่งสำคัญที่ต้องกระทำตามต่อไป (*ชายผ้าเหลือง*. 2526 : 39-49)

นอกจากนี้ "ศรีดาวเรือง" ยังสร้างตัวละครให้เป็นผู้หญิงใจกว้าง ยอมรับข้อบกพร่องของตน เช่น "นวล" ผู้ยอมผิดหวังในความรัก ให้ลอมชายหนุ่มที่ตนรักตัดใจจากตนได้แต่งงานกับผู้หญิงที่มีอายุใกล้เคียงกันและมีฐานะที่ดีกว่า เพื่อเขาจะได้มีชีวิตรุ่งเรืองมากกว่าการใช้ชีวิตคู่ร่วมกับเธอ (*นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ* . 2527 : 271-282) หรือ "บุษบัน" ผู้ยอมรับข้อบกพร่องของตนที่ไม่สามารถมีบุตรให้สามีได้อีกดังที่เขาคาดหวังไว้ แต่เธอก็ทำหน้าที่ "แม่เรือน" อย่างไม่มีข้อบกพร่อง และเป็นมารดาที่ดีของบุตรคนแรกที่แม้จะเกิดมาพิการทางสมอง แต่เธอก็ดูแลเพื่อให้บุตรมีความสุขอย่างเต็มที่ (*เมียน้อย*. 2536 : 129-136)

ยิ่งกว่านั้น "ศรีดาวเรือง" ยังเสนอลักษณะของผู้หญิงโดยนำเสนอสิทธิสตรี ที่ผู้หญิงสามารถทำตามใจปรารถนาได้ โดยไม่ถูกกดดันหรือเอาเปรียบจากใคร เพราะคำนึงถึงปัจเจกบุคคล เช่น "เสาวณี" สามารถดื่มเบียร์ต่างน้ำ สูบบุหรี่เป็นปล่องไฟ และมีอาชีพที่เลี้ยงตัวเองได้ (*เมียน้อย*. 2536 : 130-133) หรือ ตัวละคร "น้อย" ผู้มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ไม่ยึดถือพรหมจารีย์เป็นเรื่องสำคัญของผู้หญิง เธอเห็นว่าเป็นสิทธิของผู้หญิงที่จะมีเพื่อนชายเป็นคู่ควงได้หลายคน (*ครั้งหนึ่ง... นานมาแล้ว*. 2526 : 117-124) ความคิดและพฤติกรรมดังกล่าวมาข้างต้นนี้ได้ลบล้างความเชื่อหรือ

คตินิยมของสังคมไทยที่ปลูกฝังและอบรมลูกหลานที่เป็นผู้หญิงมานานหลายศตวรรษ

"ศรีดาวเรือง" เป็นนักเขียนสตรีที่สะท้อนภาพของผู้หญิงไว้ในเรื่องสั้นอย่างหลากหลาย เช่น การศึกษา อาชีพ อุปนิสัย การกล้าแสดงความคิดเห็น การเลือกคู่ครอง ทัศนะคติในการดำเนินชีวิต เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาลักษณะของผู้หญิงในเรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง" ทั้งนี้จะได้เพื่อทราบทัศนะของ "ศรีดาวเรือง" ว่ามีต่อผู้หญิงในด้านต่างๆ อย่างไร โดยวิเคราะห์จากตัวละครผู้หญิง การได้รู้ลักษณะของตัวละคร โดยเฉพาะอุปนิสัยและทัศนคติในการดำเนินชีวิตของตัวละคร จะทำให้เกิดความเข้าใจลักษณะของผู้หญิงไทยได้ดีขึ้น

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ภาพลักษณ์ผู้หญิงที่ปรากฏในเรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง"

ความสำคัญของการวิจัย

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ปรากฏในเรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง" ทำให้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ตลอดจนความเหลื่อมล้ำทางเพศของสตรีที่ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง อันเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยจะศึกษาเรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง" ที่พิมพ์รวมเล่มแล้วตั้งแต่ต้น คือ พ.ศ. 2518 ถึง พ.ศ. 2536 โดยเลือกเฉพาะเรื่องสั้นที่เสนอภาพของผู้หญิง มีจำนวนทั้งหมด 80 เรื่อง ดังนี้

1. รวมเรื่องสั้น1 "แก้วหยดเดียว" เขียนเมื่อ พ.ศ. 2518 จำนวน 25 เรื่อง ได้แก่

1. แก้วหยดเดียว	11. บางที...วันหนึ่งข้างหน้า
2. ชายผ้าเหลือง	12. ซึ่งรอวันแตกทำลาย
3. ว่าวบนฟ้า	13. มือ
4. สิ่งที่ลงทุน	14. สะพานบุญ
5. พ่อ	15. ราคาแห่งความตาย
6. แรงงานกับเงิน	16. แม่พระคงคา เถ้าแก่บักและหมา
7. ครั้งหนึ่ง...นานมาแล้ว	17. ตามไปฆ่าสุริยาในป่าเอย
8. พวกในป่า	18. เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง
9. ผิดหวัง	19. ความเงียบที่เริ่มต้น
10. สองมือเรามีแรง	20. ของขวัญแห่งแผ่นดิน

21. คนดายหญ้า
22. มันมากับการเลือกตั้ง
23. ประเพณีที่ยกเลิก
24. ยายกับทหารหนุ่ม
25. กล่อมขวัญแม่

2. รวมเรื่องสั้น 2 “บัตรประชาชน” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2522 จำนวน 21 เรื่อง ได้แก่

1. แม่ของป้อม
2. ประเพณีที่เพิ่มขึ้น
3. บุญของยาย
4. มืดแล้วสว่าง
5. น้ำตาไหลเงียบ
6. ลูกชายคนสุดท้อง
7. บุญสงกรานต์
8. วัวลำพอง
9. วัดครึ่งหนึ่ง กรรมการครึ่งหนึ่ง
10. กระแสสำนึกของยาย
11. บัตรประชาชน
12. บทสนทนาของยาย
13. ฝันรักของสายรุ้ง
14. หลานยาย
15. นวล กับลอมและขวดน้ำในมือ
16. ทศกัณฐ์ปราบจิ้งจก
17. ถ้อยคำกับความเงียบ
18. บรรพบุรุษของใคร
19. มุ้ง
20. ตาหนู
21. เจ้าที่-ดิน

3. รวมเรื่องสั้น 3 “มัทรี” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2530 จำนวน 14 เรื่อง ได้แก่

1. จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ
2. หามเข้าวัด
3. รอด
4. ราคาของยาย
5. มัทรี
6. กุหลาบแดงในโถขาว
7. แด่-เธอทุกคน
8. งูเกี้ยว
9. เจ้าลอ
10. ความสุขสามชั้น
11. เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง
12. หมาหาย
13. เรื่องของสองปาน
14. โลกของโนม

4. รวมเรื่องสั้น 4 “ภาพลวงตา” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2532 จำนวน 9 เรื่อง ได้แก่

1. สองแม่
2. มัลลิกา
3. ชู้ยผา: สุภาพบุรุษกางเกงใน
4. นางสาวมั้ม
5. เลขคณิต ป.2
6. คนแก่ คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแม่มด คุณแม่-ช่วยผมด้วย
7. งูหางขาด
8. ภาพลวงตาเกี่ยวกับการเปลี่ยนสรรพนาม
9. บันทึกของน้องหนู

5. รวมเรื่องสั้น “แม่สาลู” เขียนเมื่อ พ.ศ. 2536 จำนวน 11 เรื่อง ได้แก่

1. เทวดา-หมาขี้
2. เจ้ารอกรัก
3. ดุจดั่งจะคายคืน
4. เรื่องเล่าของเพลงพนม (1)
5. เอาเถอะ-เอาเถอะ
6. บรรพสตรี
7. แต่...
8. เรื่องเล่าของเพลงพนม (2)
9. เมียน้อย
10. ไปกับเงาและกาลเวลา
11. แม่สาลู

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภาพลักษณ์ของผู้หญิง หมายถึง ลักษณะและพฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ปรากฏในเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” ในด้านลักษณะทางกาย ทางนิสัย-อารมณ์ ความคิดในการดำเนินชีวิต ตลอดจนความสัมพันธ์กับผู้อื่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยจากเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1.ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” จากเรื่องสั้นที่เขียนในช่วงปี พ.ศ. 2518 ถึง พ.ศ. 2536 ทั้งหมด 91 เรื่อง แต่นำมาศึกษาตามขอบเขตจำนวน 80 เรื่อง

3. วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” โดยศึกษาผ่านทางบุคลิกลักษณะ บทบาทและพฤติกรรมของตัวละครหญิงและตัวละครประกอบ โดยแยกเป็น

3.1 ทางกาย เช่น รูปร่างหน้าตา การแต่งกาย

3.2 ทางนิสัย เช่น พฤติกรรม อารมณ์

3.3 ทางสติปัญญาด้านความคิดในการดำเนินชีวิต เช่น การแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิต

3.4 ความสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน

4. เสนอรายงานผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง”
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณกรรม
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง”

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง”

“ศรีดาวเรือง” เป็นนักเขียนที่สร้างผลงานออกมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเรื่องสั้น จึงได้มีผู้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิต และวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของ “ศรีดาวเรือง” ไว้มากพอสมควร ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสาร บทความ และบทวิจารณ์ที่กล่าวถึงงานเขียนของ “ศรีดาวเรือง” มาประมวลไว้ดังนี้

นศินี วิทูธีรศานต์ (2519 : 256-262) ได้ศึกษาเรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” พบว่า “ศรีดาวเรือง” เป็นนักเขียนสตรีคนแรกที่จับประเด็นการเขียนในแนวประชาชนอย่างจริงจัง ผลงานทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่เขียนถึงชีวิตคนจนทั้งสิ้น โดยเน้นที่ปัญหาต่างๆ กันอย่างน่าสนใจ และเสนอออกมาอย่างไม่อ้อมค้อม ส่วนด้านรูปแบบ ศรีดาวเรือง เขียนเรื่องสั้นได้เป็นสองรูปแบบ คือ การใช้ความคิดของตัวละครตัวหนึ่งตัวใดเป็นตัวดำเนินเรื่องและประสานเรื่อง และใช้การเล่าอย่างตรงไปตรงมาเป็นตัวดำเนินเรื่อง ในด้านการเสนอแนวคิด ศรีดาวเรืองเสนอไว้หลากหลาย เช่น เกี่ยวกับชีวิต เกี่ยวกับสตรี เป็นต้น

จำรัส ถนอมมิตรและธีรา ยุทธวรรณ (2522 : 31-53) ได้เขียนบทวิจารณ์เรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” สรุปว่า ศรีดาวเรืองมีความสนใจที่จะเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาที่หลากหลาย นับแต่ปัญหาความเสมอภาคทางเพศ ศาสนา การขูดรีด บรรยากาศทางการเมือง วัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยน ปัญหาครอบครัว กลไกรัฐทั้งชนิดในและนอกแบบ สังคมชนบทและเมือง ฯลฯ บางเรื่องก็เน้นประเด็นใดประเด็นหนึ่งโดยเฉพาะ แต่บางเรื่องก็มีหลายประเด็นปะปนกัน ทุกเรื่องหากมิได้อาศัยเค้าเงื่อนจากประสบการณ์ที่สัมผัสมาโดยตรง ก็มักมาจากบางจุดของภาพชีวิตที่ได้พบผ่าน

และร่วมรู้สึก แล้วจึงทำหน้าที่ถ่ายทอดออกมาอย่างจริงใจและซื่อตรง

ภิญโญ กองทอง (2529 : 41-52) ได้ศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองในแง่วัฒนธรรมชาวบ้าน โดยตั้งข้อสังเกตว่า "ศรีดาวเรืองเขียนเรื่องสั้นไว้หลายลีลาและหลากแนวจากรวมเรื่องสั้นในชุด*แก้วหยดเดียวกับบัตรประชาชน* พบว่า มีเรื่องสั้นจำนวนหนึ่งมีแนวเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม อันมีผลกระทบต่อชาวบ้าน"

ดวงมน จิตร์จำนงค์ (2530 : 132-135) ยังได้ศึกษาถึงผลงานของศรีดาวเรืองในชุด*มัทรี* โดยได้กล่าวว่า "ในระยะแรกเรื่องของศรีดาวเรืองส่วนมากจัดอยู่ในกลุ่มเรื่องที่มุ่งสร้างสำนึกทางสังคม หรือที่เธอเรียกเองว่า "คำร้องทุกข์" เธอเขียนถึงความทุกข์อย่างราบเรียบแต่หนักหน่วงและแฝงความสะเทือนอารมณ์ไว้ โดยไม่ปรากฏตัวผู้เขียนออกมาแทรกแซง โดยปล่อยให้ภาพเหตุการณ์และพฤติกรรมของตัวละครเป็นเครื่องสื่อสารความคิดและอารมณ์ อันประมวลได้พอเหมาะ ในระยะหลังเรื่องสั้นของเธอมีกลวิธีซับซ้อนมากขึ้น

1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง"

ในส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลงานของ "ศรีดาวเรือง" มีผู้วิจัยไว้เพียงสองเรื่อง คือ วิทยานิพนธ์ของสุภาพ ศรีทุมมา และปริญญานิพนธ์ของวาสนา อ่อนสีนิล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สุภาพ ศรีทุมมา (2534 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ช่วง พ.ศ. 2518 ถึง พ.ศ. 2519 ในด้านองค์ประกอบของเรื่องสั้น การสะท้อนภาพทางสังคม และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับผลงานของผู้ประพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของเรื่องสั้นด้านแก่นเรื่องได้นำเอาพฤติกรรมของมนุษย์ที่เห็นแก่ตัวมาเสนอ ด้านโครงเรื่องนิยมใช้การเปิดเรื่องแบบบรรยาย การปิดเรื่องใช้การบรรยายทิ้งปัญหาให้ผู้อ่านได้ร่วมคิดแก้ไข ด้านฉากนิยมใช้การสร้างฉากโดยให้รายละเอียดเป็นระยะๆ แทรกในเนื้อเรื่อง ด้านตัวละครเสนอตัวละครน้อยลักษณะใช้พฤติกรรมด้านเดียว ด้านบทสนทนาใช้ได้เหมาะสมกับตัวละครแต่ใช้บทสนทนาน้อย ด้านการเล่าเรื่องระยะแรกใช้ถ้อยคำเรียบง่าย แต่ระยะหลังใช้ภาษาที่ยากขึ้น การสะท้อนภาพทางสังคมมีทั้งด้านสังคม ด้านการเมือง ส่วนทางด้านการศึกษาพบว่า มีปัญหาจากความไม่เสมอภาค และระบบการศึกษาประสบความล้มเหลว ด้านวัฒนธรรมกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลมาจากระบบเศรษฐกิจ ด้านสภาพแรงงานชี้ให้เห็นถึงกรรมกรถูกนายจ้างเอาเปรียบในด้านต่างๆ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับผลงาน ระยะแรกได้นำประสบการณ์ด้านต่างๆ มาเขียนแต่ระยะหลังใช้จินตนาการจากประสบการณ์มากขึ้น

วาสนา อ่อนสีนิล (2539 : 247) ได้ศึกษาการวิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของ "ศรีดาวเรือง" พบว่า "เรื่องสั้นของ ศรีดาวเรือง สามารถจำแนกความคิดได้เป็น 4 ประเด็นใหญ่ๆ คือ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มคนในสังคม แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต และแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ ในการเสนอแนวคิดต่างๆ ไว้ในเรื่องสั้น "ศรีดาวเรือง" สามารถตีแผ่ชีวิตธรรมชาติ และสังคมได้อย่างสมจริง มีมุมมองที่กว้างไกล แปลกใหม่และน่าสนใจ เรื่องสั้นของศรี-

ดาวเรืองได้สอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมอันดีงามของสังคม เพื่อมุ่งปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามแก่ผู้อ่าน ส่งเสริมให้ผู้อ่านได้เห็นถึงความดีงามที่ควรรักษา ทั้งเสนอถึงสภาพสังคมที่มีข้อบกพร่อง อันเป็นการเสนอให้ผู้อ่านได้รู้จักพัฒนาให้พ้นจากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาของคนในสังคม ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรมของ “ศรีดาวเรือง” พบว่า ปัจจัยที่ปรากฏในเรื่องสั้นอย่างเด่นชัด คือ ปัจจัยทางชีวประวัติและประสบการณ์ชีวิตในสังคม ปัจจัยทางสังคม”

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” แสดงให้เห็นว่าศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดไว้หลากหลาย อาทิ แนวคิดเกี่ยวกับสตรี ปัญหาความเสมอภาคทางเพศ การขูดรีด วัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยน ปัญหาครอบครัว เรื่องเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของผู้หญิง ซึ่งศรีดาวเรืองได้ถ่ายทอดผ่านตัวละครหญิง เพื่อสะท้อนสภาพสังคม หรือมุ่งสร้างสำนึกในการแก้ไขปัญหาสังคมร่วมกัน ด้วยการนำเสนอผลงานในลักษณะนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิเคราะห์ลักษณะของผู้หญิงที่ปรากฏในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ทั้งทางด้านกายภาพ อุปนิสัยใจคอ ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ตลอดจนทัศนคติของศรีดาวเรืองที่มีต่อการดำเนินชีวิตของผู้หญิง ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมกับสังคมมีอิทธิพลต่อกัน และนักเขียนก็มีบทบาทในการชี้แนะสภาพสังคม หากเห็นว่าสังคมนั้นมีบางสิ่งที่ยังต้องพัฒนาให้ดีขึ้น

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณกรรม

มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในวรรณกรรมหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะของผู้หญิงในแง่มุมต่างๆ เอกสารและงานวิจัยเหล่านี้ช่วยให้มองเห็นภาพลักษณ์ของสตรีได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มนำเสนอเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของผู้หญิง

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของผู้หญิง

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของผู้หญิง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของผู้หญิง มีปรากฏให้เห็นตั้งแต่ลักษณะของผู้หญิงในอดีตที่สังคมคาดหวัง จนถึงลักษณะของผู้หญิงในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ดังข้อมูลต่อไปนี้

สมชาย ปรีชาเจริญ (2519 : 83-159) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสตรีไทยว่า สตรีเป็นเพียงวัตถุบำบัดความใคร่ และทาสรับใช้ในครัวเรือนที่ซื่อสัตย์เท่านั้น เนื่องจากถูกกีดกันไม่ให้ได้รับการศึกษา ทำให้ไม่มีโอกาสแสดงความสามารถทางปัญญา เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม นอกจากนี้ผู้เขียนได้อ้างถึงวรรณคดีบางตอนมาพิจารณาประกอบด้วย และสรุปว่า วรรณคดีส่วนมากมักจะมองสตรีในฐานะผู้บำเรอความใคร่ เหมาะแก่การร่วมเพศของชายตัวเอกในเรื่อง จะเห็นว่าสังคมสมัยโบราณมองสตรีเพียงในแง่กามารมณ์และขณะเดียวกันก็ยกย่องผู้ชายที่มีภรรยามาก โดยถือว่าเป็นเครื่องประดับบารมี

บัวแพน นันทพิสัย (นามแฝง) (2523 : 37-38) ได้ศึกษาภาพสะท้อนของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไปจากนวนิยายในราว พ.ศ. 2475-2523 พบว่า ผู้หญิงในนวนิยายมีลักษณะหลายแบบ สุดแล้วแต่สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสรุปเรียงลำดับตามวิวัฒนาการได้ดังนี้ ลักษณะแรกคือ อดทนเก่ง อ่อนหวานและนุ่มนวลเกินไป ลักษณะที่สอง เป็นตัวของตัวเอง ลักษณะที่สาม เป็นผู้หญิงไร้เดียงสาในยุคเผด็จการ ลักษณะที่สี่ เข้มแข็ง อดทน แกร่ง กล้าหาญ และมีลักษณะเหมือนจริงยิ่งขึ้น ลักษณะที่ห้า มีความรู้สึกนึกคิดและมีอิสระมากขึ้น ลักษณะที่หก ทำทุกอย่างเพื่อผู้ชายคนเดียว ลักษณะที่เจ็ด มีคุณสมบัติทำให้สามีเกรงใจ ลักษณะที่แปด ผู้หญิงที่ต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี และลักษณะสุดท้าย คือ ผู้หญิงที่ต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ จะเห็นได้ว่า ผู้หญิงในนวนิยายได้พัฒนามาจนกระทั่งถึงจุดของการต่อสู้ในครอบครัว อันนับได้ว่าเป็นผลสำเร็จที่ค่อนข้างงดงามของนวนิยายไทย จึงไม่น่าจะเป็นปัญหาอะไร หากภาพผู้หญิงในนวนิยายไทยจะพัฒนาต่อไปเป็นผู้หญิงที่ต่อสู้เพื่อสร้างสรรค์สังคม

ไพลิน รุ้งรัตน์ (นามแฝง) (2527 : 72-76) ได้ศึกษาการต่อสู้ของผู้หญิงในวรรณกรรมไทยกับความเป็นจริงของสังคม โดยแบ่งประเภทการต่อสู้ไว้ 4 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่หนึ่ง ต่อสู้ให้ผัวรัก การต่อสู้ของผู้หญิงในเรื่องประเภทนี้ จะใช้วิธีเอาความดีเข้าข่ม ไม่ว่าจะตกอยู่ในสถานการณ์เลวร้ายอย่างไร นางเอกจะต้องทนให้ได้

ประเภทที่สอง สู้ด้วยเสียสละ มีทั้งเสียสละด้วยความรู้สึกและเหตุผล นางเอกประเภทนี้จะมีความรักศักดิ์ศรี และหยิ่งทะนงในตนเอง เธอจะรีบหย่าจากพระเอกทันทีที่รู้ว่า มีผู้หญิงอีกคนหนึ่งมายุ่งเกี่ยว แม้ปัญหาที่ตามมาภายหลัง คือ การเป็นหม้าย ซึ่งออกจะเป็นภาพที่ไม่สู้ดีนักในสังคมไทยแต่เมื่อนางเอกสามารถตัดสินใจเช่นนี้ได้ ก็นับว่า เธอเป็นคนกล้า และมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง

ประเภทที่สาม สู้ด้วยอุดมการณ์ งานเขียนประเภทนี้ นักเขียนพยายามกำหนดให้ผู้หญิงเป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง สลัดโซ่ตรวนของความเป็นทาสในครัวเรือน ออกมายืนยันบทบาทในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งของสังคม โดยไม่มีคำว่า “เพศ” มาเกี่ยวข้อง และข้อสำคัญเรียกร้องให้ผู้หญิงปฏิบัติหน้าที่สร้างสรรค์ในสังคม

ประเภทสุดท้าย ผู้หญิงที่ต่อสู้สังคม ในสภาพสังคมปัจจุบัน ผู้หญิงต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวมากขึ้นและต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ดังนั้นปัญหาใหม่ที่ได้พบจึงมีภาวะทางสังคมวัฒนธรรม และศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้หญิงที่มีพฤติกรรมและบทบาททางเพศทัดเทียมกับผู้ชาย โดยมีความคิดความเชื่อว่า เมื่อผู้ชายทำได้ ฉันก็ทำได้ ไพลินได้กล่าวถึงการต่อต้านและการยอมรับพฤติกรรมของผู้หญิงประเภทนี้จากบุคคลในสังคมทั่วไปว่า เราจะพิจารณาผ่านผู้หญิงในวรรณกรรม ซึ่งเป็นเสมือนภาพสะท้อนตัวตน และความคิดของผู้หญิงตามความเป็นจริงของสังคม

ไพลิน รุ้งรัตน์ (นามแฝง) (2531 : 40-41) ได้ศึกษาภาพสะท้อนของผู้หญิงไทยที่มักได้รับการกล่าวถึงในนวนิยายไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2531 พบว่า เป็นภาพของผู้หญิงที่ต้องมีความอดทนใน 3 ลักษณะ กล่าวคือ

ลักษณะแรก ต้องอดทนต่อพฤติกรรมของตัวละครเอกฝ่ายชาย ซึ่งมักแสดงความรักและความ

หึงหวงอย่างไม่มีเหตุผล แต่ตัวละครหญิงมักจะอดทน เนื่องจากความรักที่มีต่อสามีและค่านิยมของการมีสามีคนเดียว และผู้หญิงก็จะเป็นผู้ได้รับชัยชนะในที่สุด แต่ในระยะต่อมา ภาพของผู้หญิงที่ต้องอดทนได้น้อยลงตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และกฎหมาย ภาพสะท้อนของผู้หญิงจึงสมจริงมากขึ้น ขณะเดียวกันก็สะท้อนความประพฤติอันผิดศีลธรรมของผู้หญิงที่แย่งสามีของผู้อื่น

ลักษณะที่สอง ภาพของผู้หญิงที่อดทนต่อพฤติกรรมของแม่สามี ที่มักเข้ามาตรวจสอบความเป็นลูกสะใภ้ อันเนื่องมาจากสังคมไทยให้ชายเป็นผู้เลือกคู่ครอง พ่อแม่ของฝ่ายชายจึงมีโอกาสเป็นผู้เลือกไปด้วย ซึ่งเป็นการเสริมแนวคิดการเลือกผู้หญิงที่ดีเพื่อไปรับใช้ผู้ชาย และเป็นที่มาของปัญหาแม่สามีกับลูกสะใภ้ ซึ่งสะใภ้จะต้องอดทนโดยใช้ความดี แต่ในปัจจุบันได้ปรากฏภาพของสะใภ้ที่จะต้องประกอบอาชีพนอกบ้าน และแยกบ้านอยู่ต่างหากกับแม่ของสามี สะใภ้จึงไม่ตกเป็นเบี้ยล่างของแม่สามีอีกต่อไป

ลักษณะที่สาม ผู้หญิงที่ต้องอดทนต่อการพิพากษาของสังคม อันได้แก่ ค่านิยมของสังคม เช่น การท้องโดยยังไม่ได้แต่งงาน พรหมจรรย์ของผู้หญิง ภรรยาน้อย และการขายตัวของผู้หญิง

วินิตา ดิถียนต์ (2530 : 15) ได้กล่าวถึงภาพลักษณ์ของผู้หญิงในนวนิยายไทยในอดีตและปัจจุบันไว้ดังนี้ ในอดีตผู้หญิงไทยไม่มีการประกอบอาชีพนอกบ้าน มีสังคมที่คับแคบ วนเวียนอยู่แต่ภายในบ้านของตนเองและบ้านเพื่อนฝูง หรือไม่ก็บ้านของสามี มีความคิดแต่เรื่องการแต่งกายให้สวยทันสมัย และมีความหวังสูงสุดอยู่ที่ความรักและการแต่งงาน ต่อมาเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่สอง บทบาทของผู้หญิงก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป คือ เริ่มแสวงหาอุดมการณ์ในการดำเนินชีวิตคู่ไปด้วย เช่น เรื่อง*ปีศาจ* ซึ่งนางเอกรักนิสัยและอุดมการณ์ของพระเอกมากกว่าคำนึงถึงรูปร่างหน้าตา และเป็นความรักที่มีความเข้าใจกันเป็นอย่างดี โดยไม่จำเป็นต้องแต่งงานกัน นับว่าเป็นการสะท้อนทัศนะที่น่าสนใจของผู้หญิงยุคใหม่ ส่วนภาพของนางเอก ผู้เรียบร้อย อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนแบบเก่า ก็เริ่มเปลี่ยนไปเป็นการออกสังคมกับผู้ชายมากขึ้น แต่ยังคงรักษาคุณค่าแบบไทยเดิมอยู่ คือ เป็นสาวพรหมจารีและสงวนความรักกับตัวของเธอเอาไว้สำหรับชายคนเดียว ต่อมากฤษณา อโศก-สิน ได้เสนอภาพผู้หญิงใหม่ โดยให้ผู้หญิงมีความเสมอภาคกับผู้ชาย ในด้านการมีประสิทธิภาพในการทำงานและความต้องการทางเพศ เช่น พลับพลาในเรื่อง*เนื้อนาง* เป็นต้น อย่างไรก็ตามบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยได้ทวีความสำคัญขึ้นทั้งทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในนวนิยายไทยคงสะท้อนออกมาในด้านคุณค่าด้านอื่นมากกว่าในด้านความเป็นผู้หญิงที่ “ดี” หรือ “ไม่ดี” เพียงอย่างเดียว

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในวรรณกรรมจะเห็นว่า ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในอดีตสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก จากวรรณคดีช่วงต้นที่มองผู้หญิงในฐานะเพียงผู้บำเรอความใคร่ ต่อมาในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ภาพลักษณ์ของผู้หญิงก็เริ่มเปลี่ยนจากการเป็นแม่ศรีเรือน มาเป็นลักษณะของผู้หญิงเก่ง มีประสิทธิภาพในการทำงาน และมีความเสมอภาคเท่าเทียมผู้ชายในการปฏิบัติหน้าที่สร้างสรรค์สังคม

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงนอกจากปรากฏในเอกสารดังที่เสนอไว้เบื้องต้นแล้ว ยังมีภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ปรากฏในงานวิจัยที่วิเคราะห์จากวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.2 **งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณกรรม**

วิชาญ สว่างพงษ์ (2520 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาค่านิยมจากวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์พบว่า ค่านิยมเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองนั้น ถ้าเป็นผู้ชายจะนิยมเลือกคู่ครองด้วยตนเอง แต่สำหรับผู้หญิงขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ใหญ่ ส่วนเรื่องเกี่ยวกับจำนวนคู่ครอง ผู้หญิงควรมีสามีเพียงคนเดียว ส่วนผู้ชายนิยมมีภรรยาหลายคน แต่ในทัศนะของผู้ใหญ่และผู้หญิงที่จะมาเป็นคู่สมรสต้องการให้ผู้ชายมีภรรยาเพียงคนเดียว

เอมอร นิรัญราช (2521 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทัศนะทางสังคมในนวนิยายไทยสมัยรัชกาลที่ 7 จากการศึกษาสรุปได้ว่า ทัศนะด้านขนบประเพณี นวนิยายส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นถึงประเพณีการแต่งงานที่บิดามารดาจัดการตามความประสงค์ของตน โดยฝ่ายหนุ่มสาวมิได้มีส่วนในการตัดสินใจ นวนิยายบางเรื่องก็แสดงความคิดที่สอดคล้องกับขนบประเพณีดังกล่าว และบางเรื่องก็แสดงให้เห็นผลเสีย ส่วนทัศนะเกี่ยวกับสตรีนั้นภาพสะท้อนของสตรีที่ปรากฏในนวนิยายมีทั้งลักษณะของสตรีแบบเก่าและแบบใหม่ นอกจากแสดงถึงการใช้ชีวิตสถานะและบทบาทของผู้หญิงในสังคมแล้ว ยังมีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับบทบาทใหม่ และความเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงด้วย

บาหยัน อิ่มสำราญ (2527 : 75) ได้วิเคราะห์แนวคิดของนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2501-พ.ศ. 2506 พบว่า โดยส่วนใหญ่แนวคิดของเรื่องผู้หญิงในนวนิยายไทยช่วงนี้เป็นการนำเสนอภาพผู้หญิงตามค่านิยมดั้งเดิม มีการประเมินค่าของผู้หญิงจากผู้ชายเป็นบรรทัดฐาน และเน้นคุณค่าของผู้หญิงที่มีความเป็นกุลสตรี บุคลิกลักษณะที่ไร้เดียงสาและพรหมจารี นักเขียนที่มีการเสนอแนวคิดที่ตรงกันข้ามพบเพียงคนเดียวเท่านั้น คือ กาญจนา นาคนันทน์ จากนวนิยายเรื่อง *มาลัยรัก* (2505) กาญจนา นาคนันท์ เสนอแนวคิดเรื่องผู้หญิงแตกต่างไปจากนวนิยายร่วมสมัยเดียวกัน โดยผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงสามารถทำตนให้มีคุณค่าต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมได้ ในขณะที่ผู้ชายซึ่งเป็นที่หวังว่าจะเป็นหลักของครอบครัวกลับไม่ได้สร้างประโยชน์อันใดให้ ทั้งยังนำความเดือดร้อนมาให้อย่างไม่สิ้นสุด ผู้เขียนพยายามให้ภาพของผู้หญิงหลายลักษณะตั้งแต่ผู้หญิงที่พยายามจะพึ่งตัวเองอย่างเรวดี ผู้หญิงที่เลี้ยงชีพตนเองด้วยการทำอาหารขายอย่างวิสาขา และผู้หญิงที่แข็งแกร่งสามารถเป็นหัวหน้าครอบครัวได้ และมีความสามารถไม่แพ้ชายอย่างภรณี

สายสมร เฉลยตรองการ (2529 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสถานภาพของผู้หญิงไทยในช่วงปี พ.ศ. 2475-2493 จากนวนิยายของดอกไม้สด และก.สุรางคนางค์ ผลการศึกษาปรากฏว่า ทั้งดอกไม้สดและก.สุรางคนางค์มักสะท้อนภาพของผู้หญิงที่มีการศึกษา เป็นผู้หญิงสมัยใหม่ มีความมั่นใจในตัวเอง มีอิสระในการคบเพื่อนต่างเพศและมีการเข้าสมาคม ประกอบกับมีลักษณะของผู้หญิงไทยที่มีจรรยามารยาทสุภาพอ่อนโยน ทั้งนี้เนื่องมาจากโดยพื้นฐานทางการศึกษา เพราะทั้งดอกไม้สดและก.สุรางคนางค์ได้รับการศึกษาสูงในยุคนั้นและได้มีโอกาสศึกษากับชาวต่างประเทศด้วย จึงเกิดการผสมผสานกันระหว่างภาพของผู้หญิงยุคใหม่และภาพของผู้หญิงยุคเก่า

พิชัย ศรีภูไฟ (2532 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องคุณสมบัติ ฐานะ หน้าที่ และบทบาทของสตรีในวรรณกรรมอีสาน สรุปผลการวิจัยได้ว่า สตรีที่ดีไม่จำเป็นต้องรูปงาม แต่ดีเพราะมีคุณสมบัติดีตามคตินิยมของท้องถิ่น กล่าวคือ เป็นผู้มีศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ส่วนฐานะ หน้าที่และบทบาทของสตรี ผู้วิจัยจำแนกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านครอบครัว สตรียังมีบทบาทเป็นผู้ตามทั้งในฐานะบุตรี ฐานะภรรยาและฐานะมารดา อีกด้านหนึ่ง คือ บทบาทของสตรีทางสังคม สตรีมีสิทธิในการคบเพื่อนต่างเพศได้อย่างอิสระ มีบทบาทและมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมได้เท่าเทียมกับบุรุษ

วีรวรรณ ศรีสำราญ (2533 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสถานภาพสตรีในสังคมไทยในนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน ในช่วงปี พ.ศ. 2497-2530 โดยศึกษาถึงสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงทั้งในสังคมและในนวนิยายเพื่อแสดงความสัมพันธ์ของนวนิยายกับสังคม ผลการศึกษาสรุปได้ว่า สถานภาพของผู้หญิงที่ปรากฏในนวนิยายและสังคมมีความสัมพันธ์กันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อ-เรื่องของนวนิยายแสดงให้เห็นชีวิต ความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิงเป็นองค์ประกอบสำคัญ สถานภาพที่ปรากฏในนวนิยายจึงเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงในสังคมไทยเป็นอย่างดี โดยในช่วง พ.ศ.2497-2510 นั้น สถานภาพของผู้หญิงอยู่ในยุคเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ผู้หญิงได้รับการศึกษาในโรงเรียน แต่หน้าที่สำคัญคือ การเป็นแม่บ้านแม่เรือน เน้นเรื่องการเลือกคู่ครองและการแต่งงานเป็นสำคัญ ในช่วง พ.ศ.2511-2521 ผู้หญิงได้รับการศึกษาสูงขึ้น มีผู้หญิงบางคนได้รับการศึกษาทัดเทียมผู้ชาย ผู้หญิงมีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจและสามารถเลี้ยงชีพด้วยตนเอง กฤษณา อโศกสินเน้นการสะท้อนภาพบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว ปัญหาชีวิตคู่และปัญหาการหย่าร้าง ในช่วง พ.ศ.2522-2530 กฤษณา อโศกสิน ได้สะท้อนบทบาทผู้หญิงหลากหลายขึ้นทั้งในครอบครัว อาชีพ และบทบาทในสังคมด้านอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของสตรีในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมและประเพณี ภาพสะท้อนสตรีในยุคนี้แสดงถึงสภานภาพทั้งด้านการศึกษา อาชีพและสังคมที่ใกล้เคียงกับผู้ชาย

ทัศนีย์ กุมทะรัตน์ (2534 : บทคัดย่อ) ได้วิเคราะห์แนวคิดเรื่องบทบาทสตรีในนวนิยายของเสนีย์ เสาวพงศ์ ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า เสนีย์ เสาวพงศ์ มุ่งแสดงความคิดเกี่ยวกับบทบาทสตรีในด้านสังคมมากกว่าบทบาทด้านอื่น โดยเฉพาะบทบาทในการกระทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม ผู้เขียนมีเจตนาที่จะเสนอแนวความคิดใหม่ให้แก่สตรี กล่าวคือ สตรีรุ่นใหม่ที่มีความเป็นตัวของตัวเอง มีอุดมคติในการดำเนินชีวิต อีกทั้งมีความกล้าหาญที่จะยืนหยัดต่อสู้กับปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผลและชาญฉลาด แนวคิดอีกประการหนึ่งที่ผู้เขียนมุ่งแสดง คือการเป็นอิสระในการคบเพื่อนต่างเพศ เสรีภาพในเรื่องความรักและการแต่งงาน โดยคำนึงถึงการอุทิศตนทำงานเพื่อสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ

ทิษฎยา โพธิ์อยู่ (2536 : 254) ได้วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทสตรีในนวนิยายของดวงใจ โดยวิเคราะห์บทบาทของสตรีด้านครอบครัว การศึกษา เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ผลการศึกษาพบว่า บทบาทด้านครอบครัว ผู้เขียนเสนอแนวคิดว่า คุณสมบัติของสตรีไทยในอดีตยังเป็นสิ่งพึง

ปฏิบัติสำหรับสตรีในยุคพัฒนาได้แก่ ความผูกพันของสมาชิกในครอบครัว ด้านการเป็นมารดา เป็นภรรยา การเป็นบุตรสาว การเป็นย่า และยาย รวมทั้งความสามารถในการดูแลปรนนิบัติต่อครอบครัวของสตรีในเรื่องการกินอยู่ สำหรับบทบาทสตรีด้านการศึกษา สตรีควรมีโอกาสศึกษาหาความรู้ให้สูงสุดเท่าที่กำลังสมองจะรับได้ ทั้งในสถานศึกษา และการกระตือรือร้นในการแสวงหาประสบการณ์ด้วยตนเอง ส่วนบทบาททางด้านเศรษฐกิจ สตรีควรมีบทบาทในการทำงานนอกบ้านได้ไม่แพ้บุรุษ บทบาทสตรีในด้านการเมือง สตรีควรมีบทบาทในด้านการแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง เพราะสตรีเป็นประชากรส่วนหนึ่งของสังคม มีสิทธิและหน้าที่ในสังคมเสมอภาคกับบุรุษ และด้านสังคมในการคบเพื่อน สตรีมีเสรีภาพที่จะคิด จะตัดสินใจ ในการดำเนินชีวิตของตนเองในเรื่องการคบเพื่อนหรือการแต่งงาน

นริศรา เกตวัลห์ (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในนวนิยายของสุวัฒน์ วรดิลก ในช่วง พ.ศ. 2492-2528 จำนวน 36 เรื่อง พบว่า ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในนวนิยายของสุวัฒน์ วรดิลก สามารถวิเคราะห์ได้ใน 2 ลักษณะ คือ ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในครอบครัว ในด้านภาพลักษณ์ของผู้หญิงในฐานะมารดา ภรรยา และธิดา และภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสังคม ในด้านการศึกษา อาชีพ การเมือง การพัฒนาชนบทและค่านิยมของสังคม อันมีปัจจัยหลายประการเป็นตัวกำหนดลักษณะและพฤติกรรมของตัวละคร ความสัมพันธ์ระหว่างภาพลักษณ์ของผู้หญิงในนวนิยายกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสังคมพบว่า ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสังคมมีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของผู้หญิงในนวนิยาย ภาพลักษณ์ของผู้หญิงกับการเมืองและค่านิยมของสังคม มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่ในด้านการศึกษาและอาชีพพบว่า บางประเด็นไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

เพ็ญแข งามดวงใจ (2541 : 293) ได้ศึกษาผู้หญิงในนวนิยายของวิมล ศิริไพบูลย์: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ จากนวนิยายจำนวน 37 เรื่อง พบว่า ผู้เขียนเน้นการสร้างตัวละครหญิงที่มีฐานะทางสังคมปานกลางมากกว่าตัวละครที่มีฐานะทางสังคมสูงและต่ำ ด้านลักษณะของตัวละครหญิง เน้นผู้หญิงที่มีเสน่ห์ชวนมอง มีบุคลิกที่ดี คล่องแคล่ว ส่วนลักษณะนิสัยเน้นผู้หญิงที่มีจิตใจ เข้มแข็ง อดทน เชื่อมั่นตนเอง หยิ่งทะนงในศักดิ์ศรี ด้านบทบาทของผู้หญิงพบว่า บทบาทในฐานะบุตรสาวที่ดีจะต้องประพฤติตนอยู่ในกรอบของประเพณีและค่านิยมของสังคม บทบาทภรรยาที่ดีจะต้องเป็นแม่บ้านแม่เรือน ซื่อสัตย์ต่อสามี ส่วนบทบาทในฐานะมารดาจะต้องมีความเสียสละเพื่อครอบครัว ในด้านการประกอบอาชีพของผู้หญิงพบว่า ผู้หญิงแม้จะไม่มีปริญญาก็สามารถประกอบอาชีพพึ่งตนเองและเป็นที่พึ่งของครอบครัวได้ ผู้หญิงสามารถเข้าสังคมได้ดี และช่วยเหลือสังคมตามสมควร ส่วนบทบาทในด้านการเมืองพบว่า ผู้หญิงมีบทบาทเป็นหัวคะแนน เป็นเสรีไทย เป็นนายกรัฐมนตรี และเป็นพระราชินีปกครองแว่นแคว้น ส่วนทัศนะในการศึกษา พบว่า ผู้เขียนไม่เน้นให้ลูกผู้หญิงมีการศึกษาสูงหรือเรียบจบมหาวิทยาลัย แต่จะเน้นผู้หญิงที่มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบจากการศึกษาสิ่งแวดล้อมรอบตัว สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ในด้านเกี่ยวกับคู่ครองผู้เขียนเห็นด้วยกับการเลือกคู่ครองด้วยตนเอง และมีการแต่งงานที่ถูกต้องตามประเพณี มีการสร้าง

ครอบครัวใหม่ร่วมกันมากกว่าการแต่งงานแบบคลุมถุงชน และอาศัยอยู่ในบ้านฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ส่วนทัศนะทางด้านสังคมนั้น ผู้เขียนเห็นว่า ผู้หญิงยังไม่ได้รับความยุติธรรมจากสังคมในด้านสิทธิและความเสมอภาค อันเนื่องมาจากค่านิยมของสังคมไทยที่ยึดถือกันมานาน

อุไรรัตน์ วงศ์นวชาต (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผู้หญิงยุคใหม่ในนวนิยายของโบตั๋น โดยศึกษาจากตัวละครหญิงในนวนิยายจำนวน 11 ตัว จากนวนิยาย 3 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า บุคลิกลักษณะผู้หญิงยุคใหม่ในนวนิยายของโบตั๋น มี 4 ประการ คือ กล้าแสดงออก เป็นลักษณะของผู้ที่มีความมั่นใจในตนเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจ กล้าพูด กล้าเลือกทางเดินชีวิตและกล้าทำ ประการที่ 2 เก่ง เป็นผู้รู้จักจัดการชีวิตของตนเองให้ถูกต้องเหมาะสมในด้านการครองตน ครองงานและครองเรือน ส่วนประการที่ 3 แกร่ง เป็นผู้ที่มีความอดทน สู้ชีวิต มีจิตใจแข้มแข็ง ขยันหมั่นเพียรในการเรียนและการทำงาน และประการสุดท้าย มีคุณธรรม เป็นผู้ที่มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักศีลธรรม รู้จักสำนึกรับผิดชอบชั่วดี มีน้ำใจเมตตาเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่น

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในวรรณกรรมสรุปได้ว่า ภาพลักษณ์ของผู้หญิงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเรื่องการเลือกคู่ครองของผู้หญิง ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ใหญ่เป็นสำคัญ และผู้หญิงควรมีสามีเพียงคนเดียว ด้านคุณสมบัติของผู้หญิงก็ต้องเป็นกุลสตรี และให้คุณค่ากับพรหมจรรย์ของผู้หญิง ค่านิยมของผู้หญิงเหล่านี้ได้เริ่มเปลี่ยนไปหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กล่าวคือ ผู้หญิงเริ่มเห็นคุณค่าของตนทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัวและต่อสังคมมากขึ้น ผู้หญิงที่แข็งแกร่งสามารถเป็นหัวหน้าครอบครัวได้เท่าเทียมผู้ชาย เพราะผู้หญิงสมัยใหม่ได้รับการศึกษา ทำให้มีความรู้และมีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น ประกอบกับมีอิสระในการคบเพื่อนต่างเพศ และเลือกคู่ครองด้วยตนเอง ทำให้ดูเหมือนว่า ผู้หญิงมีบทบาทและสิทธิในกิจกรรมทางสังคมมากเท่าเทียมกับผู้ชาย แต่อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงก็ยังต้องมีบทบาทสำคัญในครอบครัว คือ การเป็นแม่บ้านแม่เรือนอยู่ และแม้ว่าผู้หญิงจะมีฐานะและบทบาทในเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น คือ สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ แต่ผู้หญิงก็ยังประสบกับปัญหาการมีชีวิตคู่และปัญหาการหย่าร้างมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมและประเพณีของสังคมเป็นสำคัญ ภาพที่เห็นชัดว่าผู้หญิงมีโอกาสทางสังคมมากขึ้นก็คือด้านการศึกษา อาชีพและบทบาททางสังคม แต่การจะหลุดพ้นจากหน้าที่และบทบาทของการเป็นแม่บ้านแม่เรือนนั้นดูจะยังยากนัก เพราะเป็นค่านิยมที่คนไทยยึดถือกันมานาน ดังเห็นได้จากการเขียนเรื่องสั้นและนวนิยายที่นักเขียนหลายคนได้สะท้อนสภาพปัญหาภาพลักษณ์ของผู้หญิงไทยไว้ในงานของนักเขียนแต่ละคน ตามทัศนะหรือประสบการณ์ที่นักเขียนแต่ละคนได้มองเห็นหรือผ่านประสบการณ์ตรงแล้วใช้วรรณกรรมเป็นสื่อในการถ่ายทอดสภาพสังคมแต่ละยุคสมัยให้ผู้อ่านในสังคมได้ร่วมรับรู้ และช่วยกันเปลี่ยนแปลงแก้ไข เพื่อนำไปสู่สภาพสังคมที่ดีขึ้นต่อไปในอนาคต

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ

การวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะของตัวละครหญิง โดยพิจารณาจากลักษณะและพฤติกรรมที่ตัวละครแสดงออกในวรรณกรรม การศึกษาพฤติกรรมนั้นจำเป็นต้องใช้ความรู้ทางบุคลิกภาพ พฤติกรรมและสาเหตุของพฤติกรรมมาประกอบการศึกษา ผู้วิจัยจึงรวบรวมความรู้ทางบุคลิกภาพและพฤติกรรมมาศึกษาประกอบด้วย ดังต่อไปนี้

3.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพ เป็นคำที่เราพูดถึงกันอยู่เสมอ เป็นการบรรยายลักษณะรวมของบุคคลที่ปรากฏให้เห็น เช่น เมื่อเราได้รู้จักกับใครคนหนึ่ง ได้ฟังคำพูดของเขาได้เห็นการกระทำต่างๆ ของเขา จากคำพูดและการกระทำนั้น ทำให้เราได้ประมวลความรู้สึกที่มีต่อเขาออกมาได้ และสิ่งที่สามารถประมวลออกมาได้นี้คือ บุคลิกภาพ

3.1.1 ความหมายของบุคลิกภาพ

อัจฉรา สุขารมณ์ (2540 : 90) ได้สรุปความหมายของบุคลิกภาพไว้ว่า

บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะส่วนรวมของบุคคลใดโดยเฉพาะ ลักษณะที่ว่านี้รวมทั้งทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นลักษณะเฉพาะของคนๆ นั้น เช่น รูปร่างหน้าตา ท่าทาง การแต่งกาย คำพูด ความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ ทักษะต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อการปรับตัวของบุคคล

3.1.2 องค์ประกอบของบุคลิกภาพ บุคลิกภาพประกอบด้วยลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. ลักษณะทางกาย หมายถึง ขนาดรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ อันเป็นลักษณะประจำตัวของบุคคล

2. ลักษณะทางใจ หมายถึง ทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ เช่น การตัดสินใจ อุปนิสัย ความจำ ความคิด เป็นต้น

3. ลักษณะทางสังคม หมายถึง ท่าที การปฏิบัติต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

4. ลักษณะทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการควบคุม ความรู้สึก และการกระทำต่างๆ ของบุคคล ลักษณะต่างๆ ดังกล่าวมักเป็นลักษณะที่ถาวรเปลี่ยนแปลงยาก

3.1.3 ทฤษฎีบุคลิกภาพ

ทฤษฎีบุคลิกภาพ คือ การสรุปลักษณะโครงสร้าง และพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นระบบ มีระเบียบรัดกุมเข้าใจได้ ทฤษฎีบุคลิกภาพมีหลายทฤษฎีแต่จะกล่าวเฉพาะทฤษฎีที่สำคัญ 3 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

ผู้นำคนสำคัญของทฤษฎีนี้คือ ซิกมัน ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ซึ่งเป็นแพทย์ชาวเมืองเวียนนา ประเทศออสเตรีย และเป็นบิดาของจิตวิทยาสาขาจิตวิเคราะห์ ฟรอยด์กำหนดให้โครงสร้างของจิตซึ่งเป็นฐานของบุคลิกภาพของมนุษย์ประกอบด้วย 3 ระบบที่สัมพันธ์กันคือ อิด อีโก้ และซุปเปอร์อีโก้

อิด เป็นโครงสร้างที่ถูกควบคุมด้วยสัญชาตญาณ (Instinct) ซึ่งเป็นสิ่งที่จะปลดปล่อยความเครียด และสนองความต้องการทางกาย (Biological Needs) โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม ศีลธรรม หรือความรับผิดชอบแต่อย่างใด เป็นแต่เพียงความอยากอันเกิดจากแรงขับของสัญชาติ-ญาณเท่านั้น เปรียบได้กับสันดานดิบของมนุษย์ที่มีมาแต่กำเนิดและเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตสำนึก (Consciousness) ของคน เช่น เด็กเมื่อคลอดก็เกิดความอยาก (หิว) จะร้องไห้เพื่อให้ได้อาหารอย่างเดียว และพอได้รับการตอบสนองด้วยการให้นมดื่มก็จะหยุดร้อง เป็นต้น

อีโก้ คือ โครงสร้างที่มีเหตุผล มีความจริง ความถูกต้องเป็นหลัก เป็นตัวผสมผสานระหว่างอิด และซุปเปอร์อีโก้ จะทำหน้าที่ควบคุมความอยากของอิด (Id) ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่ให้ปรากฏออกมาภายนอก ในขณะเดียวกันความอยากของ (Superego) เมื่อไม่เกิดผลจะทำให้เจ้าตัวเกิดความวิตกกังวล (Anxiety) อีโก้ ก็จะช่วยลดความกังวลนั้นโดยใช้กลวิธานในการป้องกันตัว (Defense Mechanism) เพื่อผ่อนคลายความเดือดร้อน แต่ไม่ได้แก้ปัญหา เมื่อการใช้กลวิธานในการป้องกันตัวไม่ได้ผล ในกรณีที่ใช้กลวิธานในการป้องกันตัวบ่อยเข้า คนเราก็จะพยายามแก้ปัญหาโดยการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ถึงฐานะและหน้าที่ในการดำรงชีวิตของตนเอง ซึ่งลดปัญหาต่างๆ ลงได้ในที่สุด

ซุปเปอร์อีโก้ เป็นโครงสร้างที่ถูกควบคุมด้วยมโนธรรม วัฒนธรรม ประเพณี และจรรยาบรรณของแต่ละสังคม พฤติกรรมที่ถูกควบคุมด้วยซุปเปอร์อีโก้จะเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความยับยั้งชั่งใจ ไตร่ตรองแล้วอย่างรอบคอบตามทำนองคลองธรรมโดยตลอด เป็นโครงสร้างที่ได้มาจากการเรียนรู้ อบรมสั่งสอน ซุปเปอร์อีโก้นี้คอยห้ามมิให้ อิด ทำผิดจารีตประเพณี และปกติวิสัยของสังคมอย่างเด็ดขาด ซุปเปอร์อีโก้เกิดขึ้นมาจากการที่คนเรากว่าจะโตและพึ่งตนเองได้ใช้เวลานานกว่าสัตว์ชนิดใดๆ ต้องพึ่งพาอาศัยผู้ใหญ่และบุคคลอื่นอยู่ตลอดเวลา (แม้เมื่อโตแล้วก็ตาม) จึงวิตกว่าคนอื่นจะไม่รัก ไม่ให้ความดูแลเอาใจใส่ ทำให้ตนเองต้องพยายามปรับตน เอาใจบุคคลอื่น ไม่ทำในสิ่งที่เขาห้าม ทำในสิ่งที่เขาว่าดีงาม แม้จะต้องสละความพอใจบางอย่างของตนก็ตาม ซึ่งเมื่อทำไปนานๆ บ่อยๆ เข้าก็กลายเป็น ซุปเปอร์อีโก้

ในทำนองเดียวกัน อีโก้ ก็จะลดความตึงเครียดอันเกิดจากการมี Superego มากเกินไป คนที่มี Superego มากเกินไป จะเป็นคนระมัดระวังตัว ไม่กล้าตัดสินใจทำสิ่งใดเพราะกลัวผิดศีลธรรมและประเพณี ทำให้บุคคลนั้นเป็นคนวิตกกังวลเกินกว่าเหตุและเกิดความเครียด ถ้าหากเขารู้จักใช้เหตุผล ภาวะความเครียดก็จะลดลง

2. ทฤษฎีจิต-สังคม (Psycho-social Theory)

ผู้นำของทฤษฎีนี้คือ อีริค เอช อีริกสัน (Eric H. Erikson) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันซึ่งยอมรับความคิดของฟรอยด์ แต่ต่างจากฟรอยด์ตรงที่นำจิตวิเคราะห์และสังคมวิทยามาร่วมกัน ในการศึกษา อีริคสันเชื่อว่าพัฒนาการทางบุคลิกภาพของคนมาจากวุฒิภาวะและการเรียนรู้ในการปรับตนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมาจากสรีระของบุคคล สังคม และวัฒนธรรม

อีริคสันแบ่งขั้นตอนของพัฒนาการออกเป็น 8 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ความรู้สึกไว้วางใจและไม่ไว้วางใจ (Sense of Trust VS. Sense of Mistrust) เกิดขึ้นในช่วงปีแรกของชีวิต ถ้าเด็กได้รับความสุขก็จะเกิดความไว้วางใจ หรือในทางกลับกัน ถ้าเด็กขาดความสุข ขาดความรัก หรือได้รับไม่สม่ำเสมอ จะทำให้ว้าเหว่ ไม่ไว้วางใจในสภาพแวดล้อม พฤติกรรมที่ออกมาจะเป็นการโยเย ไม่ดูดนม ไม่สบายบ่อย ซึ่งทำให้เด็กมีบุคลิกขี้ระแวง หรือเรียกร้องความสนใจจากคนอื่นมากเกินไป

ขั้นที่ 2 ความรู้สึกเป็นอิสระกับความรู้สึกสงสัย อัยอาย (Sense of Autonomy VS. Sense of Doubt and Shame) ปรากฏในอายุ 2-3 ขวบ เมื่อเกิดความไว้วางใจพ่อแม่และสิ่งแวดล้อม ก็จะเกิดความรู้สึกอิสระที่จะทำทุกสิ่งได้ด้วยตนเอง แต่ถ้าเกิดความรู้สึกไม่ไว้วางใจก็จะเกิดความสงสัยและความไม่แน่ใจในความเป็นตัวของตัวเอง และในความสามารถของตนเองด้วย ในขณะเดียวกันก็จะเกิดความรู้สึกอับอาย ผู้ใหญ่ควรช่วยพัฒนาบุคลิกที่ดีแก่เด็ก ด้วยการพยายามให้เขาทำอะไรด้วยตนเองในขอบเขตจำกัด มิฉะนั้นเด็กจะไม่แน่ใจตนเอง ขี้อาย และไม่กล้าแสดงออก

ขั้นที่ 3 ความรู้สึกริเริ่มและรู้สึกผิด (Sense of Initiative VS. Sense of Guilt) เกิดขึ้นในวัย 3-5 ขวบ เมื่อเด็กควบคุมตนเองได้ ก็จะพยายามควบคุมสิ่งแวดล้อมบางอย่าง โดยจะเกิดความคิดริเริ่มแล้วแสดงความสามารถใหม่ๆ ออกมา สามารถควบคุมสิ่งต่างๆ ที่ตนต้องการ ถ้าไม่สำเร็จก็จะตั้งต้นใหม่ ถ้าผู้ใหญ่ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็ก เด็กจะมีบุคลิกสร้างสรรค์ ในทางตรงกันข้ามถ้าถูกตำหนิทุกครั้งที่ริเริ่ม เด็กจะเกิดความรู้สึกผิด จะเป็นเด็กหงอย ไม่กล้าแสดงออก และมองโลกในแง่ร้าย

ขั้นที่ 4 ความรู้สึกสำเร็จและปมด้อย (Sense of Industry VS. Sense of Inferiority) อยู่ในช่วง 6-12 ปี เด็กจะพัฒนาความรู้สึกสำเร็จถ้าปรับตัวเข้ากับเพื่อนได้ และสามารถทำงานที่ผู้ใหญ่มอบหมายให้สำเร็จ ในทางตรงข้ามถ้าไม่ได้ก็จะรู้สึกมีปมด้อย เด็กวัยนี้จะชอบการแข่งขันเพื่อให้ตนเองเป็นผู้ชนะ และจะสนใจสังคมมากขึ้น อีริคสันเน้นให้เห็นว่าทัศนคติที่เกี่ยวกับการทำงานและลักษณะนิสัยในการทำงานของบุคคลเกี่ยวกับประสบการณ์ในความสำเร็จนี้อย่างยิ่ง

ขั้นที่ 5 การรู้จักและไม่รู้จักลักษณะเฉพาะของตัวเอง (Sense of Identity VS. Sense of Identity Diffusion) อยู่ในช่วงอายุ 12-17 ปี ขั้นนี้พัฒนามาจากขั้นที่ 1 ในขั้นนี้เด็กเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคมดี เด็กจะพยามทำตาม ซุปเปอร์อีโก้ โดยใช้ อีโก้ เข้าไปช่วยให้เหมาะกับตนเอง เขาจะพยายามค้นหาความรู้สึกของตนเองอย่างแท้จริง แล้วนำมาผสมกับประสบการณ์ที่ได้รับ จนเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

ขั้นที่ 6 ความรู้สึกอบอุ่นและอ้างว้าง (Sense of Intimacy VS. Sense of Isolation) อยู่ในช่วงอายุ 17-21 ปี เมื่อผ่านวัยรุ่นมาจะมุ่งกับการงานและเพื่อนตรงข้ามหรือเลือกหาเพื่อนสนิท ถ้าบุคคลใดประสบความสำเร็จและมั่นใจในตนเอง รู้จักตนเองดีก็จะให้ความใกล้ชิดสนิทสนมกับบุคคลอื่นอย่างจริงใจได้ เกิดความรู้สึกอบอุ่น แต่ถ้าคบใครโดยขาดความจริงใจจะรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว

ขั้นที่ 7 ความรู้สึกใฝ่ใจในเชื้อสายของตนและความรู้สึกใฝ่ใจเฉพาะตน (Sense of Generativity VS. Sense of Self Absorption) อยู่ในวัย 22-40 ปี บุคคลใดได้รับความสำเร็จในขั้นต้นๆ ที่ผ่านมา ก็จะพัฒนาความรู้สึกว่าตนเองนั้นเป็นผู้ใหญ่ มีครอบครัวและต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวของตน ในทางตรงข้ามถ้าผิดหวังก็จะเกิดความเฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบใดๆ ทั้งสิ้น จะสนใจเฉพาะตนเองโดยไม่คำนึงถึงสังคมใดๆ เลย

ขั้นที่ 8 ความรู้สึกมั่นคงและท้อแท้ (Sense of Intergrity VS. Sense of Despair) อายุอยู่ในช่วง 40 ปีขึ้นไป บุคคลในวัยนี้จะอยู่กับความหลังเป็นส่วนใหญ่ ถ้าความหลังของตนมีความสำเร็จน่าภาคภูมิใจ ก็จะรู้สึกมั่นคง หรือตรงกันข้ามก็จะเกิดการท้อแท้ หมดอาลัยตายอยากในชีวิต

3. ทฤษฎีจิตวิทยาส่วนบุคคล (Theory of Individual Psychology)

ผู้นำคือ อัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) แพทย์ชาวเวียนนา เป็นสานุศิษย์ของฟรอยด์ แต่มีความเห็นต่างกับฟรอยด์ในเรื่องของปมด้อยทางกาย (Physical Inferiority) และปมด้อยทางใจ (Psychic Inferiority) แอดเลอร์เชื่อในตอนวัยเด็กนั้น ถ้าเด็กอยู่ใต้อำนาจของผู้ใหญ่ เด็กจึงมีปมด้อย และปมด้อยนี้เองที่ทำให้ทุกคนต้องต่อสู้ดิ้นรนให้พ้นจากปมด้อย เพื่อเขาจะได้ทัดเทียมกับคน-อื่น เช่น ซิเซโร (Cicero) นักพูดฝีปากคมของกรีก ก็มาจากคนพูดติดอ่าง แอดเลอร์เชื่อว่าความรู้สึกของสังคมหรือความสนใจของสังคมเป็นต้นเหตุให้บุคคลต้องพัฒนาตนเอง เช่นที่ซิเซโรพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองให้ดี เพื่อหลุดจากปมด้อยที่ถูกล้อเลียน แนวคิดสำคัญของทฤษฎีนี้ คือ

1. ความมุ่งมั่นในอนาคต (Fictional Finalism) ซึ่งหมายถึง การที่คนเราถูกจูงใจให้มีพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพตามความคาดหวังในอนาคตมากกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต จุดหมายปลายทางในอนาคตที่คาดหวังไว้นั้นอาจจะเป็นไปไม่ได้จริง แต่ถ้าคนนั้นเป็นคนปกติ ก็อาจจะหลุดพ้นจากความคาดหวังได้ มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาทางบุคลิกภาพขึ้น

2. การดิ้นรนเพื่อยกระดับของตน (Striving for Superiority) ได้แก่ ความพยายามที่จะให้ตนเองดีกว่าเหนือกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นความรู้สึกที่มีแต่กำเนิด ความรู้สึกนี้เป็นแรงขับสำคัญที่ช่วยยกระดับพัฒนาการให้เป็นไปตามขั้น

3. การชดเชยปมด้อยของตนเอง (Inferiority Feeling and Compensation) ความรู้สึกมีปมด้อยเป็นลักษณะธรรมดาของมนุษย์ เป็นส่วนช่วยให้มีการปรับปรุงแก้ไขตนเองให้พ้นภาวะปมด้อยนั้น ซึ่งอาจหลีกหนีปมด้อยด้วยการชดเชย (Compensation) ก็ได้

4. ความสนใจในสังคม (Social Interest) ความสนใจนี้มีมาแต่กำเนิด ถ้าเด็กได้รับความรักก็จะสนใจคนอื่นในแง่ดี ความรู้สึกเห็นแก่ตัวจะลดลง เกิดความรักความเข้าใจในบุคคลอื่น

5. แบบแผนของชีวิต (Style of Life) เด็กเริ่มมีแบบแผนของตนเอง ตั้งแต่อายุ 4-5 ปี ประสบการณ์ต่างๆ และสิ่งแวดล้อมจะช่วยทำให้แบบแผนของเด็กเป็นไปตามนั้นอย่างเด่นชัด และแบบแผนนี้ในที่สุดจะเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกของคนๆ นั้น

6. การสร้างความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง (Creative Self) แนวทางในการสร้างความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง จะแสดงให้เห็นแบบแผนชีวิตของบุคคลนั้น และแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของแบบแผนของชีวิตของเขา ซึ่งความรู้สึกนี้เป็นลักษณะสำคัญยิ่งของบุคลิกภาพ (อัจฉรา สุขารมณ์. 2524 : 91-97)

นอกจากนี้ ในการศึกษาบุคลิกภาพเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์นั้น ฮิลการ์ด (พรรัตน์ สุวรรณรัตน์. 2539 : 17; อ้างอิงมาจาก อัจฉรา สุขารมณ์. 2524) นักจิตวิทยาผู้มีชื่อเสียงได้รวบรวมและสรุปเป็นทฤษฎีบุคลิกภาพ ดังนี้

1. ความต้องการขั้นปฐมภูมิ หรือความต้องการทางกาย (Primary or Viscerogenic needs) เป็นความต้องการทางกายโดยตรง เช่น ความต้องการอากาศ น้ำ อาหาร เพศ การพักผ่อน เป็นต้น

2. ความต้องการขั้นทุติยภูมิหรือความต้องการทางจิต (Secondary of psychologic needs) จะเกิดขึ้นเมื่อร่างกายไม่ได้รับความพึงพอใจหรือขบวนการอินทรีย์ไม่สมดุลย์ ได้แก่

2.1 ความต้องการที่เกี่ยวกับสิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ ความต้องการสะสม จัดระเบียบสิ่งต่างๆ ให้เรียบร้อย รู้จักประหยัด มัธยัสถ์ ประดิษฐ์ และสร้างสิ่งใหม่

2.2 ความต้องการที่แสดงถึงความทะเยอทะยาน มีอำนาจ ปรารถนาความสำเร็จ และความมีชื่อเสียง ได้แก่ ความต้องการอยากเด่นอยากดัง เอาชนะอุปสรรคต่างๆ ต้องการยกย่องชมเชย หลีกเลี่ยงความล้มเหลว การถูกตำหนิ

2.3 ความต้องการที่จะทำในสิ่งที่เกี่ยวกับอำนาจของตน ได้แก่ ความต้องการมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น การต่อสู้เพื่ออิสรภาพ การทำให้ตนมีเอกลักษณ์ต่างจากผู้อื่น

2.4 ความต้องการที่จะก้าวร้าวบุคคลอื่น ได้แก่ ความต้องการรุกรานผู้อื่น หลีกเลี่ยงการตำหนิ หรือประพฤติตามระเบียบกฎเกณฑ์

2.5 ความต้องการเป็นมิตรกับผู้อื่น ได้แก่ ความต้องการที่จะคบหาสมาคมกับบุคคลต่างๆ ช่วยเหลือบุคคลด้อยกว่า ชอบให้ความร่วมมือ

2.6 ความต้องการที่เกี่ยวข้องทางสังคม ได้แก่ ความต้องการที่จะทำให้ตนได้สนุกสนาน แสวงหาความรู้ อยากรู้อยากเห็น ต้องการที่จะชี้แจงให้คำอธิบาย ตีความหมายต่างๆ ที่ตนรู้ให้กับผู้อื่นได้รู้ตาม

บริสซอฟ (พรรัตน์ สุวรรณรัตน์. 2539 : 18; อ้างอิงจาก อัจฉรา สุขารมณ์. 2524) ได้จำแนกความต้องการของมนุษย์ในทฤษฎีบุคลิกภาพว่า เกิดมาจากการกระตุ้นโดยแรงจูงใจในการที่จะสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นบุคลิกภาพของบุคคล สรุปได้ดังนี้ คือ

1. ด้านการถ่อมตน มีลักษณะต่อพลังภายนอก ยอมรับความเจ็บปวด ยอมรับว่าตนเองด้อยอ่อนแอ หมดหวัง ยอมรับคำตำหนิติเตียน

2. ด้านสัมฤทธิ์ผล คือ การทำสิ่งที่ยาก ต้องการเป็นผู้นำ ชอบเอาชนะบุคคลอื่น อยากเห็นว่าตนเองมีคุณค่า มีความคิดเป็นเลิศ มีการแสดงออกว่าตนเองสามารถที่จะประสบความสำเร็จ

3. ด้านการมีไมตรีสัมพันธ์ คือ ชอบให้ความร่วมมือ ชอบให้คนอื่นรัก ชอบติดสอยห้อยตามเพื่อนฝูง สนุกสนานร่าเริง และเป็นกันเองกับผู้อื่น

4. ด้านการก้าวร้าว คือ ชอบเอาชนะสิ่งที่บังคับ ชอบแก้แค้น

5. ด้านการพึ่งตนเอง คือ ชอบเป็นอิสระ หนีการบังคับ ไม่รับผิดชอบต่อการรวมกลุ่ม เลี่ยงการใช้อำนาจบังคับ ไม่ยอมพึ่งพาผู้อื่น

6. ด้านการเอาชนะ คือ ชอบเสาะแสวงหาความลำบาก และอุปสรรคเพื่อเอาชนะความล้มเหลว โดยการหันหน้าเข้าสู้

7. ด้านการป้องกันตนเอง คือ ต้องการป้องกันตนเองจากการถูกทำร้าย หรือการถูกวิพากษ์วิจารณ์ ติเตียน

8. ด้านการเป็นผู้ตาม คือ ชอบที่จะสรรเสริญ สนับสนุนผู้ที่เหนือกว่า

9. ด้านการมีอำนาจเหนือผู้อื่น คือ ชอบควบคุม มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ชักชวน สั่ง หรือบีบบังคับปราบปรามคนอื่น

10. ด้านการแสดงออก คือ ชอบแสดงออกให้ผู้อื่นเห็น ชอบความตื่นเต้น ทำให้คนอื่นพอใจ

11. ด้านการหลีกเลี่ยงอันตราย คือ หลีกเลี่ยงความเจ็บปวด ความตาย มักชอบคาดการณ์ล่วงหน้า

12. ด้านการหลีกเลี่ยงความอับอาย คือ การหลีกเลี่ยงการเสียชื่อเสียงดูถูกเหยียดหยามเย้ยหยัน

13. ด้านการช่วยเหลือผู้อื่น คือ มีความต้องการ เห็นใจ และพึงพอใจจะช่วยเหลือบุคคลอื่นที่อ่อนแอกว่าตนเอง

14. ด้านความเป็นระเบียบ คือ ชอบทำสิ่งต่างๆ ให้เป็นระเบียบอยู่เป็นที่ วางแผนก่อนลงมือทำงาน ทำชีวิตของตนเองให้เป็นไปอย่างมีแบบแผนต่อเนื่องสม่ำเสมอ

15. ด้านการร่าเริงสนุกสนาน คือ ชอบที่จะสนุกสนาน แสวงหาความเบิกบาน พักผ่อนจากความเครียด

16. ด้านการกล่าวโทษซัดทอดผู้อื่น คือ การที่จะกล่าวหา กีดกันบุคคลที่ด้อยกว่า

17. ด้านการมีประสาทสัมผัส คือ นิยมชมชอบในการเสาะแสวงหาการแสดงออกซึ่งประสาทสัมผัสทั้งห้า

18. ด้านเพศตรงข้าม คือ การสร้างสัมผัสแบบความรักและมีเพศสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม

19. ด้านการขอความช่วยเหลือ คือ การให้ผู้อื่นแสดงการปลอบใจอยู่ใกล้ๆ ตนเอง

20. ด้านการขอความเข้าใจในสิ่งต่างๆ คือ ชอบถามคำถามอยู่เสมอ ต้องการเป็นผู้คิดค้นประดิษฐ์ วิเคราะห์

3.1.4 เอกสารที่เกี่ยวกับทฤษฎีด้านพฤติกรรม

พฤติกรรมเป็นการกระทำ หรือกิจกรรมทางกาย วาจา ใจ ที่มนุษย์แสดงออกมาและสามารถสังเกตได้ นักจิตวิทยาได้แบ่งพฤติกรรมออกเป็น 2 ประเภท

1. พฤติกรรมภายนอก หรือพฤติกรรมเปิดเผย (External or Overt Behavior) หมายถึง การกระทำหรือแสดงออกที่บุคคลอื่นนอกเหนือจากเจ้าของพฤติกรรมรู้ สำหรับพฤติกรรมภายนอกนี้

บุคคลต้องอาศัยการสังเกต (Observation) ไม่ว่าจะใช้ประสาทสัมผัสโดยตรง หรือใช้เครื่องมือช่วยในการสังเกตเพื่อได้ข้อมูล จึงมีการจำแนกพฤติกรรมภายนอกได้อีก 2 ประเภท ย่อยๆ คือ

1.1 พฤติกรรมโมลาร์ (Molar Behavior) ได้แก่ พฤติกรรมที่บุคคลอื่นสามารถสังเกตได้โดยใช้ตาสังเกตเพียงอย่างเดียวก็รับรู้ได้อย่างมีความหมายต่อกระบวนการคิดมากกว่าประสาทสัมผัสอื่น เพราะตาสามารถส่งต่อยังประสาทสัมผัสอื่นๆ ได้ ทั้งหู จมูก เป็นต้น เช่น เราเห็นหนุ่มสาวคู่หนึ่งเดินคุยกันผ่านมาทางเราและเราอยากจะทราบว่าคู่นี้เขาคุยอะไรกัน เราก็ตั้งใจเงี่ยหูฟังในขณะที่เขาเดินผ่านเรา แถมยังอาจได้กลิ่นอะไรบางอย่างโชยผ่านเข้าจมูกเราไปด้วย เป็นต้น

1.2 พฤติกรรมโมเลกุล (Molecular Behavior) ได้แก่ พฤติกรรมที่บุคคลอื่นต้องใช้เครื่องมือเพื่อช่วยในการสังเกตจึงจะเห็นได้และทำให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำ เช่น การเต้นของหัวใจ คลื่นสมอง ความดันโลหิต เป็นต้น

2. พฤติกรรมภายในหรือพฤติกรรมปกปิด (Internal or Covert Behavior) หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลอื่นไม่สามารถมองเห็นได้ หรืออาจสังเกตเห็นได้ยาก เพราะเป็นการกระทำของอวัยวะที่อยู่ภายในร่างกาย เช่น ความคิด (Idea) อารมณ์ (Emotion) ความรู้สึก (Feeling) เป็นต้น

ในการแบ่งพฤติกรรมลักษณะภายนอกหรือเปิดเผยและพฤติกรรมภายในหรือปกปิดนี้ อาจสรุปได้ว่า พฤติกรรมภายนอกหรือเปิดเผยเป็นผลของพฤติกรรมภายในหรือปกปิดได้เช่นเดียวกัน เช่น ในการแสดงพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นได้โดยการไหว้ของบุคคลอาจมีพฤติกรรมปกปิดภายใน (ลักขณา สริวัฒน์. 2544 : 17-18)

การแสดงออก (Expression) คนเราจะแสดงออกมาไม่เหมือนกัน ซึ่งจะแบ่งออกตามบุคลิกภาพได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. พวกเก็บตัวไม่ชอบแสดงออก (Introvert Personality) หมายถึง บุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบเก็บกดไม่ชอบแสดงออก คนประเภทนี้จะมีลักษณะขรึม แสดงออกช้า คิดช้า ส่วนดีของบุคลิกภาพแบบนี้คือ เป็นคนเยือกเย็น เรียบร้อย มีระเบียบ มีความรับผิดชอบสูง

2. พวกชอบสังคม (Extrovert Personality) หมายถึง บุคคลที่มีบุคลิกภาพชอบแสดงตนไม่ว่าจะเป็นเชิงคำพูด หรือกิริยาท่าทางก็ตาม จะมีความคล่องตัวสูง ส่วนดีของบุคคลประเภทนี้คือ เป็นคนเปิดเผย คบง่าย เป็นกันเอง แต่เป็นคนที่คิดได้ไม่ลึกซึ้ง

3. พวกมีลักษณะเป็นกลาง (Ambivert Personality) หมายถึง บุคลิกภาพที่เป็นกลาง คนพวกนี้มีลักษณะบุคลิกภาพทั้งสองอย่างอยู่ในตัว คือ จะแสดงออกไม่มากไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นภาษาที่ใช้พูดหรือภาษาที่ใช้ท่าทาง (ลักขณา สริวัฒน์. 2544 : 25)

ความต้องการ (Needs) เป็นปัจจัยสำคัญมากเมื่อเทียบกับปัจจัยอื่นๆ ของความแตกต่างของบุคคล เพราะเป็นความรู้สึกภายในและได้รับอิทธิพลจากหลายๆ ประการด้วยกัน คือ ความต้องการ

เป็นผลรวมของปัจจัยต่างๆ จากจิตที่สั่งออกมา การสั่งออกมาในรูปของความต้องการนี้ ย่อมมีผลทำให้ร่างกายเกิดพฤติกรรมทั้งที่เป็นที่พึงปรารถนาและไม่เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม

อับบราฮัม เอช. มาสโลว์ (Abraham H. Maslow) มาสโลว์มองว่า มนุษย์แต่ละคนมีศักยภาพพอสำหรับที่จะชี้นำตัวเอง มนุษย์ไม่อยู่นิ่งแต่จะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ต่างๆ ที่แวดล้อมและแสวงหาความต้องการที่จะเข้าใจตนเอง ยอมรับตนเองทั้งในส่วนดีส่วนบกพร่อง รู้จักจุดอ่อนและความสามารถของตนเอง เขาได้อธิบายว่า มนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่จะสนองความต้องการให้กับตนเองทั้งสิ้น และความต้องการของมนุษย์มีมากมายหลายอย่างด้วยกัน ซึ่งต้องได้รับความพึงพอใจจากความต้องพื้นฐานหรือต่ำสุดก่อนจึงจะผ่านขึ้นไปยังความต้องการขั้นสูงตามลำดับ มาส-โลว์เรียงลำดับความต้องการของมนุษย์จากขั้นต้นไปสู่ความต้องการขั้นต่อไปไว้ 5 ขั้น ดังนี้

1. ความต้องการทางกาย (Psychological Need) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน ที่ชาวพุทธเรียกว่า ปัจจัย 4 แต่ทางตะวันตกรวมความต้องการทางเพศ (Sex) ด้วย

2. ความต้องการความปลอดภัย (Security Need) เป็นความต้องการที่ให้ทั้งร่างกายและจิตใจได้รับความปลอดภัยจากภัยต่างๆ ทั้งปวง

3. ความต้องการทางสังคม (Social Need) เช่น ความต้องการที่ได้อยู่ในหมู่หรือพวก (Belongingness) ต้องการความรัก (Love Need)

4. ความต้องการเกียรติยศ ความนับถือจากผู้อื่น (Self-Esteem Need)

5. ความต้องการสัมฤทธิพลในสิ่งที่ตนปรารถนา (Self Actualization Need)

ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Psychological Need) เป็นความต้องการที่ช่วยในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต ได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ การพักผ่อน ความต้องการทางเพศ เมื่อได้รับการตอบสนองอย่างพึงพอใจจึงจะข้ามไปสู่ความต้องการลำดับถัดไป

2. ความต้องการความปลอดภัย (Security Need) ความรู้สึกว่าตนต้องการความปลอดภัยสำหรับมนุษย์นั้นมีอิทธิพลต่อชีวิตมาก ซึ่งความต้องการนี้จะเห็นชัดในเด็กเล็ก ถ้าเขาได้รับความรักความอบอุ่น ได้รับการเลี้ยงดูอย่างเอาใจใส่ จะเกิดความอบอุ่นใจ เกิดความรู้สึกปลอดภัย การพัฒนาบุคลิกภาพในวัยต่อๆ มาจึงเป็นบุคลิกภาพที่ได้รับการยอมรับจากสังคม

3. ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Love and Belonging Need) ทุกคนอยากได้ความรักจากคนอื่น อยากเป็นเจ้าของคนอื่น และในขณะเดียวกันก็อยากให้ตนเป็นที่รักเช่นเดียวกัน หากบุคคลใดมิได้รับความรักและไม่ยอมรับจากผู้อื่น บุคคลจะเกิดความคับข้องใจ ปรับตัวไม่ได้ และจะทำให้พฤติกรรมผิดปกติ

4. ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือ (Self-Esteem Need) เมื่อความต้องการได้รับความรักและการให้ความรักแก่ผู้อื่นเป็นไปอย่างมีเหตุผล และทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจแล้ว ความต้องการในขั้นที่ 3 ก็จะลดลงและมีความต้องการในขั้นต่อไปมาแทนที่ กล่าวคือ มนุษย์ต้องการที่จะได้รับความยกย่องนับถือออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นความต้องการนับถือตนเอง (Self-respect) ส่วนลักษณะที่สอง เป็นความต้องการได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น (Esteem from Others)

4.1 ความต้องการนับถือตนเอง คือ ความต้องการมีอำนาจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความแข็งแรง มีความสามารถในตนเอง มีผลสัมฤทธิ์ ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น มีความเป็นอิสระและมีความสามารถที่จะประสบความสำเร็จในงานภารกิจต่างๆ มีชีวิตที่เด่นดัง

4.2 ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น คือ ความต้องการมีเกียรติยศ การได้รับการยกย่อง ได้รับการยอมรับ ได้รับความสนใจ มีสถานภาพ มีชื่อเสียง เป็นที่กล่าวขานและเป็นที่ชื่นชมยินดี มีความต้องการที่จะได้รับความยกย่องชมเชยในสิ่งที่กระทำ ซึ่งจะทำให้รู้สึกว่า ตนเองมีคุณค่ากว่า ความสามารถของตนได้รับการยอมรับจากผู้อื่น

5. ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self Actualization Need) ความต้องการขั้นนี้จะพัฒนาขึ้นมาได้ต้องผ่านการพัฒนาทั้ง 4 ขั้นอย่างพึงพอใจ และมีประสิทธิภาพมาก่อน บุคคลจึงจะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริงตรงตามสภาพที่เป็นอยู่ เข้าใจถึงความสามารถ ความสนใจ ความต้องการยอมรับได้ในส่วนที่เป็นจุดอ่อน หรือจุดบกพร่องของตน และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงให้มีจุดอ่อนน้อยที่สุดหรือไม่มีเลย

ลักษณะของผู้ที่มีความเข้าใจตนเองอย่างแท้จริงตามแนวคิดของมาสโลว์มีดังนี้

1. สามารถรับรู้ความเป็นจริงถูกต้องโดยไม่บิดเบือน สามารถปรับตัวได้อย่างมีความสุข ไม่มองโลกในแง่ร้าย ไม่วิตกกังวลเกินไป ซึ่งหมายถึงผู้ที่มีสุขภาพจิตดี

2. ยอมรับตนเอง ยอมรับผู้อื่น และยอมรับธรรมชาติ คือ ยอมรับทั้งปมเด่น ปมด้อยทั้งของตนเองและผู้อื่น ส่วนการยอมรับธรรมชาติ เช่น ฤดูหนาวอากาศจะเย็น น้ำจะไหลจากที่สูงไปสู่ที่ต่ำกว่า

3. มีพฤติกรรมตามธรรมชาติ ความเป็นอยู่ง่ายๆ คล่องตัว ไม่เสแสร้ง คิดและทำในสิ่งที่เป็นไปได้

4. เมื่อเผชิญกับปัญหาต้องแก้ไขปัญหาตรงสาเหตุ ไม่เข้าข้างตัวเอง ทำงานเต็มความสามารถ

5. มีความเป็นตัวของตัวเอง เชื่อมั่นในตนเอง ไม่สร้างปัญหาให้ผู้อื่นหรือสังคม สามารถอยู่อย่างสันโดษได้โดยไม่เดือดร้อน

6. มีความเป็นอิสระเมื่อต้องทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง และเต็มใจที่จะกระทำ มีความกระตือรือร้น ทำด้วยความรับผิดชอบ

7. มีชีวิตชีวา มีความสุนทรีย์เสมอ คือ รู้สึกและเห็นทุกอย่างล้อมรอบตัวสดชื่น น่าสนใจโดยไม่รู้สึกเบื่อหน่าย หรือเกิดความท้อแท้

8. ต้องรู้สึกผูกพันกับธรรมชาติ และทำตัวกลมกลืนกับธรรมชาติโดยไม่คับแค้นใจ

9. ต้องมีความสนใจสังคม เห็นใจและรักผู้อื่น และสามารถให้ความช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วย

10. ต้องมีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลด้วยดี ไม่เก็บตัว หรือปกปิดตนเอง

11. ต้องมีความรู้สึกเป็นประชาธิปไตย ไม่มีอคติต่อผู้ใด ถือว่ามนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน เต็มใจปฏิบัติตามโดยไม่ฝืนใจ

12. รู้สึกถึงความแตกต่างของมาตรฐานและจุดหมาย รู้ว่าการกระทำใดที่ตรงตามมาตรฐานของสังคม และทำอย่างไรจึงจะบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ บุคคลสามารถวิเคราะห์ได้โดยไม่สับสนและเต็มใจปฏิบัติตามโดยไม่ฝืนใจ

13. ต้องมีอารมณ์ที่มีขอบเขต แสดงอารมณ์ออกมาถูกสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม

14. ต้องมีความคิดสร้างสรรค์ที่จะสังเกตได้จากบุคลิกภาพที่บุคคลแสดงออกมาทุกด้าน เช่น จากผลงานหรือคำพูด

15. ต้องพร้อมที่จะเผชิญกับสภาพแวดล้อมหรือวัฒนธรรมที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมในความคิดของเขา สามารถหล่อหลอมให้เข้ากันได้ หรืออาจรับวัฒนธรรมใหม่ๆ มาปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น (ลักขณา สริวัฒน์. 2544 : 26, 150-152)

3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ

นอกจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพที่รวบรวมไว้ข้างต้นแล้ว ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพอีกมากมาย ผู้วิจัยขอนำเสนอเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ศึกษาดังต่อไปนี้

อรวีร์ กีรติเสถียร (2534 : 136-137) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเครียดในการอยู่เป็นโสดของสตรีที่มีอายุต่างกันสองกลุ่ม คือ กลุ่มอายุ 30-35 ปีและอายุตั้งแต่ 36 ปีขึ้นไป พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความเครียดในการอยู่เป็นโสดของสตรีในแต่ละกลุ่มอายุนั้นแตกต่างกัน แต่ปัจจัยอันดับแรกของแต่ละกลุ่มอายุเป็นปัจจัยเดียวกัน คือ บุคลิกภาพมั่นคง-หวั่นไหว โดยที่สตรีที่มีบุคลิกภาพโน้มเอียงไปทางมั่นคงจะมีความเครียดในการอยู่เป็นโสดน้อยลง แต่ถ้ามีบุคลิกภาพโน้มเอียงไปทางหวั่นไหวจะมีความเครียดในการอยู่เป็นโสดสูงขึ้น ผลการวิจัยนี้อาจสรุปได้ว่า บุคลิกภาพมั่นคง-หวั่นไหวเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการทำนายความเครียดในการอยู่เป็นโสดของสตรีทุกวัย ดังนั้นในการตัดสินใจอยู่เป็นโสดจึงควรคำนึงถึงปัจจัยนี้เป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรตระหนักว่าบุคลิกภาพนั้นมีลักษณะคงที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก ดังนั้นสตรีโสดทุกคนจึงควรที่จะทราบว่าตนเองมีบุคลิกภาพแบบใดก่อนที่จะตัดสินใจอยู่เป็นโสด ถ้าพบว่าตนเองมีบุคลิกภาพหวั่นไหวก็ไม่ควรตัดสินใจอยู่เป็นโสด ถ้ามีทางเลือกหรือมีโอกาสที่จะได้แต่งงาน

สำหรับสตรีโสดในกลุ่มอายุ 30-35 ปี นอกจากปัจจัยเกี่ยวกับบุคลิกภาพมั่นคง-หวั่นไหวแล้ว ยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่ควรคำนึงถึงคือ โอกาสที่จะได้แต่งงาน โดยที่สตรีโสดที่คาดหวังที่จะได้แต่งงานไว้สูงจะมีความเครียดในการอยู่เป็นโสดสูงขึ้น แต่ถ้าคาดหวังที่จะได้แต่งงานไว้ต่ำจะมีความเครียดในการอยู่เป็นโสดน้อยลง สตรีโสดที่คาดหวังโอกาสที่จะได้แต่งงานไว้สูงนั้นอาจได้ประเมินแล้วว่าตนเองมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะหาชายมาเป็นคู่ได้ แต่อาจจะผิดหวังเพราะปัจจัยอื่นไม่อำนวย เช่น ไม่มีโอกาสพบผู้ชายบ่อยๆ ขนบธรรมเนียมที่ไม่เปิดโอกาสให้มีอิสระในการคบผู้ชายเป็นต้น ซึ่ง

ปัญหาเหล่านี้มิได้มาจากตัวสตรีเอง แต่เป็นปัญหาสังคม และปัญหาเหล่านี้มักมีผลกับสตรีที่ถูกอบรมมาแบบอนุรักษ์นิยม ดังนั้นผู้ปกครองควรปลูกฝังทัศนคติที่ดีในการคบผู้ชาย เปิดโอกาสให้ออกสังคมเมื่อถึงวัยที่เหมาะสม ส่งเสริมให้สตรีเริ่มพิจารณาหรือมองหาชายที่เหมาะจะมาเป็นคู่ชีวิต ตลอดจนอบรมถึงการพิจารณาคนที่ดีที่จะมาเป็นผู้นำครอบครัว

ส่วนสตรีในกลุ่มอายุ 36 ปีขึ้นไป นอกจากบุคลิกภาพมั่นคง-หวั่นไหวแล้ว ยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่ควรคำนึงถึง คือ บุคลิกภาพแสดงตัว-เก็บตัว ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อความเครียดในการอยู่เป็นโสดอันเนื่องมาจากความเหงา โดยสตรีโสดที่มีบุคลิกโน้มเอียงไปทางแสดงตัวจะมีความเครียดในการอยู่เป็นโสดอันเนื่องมาจากความเหงาสูงขึ้น แต่ถ้ามีบุคลิกภาพโน้มเอียงไปทางเก็บตัว จะมีความเครียดดังกล่าวน้อยลง ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ความเหงาเป็นปัญหาสำคัญของการอยู่เป็นโสดและบุคลิกภาพเป็นลักษณะที่คงที่เปลี่ยนแปลงยาก ดังนั้นปัจจัยเกี่ยวกับบุคลิกภาพแสดงตัว-เก็บตัวจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ควรคำนึงถึงในการตัดสินใจอยู่เป็นโสด

สุวรรณี ทองรัมภากุล (2539 : 94) ได้ศึกษาการอบรมเลี้ยงดู การส่งเสริมประสบการณ์ทางสังคมจากครอบครัว และลักษณะทางชีวสังคมที่มีผลต่อความสามารถในการหยั่งลึกทางสังคมของเด็กก่อนวัยรุ่น (10-12 ปี) พบว่า เด็กไทยมีความสามารถหยั่งลึกทางสังคมใกล้เคียงกับเด็กอเมริกัน และพบว่ารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่ศึกษาและการส่งเสริมประสบการณ์ทางสังคมจากครอบครัวมีส่วนเอื้อต่อพัฒนาการด้านนี้ของเด็กอย่างเด่นชัด ดังนั้นบิดามารดาและผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็กจึงควรตระหนัก และให้การส่งเสริมให้เด็กไทยได้พัฒนาความสามารถด้านนี้ให้ก้าวหน้าต่อไปอย่างต่อเนื่องในทุกระดับ เพื่อเด็กจะได้มีความสามารถในการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตนและผู้อื่นได้ดี อันจะเป็นประโยชน์ทางด้านการติดต่อสื่อความในสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น และยังลดการขัดแย้งระหว่างตัวเด็กกับผู้แวดล้อมอีกด้วย ฉะนั้นบนพื้นฐานของผลการวิจัยครั้งนี้ จึงเห็นว่า ถ้าจะสนับสนุนให้เด็กมีพัฒนาการด้านความสามารถในการหยั่งลึกทางสังคมสูง สามารถทำได้โดย 1) เด็กควรได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย 2) เด็กควรได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมน้อยมากกว่าควบคุมมาก และ 3) เด็กควรได้รับการส่งเสริมประสบการณ์ทางสังคมจากครอบครัวมาก นอกจากนี้เมื่อแยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคมพบว่า เพศหญิงในกลุ่มตัวอย่างมีความสามารถในการหยั่งลึกทางสังคมสูงกว่าเพศชายอย่างชัดเจน

มาลาภรณ์ บุตรเมฆ (2540 : 103-104) ได้ศึกษาการสร้างเครื่องมือวัดบุคลิกภาพผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตสมรส พบว่า คู่สามีและภรรยาที่ประสบความสำเร็จในชีวิตสมรสมีบุคลิกภาพที่คล้ายคลึงกันในด้านต่างๆ เช่น ความคล้ายคลึงทางกายภาพ สติปัญญา ทัศนคติและบุคลิกภาพ นอกจากจะมีความคล้ายคลึงกันทางบุคลิกภาพแล้ว ทั้งสองฝ่ายยังต้องมีบุคลิกภาพของผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตสมรสที่คล้ายคลึงกันทั้ง 4 ด้าน คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประนีประนอม ความรับผิดชอบและการพึ่งตนเอง กล่าวคือ ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงต่างมีนิสัยดี มีเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี ใจเย็น มีเหตุผล มีน้ำใจ รับผิดชอบต่อครอบครัว และทั้งสองฝ่ายมีกัลยาณธรรมเท่ากัน เมื่อทั้งสองฝ่ายอยู่กินเป็นสามีและภรรยากัน เรียกว่า “ผัวเทวดา เมียเทวดา” สามีและ

ภรรยาคู่นี้มักอยู่ด้วยกันยืนยาวตลอดไปและอยู่ด้วยกันด้วยความรัก ความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจและให้อภัยกันและกันเสมอ ลักษณะของสามีภรรยาเช่นนี้จัดเป็น “คู่สร้างคู่สม” หรือ “คู่บารมี” นอกจากนี้ยังมีแนวทางที่กำหนดกติกาในครอบครัวไว้ 4 ประการคือ 1. คารวธรรม มวลสมาชิกครอบครัวต้องเคารพซึ่งกันและกัน 2. สามัคคีธรรม มวลสมาชิกครอบครัวต้องสมานสามัคคีกัน 3. ปัญญาธรรม มวลสมาชิกครอบครัวต้องแก้ไขปัญหาของครอบครัวด้วยเหตุผล 4. เมตตาธรรม มวลสมาชิกในครอบครัวต้องมีความปรารถนาดีต่อกัน ช่วยเหลือกันในกิจการต่างๆ อันเป็นส่วนรวม

สุกัญญา คมสัน (2540 : 104) ได้ศึกษากลวิธีเผชิญภาวะเครียดและพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้นทั้ง 3 รูปแบบ คือ แบบมุ่งแก้ไขปัญหา แบบมุ่งแก้ไขอารมณ์และแบบหลีกหนีพบว่า กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ส่วนกลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบมุ่งแก้ไขปัญหาและแบบหลีกหนีไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ด้านการเปรียบเทียบพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮล์ในผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีเพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว และตำแหน่งหน้าที่การงานแตกต่างกัน สรุปได้ว่า ผู้ใหญ่ตอนต้นเพศชายบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มากกว่าเพศหญิง แต่ผู้ใหญ่ตอนต้นเพศหญิงมีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์และแบบหลีกหนีสูงกว่าผู้ใหญ่ตอนต้นเพศชาย ทางด้านสถานภาพสมรสผู้ใหญ่ที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกันมีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดทั้ง 3 รูปแบบไม่แตกต่างกัน ด้านระดับการศึกษาผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีการศึกษาระดับสูงมีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบมุ่งแก้ไขปัญหาสูงกว่าผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีการศึกษาในระดับต่ำกว่า ส่วนกลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์และแบบหลีกหนีนั้นพบว่า ผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีการศึกษาในระดับ ปวช. จะมีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์ และแบบหลีกหนีสูงกว่าผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี ส่วนระดับการศึกษาอื่นมีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์และแบบหลีกหนีไม่แตกต่างกัน ด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวพบว่า ผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวในระดับสูงกว่ามีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบมุ่งแก้ไขปัญหาสูงกว่าผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวในระดับต่ำกว่า และผู้ใหญ่ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวต่ำกว่ามีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์สูงกว่าผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวระดับสูงกว่า ส่วนกลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบหลีกหนีนั้นพบว่า ผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวระดับต่ำมีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบหลีกหนี ไม่แตกต่างกับผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวระดับปานกลาง แต่ผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวระดับต่ำและปานกลางมีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบหลีกหนีสูงกว่าผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวระดับสูง ด้านตำแหน่งหน้าที่การงานพบว่า ผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานระดับสูงกว่ามีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบมุ่งแก้ไขปัญหาสูงกว่าผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีตำแหน่ง

หน้าที่การงานระดับต่ำกว่า และผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานระดับต่ำกว่ามีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์สูงกว่าผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานระดับสูงกว่า ส่วนกลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบหลีกหนีพบว่า ผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานระดับต่ำ มีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบหลีกหนีไม่แตกต่างกับผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานระดับปานกลาง แต่ผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานระดับต่ำและปานกลางมีการใช้กลวิธีเผชิญภาวะเครียดแบบหลีกหนีสูงกว่าผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวระดับสูง

จารุวรรณ ปราชญากุล (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับความตายของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โดยจำแนกตามสัมพันธภาพในครอบครัว การย้อนคิดถึงความหลัง และปัจจัยทางชีวสังคม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจและความศรัทธาต่อศาสนา สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยอมรับความตายในระดับสูง ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสัมพันธภาพในครอบครัว การย้อนคิดถึงความหลัง และความศรัทธาต่อศาสนา ส่วนปัจจัยเรื่องเพศไม่ได้ส่งผลให้การยอมรับความตายต่างกันแต่อย่างไร ตลอดจนเรื่องอายุระหว่างวัย 60-69 ปีกับวัย 70 ปีขึ้นไปก็ยอมรับเรื่องความตายไม่แตกต่างกัน ส่วนเรื่องการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงจะยอมรับความตายมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาปานกลางและต่ำ เช่นเดียวกับเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจ ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีการยอมรับความตายมากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางและต่ำ และผู้สูงอายุที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวด้านบวกจะยอมรับความตายมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวด้านลบ ปัจจัยท้ายสุดผู้สูงอายุที่มีการย้อนคิดถึงความหลังด้านบวกก็มีการยอมรับความตายมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการย้อนคิดถึงความหลังด้านลบ

ศรีนวล จำคำ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบกับวิธีเผชิญความเครียด 3 วิธี (คือ วิธีมุ่งแก้ไขปัญหา วิธีมุ่งแก้ไขอารมณ์และวิธีได้ประโยชน์น้อย) ตามลักษณะทางชีวสังคมที่ต่างกัน คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับเศรษฐกิจ สรุปได้ว่า บุคลิกภาพหวั่นไหวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับวิธีเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์ และได้ประโยชน์น้อย แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับวิธีเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ไขปัญหา ส่วนบุคลิกภาพแสดงตัว บุคลิกภาพเปิดกว้าง บุคลิกภาพอ่อนโยน บุคลิกภาพมีสติมีความสัมพันธ์ทางบวกกับวิธีเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ไขปัญหา แต่มีความสัมพันธ์ทางลบกับวิธีเผชิญความเครียดแบบได้ประโยชน์น้อยและไม่มีความสัมพันธ์กับวิธีเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์ สำหรับปัจจัยเรื่องเพศ อายุ การศึกษาและระดับเศรษฐกิจพบว่า เพศชายที่มีอายุมาก (41-60 ปี) ซึ่งมีระดับการศึกษาสูง (ปริญญาตรีขึ้นไป) และระดับเศรษฐกิจสูงใช้วิธีการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ไขปัญหาไม่สูงกว่าเพศหญิงผู้ที่มีอายุน้อย (20-40 ปี) ระดับการศึกษาต่ำ (ต่ำกว่าปริญญาตรี) หรือมีระดับเศรษฐกิจต่ำ แต่ผู้มีอายุน้อย (20-40 ปี) และมีระดับการศึกษาต่ำ (ต่ำกว่าปริญญาตรี) ใช้วิธีเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์และแบบได้ประโยชน์น้อยสูงกว่าผู้ที่มีอายุมาก (41-60 ปี)

และผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง (ปริญญาตรีขึ้นไป) ส่วนเพศชายที่มีอายุมาก ระดับการศึกษา - เศรษฐกิจสูง ใช้วิธีเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ไขปัญหาสูงกว่าเพศหญิงอายุน้อยระดับการศึกษา-เศรษฐกิจต่ำ และเพศหญิงอายุน้อย ระดับการศึกษา-เศรษฐกิจต่ำ ใช้วิธีเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์สูงกว่าเพศชายอายุมากระดับการศึกษา-เศรษฐกิจสูง สำหรับบุคลิกภาพมีสติและบุคลิกภาพแสดงตัวสามารถร่วมกันแก้ไขวิธีเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ปัญหา และตัวแปรอายุสามารถแก้ไขวิธีเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์ บุคลิกภาพหวั่นไหว ส่วนบุคลิกภาพมีสติ อายุ และระดับการศึกษา สามารถร่วมกันแก้ไขวิธีเผชิญความเครียดแบบได้ประโยชน์น้อย

พัชรินทร์ วินัยกุลพงศ์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดากับทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสของวัยรุ่น ตามตัวแปรการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา เพศ วัย สภาพการอยู่ร่วมกันของบิดามารดา และสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว พบว่า ด้านปัจจัยการอบรมเลี้ยงดูนั้น วัยรุ่นที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยต่ำจะมีทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสดีกว่ากลุ่มที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยสูง ส่วนวัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันต่ำจะมีทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสไม่ดีกว่าวัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันสูง และวัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยสูงจะมีทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสดีกว่ากลุ่มที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย เมื่อเทียบทัศนคติตามตัวแปร พบว่า วัยรุ่นชายมีทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสดีกว่าเพศหญิง เด็กวัยรุ่นตอนปลายมีทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสดีกว่าวัยรุ่นตอนต้น และวัยรุ่นตอนกลางมีทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสดีกว่าวัยรุ่นตอนต้น ส่วนวัยรุ่นตอนปลายมีทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสไม่ดีกว่าวัยรุ่นตอนกลาง ด้านสภาพการอยู่ร่วมกันของบิดามารดาพบว่า วัยรุ่นที่มีสถานภาพการอยู่ร่วมกันของบิดามารดาลักษณะหย่าร้างมีทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสไม่ดีกว่าวัยรุ่นที่มีสภาพการอยู่ร่วมกันของบิดามารดาลักษณะอยู่ด้วยกัน ลักษณะแยกกันอยู่และลักษณะบิดาหรือมารดาถึงแก่กรรม วัยรุ่นที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวต่ำ มีทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสไม่ดีกว่าวัยรุ่นที่มีสภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวปานกลางและสูง

วชิราภรณ์ มอนเต๋ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการอบรมเลี้ยงดูและบรรยากาศในครอบครัวต่อความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กวัยรุ่นตอนต้นในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน แบบควบคุมและแบบใช้เหตุผล และเพื่อเปรียบเทียบความฉลาดทางอารมณ์กับตัวแปร เพศ ขนาดครอบครัว และบรรยากาศในครอบครัวของวัยรุ่นตอนต้นพบว่า ทั้งการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลและการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม ล้วนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความฉลาดทางอารมณ์ ส่วนตัวแปรเรื่องเพศพบว่า นักเรียนวัยรุ่นเพศหญิงและเพศชายมีความฉลาดทางอารมณ์ไม่แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนวัยรุ่นที่มีขนาดครอบครัวมีบุตรหรือธิดาคนเดียว ครอบครัวเล็กและครอบครัวใหญ่มีความฉลาดทางอารมณ์ไม่แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนวัยรุ่นที่มีบรรยากาศในครอบครัวต่างกัน จะมีความฉลาดทาง

อารมณ์แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยพบว่า นักเรียนวัยรุ่นที่มีบรรยากาศในครอบครัวดี มีแนวโน้มค่าเฉลี่ยความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่านักเรียนวัยรุ่นที่มีบรรยากาศในครอบครัวปานกลางและบรรยากาศในครอบครัวไม่ดี

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพและพฤติกรรมนี้ ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์มากขึ้นว่า การกระทำของมนุษย์หรือพฤติกรรมของมนุษย์เมื่อมองอย่างผิวเผินนั้นดูเหมือนจะเข้าใจได้ง่าย แต่เมื่อศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งแล้วจะพบว่าไม่ใช่เรื่องง่ายเลยที่จะเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ ดังนั้นการศึกษาจึงควรเริ่มต้นที่ความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังที่ ลักขณา สริวัฒน์ (2544 : 22-23) ได้อธิบายถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของมนุษย์ไว้ ดังนี้

ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference) คือ ความไม่เหมือนกันของบุคคลซึ่งจะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตน มีพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมที่ทำให้บุคคลแตกต่างกันได้ เช่น ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม เพศ ความถนัด ความสนใจ เจตคติ แรงจูงใจทางสังคม ค่านิยม รสนิยม ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษา การได้รับการเลี้ยงดูหรืออบรม อายุ เหล่านี้เป็นต้น ในแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นทางกาย ความคิด หรือจิตใจ เมื่อเรายอมรับความจริงว่า แต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันในทุกๆ ด้าน ก็ต้องมีการปรับตัวให้ได้ และคนเราจะแตกต่างกันในทางใดบ้างไม่มีใครทราบ เพราะคนเราแต่ละคนมีความแตกต่างกันหลายด้าน ซึ่งสามารถจะพิจารณาได้ 4 ด้าน คือ

1. ความแตกต่างทางด้านร่างกาย (Physical) เช่น หน้าตา ท่าทาง ผิวพรรณ รูปร่าง โครง-กระดูก ผิว ผม ฯลฯ ซึ่งเรามองเห็นได้ชัด ดังนั้นความแตกต่างทางกายนั้นหมายถึง รูปร่างลักษณะทางกายที่เห็นได้จากภายนอก ความแตกต่างทางกายนี้อาจนำไปสู่ความแตกต่างทางด้านอื่นๆ ได้อีก เพราะร่างกายของคนเราต้องทำงานสัมพันธ์กันทั้งหมด เช่น ร่างกายที่อ้วนหรือผอมมากๆ ย่อมไม่กระฉับกระเฉงเหมือนคนที่แข็งแรง และไปไหนมาไหนคนชอบล้อ ชอบกระเซ้า จนทำให้เกิดปมด้อยในการเข้าสังคม นอกจากนี้ความแตกต่างทางด้านร่างกายยังรวมไปถึงความสามารถอันเกิดจากการกระทำหรือการแสดงออกทางร่างกายด้วย เช่น คนหนุ่มสาวย่อมแสดงออกถึงพลังได้ดีกว่าคนสูงอายุหรือเด็ก หรือคนในวัยเดียวกัน ถ้าร่างกายได้รับการฝึกฝนดี ก็ย่อมจะดีกว่าคนที่ไม่ได้รับการฝึกฝนหรือฝึกฝนน้อย เป็นต้น

2. ความแตกต่างทางด้านอารมณ์ (Emotion) หมายถึง การแสดงออกทางอารมณ์หรือความรู้สึกต่างๆ เช่น ดีใจ เสียใจ โกรธ อิจฉา ก้าวร้าว เป็นต้น ซึ่งการแสดงออกทางอารมณ์มีมากน้อยไม่เท่ากันและแสดงออกมาไม่เหมือนกัน การควบคุมทางอารมณ์ก็เช่นเดียวกัน ถ้าคนเรามีความแตกต่างกัน บางคนมีความสามารถในการควบคุมทางอารมณ์ได้ดี แต่อีกหลายๆ คนควบคุมให้ดีไม่ได้ ปล่อยให้เป็นไปตามอารมณ์ที่เกิด ซึ่งได้รับอิทธิพลตั้งแต่วัยทารกเป็นต้นมา ปัจจุบันทางสังคมได้ให้ความสำคัญแก่คนที่มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสมเป็นอย่างมาก ที่เรียกกันว่า มีวุฒิภาวะทางอารมณ์หรือมีอีคิว คนที่ได้รับความสำเร็จในชีวิตไม่ใช่อยู่ที่มีไอคิวสูงอย่างเดียว แต่ต้องมีอีคิวเป็นส่วนประกอบด้วย

3. ความแตกต่างทางด้านสติปัญญา (Intelligence) หมายถึง การแตกต่างกันในเรื่องของการแก้ปัญหา คนปัญญาดีหรือเรียกว่า ไอคิวสูง (ตั้งแต่ I.Q. 100 ขึ้นไป) จะคิดได้หลายแง่หลายมุม มีความละเอียดอ่อนแก้ปัญหาได้มากกว่า สำหรับคนที่มีปัญญาด้อยหรือที่เรียกว่า ไอคิวต่ำ (ตั้งแต่ I.Q. 90 ลงมา) จะคิดได้น้อยและมีกรอบความคิดที่ไม่กว้างนัก การแก้ปัญหาเกิดขึ้นได้ยาก หากได้เรียนหนังสือก็อาจเรียนไม่จบหรือต้องออกกลางคัน การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นก็จะประสบผลสำเร็จได้ยาก ด้วยเหตุนี้ นักการศึกษาปัจจุบันจึงพยายามหาวิธีการช่วยเหลือให้เด็กตั้งแต่วัยทารกได้เพิ่มพูนสติปัญญามากขึ้น เช่น การให้เล่นของเล่นที่มีการเคลื่อนไหว ให้มีการต่อภาพ หรือให้เล่นของเล่นที่ฝึกให้มีการตัดสินใจ เป็นต้น เนื่องจากการฝึกให้เล่นสิ่งของเหล่านี้เป็นการฝึกประสบการณ์ในการแก้ปัญหาเมื่อไปเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวันก็จะมีการแก้ไขได้โดยง่าย

4. ความแตกต่างทางด้านสังคม (Society) หมายถึง ความสามารถที่แสดงออกในหมู่คณะหรือระหว่างคนซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าแม้จะมีสติปัญญาพอๆ กัน แต่ความสามารถในการเข้าสังคมย่อมมีได้ไม่เหมือนกัน สถาบันแรกที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับในสังคม คือ ครอบครัว และสถาบันที่สองคือ โรงเรียน จึงต้องตระหนักและมีการวางแผนแนวการฝึกฝนในตัวเด็กให้มีความสามารถในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้ เพราะคนที่เข้าสังคมได้ดีกว่าย่อมเป็นที่ยอมรับของเพื่อนร่วมงานหรือผู้บังคับบัญชา เพื่อนฝูงระดับเดียวกัน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาย่อมนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าได้ดีกว่าคนที่เข้าสังคมได้ไม่ดี หรือมีอุปสรรคในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

จากเอกสารและงานวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ลักษณะภาพลักษณ์ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองได้ โดยคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคลเป็นหลัก เพราะมนุษย์แต่ละคนย่อมมีเอกลักษณ์ของบุคลิกภาพเป็นของตนเอง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยขอใช้กรอบความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้ง 4 ด้าน อันประกอบด้วย

1. ความแตกต่างทางด้านร่างกาย
2. ความแตกต่างทางด้านอารมณ์
3. ความแตกต่างทางด้านสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต
4. ความแตกต่างทางด้านสังคม

มาเป็นหัวข้อของการศึกษาวิเคราะห์เรื่องภาพลักษณ์ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองต่อไป

บทที่ 3
วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2526 : 111-114) กล่าวถึงองค์ประกอบของเรื่องสั้นในด้านตัวละครไว้ว่า ตัวละครคือ ผู้มีบทบาทในเนื้อเรื่องหรือบุคคลที่ผู้แต่งสมมุติขึ้นมาให้แสดงพฤติกรรมตามเหตุการณ์ในท้องเรื่อง เป็นผู้ได้รับผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามโครงเรื่อง ผู้แต่งจะเป็นผู้สร้างตัวละครในเรื่องขึ้นโดยกำหนด ชื่อ รูปร่าง หน้าตา เพศ วัย อุปนิสัย บุคลิกภาพ ให้ตัวละครเหล่านั้นมีชีวิตจิตใจ สามารถแสดงอารมณ์ ความรู้สึก พฤติกรรมต่างๆ ได้เช่นเดียวกับมนุษย์จริงๆ การที่ผู้แต่งจะสร้างให้ตัวละครมีลักษณะสมจริงได้นั้น จะต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ และใช้ความต้องการของมนุษย์เป็นแนวทางในการสร้างตัวละคร เช่น ต้องการความรัก ต้องการความสนใจ ต้องการเสรีภาพ เป็นต้น การสร้างตัวละครให้มีความสมจริงเป็นกลวิธีหนึ่งที่ยั่วยุให้ผู้อ่านสนใจในตัวละครนั้น นอกจากนี้สิ่งที่จะช่วยให้ตัวละครมีลักษณะที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การที่ตัวละครนั้นมีลักษณะต่างไปจากตัวละครอื่นๆ ในเรื่อง
ไม่ว่าจะเป็นความแปลกในด้านร่างกาย จิตใจ หรือพฤติกรรม และส่วนประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งของการสร้างตัวละครก็คือ การสอดใส่ลักษณะนิสัยของตัวละคร

ลักษณะนิสัยของตัวละครที่ผู้แต่งสร้างขึ้น โดยปกติจะมีความแน่นอนคงที่ เว้นแต่ว่าจะมีเหตุการณ์หรือแรงจูงใจที่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอุปนิสัย บุคลิกภาพและพฤติกรรมของตัวละคร ตัวละครจึงมีทั้งที่เป็นประเภทสถิต (Static Character) คือมีลักษณะประจำตัวคงที่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ต้นจนจบ และประเภทพลวัต (Dynamic Character) คือมีการเปลี่ยนแปลงอารมณ์ บุคลิกภาพไปตามเหตุการณ์ ประสบการณ์และกาลเวลาซึ่งในการเปลี่ยนแปลงนี้ ผู้เขียนต้องระมัดระวังให้เป็นไปอย่างสมเหตุสมผล

ตัวละครจะต้องแสดงบทบาท ไม่ว่าจะพูด แสดงพฤติกรรมและลักษณะนิสัย เพื่อสร้างความสมจริงเช่นเดียวกับบุคคลจริงๆ ผู้ประพันธ์อาจได้แนวคิดมาจากสิ่งที่ได้พบเห็นจากสภาพชีวิตของมนุษย์ในสังคม หรือสร้างจินตนาการขึ้นเองก็ได้

เมื่อพิจารณาในแง่ของบุคคล มนุษย์เรามีความแตกต่างกันเป็นสำคัญ อาทิ รูปร่าง หน้าตา ความคิด ความรู้สึก ฯลฯ ด้วยความแตกต่างดังกล่าว มนุษย์จึงมีความเป็นเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะตน ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่แตกต่างกันจนกลายเป็นบุคลิกภาพส่วนบุคคล

ออลพอร์ท (Allport) ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพว่า บุคลิกภาพคือ กระบวนการสร้างหรือการจัดส่วนประกอบของแต่ละคนทั้งภายในและภายนอก (จิตใจและร่างกาย) และบุคลิกภาพนี้จะทำหน้าที่เป็นเครื่องกำหนดตัดสินลักษณะพฤติกรรมและความนึกคิดของคนคนนั้น จะเห็นว่าในความหมายของออล์พอร์ทนั้น เน้นความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจอย่างมีระบบที่เกี่ยวข้องกันและไม่ขัดแย้งกัน เพราะเหตุว่าต่างก็เป็นส่วนประกอบของกันและกัน เมื่อผสมผสานเป็นบุคลิกภาพแล้ว

ระบบเหล่านั้นจะมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ ออล์พอร์ทได้ใช้คำว่า Dynamic Organization ซึ่งหมาย-ความว่า เป็นระบบการทำงานที่มีความสัมพันธ์กัน คือในการศึกษาบุคลิกภาพนั้นเน้นทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เพราะเห็นถึงความสัมพันธ์ที่แยกกันไม่ออกทั้งสองระบบ จิตใจจะมีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงของร่างกายและในทำนองเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายจะมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจด้วยเช่นกัน และเมื่อร่างกายและจิตใจต่างก็ไม่หยุดนิ่ง ร่างกายมีการผันแปรเปลี่ยนตลอดไป จิตใจก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ระบบเหล่านี้มีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ ซึ่งผลก็คือ บุคลิกภาพก็จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตามไปด้วย เช่น คนที่มีลักษณะเฉื่อยชาไม่ค่อยสนใจทำงานที่ได้รับมอบหมาย เมื่อได้อยู่ร่วมทำงานกับคนที่ว่องไวและรับผิดชอบในการทำงานก็จะเกิดการปรับตัวตาม เพราะได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมเช่นนั้นจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะด้วยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม จนกลายเป็นคนมีความรับผิดชอบได้ (ลักขณา สริวัฒน์. 2544 : 132)

นักจิตวิทยาพยายามจำแนกความแตกต่างของคนออกเป็น 4 ประการได้แก่

1. ทางกาย (Physical) หมายถึงรูปร่างที่เห็นภายนอกและภายใน โครงกระดูก กล้ามเนื้อ ระบบการทำงาน ต่อมต่างๆ ตลอดจนผิวพรรณ หน้าตา ลักษณะผมดำ แดง หยิก เหยียด

2. ทางอารมณ์ (Emotional) หมายถึงการแสดงออกทางอารมณ์ที่ต่างกัน เช่น อารมณ์กังวลใจ อารมณ์ก้าวร้าว อารมณ์โกรธ รังเกียจเดียดฉันท์ ฯลฯ ซึ่งการแสดงออกมากน้อยของอารมณ์ของแต่ละคนย่อมแตกต่างกันออกไป

3. ทางสติปัญญา (Intelligence) สติปัญญาของคนเราได้ถูกแบ่งโดยนักจิตวิทยาเป็นหลายระดับ โดยได้สร้างแบบวัดเชาว์ปัญญาเรียกว่า เกณฑ์ภาคเชาว์หรือเรียกว่า I.Q. (Intelligence Quotient) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความฉลาด ความโง่ ความด้อยปัญญาของคน อันมีผลกระทบต่อการทำงาน การตัดสินใจ การแก้ปัญหา ตลอดจนการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ

4. ความแตกต่างด้านสังคม (Social) หมายถึงความแตกต่างที่แสดงออกในหมู่คนหรือระหว่างคน อันเป็นที่ยอมรับกันว่า แม้คนจะมีสติปัญญาพอๆ กัน แต่ความสามารถอีกอย่างหนึ่งที่คนไม่เหมือนกัน ก็คือความสามารถในการเข้าสังคม มีส่วนทำให้คนประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานต่างกัน ซึ่งเรียกว่า เก่งคน (Socialability)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ถวิล ธาราโภชน์และศรัณย์ ดำริสุข (2543 : 125-126) สรุปว่าคนเรานั้นแตกต่างกันด้วยบุคลิกภาพก็เพราะว่า คนเรามีลักษณะนิสัย พฤติกรรมและแบบแผนของชีวิตที่ต่างกัน ซึ่งทำให้เขามีลักษณะพิเศษ เด่นชัด เฉพาะตัว แตกต่างจากบุคคลอื่น ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวนี้ต้องใช้ระยะเวลาที่สะสมค่อนข้างยาวนาน มิใช่เกิดขึ้นชั่วครั้งชั่วคราว เป็นสิ่งที่รวมกันแล้วทำให้บุคคลมีลักษณะเฉพาะ เช่น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความชอบ ไม่ชอบ รูปร่าง หน้าตา ท่าทาง นิสัย รวมกันแล้วก่อให้เกิดบุคลิกภาพ ซึ่งทำให้คนเรามีลักษณะเฉพาะตัวไม่เหมือนกัน

จากคำกล่าวของกุหลาบ มัลลิกะมาสเกี่ยวกับความหมายของตัวละครและคำกล่าวของออล์พอร์ทเกี่ยวกับความหมายของบุคลิกภาพ เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกันจึงเห็นความสัมพันธ์กันได้ว่าตัวละครก็คือผู้มีบทบาทสำคัญของการดำเนินเนื้อเรื่องที่จะต้องแสดงบุคลิกทั้งหมดทั้งภายนอกและ

ภายในให้ผู้อ่านมองเห็น อันจะทำให้เข้าใจพฤติกรรมของตัวละครได้อย่างชัดเจน ยิ่งผู้แต่งมีฝีมือในการสร้างตัวละครให้มีลักษณะและพฤติกรรมเหมือนมนุษย์เท่าไร การสร้างตัวละครก็ถือว่าประสบความสำเร็จมากขึ้นเท่านั้น เพราะสามารถจำลองพฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างสมจริง ทำให้มนุษย์เรียนรู้ที่จะเข้าใจคนอื่น แล้วนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองในการดำรงชีวิตประจำวัน เพื่อนำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในครอบครัวและสังคมอย่างมีความสุข

จากการจำแนกลักษณะเฉพาะตัวที่ก่อเกิดเป็นบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลข้างต้น สามารถนำมาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ตามประเด็นบุคคลแตกต่างกันด้วยบุคลิกภาพ 4 ประการ ได้แก่ ทางกาย ทางนิสัย-อารมณ์ ทางสติปัญญาและความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

ในการวิเคราะห์ตัวละครหญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ตัวละครทั้งสองประเภทคือ ตัวละครเอกและตัวละครประกอบ เพื่อให้ผลการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ผู้หญิงออกมาอย่างชัดเจนทั้ง 4 ประเด็นดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ตัวละครหญิงที่นำมาศึกษาทั้งหมดนำมาจากเรื่องสั้นจำนวน 80 เรื่อง มีรายละเอียดดังนี้

ตาราง 1 การจำแนกตัวละครเอกและตัวละครประกอบที่วิเคราะห์

ชุดที่	จากเรื่องสั้น	ตัวละครเอก	ตัวละครประกอบ
1. แก้วหยดเดียว	1. แก้วหยดเดียว	อนงค์	-
	2. ชายผ้าเหลือง	มารดา	-
	3. ว่าวบนฟ้า	มารดา	-
	4. สิ่งที่ลงทุน	จริน มาลี รุ่นพี่อาวุโส	ยายตอง(ยายของจริน) มารดาของจริน บุตรสาวยายแฟง
	5. พ่อ	มารดา	ยาย เจ๊คิ้มเจ้าของร้านเหล้า
	6. แรงงานกับเงิน	อนงค์	สม
	7. ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว	น้อย อ๊อด	ยายคำ (หมอตำแย) นางพยาบาล
	8. พวกในป่า	ฉัน	หญิงตั้งครรภ์
	9. ผิดหวัง	มารดา	-
	10. สองมือเรามีแรง	-	มารดา ยาย
	11. บางทีวันหนึ่งข้างหน้า	จัน	น้าขาว คุณนาย
	12. ซึ่งรอวันแตกทำลาย	จัน	ป้าอิ่ม

ชุดที่	จากเรื่องสั้น	ตัวละครเอก	ตัวละครประกอบ
1. แก้วหยดเดียว	13. มือ	ฉัน	-
	14. สะพานบุญ	แม่บ้าน	แม่ค้า
	15. ราคาแห่งความตาย	แม่	ยายอู๊ด (หมอตำแย)
	16. แม่พระคงคา เถ้าแก่บักและหมา	มารดา	ผู้เฒ่าผู้แก่/แม่แก่ หญิงสาว สาวๆ ดูลิเก
	17. ตามไปฆ่าสุริยาในป่าเอย	อนงค์	ยายดูลิเก
	18. เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง	ฉัน	หญิงม่าย
	19. ความเงียบที่เริ่มต้น	ภรรยา	-
	20. ของขวัญแห่งแผ่นดิน	ฉัน เธอ	-
	21. คนดายหญ้า	-	ยายชม ยายวอน ยายเล็ก ยายแตน สม ทองดี
	22. มันมากับการเลือกตั้ง	ยวง น้อย	ยายครอบ นางดำ นางจิต ขวัญ มารดาของไอ้ช้าง
	23. ประเพณีที่ยกเลิก	จินตา	เพื่อนบ้านหญิง
	24. ยายกับทหารหนุ่ม	ยาย	ฉัน
	25. กล่อมขวัญแม่	แม่บ้านฝั่งซ้าย	แม่บ้านฝั่งขวา
	26. แม่ของป้อม	มารดา	ย่า ครูประจำชั้น
	27. ประเพณีที่เพิ่มขึ้น	นภา น้ำเงิน อุไร	ภรรยาผู้เสียชีวิต หญิงสาวฟ้อนหน้าศพ
	28. บุญของยาย	หญิงชรา	หญิงทันสมัย หญิงนั่งใกล้กองผ้าป่า
2. บัตรประชาชน	29. มืดแล้วสว่าง	อ้อย	ฉัน
	30. น้ำตาไหลเงียบ	ภรรยา	นางพยาบาล
	31. ลูกชายคนสุดท้อง	มารดา	ลูกสะใภ้คนโต ลูกสะใภ้คนอื่นๆ

ชุดที่	จากเรื่องสั้น	ตัวละครเอก	ตัวละครประกอบ
2. บัตรประชาชน	32. บุญสงกรานต์	แม่ลูกอ่อน	แพทย์หญิง
	33. วัวลำพอง	-	หญิงซื้อตั๋ว ผู้โดยสารถามที่ว่าง หญิงถักนิตติ้งจองที่
	34. วัดครึ่งหนึ่ง กรรมการครึ่งหนึ่ง	ภรรยาคนตาย ยายโยน	ยายจุน ยายคล้อย ยายจ่าง
	35. กระแสสำนึกของยาย	ยาย	ลูกสะใภ้
	36. บัตรประชาชน	ปุ๊ก เฟ้อ	เจ๊ลั้ง เสมียนหญิง ประชาสัมพันธ์ หวิน
	37. บทสนทนาของยาย	ยาย	ครูเอม แห้ง
	38. ฝันรักของสายรุ้ง	สายรุ้ง	-
	39. หลานยาย	ยาย	ฉัน
	40. นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ	นวล	ม่วยเล็ก
	41. ทศกัณฑ์ปราบจิ้งจก	สีดา	-
	42. ถ้อยคำกับความเงียบ	หญิงสาว หญิงอาวุโส	หมอทำแท้ง
	43. บรรพบุรุษของใคร	หญิงชรา	เจ้าภาพฝ่ายหญิง เพื่อนบ้าน แขกในงาน แม่ครัว
	44. มุ้ง	มาลัย	ลำดวน
	45. ตาหนู	ฉัน	-
	46. เจ้าที่ดิน	นางแจ๋น	ชาวบ้านเดิม
3. มัทรี	47. จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ	ฉัน	คุณ
	48. หามเข้าวัด	-	ภรรยา
	49. รอด	-	มารดา
	50. ราคาของยาย	ยาย วันดี สีทอง	มารดา พี่สะใภ้
	51. มัทรี	หญิงสาว	มารดา

ชุดที่	จากเรื่องสั้น	ตัวละครเอก	ตัวละครประกอบ
3. มัทรี	52. กุหลาบแดงในโถขาว	หญิงสาว หลาย ภูมิลำเนา หญิงเจ้าสำนัก	สาวทำงาน คนทำความสะอาด
	53. แด่เธอทุกคน	น้า	-
	54. งูเกี้ยว	หญิงสาว	-
	55. เจ้าลอ	คมขำ	-
	56. ความสุขสามชั้น	ภรรยา	สาวความสุขชั้นแรก
	57. เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง	หญิงสาว	เพื่อนๆ
	58. หมาหาย	-	ป้าพุด ภรรยาใหม่พ่อ หญิงสาวเดินผ่าน
	59. เรื่องของสองปาน	-	ส้มเช้า
	60. โลกของโนม	มารดา	-
4. ภาพลวงตา	61. สองแม่	อ้น จุ๊	ยาย
	62. มัลลิกา	มัลลิกา	-
	63. ชู้ยผา สุภาพบุรุษกางเกงใน	-	หิงผู้ญ ยรรภา
	64. นางสาวมั้ม	เด็กสาว	เพื่อน
	65. เลขคณิตป.2	นงเยาว์	นงนุช ประถิ่น
	66. คนแก่ คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแม่มด คุณแม่-ช่วยผมด้วย	สุมิตรา แม่ยาย	ยายผ่อง แม่ของสุมิตร
	67. งูหางขาด	ฉัน	-
	68. ภาพลวงตาเกี่ยวกับการเปลี่ยนสรรพนาม	เธอ/ฉัน (คนเดียวกัน)	-
	69. บันทึกของน้องหนู	ฉัน	มารดา ภรรยาของอารักษ์, ภรรยาเข็ม
5. แม่สาลู	70. เทวดา-หมาขี้	จงดี ตุ้มเหน่ง	เพื่อนบ้าน คุณนาย

ชุดที่	จากเรื่องสั้น	ตัวละครเอก	ตัวละครประกอบ
5. แม่สาลู	71. เจ้ารอกรัก	ฉัน	-
	72. ดุจดั่งจะคายคืน	หญิงสาว	-
	73. เรื่องเล่าของเพลงพนม (1)	ยายทวดปลั่ง มารดา	ยายประไพ ยายจิต ป้าเฟ้อ น้าปุ๋ย
	74. เอาเถอะ-เอาเถอะ	ดำนิล	แม่แก่เพื่อนบ้าน
	75. บรรพสตรี	สกาว	มารดา ยาย-ย่า
	76. แต่	จามรี	ฉัน
	77. เรื่องเล่าของเพลงพนม (2)	มารดา ยายทวดปลั่ง	ยายจำปา ยายจิต น้าปุ๋ย น้าหญิง แม่ครัว
	78. เมียน้อย	บุษบัน เสาวณี วารี	-
	79.ไปกับเงาและกาลเวลา	ภรรยาของ รหัสย์	-
	80. แม่สาลู	-	มารดา

จากเรื่องสั้นจำนวน 80 เรื่องของศรีดาวเรือง สามารถนำตัวละครหญิงทั้งที่เป็นตัวละครเอกและตัวละครประกอบมาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของผู้หญิงตามประเด็นที่วางไว้ทั้ง 4 ประเด็น ดังต่อไปนี้

3.1 ภาพลักษณ์ทางกายภาพ จำแนกได้เป็น 4 หัวข้อย่อยดังนี้

3.1.1 วัย

3.1.2 รูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ

3.1.3 การแต่งกาย

3.1.4 สุขภาพ

3.1.1 วัย

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงทางกายภาพประเด็นแรก คือ ช่วงอายุ เพราะช่วงวัยเป็นลักษณะภายนอกที่สามารถสังเกตได้ชัด ศรีดาวเรืองได้กำหนดวัยของตัวละครหญิงชัดเจนตามช่วงอายุ ซึ่งแบ่งได้ 3 ช่วงวัย คือ วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ศรีดาวเรืองบรรยายลักษณะของผู้หญิงวัยรุ่นด้วยภาษาสั้นๆ แต่ให้ภาพที่ชัดเจน เช่น บอกวัยหรืออายุด้วยการบอกตัวเลข เช่น หญิงสาววัย 19 แม่ลูกอ่อนวัยยี่สิบเศษ หญิงสาวสามคนอายุไล่เลี่ยกัน เป็นต้น ส่วนในด้านการตั้งชื่อ ตัวละครบางตัวผู้แต่งได้กำหนดชื่อให้ชัดเจน เช่น น้อย สาย-รุ้ง จามรี ในขณะที่ตัวละครบางตัว ผู้แต่งใช้คำสรรพนามเอ่ยถึงเพียงกว้างๆ เท่านั้น เช่น ใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 คือ ฉัน สรรพนามบุรุษที่ 2 คือ เธอ และสรรพนามบุรุษที่ 3 คือ หญิงสาว เด็กสาว หรือแม่ซึ่งเป็นคำเรียกผู้ให้กำเนิด เป็นต้น ดังตัวอย่างของคำบรรยายที่พบในเนื้อเรื่องต่อไปนี้

หญิงสาววัย 19 กับชายหนุ่มรุ่นน้องรีบเดินเข้าห้องคัดแก้ว

(แก้วหยดเดียว. 2526 : 25)

*สายรุ้ง*เป็น*หญิงสาว*ธรรมดาๆ...หากแต่แปลกตรงที่เธอเป็นคนช่างฝัน

(*ฝันรักของสายรุ้ง*. 2527 : 237)

ฉันกับปลายร่วมก่อตั้งสถาบันครอบครัวกันตอนปลายฤดูฝนปีก่อน ... *เพิ่งออกจากอกแม่*มาได้ไม่นาน

(*เจ้ารอกรัก*. 2536 : 25)

*หญิงสาว*ยังอยู่ในชุดนอกบ้าน...*เธอ*เดาะมีดบางออกมาวางข้างเขียง

(*ดุจดั่งจะคายคืน*. 2536 : 33)

*แม่ลูกอ่อนวัยยี่สิบเศษ*อุ้มเด็กไว้ที่วงแขนซ้าย

(*บุญสงกรานต์*. 2527 : 142)

ผู้หญิงช่วงวัยรุ่นปรากฏในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจำนวน 31 ตัวละคร จากเรื่องสั้นเรื่อง*แก้วหยดเดียว สิ่งที่ลงทุน แรงงานกับเงิน ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว บางทีวันหนึ่งข้างหน้า แม่พระคงคา เถ้าแก่บักและหมา เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง ของขวัญแห่งแผ่นดิน มันมากับการเลือกตั้ง ประเพณีที่เพิ่มขึ้น วัวลำพอง นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ ถ้อยคำกับความเงียบ มัทรี กุกลาบแดงในโถขาว งูเกี้ยว หมาหาย นางสาวมั้ม เลขคณิต ป.2 บันทึกของน้องหนู เอาเถอะ-เอาเถอะแต่... และเมียน้อย* ชีวิตช่วงวัยรุ่นนี้เป็นชีวิตที่เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน เช่น การเริ่มเปลี่ยนแปลงทางกาย การเริ่มมีอิสระในการใช้ชีวิต การเลือกประกอบอาชีพตามความถนัดและความสนใจ การเริ่มเข้าสังคม การเติบโตทางความคิดก้าวจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ การเริ่มต้นชีวิตคู่ การปรับตัวสู่บทบาทของการเป็นมารดา เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ชีวิตวัยรุ่นก็เป็นระยะที่เรียกว่าหัวเลี้ยวหัวต่อ เพราะเป็นช่วงที่หญิงสาวยังอ่อนประสบการณ์ชีวิต อาจทำให้ตัดสินเลือกทางเดินให้ชีวิตผิดไป ดังคำบรรยายของศรีเรือน แก้วกังวาล (2545 : 329) ว่า

ช่วงระยะวัยรุ่นโดยทั่วๆ ไปเป็นช่วงระยะเวลาคาบเกี่ยวระหว่างความเป็นเด็กต่อเนื่องกับความเป็นผู้ใหญ่

นับเป็นเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ถ้าเด็กวัยรุ่นผู้ใดได้ดำเนินชีวิตในช่วงเวลานี้ผ่านพ้นไปอย่างราบรื่น มีปัญหาไม่ซับซ้อนมากนัก เด็กวัยรุ่นผู้นั้นย่อมเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ด้วยดี และมักจัดการกับชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้อย่างราบรื่น แต่ถ้าเป็นไปในทางตรงข้าม วัยนี้จะเป็นวัยที่ประสบความยุ่งยากมาก จนนักวิชาการในหลายทศวรรษที่ผ่านมาเรียกว่าเป็น “วัยวิกฤต” เช่น แอริคสันแสดงทัศนะว่า วัยรุ่นเป็นระยะเวลาที่มนุษย์มีความสับสนทางจิตใจมากที่สุดยิ่งกว่าวัยอื่นๆ

ในวัยผู้ใหญ่ ผู้เขียนจะแสดงวัยของตัวละครให้ผู้อ่านทราบได้จากการบรรยายซึ่งมีวิธีการเช่นเดียวกับวัยรุ่น คือ มีทั้งการตั้งชื่อให้ตัวละคร การเรียกตัวละครโดยใช้สรรพนามต่างๆ กัน แต่มีการระบุคำอธิบายที่ชัดเจนขึ้นถึงหญิงช่วงวัยนี้ด้วยคำกว้างๆ เช่น สาวใหญ่ หญิงวัยสาวใหญ่ หญิงวัยกลางคน เป็นต้น และตัวละครบางตัวก็มีการอธิบายช่วงอายุเพิ่มเติมด้วย เช่น อายุยี่สิบจะสามสิบอยู่แล้ว อายุปาเข้าสามสิบเศษ สองนางวัยไล่เลี่ยกัน วัย ๔๐ เพิ่ง ๒๕ อายุเข้าเบญจเพส อายุยี่สิบห้า อายุเข้าสามสิบแล้ว อายุเข้าเลขสี่ และอายุคงน้อยกว่าสามสิบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการใช้คำขยายบอกวัยด้วย เช่น ครึ่งทางแล้ว อายุได้กลางคน แก่ลงไปๆ เป็นต้น ดังตัวอย่างจากคำบรรยายในเนื้อเรื่องต่อไปนี้

หนูเกิดที่นี่มาจนป่านนี้ อายุเป็น*สาวใหญ่*แล้วลืมตาขึ้นมาก็เห็นแต่เมืองไทย

(*ของขวัญแผ่นดิน*. 2526 : 292)

*หญิงสาวอายุเข้าเบญจเพส*เกิดมาเธอเพิ่งเคยเห็นงูกอดกัน

(*งูเกี้ยว*. 2530 : 163)

วัย ๔๐ หล่อนมีหลานน่ารักให้อุ้ม ๒ คน ที่สำคัญ หล่อนไม่ต้องกังวลกับการหาเลี้ยงปากท้อง

(*มุ้ง*. 2527 : 357)

เมื่อสกาว*อายุได้กลางคน* เธอบอกตัวเองว่า อีกเพียงไม่นานรสชาติชีวิตก็จะครบ

(*บรรพสตรี*. 2536 : 69)

ผู้หญิงช่วงวัยผู้ใหญ่ปรากฏในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจำนวนตัวละคร 121 ตัว จากเรื่องสั้นเกือบทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องที่ไม่ปรากฏช่วงวัยผู้ใหญ่อยู่เพียง 4 เรื่อง คือเรื่อง *แก้วหยดเดียว แรงงานกับเงิน งูเกี้ยว* และ*นางสาวมั้ม* ชีวิตช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้นเป็นชีวิตที่อยู่ในระยะสำรวจ เช่น การค้นหาความพอใจด้านสภาพความเป็นอยู่ การปรับตัวยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ครั้นเมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ที่ดีจะตระหนักในความรับผิดชอบและคุณค่าของตน กล้าเผชิญกับปัญหาครอบครัวในด้านต่างๆ และเติบโตทางวุฒิภาวะโดยไม่กังวลกับความคิดของคนรอบข้าง เป็นต้น ลักษณะตัวละครวัยผู้ใหญ่ในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองเป็นไปตามพัฒนาการของวัยผู้ใหญ่ตามคำบรรยายของศรีเรือน แก้วกังวาล (2545 : 414-415) ว่า

ช่วงวัยผู้ใหญ่นับเป็นเวลาช่วงยาว โดยเฉลี่ยราวๆ 50 ถึง 65 ปี พัฒนาการในวัยผู้ใหญ่เป็นไปในแบบปรับตัวและเปลี่ยนแปลงเพื่อเผชิญสภาพการผันแปรและรับภาระประจำชีวิต กับเป็นไปในแง่แก้ไขซ่อมแซมพัฒนาการซึ่งยังไม่สมบูรณ์ เพราะน้อยคนมี “พฤติกรรมที่ต้องพัฒนาการตามวัย” สมบูรณ์เต็มที่ การปรับตัวและเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้องนำไปสู่ผลคือ พัฒนาการสมตามวัย ความสุข ความสำเร็จในชีวิตวัยผู้ใหญ่ ความมั่นคงทางอารมณ์ ความมั่นใจและภาคภูมิใจในตนเอง สาเหตุที่นำไปสู่การปรับตัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขในวัยผู้ใหญ่ ได้แก่ มีความเข้าใจตนเองในแง่ความเข้มแข็งและอ่อนแอดีพอสมควร มีความพอใจในสรรพสิ่งที่แวดล้อมอยู่ มีความสามารถและความพร้อมปรับปรุงตัวเองให้ทันเหตุการณ์อันฉุกละหุกและไม่คาดฝันในชีวิตประจำวันได้ มีความสามารถร่วมกิจกรรมของสังคมและหมู่คณะ มีความสนใจในกิจ-กรรมที่คล้ายคลึงกับคู่ครอง สามารถร่วมกิจกรรมนั้นๆ กับคู่ครองของตนได้ และมีความสัมพันธ์อันดีกับบุตรธิดา ฯลฯ ส่วนลักษณะความกังวลของวัยผู้ใหญ่ในต้นช่วงอายุ 20 ปีเศษ ความกังวลมุ่งสู่รูปร่างหน้าตา ศีลธรรม จรรยาทางเพศ การเลือกคู่ครอง พยายามให้ผู้อื่นมองตนในแง่ดี ปลายช่วงอายุ 20 ปีเศษ มักกังวลเกี่ยวกับเงินและชีวิตครอบครัว อายุ 30-40 ปี มีความกังวลเรื่องสุขภาพ ความสำเร็จในชีวิตการงาน วัยกลางคนมีความกังวลเรื่องเกี่ยวกับการปรับตัวชีวิตทางเพศอีกครั้ง เรื่องปัญหาครอบครัวและลูกหลาน

การบรรยายลักษณะผู้หญิงวัยสูงอายุ ศรีดาวเรืองใช้สรรพนามเรียกเครือญาติแทนการตั้งชื่อให้ตัวละคร เช่น เรียกยาย แม่ และหากตัวละครมีชื่อแน่นอน ศรีดาวเรืองก็ยังใช้คำสรรพนามนำหน้าชื่อของตัวละครจริง เช่น ยายโยน ยายผ่อง และยายทวดปลั่ง เป็นต้น ส่วนการบรรยายขยายลักษณะของผู้สูงอายุ ศรีดาวเรืองจะบอกอายุเพิ่มเติมอย่างคร่าวๆ เช่น อายุกว่า ๗๐ อายุ ๘๐ ปี-ล่วงผ่าน อายุใกล้เก้าสิบ หรือพูดบอกลักษณะของคนสูงอายุด้วยคำสั้นๆ แต่เห็นภาพ เช่น คนแก่ ยายทวดแก่ หญิงชรา ดังตัวอย่างจากคำบรรยายในเนื้อเรื่องต่อไปนี้

ยายโยน*หญิงชรา*...ร่างผอมชะลูดเหมือนไม้เสียบนางนี้ มักจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องทุกเรื่องในวัดเสมอ
(*วัดครึ่งหนึ่ง กรรมกรครึ่งหนึ่ง*. 2527 : 172)

ยายทวดอายุเก้าสิบกว่า ป่วยหนักเพราะหกล้มลงกับพื้นปูนแล้วก็นอนซมเรื่อยมา
(*เรื่องเล่าของเพลงพนม (2)*. 2536 : 117)

*หญิงชรา*อายุใกล้*เก้าสิบ*แม้สายตาจะฝ้ามัว แต่หูที่เคยอื้อมานานกลับคืนดี
(*ราคาของยาย*. 2530 : 103)

ผู้หญิงช่วงวัยสูงอายุปรากฏในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจำนวนตัวละคร 33 ตัว จากเรื่องสั้นเรื่อง *สิ่งที่ลงทุน พ่อ ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว สองมือเรามีแรง ราคาแห่งความตาย แม่พระคงคาเถ้าแก่บักและหมา ตามไปฆ่าสุริยาในป่าเอย คนดายหญ้า มันมากับการเลือกตั้ง ยายกับทหารหนุ่ม แม่ของป้อม บุญของยาย วัดครึ่งหนึ่ง กรรมการครึ่งหนึ่ง กระแสสำนึกของยาย บทสนทนาของยาย หลานยาย บรรพบุรุษของใคร ราคาของยาย สองแม่ คนแก่ คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแม่มด คุณแม่ช่วยผมด้วย! เรื่องเล่าของเพลงพนม (1)* และ*เรื่องเล่าของเพลงพนม (2)*

ช่วงวัยสูงอายุแม้ร่างกายจะแก่ชราไปตามวัย แต่ก็เป็นวัยที่เต็มไปด้วยประสบการณ์ชีวิต คอยช่วยเหลือให้คำปรึกษาเรื่องธรรมเนียมประเพณีต่างๆ กับคนรุ่นหลัง ผู้สูงอายุบางคนต้องพบกับความว้าเหว่ เพราะลูกหลานทอดทิ้ง ในขณะที่ผู้สูงอายุบางคนยังทำตนให้เป็นประโยชน์ช่วยเลี้ยงดูหลาน คนวัยนี้ต้องระมัดระวังเรื่องสุขภาพมากที่สุด เพราะถ้าได้รับอุบัติเหตุหรือบาดเจ็บต้องใช้เวลารักษาตัวนาน เพราะระบบการทำงานของร่างกายฟื้นตัวได้ยากกว่าวัยหนุ่มสาว พัฒนาการของผู้สูงอายุแต่ละคนนั้นต่างกันทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ดังคำบรรยายของศรีเรือน แก้วกังวาล (2545 : 415) ว่า

> ในวัยสูงอายุกังวลเรื่องสุขภาพ ฐานะ และบทบาทที่เปลี่ยนแปลง ปัญหาการเงิน ชีวิตหลังความตาย ความกังวลมากน้อยและลึกซึ้งเพียงไร เข้มข้นในแง่ไหน ขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล กระสวนพัฒนาการและประสบการณ์ของชีวิตที่ผ่านมา ตลอดจนความสามารถในการปรับปรุงตนเองและแก้ไขปัญหาชีวิต

ในเรื่องวัยของผู้หญิง ผู้เขียนได้กำหนดภาพชีวิตของคนที่เห็นได้ชัดสามช่วงวัย ได้แก่ชีวิตวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ ทั้งนี้เพราะผู้เขียนต้องการเสนอภาพลักษณ์ของชีวิตทั้งสามช่วงวัยเพื่อให้ผู้อ่านพิจารณาบุคลิกลักษณะของผู้หญิงนับแต่วัยรุ่นจนถึงวัยผู้ใหญ่ได้อย่างชัดเจนว่าแต่ละวัยมีพัฒนาการ หรือปัญหาเช่นไร เพราะมนุษย์ต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใต้กระแสการเติบโตจากเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่และความเป็นผู้สูงอายุทั้งสิ้น เพื่อเป็นแนวทางให้บุคคลเข้าใจชีวิตตามช่วงวัย นำสู่การปรับตัวตามวัฏจักรของชีวิตในมิติต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตที่ปกติสุขและผาสุกในแง่มุมต่างๆ และประกอบกับงานเขียนของศรีดาวเรืองเป็นเรื่องสั้น ผู้เขียนจึงไม่เขียนบรรยายช่วงวัยอย่างยืดยาว แต่กลับใช้ภาษากว้างๆ ช่วยให้แยกแยะลักษณะบุคลิกภาพของผู้หญิงทั้ง 3 ช่วงวัยได้อย่างชัดเจน

3.1.2 ลักษณะรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ

รูปร่าง หมายถึง น้ำหนักตามวัยหรืออายุ หญิงสาวชายหนุ่ม ย่อมปรารถนาจะเป็นผู้มีรูปร่างดี หรือเรามักเรียกกันว่า “หุ่นดี” จะขวนขวายทำตามคำแนะนำเพราะอยากหุ่นดี โดยปราศจากความรู้ความเข้าใจเมื่อต้องการหลีกเลี่ยงโรคอ้วน เพราะกลัวจะอ้วน (ฉันทนิช อัศวนนท์. 2540 : 141,143)

เนื่องจากตัวละครของศรีดาวเรืองเป็นชนชั้นล่าง ศรีดาวเรืองได้กำหนดให้ตัวละครผู้หญิงมีรูปร่างที่เห็นได้ชัดด้วยตา และใช้วิธีการบรรยายลักษณะรูปร่างไว้สามประเภท ได้แก่ รูปร่างอ้วน รูปร่างสมส่วน และรูปร่างผอม ดังนี้

ตัวละครหญิงที่มีรูปร่างอ้วน ศรีดาวเรืองมักจะกำหนดบทบาทเป็นมารดา ภรรยา หรือหญิงสาวที่เข้าสู่ช่วงวัยกลางคนแล้ว ศรีดาวเรืองใช้ภาษาบรรยายสั้นๆ เพื่อบอกลักษณะรูปร่างอย่างตรงไปตรงมา เช่น รูปร่างอวบขาว อ้วนใหญ่ อ้วน เทอะทะ จุ้มปุ๊ก หรือไม่ก็บอกน้ำหนักคร่าวๆ ตลอดจนกิริยาท่าทางที่บรรยายแล้วเห็นภาพ เช่น เดินตุ้มต๊ะตุ้มตุ้ย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เธอหันมาสำรวจตัวเอง สายรุ้ง...เรือนร่างดู*เทอะทะ*ไม่เข้าท่า...สายรุ้งบอกตัวเองเธอจะต้องปรุงแต่งตัวเอง

(*ฝันรักของสายรุ้ง*. 2527 : 240-241)

ที่ดังออกมาแทบทุกครั้ง ใครๆ ก็จะรู้ได้ว่าเสียงนั้นเป็นเสียงมาจากคนท้ายตลาดรูปร่าง*อ้วนใหญ่* ทำงานเป็นคนทำความสะอาดสโมสรนายทหาร

(*คนดายหญ้า*. 2526 : 300)

นางสาวปุ๊ก-แม่ค้าน้ำแข็งกด*ร่างจุ้มปุ๊ก* วาจาสามหาวส่งน้ำแข็งกดเสียบไม้ราดน้ำหวานสีเขียวแดงสลับรอบให้เด็กพลางเอ่ยเจรจากับนางเฟ้อ-แม่ค้าข้าวหลาม

(*บัตรประชาชน*. 2527 : 205)

ทั้งคู่*เดินตุ้มต๊ะตุ้มตุ้ย*ออกมาด้วยน้ำหนักไม่ต่ำกว่าคนละ*หกสิบกิโลกรัม*

(*บัตรประชาชน*. 2527 : 211)

จากการบรรยายลักษณะรูปร่างอ้วนของตัวละครผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ศรีดาวเรืองไม่นิยมบรรยายลักษณะรูปร่างของตัวละครอย่างยืดยาว แต่จะบอกสั้นๆ และจำนวนของตัวละครที่มีรูปร่างอ้วนจะมีจำนวนไม่มากนัก และส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยกลางคน หรือไม่ก็เป็นมารดาของบุตรหลายคน ดังนั้นตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองจะมีรูปร่างอ้วนตามวัยที่เพิ่มขึ้น โดยผู้หญิงช่วงวัยกลางคนจะรู้สึกรำคาญใจกับน้ำหนักตัวที่เพิ่มขึ้นและกังวลกับรูปร่างที่เปลี่ยนไป ซึ่งเป็นผลทั้งจากวัยและการให้กำเนิดบุตรหลายคน นอกจากนี้บุคลิกของคนรูปร่างอ้วนยังมีลักษณะจู้จี้ขี้บ่น โกรธง่ายหายเร็ว ดังกรณีตัวละครปุ๊กกับเฟ้อจากเรื่อง*บัตรประชาชน* เป็นต้น

ตัวละครหญิงของศรีดาวเรืองที่มีรูปร่างสมส่วน ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่อยู่ในวัยสาว หรือหากอยู่ในวัยกลางคนก็ต้องผ่านการทำงานหนักมาแล้ว ร่างกายจึงไม่สะสมไขมันตามอวัยวะส่วนต่างๆ และยังใช้ภาษาบรรยายที่สั้นเพื่ออธิบายลักษณะรูปร่าง เช่น ทรวดทรงดี รูปร่างสมส่วน มิให้ไขมันพอกพูน เชฟถึงใจ รูปร่างประกวดนางงามชนะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อฉันพบอ้อยครั้งแรก อ้อย...*ทรวดทรงดี* แต่ซูบซีด แววตาแห้งแล้งอิดโรย

(*มืดแล้วสว่าง*. 2527 : 77)

อายุวัยกลางคน แม้จะมิได้สะสวย แต่รูปร่างที่เคยกรำงานมานาน ช่วยกัน*มิให้ไขมันพอกพูน* หล่อผ่านการมีลูกมาคนเดียว...กล้ามเนื้อยังมิทันหย่อนยาน

(*มุ้ง*. 2527 : 358)

*เชฟ*อีนั่นที่ “บ๊ะ” *ถึงใจ...มอเตอร์ไซค์* “ซิ่ง” รุ่นไหนยังไม่เคยคร่อม

(*เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง*. 2530 : 200-201)

ตัวละครผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองที่มีรูปร่างสมส่วนมีเพียงจำนวนน้อย และตัวละครเหล่านี้จะอยู่ในวัยสาว หรือวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ส่วนผู้หญิงที่มีอายุอยู่ในวัยกลางคนนั้นแม้จะมีบ้าง แต่พบได้ยากมาก ทั้งนี้จะต้องเป็นผลจากการทำงานหนัก จึงทำให้รูปร่างของเธอไม่มีไขมัน ดังเช่นกรณีของตัวละครหญิงชื่อ “มาลัย” จากเรื่อง*มุ้ง* ที่พบบรรยายไว้เพียงตัวละครเดียว นอกจากนี้ที่ผู้หญิงมีรูปร่างสมส่วน ทำให้มีเสน่ห์เป็นที่สนใจของเพศตรงข้าม หญิงสาวรูปร่างสมส่วนหลายคนจึงมีอาชีพเป็นสาวเสิร์ฟในร้านอาหาร ดังตัวละครชื่ออ้อย จากเรื่อง*มืดแล้วสว่าง* หรือมีอาชีพขายบริการทางเพศ ดังกรณีนวล จากเรื่อง*นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ* เป็นต้น และประเด็นที่เป็นภัยสังคมของผู้หญิงก็คือ ผู้หญิงที่รูปร่างดีบางคนต้องตกเป็นเหยื่อของอาชญากรที่ข่มเหงทางเพศอีกด้วย ดังตัวละครเด็กผู้หญิงจากเรื่อง*เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง*

ตัวละครหญิงของศรีดาวเรืองที่มีรูปร่างผอม ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงที่เป็นมารดา หรือตัวละครอาวุโสย่า-ยาย ลักษณะการบรรยายก็ใช้ภาษาสั้นๆ เพื่ออธิบายลักษณะรูปร่าง เช่น ผอมบาง ผอมชะลูด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ยายโยน หญิง...ร่าง*ผอมชะลูด*เหมือนไม้เสียบนางนี้ มักจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องทุกเรื่องในวัดเสมอ
>
> (*วัดครึ่งหนึ่ง กรรมการครึ่งหนึ่ง*. 2527 : 172)

> หญิงชราร่าง*ผอมบาง*... นางเดินถือไม้เท้าสั่นเทาออกมาจากซอกหลืบของผู้คนเพื่อเตรียมกิจวัตรหาเลี้ยงชีพตามละแวกผู้คนจอแจริมถนนใหญ่ใกล้แฟลตนายทหาร
>
> (*บรรพบุรุษของใคร*. 2527 : 345)

> เรือนร่างบอบบาง นมเล็ก หญิงสาวปรากฏตัวในชุดแม็กซี่หลวมๆ
>
> (*ความสุขสามชั้น*. 2530 : 188)

ตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองที่มีรูปร่างผอมนั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัย บทบาท ภาระหน้าที่และความแข็งแรงของสุขภาพเป็นสำคัญ กล่าวคือ ถ้าอยู่ในวัยสาว ก็จะเป็นผู้หญิงที่ดูบอบบาง น่าทะนุถนอม ดังรูปร่างของหญิงสาวจากเรื่อง*ความสุขสามชั้น*

ถ้าอยู่ในวัยกลางคนก็จะผ่ายผอม โดยมีสาเหตุอันเนื่องมาจากโรคประจำตัว เช่น ตัวละคร “มารดา” จากเรื่อง*สองมือเรามีแรง* ที่บรรยายว่า

> โฮ้ย...หนาวอะไรยังงี้ แทบไม่สิ้นคำ อาการไอของแม่ก็ดังโขลกๆ ขึ้นตัดบทอย่างกะทันหัน..แม่ไอมาหลายเดือนแล้ว แม้จะกินยาต้มมาหลายหม้อ ทั้งตำรับจากสมุดข่อยและจากร้านเครื่องยา แต่อาการก็ยังไม่ดีขึ้น จนเดี๋ยวนี้ทุกคนลงความเห็นกันว่า เป็นเรื่องธรรมดาที่แม่จะต้องไอ.. แม่ผ่ายผอมผิดรูปผิดร่างลงมาก
>
> (*สองมือเรามีแรง*. 2526 : 153)

และหากผู้หญิงอยู่ในวัยสูงอายุก็ผอมแบบไม่มีเรี่ยวแรง เพราะร่วงโรยไปตามสภาพของสังขาร ด้วยเหตุนี้ตัวละครที่อยู่ในวัยอาวุโสของศรีดาวเรืองส่วนใหญ่จึงมีรูปร่างผอม เพราะเป็นไปตามสังขารที่มีแต่จะทรุดโทรมลงทุกวัน จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ดังเช่น ตัวละคร “หญิงชรา” จากเรื่อง*บรรพบุรุษของใคร* ดังข้อความบรรยายว่า

> หญิงชรานั่งลงบนเนินดินฝั่งถนนตรงข้ามกับบ้านงาน ... ครู่ใหญ่ พอพักหายเหนื่อยนางก็ใช้ไม้เท้าประจำกายที่หักจากกิ่งขี้เหล็กค่อยๆ พยุงตัวลุกขึ้น แต่แล้วนางก็รู้สึกชาวูบ หน้ามืด ฟ้าดำ มีอาการราวกับใบไม้ถึงคราวร่วงหล่น ร่างชรายับย่น เพราะหมดความคงทน และไม่อาจทรงกายให้หยัดยืนได้เหมือนเดิม... หญิงชราทิ้งไม้เท้าและห่อสมบัติกลมๆ เท่าลูกมะพร้าวหลุดไปจากมือ หมดแรงจะไขว่คว้ายึดไว้อีกต่อไป ร่างเหี่ยวย่นงอขดค่อยๆ ม้วนฟุบลงดิน ปราศจากสุ้มเสียงใดๆ เล็ดลอดมาให้ได้ยิน ปากนางเผยออ้าออกเล็กน้อย ไม่มีแม้อาการกระตุกผวาแต่อย่างใด
>
> (*บรรพบุรุษของใคร*. 2527 : 349)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปร่างของตัวละครหญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจะเปลี่ยนแปลงไปตามวัย ตามสภาพ เช่น การให้กำเนิดบุตร การประกอบอาชีพ และสุขภาพ

ส่วนการบรรยายลักษณะหน้าตาของตัวละคร ศรีดาวเรืองเขียนบรรยายลักษณะหน้าตาของตัวละครผู้หญิงอย่างตรงไปตรงมา ใช้คำอธิบายเพียงสั้นๆ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการหน้าตาของตัวละครตามความเป็นจริงเพียงภาพกว้างเท่านั้น จะมีการเน้นองค์ประกอบบางส่วนของใบหน้าบ้าง เช่น หัวคิ้ว ริมฝีปาก ฟัน ผม เป็นต้น ลักษณะหน้าตาของตัวละครหญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง จำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ หน้าตาสวย หน้าตาธรรมดา และหน้าตาไม่สวย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตัวละครหญิงที่มีหน้าตาสวย ศรีดาวเรืองจะบรรยายลักษณะของใบหน้า คิ้ว ดวงตา ขนตา ริมฝีปาก รอยยิ้ม ฟัน และเส้นผม ตลอดจนลักษณะของความสวย เช่น มีเค้าของความสวย หน้าตาสะสวย ค่อนข้างสวย สดสวยพริ้งเพรา สวยหวาน งาม เป็นต้น ดังตัวอย่างการบรรยายในเรื่องสั้น ต่อไปนี้

> *อ้อยมีเค้าของความสวย ผม*ของอ้อย*ยาว*รับกับ*ใบหน้าหวานรูปไข่*
>
> (*มืดแล้วสว่าง*. 2527 : 77)

> *ใบหน้า*นั้น*สดสวยพริ้งเพรา* และมี*รอยยิ้มหวาน*ส่งให้ ... หญิงสาว*แสนสวย*ปรากฏตัว
>
> (*ความสุขสามสั้น*. 2530 : 188)

> *ใบหน้างาม*ราวเทพธิดา โดยเฉพาะมีผู้กล่าวกันต่อๆ มาว่า *รูปปาก*ของเด็กสาว*เต็มอิ่มหยักโค้งเป็นรูปกระจับ ฟันขาวเป็นเงางาม*
>
> (*นางสาวมั้ม*. 2532 : 58)

น้องหนู ... *ตาซ้วยสวย ขนตางอน คิ้วโก่ง ฟันก็งาม* อะไรๆ ก็งามไปทั้งตัว

(*บันทึกของน้องหนู*. 2532 : 104)

ตัวละครผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองที่หน้าตาสวยมีจำนวนมากที่สุด นอกจากผู้หญิงจะมีหน้าตาสวยแล้ว ยังต้องมีความอดทน อดกลั้นสู้กับสภาพชีวิตที่ยากลำบากทั้งปัญหาส่วนตัว เรื่องภายในครอบครัว การประกอบอาชีพ จนเรียกได้ว่าเป็นผู้หญิงเก่ง แกร่ง สามารถหาทางออกให้ปัญหาได้ทั้งด้านงานบ้าน การงาน และการครองชีวิตคู่

สำหรับการบรรยายลักษณะหน้าตาของผู้หญิงที่ธรรมดานั้น ศรีดาวเรืองจะบรรยายสั้นและเรียบง่าย ยิ่งไปกว่าการบรรยายหน้าตาของผู้หญิงสวย บางครั้งก็ใช้การบรรยายเปรียบเทียบแทน เช่น ไม่ใช่คนสวยนัก เป็นผู้หญิงธรรมดา...ธรรมดา หรือหากจะบอกลักษณะเฉพาะก็เขียนบรรยายเป็นบางส่วนเท่านั้น เช่น ใบหน้าแป้น นัยน์ตาชั้นเดียว เป็นต้น ดังตัวอย่างจากการบรรยายในเรื่องสั้นต่อไปนี้

แน่นอน...เธอ*ไม่ใช่คนสวยนัก* ใบหน้า ... ปราศจากเครื่องสำอาง *นัยน์ตาชั้นเดียว*

(*ของขวัญแผ่นดิน*. 2526 : 287)

ยรรภาเป็นผู้หญิง*ธรรมดา...ธรรมดา*...ไม่มีอะไรพิเศษให้น่าประทับใจ

(*ชู้ยผา: สุภาพบุรุษกางเกงใน*. 2532 : 44)

หล่อนเป็นหญิงผิวขาวเหลือง เกล้าผมมวย *ใบหน้าแป้น*

(*ไปกับเงาและกาลเวลา*. 2536 : 144)

ตัวละครผู้หญิงที่มีหน้าตาธรรมดาจะไม่ค่อยเป็นที่ประทับใจหรือสนใจของผู้อื่น เพราะไม่มีจุดเด่นเมื่อแรกเห็น ดังนั้นลักษณะเด่นบางอย่างของใบหน้าที่พอจะจำได้จึงจะเป็นที่สังเกตของผู้อื่น เช่น ใบหน้าแป้น นัยน์ตาชั้นเดียว เป็นต้น แต่ประเด็นหลักที่ศรีดาวเรืองต้องการนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงหน้าตาธรรมดา อยู่ที่ลักษณะเด่นทางด้านความคิด การตัดสินใจ หรือลักษณะเด่นทางนิสัยเฉพาะตัว จึงทำให้ผู้หญิงที่แม้จะมีหน้าตาธรรมดาแต่มีทัศนะคติกว้างขวางในการดำเนินชีวิต เช่น เป็นตัวของตัวเอง กล้าเรียกร้องความยุติธรรม รู้จักประมาณตน เป็นผู้หญิงที่คนอื่นอยากรู้จัก เพราะน่าสนใจมากกว่าผู้หญิงหน้าตาดี

ด้านลักษณะของผู้หญิงที่มีหน้าตาไม่สวย ศรีดาวเรืองจะบรรยายจุดบกพร่องบางส่วนของใบหน้าที่เห็นได้ชัดเจน เช่น มีฝ้าบนใบหน้า เพิ่มความย่นบนใบหน้า ฟันกระดำกระด่าง ฟันผุหลอ แก้มมีรอยฝีดาษ หน้าตาขี้ริ้ว ดังได้ปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

เมียของเขา...มีแต่*ฝ้า*เท่านั้นทำให้*ใบหน้าดำด่าง*ไปบ้าง

(*พ่อ*. 2526 : 86)

แม่บ้านยกมือข้างหนึ่งปิดป้องแสงแดด กระนั้นตายังหยี*เพิ่มความย่นให้บนใบหน้า*มากขึ้น

(*สะพานบุญ*. 2526 : 203)

เฟ้อยิ้มอวด*ฟันซี่โตกระดำกระด่าง* เพราะคราบบุหรี่ *แก้ม*สองพวง*ประดับรอยฝีดาษ*

(*บัตรประชาชน*. 2527 : 205-206)

ม่วยเล็ก*หน้าตาขี้ริ้ว* และเป็นลูกสาวคนเดียวของเจ้าของอู่ซ่อมรถ

(*นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ*. 2527 : 276)

ฟันผุหลอๆ ทำให้ตุ้มเหน่งพูดไม่ชัดเป็นบางคำ

(*เทวดา-หมาขี้*. 2536 : 11)

ศรีดาวเรืองบรรยายลักษณะหน้าตาของตัวละครผู้หญิงที่เป็นคนไม่สวยให้มีปมด้อยอย่างชัดเจนเพียงบางตัวเท่านั้น เช่น ตัวละครภรรยา จากเรื่อง*พ่อ* ที่มีรอยฝ้าบนใบหน้า ตัวละคร “เฟ้อ” จากเรื่อง*บัตรประชาชน*ที่มีฟันกระดำกระด่างจากคราบบุหรี่ หรือตัวละคร “ตุ้มเหน่ง” ที่มีฟันผุหลอๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะศรีดาวเรืองสะท้อนลักษณะของตัวละครที่ไม่สวยตามความเป็นจริง แต่อย่างไรก็ตามตัวละครที่มีปมด้อยเรื่องหน้าตา ก็มิได้หมายความว่าจะอาภัพในเรื่องอื่นด้วย เช่น ม่วยเล็กจากเรื่อง*นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ* ที่แม้ว่าเธอจะมีหน้าตาขี้ริ้ว แต่ครอบครัวก็มีฐานะดี เพราะบิดาเป็นเจ้าของอู่ซ่อมรถ นับว่าศรีดาวเรืองสร้างตัวละครให้มีลักษณะสมจริง มิใช่ให้ตัวละครต้องผจญกับสภาพชีวิตที่รันทดรอบด้านจนเกินที่จิตใจจะรับไหว

สรุปลักษณะหน้าตาของตัวละครในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองนั้น ศรีดาวเรืองจะไม่ให้ความสำคัญกับการเขียนบรรยายลักษณะหน้าตาของตัวละครอย่างแจ่มชัดนัก แต่จะเขียนบรรยายให้ผู้อ่านจินตนาการลักษณะเด่นบางประการของตัวละครที่เห็นได้ชัด ทั้งนี้เพราะศรีดาวเรืองมุ่งบรรยายลักษณะทางกายภาพของตัวละครให้เป็นเพียงส่วนประกอบขั้นต้นส่วนหนึ่งเท่านั้น จึงไม่ได้ให้ความสำคัญมากเหมือนกับการบรรยายลักษณะนิสัยใจคอ หรือความนึกคิดของตัวละคร

ด้านลักษณะผิวพรรณของตัวละคร เนื่องจากตัวละครของศรีดาวเรืองเป็นคนไทย และคนไทยเชื้อชาติจีนที่ส่วนใหญ่มีฐานะปานกลางถึงยากจน ผู้เขียนจึงกำหนดลักษณะผิวพรรณให้สอดคล้องกับชาติพันธุ์ ถิ่นกำเนิด ฐานะอาชีพ ตลอดจนการเลี้ยงดู ซึ่งจัดได้ ๒ ลักษณะ คือ ผิวขาว-เหลือง และผิวคล้ำ-ดำ

ศรีดาวเรืองบรรยายลักษณะโดยภาพรวมของผู้หญิงว่ามีผิวขาว ด้วยการบอกตรงๆ เช่น ขาว ค้าวขาว ค่อนข้างขาว ขาวเหลือง ซูบซีด และยังบอกสภาพอีกด้วย เช่น นุ่มละไม ผุดผาด ผ่องซีด หรือไม่ก็ระบุด้วยการบอกความต่างไว้ เช่น ต่างกันก็แค่สีผิว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

หล่อนเป็นหญิง*ผิวขาวเหลือง*

(*ไปกับเงาและกาลเวลา*. 2536 : 144)

อ้อย*ซูบซีด* แววตาแห้งแล้งอิดโรย

(*มืดแล้วสว่าง*. 2527 : 77)

หิงผู้ญ...ผู้เย้ายวนบาดตา ผิวพรรณ*นุ่มละไม*

(*ชู้ยผา: สุภาพบุรุษกางเกงใน*. 2532 : 42)

จามรี*ขาวผ่อง*ยองใยไปทั้งตัว

(*แต่....* 2536 : 82)

เฟ้อรู้ดีว่า...สองนางวัยไล่เลี่ยกัน จะ*ต่างกันก็แค่สีผิว*

(*บัตรประชาชน*. 2527 : 211)

ตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองที่มีผิวขาว-เหลืองมีจำนวนมากที่สุด อันมีสาเหตุเนื่องมาจากค่านิยมของสังคมด้วย เช่น หากบรรยายลักษณะของผู้หญิงที่เป็นนักแสดงหรือนักโฆษณา ก็จะให้มีผิวขาวละมุนละไม ดังตัวละคร “หิงผู้ญ” จากเรื่อง*ชู้ยผา: สุภาพบุรุษกางเกงใน* ถ้าเป็นหญิงสาวสวยจากเรื่อง*บันทึกของน้องหนู*ที่มีเสน่ห์จนผู้ชายหลายคนหลงใหลก็มีผิวขาว หากเป็นบุตรสาวที่บิดามารดาเลี้ยงดูอย่างดีก็มีผิวพรรณผุดผาด ดังกรณีบุตรสาวจากเรื่อง*นางสาวมั้ม* นอกจากนี้ผู้หญิงที่มีสีผิวขาว-เหลืองยังขึ้นอยู่กับถิ่นกำเนิดด้วย เช่น ถ้าเป็นหญิงสาวชาวเหนือ ก็จะมีผิวขาวผ่องยองใย ดัง “จามรี” จากเรื่อง*แต่...* อย่างไรก็ดีหญิงสาวบางคนก็มีผิวขาว-เหลืองจนดูซูบซีดหากทำงานหนัก พักผ่อนหรือรับประทานอาหารไม่เพียงพอ ดังหญิงสาวชื่อ “อ้อย” จากเรื่อง*มืดแล้วสว่าง*และภรรยาที่เป็นแม่บ้านจากเรื่อง*มัลลิกา*

ตัวละครผู้หญิงที่มีผิวคล้ำ-ดำ ศรีดาวเรืองบรรยายลักษณะสีผิวด้วยคำสั้นๆ เช่น ดำ ดำแดง หรือใช้คำแนวเปรียบเทียบ เช่น ดำจนเจียนจะครึ่งนิโกร ดังข้อความต่อไปนี้

มาลีแม่สาวน้อย*ตัวดำ*จากสุพรรณบุรี

(*สิ่งที่ลงทุน*. 2526 : 66)

ไต้หวันห่-อะไรกัน *ตัวดำ*ฉิ-ห-หยั่งงี้

(*กุหลาบแดงในโถขาว*. 2530 : 127)

หญิงสาวที่เดินออกมา *ผิวสีดำแดง*

(*เมียน้อย*. 2536 : 133)

เฟ้อพูดแทนลูกครึ่งจีนทั้งๆ ที่ตัวเอง*ดำจนเจียนจะครึ่งนิโกร*

(*บัตรประชาชน*. 2527 : 206)

ตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองที่มีผิวคล้ำ-ดำ มีเพียงส่วนน้อย ซึ่งตัวละครเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นผู้หญิงที่อาศัยอยู่ต่างจังหวัด ต้องกรำงานหนัก บางคนก็ประกอบอาชีพค้าขายต้องเข็นรถขายของตากแดด หรือนั่งขายในท้องตลาดตามบริเวณที่จัดให้ และเมื่อไหร่ก็ตามถ้ามีอาชีพเป็นโสเภณีแล้ว ศรีดาวเรืองก็จะเขียนให้ผู้หญิงบางคนมีผิวคล้ำ-ดำ สาเหตุที่ศรีดาวเรืองเสนอให้ตัวละครมีผิวดำ-คล้ำ หยาบกร้านเพราะต้องการเสนอให้เห็นถึงความทุกข์ยาก และการผจญกับปัญหาชีวิตในด้านต่างๆ ของตัวละคร

นอกจากการบรรยายลักษณะผิวพรรณของตัวละครสองลักษณะข้างต้นแล้ว ศรีดาวเรืองยังบรรยายลักษณะผิวพรรณของตัวละครผู้หญิงที่สูงอายุด้วย โดยบรรยายเน้นให้เห็นความเหี่ยวย่นรอยตกกระ ตาตุ่มแข็งขรุขระ ซึ่งปรากฏเป็นริ้วรอยตามวัยให้ผู้อ่านเห็นสภาพคนชราได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ตัวละครผู้หญิงสูงอายุที่มีลักษณะผิวพรรณเหี่ยวย่นตามวัย ดังตัวอย่าง

เนื้อหด *หนังย่นหย่อนยาน รอยตกกระ*สีน้ำตาลปรากฏให้เห็นเป็นจุดจ้ำลวนลามไปตามหลังมือและใบหู

(*หลานยาย*. 2527 : 262)

ยายผ่อง ... หน้าตาที่เป็น*ริ้วย่น* ๆๆๆๆ ของแกยิ้มแย้มกับลูกค้าตัวน้อยๆ

(*คนแก่, คนเลี้ยงเด็ก, ยาย, ยายแม่มด, คุณแม่-ช่วยผมด้วย!*. 2532 : 78)

ยายทวด*แก่*จน*เนื้อหนังเหี่ยวยาน* ... *เนื้อย่น*ตรงคอและใต้ท้องแขน ... *ตาตุ่ม*ยายทวด ... ดู*ด้านแข็งขรุขระ* ราวกับไม้เก่าผุ

(*เรื่องเล่าของเพลงพนม (1)*. 2536 : 54, 61)

ตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองแสดงให้เห็นสภาพผิวหนังที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัย ถ้าเป็นผู้หญิงวัยอาวุโส ซึ่งส่วนใหญ่คือตัวละครย่า ยาย หญิงชรา หรือตัวละครหญิงวัยกลางคน ศรีดาวเรืองจะชี้ให้เห็นสภาพของผิวหนังที่ปรากฏให้เห็นรอยเหี่ยวย่นตามส่วนต่างๆ ตั้งแต่ใบหน้าที่เป็นฝ้า หรือจุดกระตามท่อนแขน เป็นต้น

สรุปเรื่องผิวพรรณของผู้หญิงนั้น ศรีดาวเรืองจะให้ตัวละครมีสภาพสีผิวต่างกัน ตามกรรมพันธุ์ วัย อาชีพที่กรำงานหนัก และถิ่นที่อยู่อาศัย

3.1.3 ลักษณะการแต่งตัว

การแต่งตัวของผู้หญิงนับเป็นเสน่ห์ที่ช่วยเสริมบุคลิกให้ผู้หญิงน่ามอง และยังบ่งบอกถึงฐานะ ตำแหน่งการงาน การศึกษา ตลอดจนรสนิยมการแต่งตัวของผู้หญิงแต่ละคนอีกด้วย ผู้หญิงของศรีดาวเรืองสามารถจำแนกลักษณะการแต่งตัวได้เป็น 3 ลักษณะ คือ แต่งตัวแบบพิถีพิถัน แต่งตัวตามกาลเทศะ และแต่งตัวตามสบาย

ตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองที่แต่งตัวพิถีพิถัน แสดงให้เห็นนิสัยของความประณีต การรักสวยรักงาม การพิจารณาเลือกเสื้อผ้าเข้าชุด การเลือกเครื่องประดับที่มีราคา การคำนึงถึงการ-

แต่งตัวได้เหมาะสมตามกาลเทศะ การมีรสนิยมในการแต่งตัว และการแต่งกายได้เข้ากับสมัยนิยม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

หญิงสาวคนนั้นแต่งตัวทันสมัย ... เสื้อกางเกงของเธอสีเขียวสดและเขียวสดเหมือนกันหมดกระทั่งกระเป๋าที่สะพายและรองเท้าที่สวม หากจะผิดอยู่บ้างก็ตรงริมฝีปากและเล็บเท่านั้นที่ทาสีแดง กระนั้นก็ยังสีแดงสดอีกเช่นกัน เธอสวมแว่นตาทรงประหลาดดูคล้ายตาตั๊กแตน

(*สิ่งที่ลงทุน*. 2526 : 75)

ทุกวันใบหน้าและเล็บของหล่อนช่างมีสีสันสดสวย กระโปรงเป็นชุด แว่นตาสีชา รองเท้าคัทชูขึ้นเงา หล่อนแต่งชุดไม่ผิดอะไรไปจากพวกเจ้าหน้าที่บริษัททั่วๆ ไป

(*เลขคณิต ป.2*. 2532 : 67)

หญิงวัยกลางคน ใบหน้าเขียนคิ้วทาปาก สวมกระโปรงอัดกลีบดอกสีเหลือง ในมือของหญิงทันสมัยวัยกลางคนถือถุงกระดาษห้างสรรพสินค้าญี่ปุ่น และแนบกระเป๋าไว้กับแขนอีกข้าง กระเป๋าสีของหล่อนเข้าชุดกับเสื้อ กระโปรง และส้นสูง

(*บุญของยาย*. 2527 : 62)

หล่อนกำลังเพลินกับงานฝีมืออันประณีตทำนองเดียวกับใบหน้าที่แต่งไว้อย่างประณีตเช่นกัน

(*วัวลำพอง*. 2527 : 163)

พวกนางต้องรีบกลับไปเซ็ทลอนทรงผมและเลือกคันชุดงามที่สุดในตู้เสื้อผ้าออกมาตระเตรียม..เวลาเจ้าบ่าวเจ้าสาวเดินมาแจกของชำร่วยที่โต๊ะอาหาร บางทีอาจโชคดีได้ถ่ายรูปฟิล์มสีติดคู่บ่าวสาว ... หญิงสาวหลายรายสดสวยออกจากร้านเดียวกัน แต่งหน้า แต่งผมสไตล์ละม้ายคล้ายกันดังเครือญาติ จะผิดกันบ้างก็ตรงสูง ต่ำ ดำ ขาว และของแต่งตัวที่ประดับตกแต่งกันมา พวกนางบางคนถลกรั้งแม็กซี่ยุรยาตรมาบนสะพานข้ามคูน้ำคร่ำ ระมัดระวังมิให้ส้นรองเท้างัดร่องสะพาน หรือชายกระโปรงเกี่ยวตวัดหัวตอ บางมือถือกล่องของขวัญผูกริบบิ้นแบบเก๋มาคนละกล่อง ทั้งกล่องเล็กกล่องใหญ่ดูเชิดประชันขันแข่ง ... หญิงสูงอายุรุ่นป้า-ย่า-ยายต่างมีลีลาในแบบของตนต่างออกไป โดยมากมักนุ่งผ้าถุงลาย ผ้าไหม บางรายใส่เสื้อลูกไม้ทะลุจนมองเห็นเข็มขัดนาค หรือไม่ก็สร้อยคอทองคำหนักเบาต่างกัน

(*บรรพบุรุษของใคร*. 2527 : 348-350, 350)

เช้าวันนั้น...เธอปรากฏกายขึ้นในชุดคลุมท้องสีชมพู ... ชุดคลุมท้องที่มองดูน่ารักนักของเธอ เปลี่ยนแบบเปลี่ยนสีไปตามความเหมาะสม ... ฉันภูมิใจที่จะอวดเสื้อผ้าชุดใหม่และสิปสติกสีใหม่อย่างไม่เขิน

(*ภาพลวงตาเกี่ยวกับการเปลี่ยนสรรพนาม*. 2532 : 89, 91, 93)

ตัวละครผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจะพิถีพิถันกับการแต่งตัวมาก โดยเฉพาะตัวละครที่

ยังอยู่ในวัยสาว เช่น “น้อย” จากเรื่อง*ครั้งหนึ่ง...นานมาแล้ว* “เธอ” จากเรื่อง*ภาพลวงตาเกี่ยวกับการเปลี่ยนสรรพนาม* “เด็กสาว” จากเรื่อง*บันทึกของน้องหนู* และ”วารี” จากเรื่อง*เมียน้อย* เพราะต้องการให้เพศตรงข้ามสนใจ

หรือ “จริน” จากเรื่อง*สิ่งที่ลงทุน* ก็แต่งตัวตามสมัยนิยม หลังจากเธอได้สำเร็จหลักสูตรเรียนตัดเย็บเสื้อผ้าจากกรุงเทพฯ เมื่อเดินทางกลับบ้านต่างจังหวัด ก็แต่งตัวเต็มที่เพื่อให้ตนเองเป็นผู้นำแฟชั่น

ส่วนผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน ก็แต่งตัวเหมาะสมกับหน้าที่การงาน เช่น “หญิงวัยกลางคน” จากเรื่อง*บุญของยาย* กับ “นงเยาว์” จากเรื่อง*เลขคณิต ป.2* ซึ่งทำงานบริษัท “หญิงถักนิตติ้ง” ผู้โดยสารบนรถไฟจากเรื่อง*วัวลำพอง* ที่มีอาชีพเป็นอาจารย์ ตลอดจน “นวล” จากเรื่อง*นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ* ผู้มีอาชีพเป็นหญิงขายบริการ

นอกจากนี้ผู้หญิงยังแต่งกายเหมาะสมกับโอกาสพิเศษต่างๆ ซึ่งต้องพิถีพิถันทั้งเรื่องของการแต่งหน้า แต่งตัว ทาเล็บ หรือการเลือกแบบทรงผมให้ตนดูดี ดังตัวละคร “หญิงอายุกลางคน” จากเรื่อง*สะพานบุญ*ที่แต่งตัวดีเพื่อร่วมเดินขบวนในการทอดกฐินสามัคคี และตัวละครกลุ่ม“ชาวบ้าน” จากเรื่อง*บรรพบุรุษของใคร* ที่แข่งขันกันประชันความงามเพื่อร่วมเป็นเกียรติในพิธีมงคลสมรส

และเมื่อผู้หญิงมีความรักก็จะรู้สึกอยากให้ตนเองดูดีสำหรับคนพิเศษที่ตนรักตลอดเวลาแม้ในยามตั้งครรภ์ ดังตัวละคร “เธอ” จากเรื่อง*ภาพลวงตาเกี่ยวกับการเปลี่ยนสรรพนาม*

ประเด็นสุดท้ายที่ทำให้ผู้หญิงแต่งตัวพิถีพิถันขึ้นคือ การมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นย่อมช่วยให้ผู้หญิงสามารถแต่งตัวได้สวยงามยิ่งขึ้น ดังตัวละครชื่อ “มาลัย” และ “ลำดวน” จากเรื่อง*มุ้ง* หลังจากบุตรสาวแต่งงานกับบุตรเขยแล้ว ฐานะทางครอบครัวเป็นอยู่ดีขึ้น บุตรสาวจึงเริ่มมีเครื่องประดับแต่งตัวมากขึ้น ส่วนมารดาของภรรยาก็ไม่ต้องออกไปทำงานกรรมกรแบกหามอีกต่อไป หรืออย่างตัวละครชื่อ “จงดี” จากเรื่อง*เทวดา-หมาขี้*ที่ถูกรางวัลสลากกินแบ่งรัฐบาล ทำให้มีเงินปลูกบ้านใหม่และซื้อสร้อยทองคำสวมใส่อวดเพื่อนบ้านได้

ตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองที่แต่งตัวตามกาลเทศะ เนื่องจากผู้หญิงคำนึงถึงงานที่เข้าร่วมกิจกรรมที่ทำ สถานที่ที่ไป อาชีพที่ทำ เช่น เมื่อไปงานศพก็แต่งกายสีดำเรียบร้อย เมื่ออยู่บ้านไม่ได้ทำงานก็แต่งตัวธรรมดา ถ้าเป็นครูก็แต่งตัวสุภาพ เมื่อทำงานบ้านก็แต่งตัวกระฉับกระเฉง เมื่อถางหญ้าก็แต่งตัวทะมัดทะแมง เป็นต้น ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

> ฉันนั่งนิ่ง ... ในชุดเสื้อผ้าสีดำบนเก้าอี้แถวหน้าในฐานะแขกผู้มีเกียรติ
>
> (*พวกในป่า*. 2526 : 127)

> ส่วนอ้อยก็แค่ผัดหน้าบางๆ ทาปากนิดหน่อย เธอปล่อยผมยาวสลวยลงมาเคลียไหล่ตามธรรมชาติ ดูสวยเรียบและแต่งตัวเสร็จไวกว่าคนอื่น เสื้อผ้าของอ้อยก็เห็นมีเพียงกระโปรงมินิกับเสื้อเชิ้ตสีขาวเท่านั้น
>
> (*มืดแล้วสว่าง*. 2527 : 79)

นั่นบางคนเพิ่งกลับ ... นางไม่อินังขังขอบกับการเปลี่ยนเสื้อผ้าหรือชำระคราบไคลมากไปกว่าล้มตัวลงนอน ... เวลาประมาณนี้... พวกหล่อนว่างจากภารกิจ ไม่ต้องอยู่ในชุดกระโปรงยาว ไม่ต้องพอกหน้าทาปาก ไม่ต้องเป็น 'ยุวดารา' แต่เป็น 'อีดา' อย่างเดียว พวกหล่อนปล่อยตัวตามสบาย ปล่อยผมยุ่งเหยิง บางคนนุ่งกระโจมอกผืนเดียว บางคนอยู่ในชุดนอน ... ผมหนาดำเป็นคลื่นลอนโตแผ่ยุ่งบนหมอนปลอกพลาสติกสีคล้ำ อีกหนึ่งนางที่เห็นเคียงมีเพียงผ้าถุงเก่าๆ กระโจมอกรั้งขึ้นแล้วถกลง...เห็นอะไรก็ช่างมัน...แต่ผมม้วนโรลไว้เต็ม ใบหน้าเป็นมันด้วยครีมแก้ฝ้า

(*กุหลาบแดงในโถขาว*. 2530 : 124, 130)

ผู้หญิงคนนั้นซอยผมสั้น ใบหน้าเนียนไม่ฉูดฉาด ... ทุกเช้า หล่อนจะสวมกระโปรงชุดสีเรียบถีบจักรยานออกจากหมู่บ้านไปที่สถานี ... มีบางคนบอกว่าหล่อนเป็นครูโรงเรียน

(*เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง*. 2530 : 203)

วันนี้ตอนหล่อนรวบผมมารัดด้วยหนังยางแล้วเกล้าทำมวยลูกจันที่ท้ายทอย ใช้กิ๊บดำสี่ห้าตัวเสียบจนแน่น รู้สึกทะมัดทะแมง ทั้งๆ ที่ลูกจันมิได้ทำให้ดูกลายเป็นสาวแส้ขึ้นแต่ประการใด

(*มัลลิกา*. 2532 : 35)

ดำนิลสวมหมวกใบลานใส่รองเท้าบู๊ต แล้วแบกมีดยาวลงพื้นที่

(*เอาเถอะ-เอาเถอะ*. 2536 : 63)

ตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองที่แต่งตัวตามกาลเทศะนั้นจะสัมพันธ์กับกิจกรรมที่ทำ และสถานที่ที่ไป กล่าวคือ ถ้าไปร่วมงานตามประเพณีของสังคมเช่นไปงานศพก็จะแต่งกายด้วยสีดำ ดังกรณีตัวละคร "ฉัน" จากเรื่อง*พวกในป่า* หากออกไปทำงานก็จะแต่งตัวให้เหมาะสมกับประเภทงาน เช่น ถ้าเป็นอาจารย์เช่นตัวละคร "ผู้หญิง" จากเรื่อง*เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง* ก็จะแต่งกายเรียบร้อยด้วยเสื้อผ้าสีเรียบ ไม่แต่งหน้าฉูดฉาด หรือกรณี "อ้อย" จากเรื่อง*มีดแล้วสว่าง* ซึ่งมีอาชีพเป็นสาวเสิร์ฟในร้านอาหารก็แต่งกายได้เหมาะสมคือ เสื้อเชิ้ต กระโปรงสั้น และแต่งหน้าเล็กน้อย แต่หลังจากเลิกงาน หญิงอาชีพขายบริการ จากเรื่อง*กุหลาบแดงในโถขาว*ก็จะปล่อยตัวตามสบาย เพราะไม่ต้องกังวลกับหน้าตา ทรงผม หรือเสื้อผ้าที่สวมใส่ ในขณะที่หญิงสาวชื่อ "จัน" จากเรื่อง*บางที...วันหนึ่งข้างหน้า* ซึ่งมีอาชีพเป็นคนทำงานบ้าน เมื่อมีเวลาว่างก็จะแต่งตัวลำลองออกเดินเที่ยวเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ และเพื่อพักผ่อน

ในขณะที่หญิงสาวกลุ่มแม่บ้าน ที่อยู่บ้านเพื่อดูแลเรื่องงานบ้าน เช่น ทำความสะอาดบ้าน ก็จะแต่งกายธรรมดา ดังเช่นตัวละครชื่อ "มัลลิกา" จากเรื่อง*มัลลิกา* ตลอดจนภรรยาที่อยู่บ้าน จากเรื่อง*ดุจดั่งจะคายคืน* เพื่อทำอาหารให้คนในครอบครัวรับประทาน รวมทั้งผู้เป็นภรรยาของรหัสย์ จากเรื่อง*ไปกับเงาและกาลเวลา* ที่มีอาชีพเป็นแม่บ้าน คอยดูแลปรนนิบัติสามี นอกจากเรื่องการทำอาหารและการทำความสะอาดบ้านแล้ว หากสวนในที่ดินที่ซื้อไว้รกเกินงาม ผู้หญิงก็จะจัดการ

ถางหญ้า ด้วยการแต่งกายให้เหมาะสมคือ ดูทะมัดทะแมงมากขึ้น ดังกรณีตัวละครชื่อ “ดำนิล” จากเรื่อง*เอาเถอะ-เอาเถอะ* เป็นต้น

ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจะแต่งตัวตามสบายเมื่อเลี้ยงบุตรอยู่กับบ้าน เป็นเวลานอน และหากเป็นหญิงชราก็จะไม่ใส่ใจการแต่งกายของตน ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

ปีนี้ลำดวนเพิ่ง ๒๕ มีลูก ๒ คน ใบหน้าแม้จะอ่อนวัย แต่นางปล่อยตัวเปิดเต้า ใส่เสื้อคอกระเช้าตัวเดียว
(*มุ้ง*. 2527 : 358)

เมียของเขานอนไม่ใส่เสื้อ ตะแคงตัวปล่อยนมคาปากลูกคนเล็ก ผมของหล่อนแผ่สยายเวลานอน
(*พ่อ*. 2526 : 86)

ยายจุน ... ปล่อยอกเปล่าเปลือยแห้งเหี่ยวให้ลมโกรกตามสบาย
(*วัดครึ่งหนึ่ง กรรมการครึ่งหนึ่ง*. 2527 : 183)

ขนาดมีลูกแล้วจามรียังไม่ยอมโตเสียที ... แต่งตัวรสนิยมก็แย่มาก
(แต่.... 2536 : 82)

ตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองที่ไม่ค่อยสนใจกับเรื่องการแต่งตัว มักเป็นผู้หญิงที่มีการศึกษาน้อยแต่งตัวไม่เป็น สมรสแล้ว หรือเป็นผู้หญิงวัยอาวุโสที่ไม่ใส่ใจกับรูปร่างที่เหี่ยวย่นของตน ไม่สนใจที่จะปกปิดร่างกาย

สรุปลักษณะการแต่งตัวของตัวละครผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ฐานะเป็นปัจจัยหลักที่ตัดสินเรื่องค่าใช้จ่ายของเครื่องแต่งตัว นอกจากนี้การแต่งกายของผู้หญิงยังต้องคำนึงถึงเวลา สถานที่และโอกาสเป็นสำคัญ อีกทั้งเรื่องวัย อาชีพ และแรงจูงใจจากภายนอก ก็นับเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้หญิงคำนึงถึงเรื่องการแต่งตัวแตกต่างกันไปแต่ละบุคคล

3.1.4 สุขภาพ

ลักษณะสุขภาพของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองมี 2 ลักษณะ คือ สุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์และสุขภาพไม่แข็งแรง ขี้โรค เจ็บป่วย

ตัวละครผู้หญิงที่มีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์อยู่ช่วงวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ตอนต้น ตอนกลางและตอนปลาย ตัวละครเหล่านี้เป็นผู้แสวงหาเวลาออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ หรือเอาใจใส่สุขภาพของตัวเองเมื่อเปลี่ยนไปตามวัย เพื่อให้สุขภาพแข็งแรง เช่น ตัวละครชื่อ “มัลลิกา” จากคำบรรยายว่า

มัลลิกาปิดประตูแล่นเข้าบ้าน ... หล่อนกางแขนออก ชูขึ้น ถองศอกซ้ายขวา หายใจยาว ... มัลลิกาเข้าห้องน้ำ หล่อนใช้ก้อนหินขัดสีเนื้อตัวอย่างใจเย็น เสร็จแล้วยังลองเต้นดิสโก้คนเดียวตามที่เคยเห็นพวกวัยรุ่นในทีวี ไม่เห็นจะยากที่ตรงไหน รำวงมาตรฐานหรือไม่ก็ ‘แทงโก้’ ในรุ่นคุณป้าเป็นสาว ยังเซ็กซี่กว่า

ด้วยซ้ำ บางทีเราคงผ่าน ‘ยุคทอง’ อย่างที่เขาพูดกันมาแล้วก็เป็นได้ หล่อนคิด ... มัลลิกาเคยเป็นคนทำงานเร็ว หล่อนเคยคล่องแคล่วอยู่แนวหน้ามาแต่ไหนแต่ไร แม้อายุมากขึ้น หล่อนก็ยังออกกำลังกายตามในทีวีลดน้ำหนักลงพองาม

(มัลลิกา. 2532 : 33, 38)

มัลลิการู้จักปรับใช้การออกกำลังกายสมัยที่ตัวเองยังเป็นสาวให้เข้ากับการออกกำลังกายสมัยใหม่ซึ่งกำลังเป็นที่นิยม เพื่อให้ตนเองรู้สึกสนุกขณะออกกำลังกาย และเธอยังดูแลสุขภาพเป็นประจำ เพื่อไม่ให้น้ำหนักตัวมากจนเกินงาม

ตัวละครชื่อ “เสาวณี” ก็ดูแลสุขภาพของตนอยู่เสมอ แม้เมื่อถึงวัยหมดฮอร์โมน เธอก็ซื้อยามารับประทาน ดังคำสนทนาระหว่างเสาวณีกับบุษบันว่า

“ปีที่แล้วตอนหมดฮอร์โมนใหม่ๆ ไม่สบายไปตั้งนาน...”
“หมดทำไม ฉันหมดฉันก็ซื้อมากิน”

(*เมียน้อย*. 2536 : 137)

การดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรงแม้วัยจะเปลี่ยนไป ดังเสาวณีที่ซื้อฮอร์โมนรับประทานเมื่อถึงวัยหมดรอบเดือน นับเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้หญิงโดยทั่วไป ที่ควรดูแลรักษาสุขภาพให้ดีทั้งสภาพร่างกายภายนอกและระดับฮอร์โมนภายใน เพื่อให้ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง

นอกจากลักษณะตัวละครผู้หญิงที่ดูแล ห่วงใยรักษาสุขภาพของตัวเองอย่างดีแล้ว ยังปรากฏลักษณะของตัวละครผู้หญิงที่มีร่างกายอ่อนแอด้วย

ตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองที่สุขภาพไม่แข็งแรงเริ่มตั้งแต่เข้าสู่วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย ดังตัวละคร “ฉัน” ต้องทำงานรับผิดชอบตนเองมาตั้งแต่เป็นวัยรุ่น เมื่อเข้าวัยผู้ใหญ่ก็ต้องทำงานหนัก เพราะสามีเสียชีวิตเนื่องจากถูกรถชน เธอจึงต้องมีอาชีพรับจ้างใช้แรงงานมาตลอด สภาพร่างกายของเธอจึงทรุดโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด ดังคำบรรยายจากเรื่อง*มือ*ว่า

โอ้ย.. ไปดีกว่า..นั่งนานก็ปวดข้อ..อายุแค่นี้ยังไม่น่าแย่ถึงขนาดนี้

(*มือ*. 2526 : 197)

ผู้หญิงบางคนมีอาการปวดตามข้อต่อ เพราะมีหินปูนเกาะ ดังตัวละคร “ฉัน” จากคำบรรยายเรื่อง*เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง*ว่า

ฉันลุกขึ้น เอามือคลำหัวไหล่ข้างขวาที่ไม่ค่อยแข็งแรง เวลาเคลื่อนไหวหรือหิ้วของหนักๆ มักจะมีเสียงกระดูกลั่นจนได้ยิน หมอบอกว่า กระดูกข้อต่อเสื่อมมีหินปูนพอก เวลาขยับหิ้วคงมักเสียดสีเจ็บปวด

(*เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง*. 2526 : 265)

ตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองที่สุขภาพทรุดโทรมตามสังขาร ได้แก่ตัวละครรุ่นย่า-ยาย ดังเช่นตัวละคร “ยาย” ที่มีอาการไอเรื้อรัง จากคำบรรยายว่า

ยายตำหมากกว่าจะแหลกต้องหยุดไอหลายหน

(*ยายกับทหารหนุ่ม*. 2526 : 339)

หรือจากตัวละคร “หญิงชรา” ที่ดวงตาไม่ค่อยเห็นและหลังก็ปวด อวัยวะเสื่อมสภาพไปตามสังขาร จากข้อความในเรื่อง*บุญของยาย*ว่า

ดวงตาฝ้าฟางคู่หนึ่งกำลังมองหาใครสักคน ...ใครก็ได้.. ดวงตาคู่นั้นมองดูผู้คนด้วยความร้อนรนและใฝ่หา มือข้างหนึ่งกำหูตะกร้าหมากไว้จนแน่น ส่วนอีกข้างยกขึ้นป้องแดดบ่ายที่ทิ่มแทงสายตา ... หญิงชราทรุดตัวลงนั่งยองกับพื้นถนน ... มากับไอ้ทิด ว่าจะติดออกมาซื้อยาแก้ปวดหลัง

(*บุญของยาย*. 2527 : 62, 65)

ตัวละครรุ่นยายในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองมีทั้งสภาพของอวัยวะที่เสื่อมไปตามสังขาร คือ ดวงตาไม่ค่อยเห็น หูก็ไม่ค่อยได้ยิน และมีโรคภัยเบียดเบียนด้วย ดังตัวละคร “ยาย” จากเรื่อง *กระแสสำนึกของยาย* จากคำบรรยายว่า

เดี๋ยวนี้เวลาฉันเพ่งมองฝ้าหมอกสีเทาจางๆ ที่ปรากฏเป็นฉากกั้นออกไป ภาพพร่าเลือนต่างๆ ที่ฉันเห็นมันมักเป็นแค่รูปทรงบางอย่างที่ต้องบวกการคาดคะเนและมักกะระยะผิดพลาดเสมอ สายตาของฉันคงถึงคราวเสื่อม แม้อุทิศให้ใครเขาก็คงไม่มีใครเอา ... เฮ้อ...น้ำตาฉันไหลยังงี้เรื่อยแหละ...เพิ่งเป็นมาสักปีสองปีนี่เอง ... แม้แต่ส่วนอื่นๆ ของร่างกายก็เหมือนกัน ดูท้องนี่ไง... มันแข็งเสียจนเป็นก้อนอยู่ข้างใน คนมองก็รู้ว่ามันโตขึ้นจากเดิมจนมีคนทัก หรือมันจะมีก้อนอะไรงอกขึ้นมาเหมือนอย่างที่เขาเป็นๆ กันก็ไม่รู้ แต่ฉันก็ผอมลงไปเรื่อย ไม่รู้เหมือนกันว่าตัวเองเป็นอะไร ที่แย่เอามากๆ ก็ตรงเวลารู้สึกปวดท้องเป็นพักๆ ฉันต้องกดท้องให้หายปวด แต่กว่าจะหายก็ทำเอาหน้ามืดไปพักใหญ่ มันมีน้ำสีจางคล้ายน้ำล้างเนื้อไหลออกมา...ไม่เป็นไรน่า เดี๋ยวมันก็หายปวดไปเอง...อ้ายเรื่องบวมนั่นยุบนี่ก็เหมือนกัน เป็นๆ หายๆ ... ฉันต้องหลบไปนั่งกับพื้น ... กลัวเบาะสวยๆ จะเปื้อนเพราะอ้ายน้ำนั่นมันออกมาเรื่อย บางทีออกมาแทบไม่รู้ตัว...ไม่นานมานี่ขี้เยี่ยวก็ซักไม่ค่อยรู้ มันไม่ปวด แต่มันออกมาเลย ฉันจะรู้ได้ยังไง ... ก้มลงลูบตีนตัวเอง ฉันเพิ่งจะรู้ว่ามีน้ำอะไรเหนียวๆ เละๆ เปื้อนติดอยู่เต็ม แมลงวันยังตามตอมมาจนถึงหน้าห้อง จมูกของฉันไม่ได้กลิ่นอะไรเลย...

(*กระแสสำนึกของยาย*. 2527 : 191-192, 200, 202)

นอกจากอวัยวะเสื่อมไปตามสังขารแล้ว ตัวละคร “ยาย” บางเรื่องยังมีทีท่าเป็นโรคมะเร็งด้วย ดังคำบรรยายผ่านมุมมองของหลานสาวผ่านเรื่อง*หลานยาย*ว่า

ร่างอันผอมเหี่ยวย่นของยายกลับมีส่วนผิดปกติไม่สมดุลเกินขึ้น ท้องของยายโตและแข็งอย่างประหลาด รวมทั้งมีอาการปวดท้องเป็นประจำ แต่ยายก็ทนไหว เรื่องบวมที่เคยมีเป็นแห่งๆ ยายบอกว่าเดี๋ยวนี้หาย

ไป ... ปัจจุบันฉันมิได้เห็นเพียงภาพของหญิงชราตัวเล็กๆ เท่านั้น แต่จมูกของฉันยังได้รับรู้ถึงกลิ่นที่กำลังแสดงอำนาจโหดเหี้ยมของมันเหนือชีวิตของยายด้วย วันคืนของยายที่เหลืออยู่จึงกลายเป็นวันคืนอันรวดร้าวที่เกาะกุมจิตใจของฉันตลอดมา ... กลุ่มแมลงวันยังไต่ตอมไม่ห่างตัวยาย ฉันเห็นยายทำหน้านิ่ว... ยายคงกำลังปวดในท้อง และชั่ววินาทีนั้นเองที่ฉันนึกไปถึง-มะเร็ง

(*หลานยาย*. 2527 : 262-263, 266)

รวมทั้งการบรรยายการมองเห็น การได้ยินและการเดินที่เสื่อมสมรรถภาพของ “ยาย” ดังคำบรรยายจากเรื่อง*ราคาของยาย*ว่า

หญิงชราอายุใกล้เก้าสิบ แม้สายตาจะฝ้ามัว ... หูที่เคยอื้อ ... ความเมื่อยล้าโศกเศร้าตลอดช่วงสองวันที่ผ่านมาดูเพิ่งมาระบมในวันนี้ ทั้งรถยนต์ รถไฟ รถอีแต๋น ทั้งถูกฉุดถูกลากเพื่อเร่งเดินให้นางทันรถ ... หญิงชราเดินขึ้นไปถึงทางรถไฟที่อยู่เยื้องกับตัวสถานี ... นางเดินไปบนไม้หมอนช้าๆ เหมือนไม่รู้สึกร้อนหนาว ปล่อยเท้าก้าวย่างไม่มั่นคง พลาดทีสะดุดที...ช่างมัน! หญิงชราไม่รับรู้ความในใจของใคร ไม่เห็นแววตาส่อสมเพชของใคร ... หญิงชรายกมือขึ้นป้องแดด เขม้นมองยอดตำลึงที่เลื้อยยาว ส่วนในใจคิดว่า เดี๋ยวนางจะผ่านขึ้นไปบนสถานี และจะเดินไปทางตลาดเพื่อซื้อยาแก้ไข้สองซอง

(*ราคาของยาย*. 2530 : 103-104, 110-111)

นอกจากสภาพความเสื่อมของอวัยวะทางการมองเห็น การได้ยินแล้ว ยังเห็นความเสื่อมทางด้านความจำซึ่งมีเพียงตัวละคร “ยาย” ที่น้าชายเปลี่ยนความตั้งใจไม่พายายไปประกวดผู้มีอายุยืนยาวที่สุดในช่วงเทศกาลสงกรานต์เมื่อเห็นยายหลง ดังคำบรรยายว่า

ครั้งแรกน้าชายคิดจะเอายายทวดใส่รถเข็นไปประกวด แต่ก็เปลี่ยนใจเพราะยายทวดแก่และหลงมากแล้ว

(*เรื่องเล่าของเพลงพนม (2)*. 2536 : 116)

นอกจากภาวะการมีสุขภาพไม่แข็งแรงอันเนื่องมาจากสังขารแล้ว สุขภาพที่ไม่แข็งแรงยังมีสาเหตุจากการมีโรคประจำตัว การเจ็บป่วย ผลกระทบจากการทำงาน การทำงานหนักเกินกำลัง การพักผ่อนไม่เพียงพอ และการประสบอุบัติเหตุ

ผู้หญิงที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง เพราะโรคภัยเบียดเบียนหรือมีโรคประจำตัว จนเป็นสาเหตุให้สามีรู้สึกรำคาญการเป็นคนขี้โรคของภรรยา ดังคำบรรยายผ่านความคิดของสามีว่า

ตอนที่เขาอยู่กับลูกกับเมีย ... เขาเบื่อความเป็นคนขี้โรคของเมียที่ทำให้อารมณ์ของเขาขาดตอน วันๆ เอาแต่ทำงานบ้านและดูแลลูก เขาเองไม่ได้เบื่อที่มันเป็นเช่นนั้น แต่เขาเบื่อที่ต้องตอบคำถามผู้คน

(*ความสุขสามชั้น*. 2530 : 194)

นอกจากสภาพมารดาไม่แข็งแรง และภรรยามีโรคประจำตัวแล้ว ตัวละครผู้หญิงที่ใช้สรรพ-

นาม “ฉัน” ยังป่วยเป็นโรคประหลาดที่แพทย์ไม่รู้สาเหตุของโรค แต่อาจเป็นผลให้เธอไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้ ดังคำบรรยายอาการของเธอจากเรื่อง*บันทึกของน้องหนู*ว่า

> ฉันมีอาการหน้ามืด ฉันมีเลือดออกตามไรฟัน และช่องคลอดบ่อยๆ เมื่อไปหาหมอ หมอทำท่าแปลกใจและเจาะเอาเลือดไว้ตรวจ ... หมอบอกให้รู้ว่าฉันกำลังเป็นโรคแปลกประหลาดที่เขายังหาสาเหตุไม่พบ ... เลือดของฉันนั้นอาจเป็นพิษก็ได้ หมอจึงบอกว่า ฉันไม่ควรเสี่ยงแต่งงานและมีลูก อย่างไรก็ตาม โอกาสมีลูกของฉันนั้นยากมาก ทั้งนี้เป็นเพราะความอ่อนแอและบิดเบี้ยวของร่างกายภายในที่เกี่ยวข้องกับการโคจรของระบบดวงดาวในจักรวาล..หมอเชื่อว่าสาเหตุของโรคแปลกๆ ของฉันเป็นเช่นนั้น!
>
> (*สองมือเรามีแรง*. 2532 : 110-111)

ผู้หญิงของศรีดาวเรืองมิได้มีสุขภาพไม่แข็งแรง อันเนื่องมาจากการมีโรคภัยเบียดเบียนเท่านั้น แต่ผู้หญิงยังมีร่างกายอ่อนเพลียอันเนื่องมาจากการทำงานหนักจนลืมเรื่องสุขภาพ ดัง “หญิงชรา” ผู้จัดงานศพให้สามีจนเป็นลมขณะจัดงาน

> หญิงชราร่างอ้วน เมียของผู้ตายกำลังอ้าปากหาว-และหาวแล้วหาวอีกจนผิดสังเกต หล่อนมีอาการของคนเป็นลม และในไม่ช้าก็ผล็อยหลับด้วยความอ่อนเพลีย หลังจากดื่มยาลมจากคนข้างเคียงไปเพียงชั่วครู่
>
> (*สองมือเรามีแรง*. 2527 : 53)

นอกจากปัจจัยทางด้านโรคภัยไข้เจ็บ โรคประจำตัว การทำงานหนักเกินสภาพร่างกายจะรับได้แล้ว การทำงานหนักเพื่อรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครอบครัวก็มีผลให้ร่างกายของมารดาอ่อนแอลง ดัง “มารดา” ที่รับจ้างทำงานจิปาถะ เพื่อหาเงินไว้ใช้จ่ายในครอบครัวและเลี้ยงดูบุตร ดังคำบรรยายผ่านมุมมองของบุตรชายคนโตเรื่อง*รอด*ว่า

> ส่วนแม่ผมก็รับจ้างแล้วแต่คนว่าจ้าง...ทำทั้งงานบ้าน งานสร้าง งานขุดดินดายหญ้า กลางคืนแม่ไอแค่กๆ ปีนี้แม่ผอมลงมาก...มากจนผมไม่อยากเชื่อว่าแม่ยังทำงานไหว ถ้าแม่ไม่ได้เหล้ายาวันละก๊งตามประสาชาวบ้าน ผมว่าแม่คงไม่มีแรงทำงาน
>
> (*รอด*. 2530 : 76-77)

การทำงานอย่างหักโหมทำให้มารดาเรื่อง*รอด*ผอมลงมากจนบุตรชายสังเกตได้อย่างชัดเจน และมารดาต้องหายาบำรุงกำลังเป็นยาดองเหล้าดื่มวันละก๊ง เพื่อให้ตนรู้สึกมีกำลังทำงานต่อไป

นอกจากสาเหตุหลายประการข้างต้น สาเหตุประการสำคัญที่ทำให้ตัวละครผู้หญิงเจ็บป่วยและมีสภาพร่างกายพิการ คือ ผลจากการทำงานบางอาชีพ ดังตัวละคร “ฉัน” เธอได้เปลี่ยนงานหลายประเภท แต่งานที่เธอทำแต่ละอย่างล้วนบั่นทอนสุขภาพของเธอทีละน้อย จนในที่สุดเธอกลายเป็นคนพิการ ไม่สามารถหางานทำเช่นคนปกติได้ ดังคำบรรยายสภาพร่างกายของเธอจากเรื่อง*มือ*ว่า

วันนี้รู้สึกอ่อนเพลียมากกว่าทุกวัน ... ทำไมวันนี้ถึงหนาวเข้าไปถึงหัวอก หัวก็ปวดหนึบๆ ขึ้นมาอีก

(*มือ*. 2526 : 194, 198)

สังขารของเธอย่ำแย่ลงทุกวัน สังเกตได้จากคำบรรยายเส้นเอ็น ขอบเล็บ และสายตาของเธอ

มือที่เส้นเอ็นปูดโปนด้วยงานหนัก มาบัดนี้กำลังมีอาการอักเสบตามรอบขอบเล็บที่เหลืออยู่นิ้วเดียว ต่อไปเล็บอาจหลุดออก ... แผลตามขอบเล็บแม้จะเป็นแค่แผลเล็กๆ แต่มันก็ทรมานกวนใจไม่หยุดหย่อน ... เฮ้อ.. ปีนี้หูตายิ่งแย่ลงมาก..แสงสว่างก็ยังไม่อยากสู้ ไอ้ที่มืดๆ ก็มองไม่ค่อยจะเห็น

(*มือ*. 2526 : 191-193)

หลังจากทำงานรับจ้างขุดดินซึ่งทำให้มือและเล็บของเธอมีอาการอักเสบ จึงต้องเปลี่ยนไปทำงานทอผ้า แต่กลับยิ่งทำให้การมองเห็นและการได้ยินของเธอเสื่อมลงด้วย ดังบรรยายว่า

ครั้นออกจากโรงงานทอผ้า หูตาฉันก็แย่ลงฮวบฮาบ

(*มือ*. 2526 : 195)

เมื่อเธอได้เข้าทำงานในโรงงานผลิตถ่ายไฟฉาย ในวันที่พนักงานได้รับการตรวจสุขภาพ แพทย์ตรวจพบว่า ร่างกายของเธอมีสารตะกั่วปะปนอยู่

ฉันโดนหมอจับไปตรวจและหมอตรวจบอกว่า ในตัวของฉันมีสารตะกั่วปะปน

(*มือ*. 2526 : 196)

ซ้ำร้ายภายหลังจากร่างกายของเธอได้รับสารตะกั่วปะปนเป็นเวลานาน ก็ทำให้สุขภาพของเธออ่อนแอลงตามลำดับ จนเป็นลมขณะทำงานกับเครื่องจักร เป็นผลให้เธอสูญเสียนิ้วมือสองนิ้ว ดังคำบรรยายความรู้สึกของเธอในวันเกิดเหตุว่า

วันที่เกิดเรื่อง ฉันจำได้ว่า ไม่ค่อยสบายสงสัยจะเป็นลม ก่อนหน้านั้นฉันไปหาหมอมาครั้งหนึ่ง ... เขาเพียงแค่ถามว่า ‘เป็นไง’ ฉันก็ตอบว่า ‘นอนไม่ค่อยหลับ ปวดหัวเวียนหัวบ่อยๆ ตาก็พร่า’ ... วันนั้นสายตาฉันพร่ามัวลงมากกว่าทุกวัน หูหัวอื้อ มือตีนก็อ่อนล้า ไม่รู้อย่างไรฉันยกมือออกมาไม่ทัน..คิดขึ้นทีไรใจหาย.. ตกใจตอนมันตัดกรี๊บลงไป แต่มันยังไม่เจ็บเพราะฉันเป็นลมเสียก่อน เมื่อฟื้นขึ้นมาและวันต่อๆ มาฉันก็รู้ว่าฉันได้เงิน ๔๐๐ บาทเป็นค่าคำขวัญนิ้วละ ๑๐๐ บาท ๔ นิ้ว ๔๐๐ บาท นี่คือเรื่องจริง

(*มือ*. 2526 : 196-197)

จากเหตุการณ์วันนั้น เธอกลายเป็นคนพิการจึงถูกไล่ออกจากงานและไม่สามารถสมัครเข้าทำงานในโรงงานอื่นๆ ได้อีก ท้ายสุดเธอต้องมีอาชีพเป็นคนเก็บถุงพลาสติกตามกองขยะขาย

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่เป็นผลให้ผู้หญิงมีสุขภาพไม่แข็งแรง คือ การประสบอุบัติเหตุ เช่น “ยายทวดปลั่ง” หลังจากหกล้มกับพื้นปูน สุขภาพจึงทรุดลงเรื่อยมา

ยายทวดอายุเก้าสิบกว่า ป่วยหนักเพราะหกล้มลงกับพื้นปูนแล้วก็นอนซมเรื่อยมา

(*เรื่องเล่าของเพลงพนม (1)*. 2536 : 117)

ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองที่สุขภาพแข็งแรงต้องรู้จักดูแลร่างกายด้วยการออกกำลังกาย เมื่อถึงวัยหมดฮอร์โมนก็ต้องดูแลตัวเองด้วยการซื้อฮอร์โมนมารับประทาน เพื่อให้ร่างกายมีสุขภาพดี แต่ผู้หญิงก็มีสุขภาพไม่แข็งแรงได้จากการมีโรคประจำตัว การเป็นโรคประหลาด การปฏิบัติภารกิจเป็นเจ้าภาพตามงานต่างๆ การเลี้ยงดูบุตรเพียงผู้เดียว นอกจากนี้ผู้หญิงที่รับจ้างทำงานในโรงงาน ยังเสี่ยงกับการได้รับอุบัติเหตุ ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้หญิงกลายเป็นคนพิการและมีสภาพชีวิตตกต่ำลง และเมื่อผู้หญิงก้าวเข้าสู่วัยชรา ก็ต้องประสบกับการทรุดโทรมของร่างกายอันล่วงเลยไปตามสังขาร เช่น สายตาฝ้ามัว เดินงกเงิ่น กระดูกตามข้อต่อไม่แข็งแรง เป็นต้น

3.2 ลักษณะทางนิสัย

มนุษย์เรานั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เกิดจนตาย การเปลี่ยนแปลงนี้มีทั้งส่วนที่มองเห็นได้ คือ การเจริญเติบโตของร่างกาย ส่วนที่มองไม่เห็น คือ การเปลี่ยนแปลงของจิตใจและความรู้สึกนึกคิด และส่วนที่พอจะสังเกตได้คือ พฤติกรรมและอารมณ์ (ศรีธรรม ธนะภูมิ. 2536 : 1-2)

ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองสามารถสังเกตลักษณะทางนิสัยได้ทั้งทางพฤติกรรมและอารมณ์ซึ่งเป็นลักษณะเด่นได้ดังต่อไปนี้

3.2.1 ลักษณะของการแสดงออกทางพฤติกรรม แบ่งเป็น

3.2.1.1 ความขยัน การตั้งใจจริง และความมุ่งมั่นในอุดมคติของตนเอง

3.2.1.2 ความเมตตากรุณา และความศรัทธาในพุทธศาสนา

3.2.1.3 ความมานะอดทน

3.2.1.4 ความวิตกกังวลกับปัญหา

3.2.2 อารมณ์และความรู้สึก

3.2.2.1 ความหวาดกลัวในภัยพิบัติ

3.2.2.2 ความโศกเศร้าเสียใจ

3.2.2.3 ความรัก

3.2.1 ลักษณะของการแสดงออกทางพฤติกรรม

พฤติกรรมของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองที่พอจะสังเกตได้ คือ ความขยัน การปฏิบัติงานอย่างตั้งใจจริง และความมุ่งมั่นในอุดมคติของตนเอง

หญิงสาววัยรุ่นเมื่อเติบโตขึ้นก็เริ่มออกหางานทำเพื่อเลี้ยงตนเอง เพราะฐานะของครอบครัวยากจน จากประสบการณ์การทำงานช่วยให้วัยรุ่นค้นพบความถนัด ความสามารถของตนเอง มี-

อุดมการณ์ และสามารถเลือกประกอบอาชีพให้เหมาะกับความสามารถของตน ประสบการณ์ที่ได้จากชีวิตช่วงวัยนี้ ช่วยปลูกฝังให้วัยรุ่นรู้จักต่อสู้ ฟันฝ่าอุปสรรค และค้นพบลักษณะเฉพาะตน จนเกิดเป็นบุคลิกภาพของตนในที่สุด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1.1 ความขยัน การตั้งใจจริง และความมุ่งมั่นในอุดมคติของตนเอง

ผู้หญิงของศรีดาวเรืองจะเป็นคนขยัน ไม่เกี่ยงงาน ทำงานอย่างรอบคอบ ประณีต จนนาย-จ้างรู้สึกไว้วางใจ รู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง สนใจศึกษาหาความรู้ ตั้งใจจริง สร้างความมั่นคงให้ชีวิตจากน้ำพักน้ำแรงของตนเอง แสวงหาแนวทางในการดำเนินชีวิต และมุ่มมั่นในอุดมคติของตนเอง

ผู้หญิงที่ตั้งใจทำงานในหน้าที่ด้วยความละเอียด รอบคอบ และด้วยความชำนาญ ดังอนงค์ที่ตั้งใจคัดแก้วอย่างเต็มที่เพื่อให้คุณภาพแก้วของบริษัทอยู่ในระดับมาตรฐาน ดังคำบรรยายจากเรื่อง*แก้วหยดเดียว*ว่า

> หญิงสาววัย ๑๙ กับชายหนุ่มรุ่นน้องรีบเดินเข้าห้องคัดแก้ว ทั้งสองลงมือทำงานกันเงียบๆ และรวดเร็ว หญิง-สาวยกแก้วขึ้นส่องดูทุกใบ หากปรากฏว่าแก้วมีฟองหรือเส้นรอยเป็นตำหนิ หล่อนจะคัดแยกเอาใส่กล่องไว้ต่างหาก และส่วนที่ไม่มีตำหนิจะแยกไว้อีกทาง ... หล่อนเลือกคัดแก้วใส่กล่องด้วยท่าทีของคนชำนาญงาน
>
> (*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 26)

เวลาอนงค์ทำงานเธอจะทำอย่างดีที่สุด โดยไม่นำค่าแรงที่ได้เพียงน้อยนิดมาคิดเปรียบเทียบ แต่เธอจะคำนึงถึงชื่อเสียงของโรงงานเป็นหลัก จึงทำให้การคัดแก้วของเธอพิถีพิถันกว่าเพื่อนร่วมงานคนอื่น ดังคำสนทนาระหว่างอนงค์กับถวิล จากเรื่อง*แก้วหยดเดียว*อีกเช่นกันว่า

> “ถวิล ฉันว่าที่หลงจู๋ให้เรามาคัดแก้วนี่คงคิดผิดเสียแล้วนะ”
>
> “ทำไมล่ะ ฉันว่าก็ดีแล้วนี่นา งานคัดแก้วสบายจะตาย ดีกว่าพวกฝนแก้วที่ต้องนั่งมือแช่อยู่กับน้ำกับทรายแทบทั้งวัน พวกตัดก็ร้อน พวกเป่ายิ่งร้อนใหญ่”
>
> “ไม่ใช่ ฉันไม่ได้ว่างานลำบากกว่าคนอื่นหรอก แต่ฉันว่าผู้จัดการแกจะได้แก้วดีน้อยลงน่ะซี เวลาคนอื่นเขาคัดทำไมเขาได้แก้วดีเยอะเชียว แต่พอเรามาทำเข้ามั่ง ไม่เห็นมีดีซักเท่าไร คัดส่งๆ ไปเสียชื่อแย่”
>
> “แหม..พี่นงค์คิดมากยังกะเป็นของตัวเอง ทำๆ ไปเถอะ ช่างหัวมันปะไร...”
>
> “แต่ฉันว่าไม่ถูกนา คนเราทำงานก็ต้องทำให้ดีที่สุด...”
>
> (*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 26)

การตั้งใจทำงานของอนงค์ เป็นผลให้เธอได้รับความไว้วางใจจากหัวหน้า ประกอบกับเธอมีความสามารถหลายด้านจึงได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานหลายหน้าที่ ซึ่งเธอเองรู้สึกภูมิใจและเห็นคุณค่าของตัวเอง ดังคำบรรยายจากเรื่อง*แก้วหยดเดียว*ว่า

อนงค์มักถูกเรียกใช้ให้ทำงานหลายอย่างไม่ประจำที่ใดนานนัก เธอยินดีทำและดีใจที่ตัวเองสามารถทำได้
(*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 29)

อนงค์อีกเช่นกันจากเรื่อง*ตามไปฆ่าสุริยาในป่าเอย* เธอรู้สึกภาคภูมิใจกับตนเองที่แม้เป็นเพียงกรรมกรในโรงงานแต่สามารถเขียนเรื่องสั้นจนได้รับคัดเลือกลงตีพิมพ์เผยแพร่ ดังคำบรรยายความในใจของเธอว่า

ทุกครั้งที่ฉันเอาต้นฉบับไปส่งบรรณาธิการ และทุกครั้งที่เรื่องสั้นของฉันได้รับการลงพิมพ์ ฉันเคยรู้สึกภูมิใจอยู่เงียบๆ ที่ตัวเองสามารถผลิตผลงานบางอย่างออกมา
(*ตามไปฆ่าสุริยาในป่าเอย* . 2526 : 251-252)

อนงค์ยังคาดหวังอยากให้มีคนนำเรื่องสั้นของเธอแสดงเป็นลิเก จะได้ทำให้ผู้ชมเข้าใจสภาพความจริงอันเป็นปัญหาของผู้หญิงที่ทำงานในโรงงานมากขึ้น ดังคำบรรยายจากเรื่อง*ตามไปฆ่าสุริยาในป่าเอย*ว่า

ทำไมนะ....ทำไมไม่มีใครป้องปากกระซิบดังๆ ออกมาให้คุณยายบ้วนน้ำหมาก ... หรือกับพี่ป้าน้าอาผู้หาเช้ากินค่ำทั้งหลายให้ได้ยินออกมาบ้างเลยว่า ทำไม มีเหตุผลอะไร ทำไมคนงานจากโรงงานอื่นๆ จึงพากันมารวมกับคนงานในโรงงานแก้ว ดังที่ฉันเคยเขียนไว้ในเรื่องสั้นเรื่องนั้น และตอนจบของเรื่องสั้นเรื่องนั้นถ้าหากมีลิเกวิกไหนเอาเรื่องของฉันไปแสดง ฉันเองคงภูมิใจไม่น้อย เพราะคิดว่าลิเกที่เล่น ไม่ว่าวิกไหน พวกเขาคงเข้าใจคนดูของเขาได้ดี และจะช่วยสร้างความสำนึกระหว่างตัวแสดงกับผู้คนสามัญให้สามารถสื่อสารกันได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น ฉันหวนนึกไปถึง คำกล่าวที่ว่า 'ดูหนังดูละครแล้วย้อนดูตัว' ..... จากหนังสือเก่าเล่มหนึ่งที่เคยอ่านมา...ฉันกำลังคิดการใหญ่เพื่อให้ความปรารถนาของฉันบรรลุผล ฉันกำลังคิดว่า วันหนึ่งข้างหน้าเรื่องสั้นของฉันจะได้เล่นเป็นลิเก ลิเกจะเล่นเรื่องคนงานโรงงานแก้ว เล่นให้คุณยายบ้วนน้ำหมากคนนั้นดู และให้เพื่อนๆ ของฉันที่ทยอยออกมาจากโรงงานตอนใกล้ค่ำได้พักผ่อน ใช่.....ถูกแล้ว....ฉันกำลังคิดการใหญ่....ฉันกำลังตามไปฆ่าสุริยาในป่าโรงงาน
(*ตามไปฆ่าสุริยาในป่าเอย* . 2526 : 257-258)

นอกจากหญิงสาวจะตั้งใจประกอบอาชีพอย่างดีที่สุดแล้ว ผู้หญิงหลายคนก็ตั้งใจหาความรู้เพิ่มเติม โดยสมัครเข้าเรียนตัดเย็บเสื้อผ้า เพราะหวังจะเปิดร้านตัดเสื้อของตัวเองในอนาคต

นักเรียนที่หอพักของโรงเรียนสอนตัดเสื้อแห่งนี้ส่วนใหญ่มักมีอายุใกล้เคียงกัน พวกที่มีอายุมากมักเป็นพวกตัดเย็บที่เปิดร้านอยู่แล้ว หากแต่มาเรียนเพิ่มเติมเพื่อเอาประกาศนียบัตรไปโชว์เรียกคนหน้าร้าน หลายคน ... กำลังคิดตั้งร้านตัดเสื้อหรูหราขึ้นในเวลาต่อไป นักเรียนบางคนทำงานกลางคืนตามบาร์หรือไม่ก็ 'ห้อง-อาหาร' และมักไม่ได้พักที่หอของโรงเรียน จรินเข้าใจเอาเองว่า ... ทุกคนมุ่งหวังอยากมีอนาคตดีขึ้น มีอาชีพสุจริตและใฝ่ฝันอยากมีร้านตัดเสื้อ หรือร้านเสริมสวยของตนเอง
(*สิ่งที่ลงทุน*. 2526 : 67)

หลังจากจรินเรียนตัดเสื้อผ้าสำเร็จก็เดินทางกลับบ้านเกิด เธอหวังจะอวดแบบเสื้อที่ตนได้ร่ำเรียนมาแรมปีให้ญาติๆ และเพื่อนบ้านชื่นชม

'ริน...ไหนเอาชุดสวยๆ ที่กรุงเทพฯ มาอวดกันมั่งซี' เพื่อนสาวบ้านเดียวกันเอ่ยปาก จรินคิดไว้ก่อนแล้วว่าจะถูกถาม เธอจึงลุกเดินหายเข้าไปในห้องทันที เลือกหยิบชุดราตรี ชุดไทย และชุดอาบน้ำออกมาวางโชว์ สายตาทุกคู่เพ่งมองไปที่เสื้อผ้าแปลกๆ เหล่านั้นเป็นตาเดียว

(*สิ่งที่ลงทุน*. 2526 : 77)

จรินยังตั้งใจจริงจะเปิดร้านเพื่อนำทุนมาคืนบิดามารดาผู้มีพระคุณ ดังคำพูดของเธอว่า

'เปิดร้านเร็วๆ เข้าซี ฉันจะได้เอาทุนมาคืนให้...' จรินเอ่ยขึ้น ... ' ... ฉันจะได้ตัดชุดส่งไปประกวดที่จังหวัดให้'

(*สิ่งที่ลงทุน*. 2526 : 78)

เมื่อจรินมีโอกาสได้เปิดร้านของตัวเอง เธอพยายามสร้างชื่อเสียงให้ร้านอย่างเต็มความสามารถ

ชั่วไม่นาน ชื่อของจรินก็ติดปากจนเป็นที่กล่าวขวัญของคนในหมู่บ้านพอสมควร และตัวเธอก็หวังที่จะนำความรู้เกี่ยวกับวิชาตัดเสื้อผ้าแบบใหม่ตามหลักสูตรจากปารีสมาสู่ตำบลแห่งนี้ เพื่อเชิดหน้าชูตาพ่อกับแม่ที่อุตส่าห์ส่งเสียให้เธอไปเรียนถึงบางกอก ... วันนั้น จรินจำได้ว่าลูกสาวยายแฟงที่อยู่ฟากคลองตรงข้ามจะออกเรือน และได้แวะมาคุยที่ร้านเพื่อบอกงาน ทั้งสองคุยกันถึงเรื่องเสื้อผ้าตามประสาผู้หญิง จรินอดตื่นเต้นมิได้ และคิดว่าถึงเวลาแล้วที่เธอจะแสดงฝีมือการตัดเย็บให้ปรากฏแก่คนในหมู่บ้าน

(*สิ่งที่ลงทุน*. 2526 : 79-80)

นอกเหนือจากการตั้งใจประกอบอาชีพและใฝ่หาความรู้ด้านวิชาชีพแล้ว ผู้หญิงยังสามารถซื้อที่ดินด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเอง โดยมีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดินอย่างเต็มภาคภูมิ ดังดำนิล หลังจากได้ที่ดินเป็นของตนเอง เธอลงทุนซื้อพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ มาปลูกล่วงหน้าเพื่อต้อนรับฤดูฝนที่จะมาถึง ดังคำบรรยายว่า

วันนี้แดดสวยก็สายแล้ว ดำนิลสวมหมวกใบลานใส่รองเท้าบู๊ต แล้วแบกมีดยาวลงพื้นที่ กำลังใจมหาศาลอบอุ่นมิแพ้แดดสวย ผืนดินเกือบสี่ร้อยตารางวานี้เธอเป็นเจ้าของ แม้จะรกหนา แต่นั่นไม่ใช่เรื่องสำคัญ เพราะเธอกำลังจะพัฒนามันอยู่เดี๋ยวนี้ ความรู้สึกเป็นเจ้าข้าวเจ้าของมีแทรกอยู่ในทุกฝีเท้าก้าวย่าง เธอมีโอกาสได้เป็นเจ้าของโลกเศษเสี้ยวส่วนหนึ่งแล้ว อะฮ้า...คราวนี้แหละ เธอจะทำอะไรก็ได้ใช่ไหม ในเนื้อที่-บนพื้นผิวธรณี-ภายใต้แผ่นผืนดิน ไม่ว่าจะเรียกอย่างไร...เธอก็มีสิทธิ์เป็นเจ้าของ และอย่างไม่มีขอบเขตด้านความสูงอีกด้วย ... นี่ผ่านมาร่วมสามเดือนแล้วกระมัง ... ต้นไม้ประเภททาบกิ่งเสียบยอด ที่เจ้าของบ้าเห่อรีบซื้อมาแหวกๆ ปลูก-แหวกๆ ปลูกไว้ตั้งแต่ต้นฝน...หลังวันโอนโฉนดเพียงเล็กน้อย

(*เอาเถอะ-เอาเถอะ*. 2536 : 63)

ผู้หญิงสูญเสียบุคคลที่รักไม่ว่าจะเป็นมารดาหรือสามี ก็ไม่คิดสิ้นหวังหรือท้อแท้ แต่ตัดสินใจมั่นคงเด็ดเดี่ยวกล้าเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต หวังไปเผชิญโชคข้างหน้า ดังจงดีเดินทางเข้าไปผจญภัยในเมืองหลวง และหวังจะมีอนาคตที่ดีขึ้น ดังคำบรรยายว่า

> หลังจากผัวจงดีป่วยและตายไปไม่นาน แม่ก็ตามไปอีกคน จงดีเหลือตัวคนเดียว ทำให้ตัดสินใจเข้ากรุงเทพฯ และก็เช่นกัน จงดีลั่นวาจาหากไม่ได้ดีแล้ว จะไม่กลับมา
>
> (*เทวดา-หมาขี้*. 2536 : 9-10)

แม้มารดาจะเรียนมาน้อยแต่คาดหวังอยากให้บุตรมีอาชีพเป็นอาจารย์ประจำอำเภอในท้องถิ่น เพราะโรงเรียนแถวบ้านขาดแคลนผู้สอนมาตั้งแต่มารดาเรียนจบชั้นป. 4

> เมื่อลูกเรียนจบ ม.๖ แม่ก็ดีใจที่ลูกสอบเข้าเรียนต่อที่วิทยาลัยครูในจังหวัดได้ แม้จะพลาดจากโรงเรียนเตรียมทหารในกรุงเทพฯ ที่ลูกหมายมั่นปั้นมือไว้ แม่ก็ไม่เสียใจ แม่ดีใจเสียด้วยซ้ำที่ลูกสอบเข้าครูได้ แม่คิดว่า ถ้าลูกสำเร็จออกมาเป็นครูคงจะดีกว่าเป็นทหารหรืออย่างน้อยลูกก็คงไม่ลำบากเหมือนแม่ ญาติๆ ที่ทำงานในแผนกศึกษาบนอำเภอคงพอหาทางช่วยให้ลูกเป็นครูที่โรงเรียนบ้านนอกใกล้กับบ้านของเราได้ไม่ยากนัก ที่โรงเรียนแห่งนี้ขาดครูมีความรู้มาตั้งแต่สมัยแม่เรียนจบป.๔ แล้ว
>
> (*ผิดหวัง*. 2526 : 140)

นอกจากนี้มารดายังมีความคิดสร้างสรรค์ปรารถนาให้บุตรใช้ความรู้เพื่อช่วยเหลือสังคม เหมือนนักศึกษาที่ช่วยให้ความรู้เรื่องกฎหมายแรงงานกับกลุ่มกรรมกรอย่างจริงใจ เพื่อกรรมกรจะได้ไม่ถูกนายจ้างเอาเปรียบ และรู้จักรักษาสิทธิของตน ดังคำบรรยายว่า

> แม่เรียนน้อย ... แม่พยายามมองดูนักศึกษาที่แม่ได้พบในศูนย์กรรมกรว่าจะมีท่าทีในทางซื่อตรง หรือจะหวังผลประโยชน์ หรืออาจจะทำไปเพราะสนุก อยากเอาหน้า แต่แล้วแม่ได้เห็นสีหน้าเอาจริงเอาจัง ตั้งใจฟังคำบอกเล่าถึงปัญหาของแม่และเพื่อนกรรมกรทั่วไปเหมือนกับว่าปัญหานั้น เกิดขึ้นกับคนในครอบครัวของเขาเอง พวกเขาเหล่านี้ทำให้แม่คิดถึงลูก เพราะลูกก็เป็นนักศึกษาเช่นกัน หากลูกได้มาอยู่ใกล้แม่ ลูกคงเข้าใจอะไรต่างๆ ได้ดี และคงช่วยให้คำแนะนำแก่แม่บ้าง แม่ต้องการเห็นลูกนำเอาความรู้ของคนสมัยใหม่มาช่วยสอนให้แม่ฉลาดขึ้น แต่ถึงแม่จะยังไม่ได้คำแนะนำอะไรจากลูกเพราะเราอยู่ห่างไกลกัน แม่ก็ยังปลื้มใจที่มองเห็นนักศึกษาอื่นๆ เขาช่วยเหลือแม่และเพื่อนๆ คนงานที่ยากลำบาก ... แม่อยากจะพูดกับเขาว่า 'ช่างดีเหลือเกิน ลูกเอ๋ย น่าสรรเสริญ แม่ภูมิใจที่มีลูกเช่นนี้' ... ท่ามกลางสายตาของผู้ที่ผ่านไปมา ในตอนนี้เองที่มีนักศึกษาหลายคน รวมทั้งประชาชนบางกลุ่มได้เข้ามาร่วมกับพวกเรา ... จนเกิดความรักความสามัคคีระหว่างคนที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันอย่างพวกเราแน่นแฟ้นมากขึ้น จนในที่สุดแม่กับเพื่อนๆ คนงานก็ประสบความสำเร็จดังกล่าว แม่ดีใจและเริ่มคิดว่าเพื่อนๆ กรรมกรที่แม่ยังไม่มีโอกาสได้รู้จักพวกเขาในเขตโรงงานอื่นๆ ก็น่าจะได้รับผลตอบแทนค่าแรงที่เป็นธรรมตามแบบอย่างที่แม่และเพื่อนๆ ของแม่ได้รับ ... ปิดเทอมคราวนี้ ... แม่คงจะได้ยินลูกมาคุยให้ฟังบ้างว่าลูกกับเพื่อนๆ ทางนั้นได้ทำอะไรกันบ้างที่น่าภูมิใจ แม่หวังจริงๆ
>
> (*ผิดหวัง*. 2526 : 141-142, 144-145)

ด้านสวัสดิการในการทำงานมารดาต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มกรรมกรให้มีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังกรณีการประท้วงของกลุ่มพนักงานในบริษัทตัดเย็บเสื้อผ้าซึ่งมีมารดาเป็นหัวหน้าในการต่อรองกับนายจ้างจนประสบความสำเร็จ จึงคาดหวังให้เพื่อนร่วมงานจากบริษัทอื่นได้รับค่าแรงที่เป็นธรรมด้วย

> ลูกแม่... ลูกรู้ไหมการต่อรองในบริษัทที่แม่ทำงานประสบความสำเร็จเกือบทุกอย่าง แต่กว่าจะสำเร็จได้ก็ทำเอาแม่และเพื่อนคนงานแทบล้มหายตายจากกันทีเดียว เริ่มตั้งแต่การรวมตัวในขั้นแรกซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ง่ายเลย เพราะเป็นธรรมดาที่เกิดมีการแบ่งพรรคแบ่งพวก และมีหลายคนกลับใจไปเข้ากับฝ่ายนายจ้าง แต่พวกที่เหลือก็ยังต่อสู้ การต่อสู้ของแม่และเพื่อนๆ ไม่ใช่การไปเข่นฆ่าทำร้ายใคร แม่เพียงแต่อยู่อย่างสงบและนัดหมายพูดจากัน แต่น่าอายนะลูกที่เขาใช้พวกทำรุนแรงกับผู้หญิงอย่างแม่ได้อย่างชนิดที่ลูกอาจนึกไม่ถึง เช่น จ้างพวกหัวไม้มาขว้างระเบิดขวดตกลงใกล้ๆ กับที่พวกคนงานนั่งชุมนุมกันอยู่เพื่อข่มขวัญแทบทุกวัน ... ในขณะนั้นแม่เองรู้สึกสับสนวุ่นวาย คิดว่านี่พวกคนงานทั้งหมดจะต้องเดือดร้อนกันถึงชีวิตเพราะแม่เสียกระมัง ... แม่คิดว่าตัวเองและเพื่อนๆ กำลังตกอยู่ท่ามกลางวงล้อมของผู้ตั้งตัวเป็นศัตรู แต่ลูกรู้ไหม เพื่อนๆ น้องๆ ของแม่ พวกผู้หญิงมือเปล่าที่รวมตัวกันนั้นกลับเป็นเหมือนไฟถูกน้ำมัน แทนที่จะขลาดกลัวจนยอมพ่ายแพ้ต่อพวกใช้อำนาจคุกคาม พวกเธอเหล่านั้นกลับตะโกนท้าทายอย่างกึกก้อง ลูกแม่ควรจะรู้ไว้ด้วยว่าการสไตร์ค์ของพวกคนงาน แต่ละครั้งที่การนัดหยุดงานเป็นผลสำเร็จนั้น ย่อมหมายถึงคนที่อยู่ในฐานะคับแค้นได้สำเร็จวิชา และสร้างสำนึกอันดีงามให้มีขึ้น ... แม่ดีใจและเริ่มคิดว่าเพื่อนๆ กรรมกรที่แม่ยังไม่มีโอกาสได้รู้จักพวกเขาในเขตโรงงานอื่นๆ ก็น่าจะได้รับผลตอบแทนค่าแรงที่เป็นธรรมตามแบบอย่างที่แม่และเพื่อนๆ ของแม่ได้รับ อีกประการหนึ่ง ลูกคงไม่เชื่อที่ผู้หญิงเล่าเรียนมาน้อยท่าทางเป็นบ้านนอกอย่างแม่จะลุกขึ้นยืนถือไมโครโฟนระบายความคับแค้นออกมาให้คนอื่นฟังได้ แม่ก็ไม่อยากเชื่อตัวเองเหมือนกัน ลูกรู้ไหมมือแม่สั่น ปากคอแม่สั่นไปหมด จนเมื่อการสไตร์ค์ผ่านพ้นไปหลายวัน แม่จึงค่อยหายหวั่นไปได้
>
> (*ผิดหวัง*. 2526 : 141-144)

ความมุ่งมั่นในการเรียกร้องความยุติธรรมยังปรากฏในเรื่อง*มืดแล้วสว่าง* กรณีกระเป๋ารถเมล์ชื่ออ้อยประสบความสำเร็จในการเจรจาต่อรองเกี่ยวกับค่าสวัสดิการ ดังการเล่าเรื่องผ่านมุมมองของตัวละคร “ฉัน” ซึ่งเป็นเพื่อนของอ้อยว่า

> เวลาผ่านไปเป็นปี ฉันพอจะได้ข่าวสไต๊รค์ของพวกรถเมล์ที่อ้อยทำงานอยู่บ้าง แต่ไม่ค่อยได้มีโอกาสรู้เรื่องราวของเธอมากนัก จะว่าไปแล้วฉันเองก็ไม่เคยสนใจเรื่องราวเหล่านั้นด้วยซ้ำ ฉันทราบต่อมาภายหลังว่าอ้อยและเพื่อนๆ กระเป๋ารถเมล์ของเธอประสบความสำเร็จในการเจรจาต่อรองเกี่ยวกับค่าสวัสดิการครั้งหนึ่ง
>
> (*มืดแล้วสว่าง*. 2527 : 85)

วัยรุ่นบางคนเริ่มให้ความสนใจเรื่องอุดมการณ์หรือปรัชญาการดำเนินชีวิต โดยพยายามแสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจไว้เป็นเป้าหมายของการดำรงชีวิต แต่เมื่อไม่ชอบหลักการที่ให้สาวกของลัทธิปฏิบัติเพราะรู้สึกรำคาญกับแนวทางที่มุ่งเน้นเรื่องการเป็นผู้ให้อย่างไม่มีเงื่อนไข ดังเพื่อน

ของหญิงสาวรู้สึกว่าการเป็นสาวกที่ดีนั้นทำได้ยาก เนื่องจากต้องคอยช่วยเหลือผู้อื่นทั้งๆ ที่บางครั้งรู้สึกไม่อยากช่วย หรือคนบางคนก็ไม่เหมาะสมกับการช่วยเหลือด้วย ดังคำบรรยายว่า

> เพื่อนสาวคนเดิมกล่าวว่า เธอให้รู้สึกเบื่อที่ไม่ค่อยมีเวลาของตัวเอง เวลาไปไหนหรือรู้เห็นอะไรที่สามารถช่วยเหลือใครได้ เธอเป็นต้องคอยช่วยเหลืออยู่ร่ำไป...น่ารำคาญ ช่วยตามประสา ช่วยตามความเคยชิน ช่วยตามการสั่งสอนอบรม แต่บางทีเธออยากทำเฉยๆ บ้างนี่นา...บางคนที่เธอช่วยให้รอดบางทีไม่น่าช่วยด้วยเลย...เป็นความจริง
>
> (*นางสาวมั้ย*. 2532 : 60)

การปฏิบัติงานที่ตนรักอย่างดีที่สุด ดังตัวละครสูงอายุชื่อยายอู๊ดผู้เป็นหมอตำแย แม้นางจะตาบอด แต่เมื่อรู้ว่ามีคนกำลังจะคลอด นางจะรีบเดินทางไปทำคลอดให้ทันที แม้หนทางที่ผ่านไปจะลำบากก็ตาม ดังคำบรรยายผ่านมุมมองของเด็กสาวที่ไปตามยายอู๊ดให้มารดาของตนที่กำลังคลอด

> ฉันจำได้ หนามไผ่ตำตีนเจ็บแปลบขึ้นทุกครั้งที่วิ่งผ่านป่าไผ่ และครั้นเมื่อถึงที่หมายเพียงครู่เดียว ยายอู๊ดตาบอดก็พร้อมจะออกเดินทางทันที มือข้างหนึ่งของแกถือตะกร้าหมาก แม้ตาจะมองไม่เห็น แต่ยายอู๊ดก็เดินเร็วทุกครั้งที่ทุกคนในหมู่บ้านต้องการแก
>
> (*ราคาแห่งความตาย*. 2526 : 217)

เด็กสาวประทับใจการทำงานคลอดอย่างเต็มที่ของยายอู๊ด ดังคำบรรยายว่า

> ตอนนี้ฉันหายง่วงแล้ว เวลาก็ใกล้สว่าง ยายอู๊ดเอนตัวลงนอนข้างๆ กะละมังไฟ ฉันมองดูแกด้วยความรู้สึกเกรงๆ อย่างบอกไม่ถูก ถ้าหากไม่ได้หมอตำแยตาบอดอย่างแกในหมู่บ้านของเรา ฉันจะทำยังไงแม่กับน้องจะเป็นอย่างไร หมอที่สุขศาลานั้นใครๆ ก็รู้ว่าตามตัวยาก
>
> (ศรีดาวเรือง. 2526 : 223)

ผู้หญิงของศรีดาวเรืองเป็นคนที่จริงจังกับชีวิต ทั้งในเรื่องการงานก็มุ่งหวังจะรับผิดชอบอย่างเต็มความสามารถ รู้จักแสวงหาความรู้เพื่อใช้ประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้อย่างเต็มภาคภูมิ ซื้อหังสาริมทรัพย์จากความเหนื่อยยากของตนเอง รักความถูกต้องยุติธรรม มีหลักการในการดำเนินชีวิต รู้จักเรียกร้องสิทธิส่วนตัว เห็นคุณค่าของตัวเอง และมุ่งมั่นตามอุดมคติของตน ถึงแม้ตัวละครผู้หญิงส่วนใหญ่จะมีการศึกษาน้อย ไม่ค่อยมั่นใจในตนเอง แต่การรู้จักแสวงหาข้อมูลความรู้ ช่วยสร้างความมั่นใจให้ผู้หญิงกล้าเรียกร้องให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจากรายได้ประจำทุกเดือน

3.2.1.2 ความเมตตากรุณา และความศรัทธาในพุทธศาสนา

ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองเป็นผู้มีใจเมตตากรุณาทั้งกับบุตรของเพื่อนบ้าน เด็กหรือคนจรที่ไม่เคยรู้จัก และมีใจเมตตาให้กับสรรพสัตว์ ดังรายละเอียดของตัวอย่างต่อไปนี้

การให้ความเมตตาแก่บุตรของเพื่อนข้างบ้าน ดังป้าพุดเมื่อรู้ว่าถึกบุตรของเพื่อนบ้านเป็นเด็กกำพร้าเนื่องจากมารดาเสียชีวิต ป้าพุดจึงแบ่งปันอาหารให้ ถึกจะได้ไม่ลำบากนัก

ตอนอายุแค่ ๑๐ ขวบ แม่ของถึกก็ตายจาก เท่าที่รู้ช่วงสั้นๆ นั้นเคยมีคนเวทนามันกับน้องคนเล็กไม่มากก็น้อย ป้าพุดเพื่อนบ้านสนิททางแม่มีแก่ใจแบ่งของกินให้มันอยู่หลายวัน

(*หมาหาย*. 2530 : 227)

เมื่อป้าพุดมีโอกาสพูดตักเตือน ก็บอกให้ถึกเลิกดมทินเนอร์ เพื่อบุคลิกจะได้น่ามองขึ้นและควรสมัครรับจ้างทำงานก่อสร้างเพื่อมีรายได้ไว้เลี้ยงตัวเอง ดังคำบรรยายว่า

ครั้งหนึ่งถึกเคยมุดรั้วเข้าไปหาป้าพุด ป้าพุดกำลังกินข้าวจึงเอ่ยปากชวน 'กินข้าวด้วยกันซีลูก...กินให้อิ่มเลย ... เดี๋ยวป้าจะได้เก็บให้เรียบร้อย' 'คนเขาหาว่าหนูบ้า เขาจะฆ่าหนู ป้าล่ะว่าหนูบ้าหรือเปล่า ป้าจะฆ่าหนูไหม... ป้ารักหนูหรือเปล่า' สรรพนามเรียกตัวเองว่า 'หนู' ของมันยังคงเดิม ป้าพุดเหลียวเลิ่กลั่กมองประตูนางเริ่มรู้สึกอึดอัด 'ป้าจะว่าได้ไง ป้าไม่ฆ่าเอ็งหรอก ถ้าป้าไม่รักเอ็งป้าจะเรียกให้เอ็งมากินข้าวเหรอ' ... ถึกนั่งกินจนอิ่มแปร้ แต่สายตากลับซอกซอน 'ป้านี่รวยจัง แบบนี้ป้าต้องมีลูกจ้างแล้ว หนูจะถูบ้านให้ป้านะ' 'โอ้ย...ป้าถูแล้ว เอ็งเป็นผู้ชายไม่ต้องถูบ้านหรอก ผู้ชายเค้าต้องไปทำงานกรรมกร' 'ทำที่ไหนล่ะป้า หนูไปของานใครๆ เขาทำ เขาก็ไม่ให้ทำ' 'เอ็งก็เลิกดมทินเนอร์เสียก่อนซี เหม็นออกยังงี้ ใครเขาจะให้ทำล่ะ'

(*หมาหาย*. 2530 : 229-230)

การมอบความเมตตาให้บุตรของเพื่อนบ้าน ดังเช่นเสาวณีเดินทางไปเยี่ยมบุษบันเพื่อนบ้านเก่า เมื่อได้พบบุตรสาวของบุษบันที่เกิดมาพิการทางสมอง เธอทั้งรู้สึกเอ็นดูและเป็นห่วง ทั้งยังซื้อของเล่นไปฝากหนูลูกบัวด้วย ดังคำบรรยายว่า

ฉันตรงเข้าไปโอบไหล่เด็กหญิงที่น่าสงสาร รู้สึกผิดที่ห่างเหินสองแม่ลูก ... 'ป้ามีขนมกับตุ๊กตามาฝากหนูด้วยนะ' ฉันรีบเอาของฝากยัดใส่มือให้หนูลูกบัว

(*เมียน้อย*. 2536 : 134)

การให้ความเมตตาคนกับคนทั่วไปซึ่งไม่เคยรู้จักหรือเป็นเพื่อนกันมาก่อน เช่น การให้กำลังใจเด็กที่กำลังเข้ารับการผ่าตัด การให้คำปรึกษากับเด็กสลัมที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน การให้ความรู้กับคนไข้ การเอื้อเฟื้อให้น้ำดื่มแก้กระหายแก่คนที่ออกเดินตามหาสัตว์เลี้ยง การให้ค่าตอบแทนแก่คณะลิเกที่ให้ความบันเทิง การให้อาหารสัตว์ที่เลี้ยงไว้ภายในบ้าน และการให้ความเมตตาสัตว์ร่วมโลก

การให้ความเมตตากับเด็กทั่วไป จากเรื่อง*ตาหนู* ขณะมารดาอุ้มบุตรชายไปโรงพยาบาลเพื่อเข้ารับการผ่าตัดหัวใจ ขณะรอส่งตัวบุตรหน้าห้องผ่าตัด เธอได้พบกับเด็กหญิงฝาแฝดสองคนกำลังนั่งรอเข้ารับการผ่าตัดเช่นกัน แต่เด็กหญิงทั้งสองไม่มีญาติมาให้กำลังใจ เพราะเป็นเด็กต่างจังหวัด มารดาของตาหนูจึงพูดให้กำลังใจเด็กฝาแฝดสองคนนี้ว่า

วันนั้นฉันพยายามไม่คิดในทางร้าย เพราะมีเด็กหญิงอีกสองคนที่มารับการ 'สวนหัวใจ' พร้อมตาหนูและกำลังนั่งหวาดกลัวอยู่ตรงหน้า ฉันจำเป็นต้องให้กำลังใจโดยยิ้มแย้มปลอบใจเธอ และยกตัวอย่างว่า ตาหนูของฉันตัวเล็กนิดเดียวยังไม่เห็นกลัวเลย ฉันบอกเด็กหญิงทั้งสองว่าถ้าหากการ 'สวนหัวใจ' จะมีอันตราย ฉันคงไม่ยอมให้หมอทำกับตาหนูหรอก

(*ตาหนู*. 2527 : 377)

การมีความเมตตาสอนหนังสือให้เด็กที่ขาดโอกาสในสลัมด้วยความเอ็นดู ดัง "น้า" ผู้ยังไม่มีครอบครัว แต่มีจิตใจโอบอ้อมอารีปรารถนาให้เด็กที่อาศัยอยู่ใกล้ๆ บ้านมีความรู้ติดตัว โดยให้ยืมหนังสืออ่าน ช่วยสอนการบ้าน ให้เด็กโตรู้จักดูแลเด็กเล็ก สังเกตการเติบโตของเด็กๆ ที่เข้ามาปรึกษาเรื่องต่างๆ อยู่ห่างๆ เมื่อต้องการคำแนะนำก็จะชี้แนะด้วยความเต็มใจ แม้เด็กจะเติบโตเป็นวัยรุ่นแล้ว น้าก็ยังเฝ้ารอโอกาสให้เด็กๆ กลับมาขอคำแนะนำอีก

เขากับพี่ชายห่างเหินจาก 'น้า' ไปตั้งแต่เลิกเรียนหนังสือ ... สามปีเห็นจะได้... ความจริง 'น้า' มิใช่ครู 'น้า' เป็นเพียงเพื่อนบ้านอยู่ใกล้ๆ สลัม บ้านของ 'น้า' ไม่มีเด็ก ก่อนหน้า 'น้า' จึงดูเหงาๆ แต่พอมีเด็กไปหา 'น้า' ก็เต็มอกเต็มใจต้อนรับเป็นเพื่อน 'น้า' เป็นที่ปรึกษา 'น้า' ให้ยืมการ์ตูน 'น้า' ช่วยทำการบ้าน 'น้า' ให้โอกาสเด็กโตแสดงตัวเป็นครูสอนหนังสือเด็กเล็ก ... ปีนี้ท่าทางของเขายังเหมือนเดิม แต่ 'น้า' มิกล้าพูดในสิ่งที่ทำท่าอยากพูดออกมาทั้งหมด น้าไม่กล้าจะสั่งสอนเขามาก เกรงไปต่างๆ นานาว่า เขาอาจจะเบื่อฟังเหมือนที่เขาเบื่อเรียน อย่างน้อยในปีนี้ 'น้า' ขอเพียงแค่ให้เขารู้ว่า 'น้า' ยังเป็นที่ไว้ใจของเขาได้เหมือนเดิม ... 'น้า' ครุ่นคิด ไม่เข้าใจจิตใจของพ่อแม่ของเด็กติดยาลึกซึ้ง ถ้าเด็กโตแล้ว 'น้า' เองก็คงอยากบอกเพียงว่า ชีวิตของเธอ เธอควรกำหนดเอาเอง 'น้า' มีความรู้สึกแบบนั้นกับเด็กโตๆ อีกหลายคนที่ติดยา แต่ 'น้า' ก็ลอบมองพวกเขาด้วยความเสียดาย อยากช่วย อยากสั่งสอน อยากแนะนำ แต่ก็เท่านั้น 'น้า' จะไปมีอิทธิพลโน้มน้าวสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวได้แค่ไหน 'น้า' ทำได้เท่าที่ 'น้า' ทำได้ 'น้า' ... นับแต่วันที่อ่านเรียงความชิ้นหลังของดำ 'น้า' ก็ยังเฝ้าคอยและคิดอยู่ในใจคนเดียวว่าจะมีเด็กหญิงเด็กชายคนไหนบ้างหนอที่หวนกลับมาให้ 'น้า' เล่านิทานให้ฟัง 'น้า' อยากได้ยินคำพูดบางประโยคจากนิทานเรื่องใหม่ของเธอ 'น้า ผมอยากเลิกยา ช่วยพาผมไปเลิกที' 'น้า หนูจะเลิกไปลานสเก็ต หนูจะเอาเวลาไปช่วยแม่ขายขนม' 'น้า วันนี้ผมอยากขอยืมหนังสืออ่าน'

(*แด่-เธอทุกคน*. 2530 : 142, 144-148)

การให้ความรู้กับมารดาที่พาบุตรสาวมารักษาที่คลินิก ดังแพทย์หญิงสอนวิธีทำน้ำเกลือให้มารดาที่บุตรท้องเสีย เพื่อให้มารดารู้จักการปฐมพยาบาลบุตรเบื้องต้น หากเกิดอาการเช่นนี้อีก จะได้ช่วยบรรเทาอาการให้ทุเลาลงก่อนพามาพบแพทย์

'นี่ยา...ยานี่ต้องให้กินอย่างน้อยสักห้าหรือเจ็ดวันนะ...' หมอเอ่ยแนะนำ แต่ยังไม่ทันพูดจบ แม่ของเด็กก็ขัดขึ้นด้วยความสงสัย หล่อนนึกไปถึงการเลี้ยงไข้ที่มักได้ยินเสมอ 'ถ้าหายก่อนห้าวันล่ะคะ' 'หายแล้วก็ต้องกิน จะได้หายขาดไง' หมออธิบายอย่างใจเย็น 'ค่ะ' แม่ของเด็กตอบ ภายในใจยังกังขา หมอผู้หญิงท่าทาง

ใจดีจึงเอ่ยแนะ ‘ระยะแรกนี่ต้องงดนม งดอาหารทุกชนิด เอาไว้พอเด็กค่อยยังชั่วก่อนค่อยเริ่มใหม่ทีละน้อย...’ ‘แหม...แล้วเด็กไม่หิวแย่เหรอหมอ ก็...แกถ่ายไปจนแทบไม่มีอะไรติดท้อง...’ หล่อนอดขัดขึ้นไม่ได้ ‘ไม่หรอก ตอนงดนมเราก็ให้น้ำเกลืออย่างที่หมอให้นี่ไง เดี๋ยวจะจดให้ไปทำเอง ไม่ยากหรอก คราวหลังถ้าแกเป็นอย่างนี้อีก แล้วมาหาหมอไม่ทัน จะได้ทำน้ำเกลือให้แกกินไปก่อน เด็กเวลาถ่ายมากๆ ร่างกายขาดน้ำ ทิ้งไว้นานอันตราย’ ... ค่ายาที่นี่ ๓๕ บาท...ไม่แพงเลย หมอคนนี้คิดค่ายาพอๆ กับโรงพยาบาล มิหนำซ้ำยังใจดีแนะนำให้รู้จักวิธีทำน้ำเกลือเองด้วย หล่อนไม่เคยพบหมอใจดีอย่างนี้มาก่อน

(*บุญสงกรานต์*. 2527 : 141-143)

การเมตตาเอื้อเฟื้อให้น้ำดื่มแก้กระหายแก่คนที่ออกเดินตามหาสัตว์เลี้ยงที่หายไป รวมทั้งการให้อาหารสัตว์ที่เลี้ยงไว้ภายในบ้าน ดังเรื่อง*ยายกับทหารหนุ่ม* ยายมีน้ำใจเอื้อเฟื้อน้ำดื่มแก้กระหายให้แก่คนที่เดินตามกระบือที่หายไป และยายยังหุงข้าวเผื่อสัตว์ที่เลี้ยงไว้ในบ้านด้วย

ส่วนเรื่องหุงข้าวให้กินเหลือติดก้นหม้อ ยายเคยบอกว่าครั้งหนึ่งเมื่อฉันหุงข้าวน้อยไป ‘มึงจะกินแต่ปากแต่ท้องรึไง คนเดินทางผ่านมาเผื่อเขาแวะมาขอข้าวกิน มึงจะเอาที่ไหนให้เขา คนจรมาน่ะมันหิวทั้งนั้น แล้วไหนยังหมาแมวอีก’ ฉันเห็นความจริงข้อนี้ เพราะครั้งหนึ่งมีคนบ้านอื่นมาตามควาย พวกเขามาหลายคน ส่วนมากมักจะแวะมาขอน้ำกินพร้อมกับถาม ‘เห็นควายหลงมาบ้างไหม’ แล้วก็ลาไป ... แต่ทุกคนที่มาก็ได้ดื่มน้ำเย็นของยายชื่นใจเสมอ

(*ยายกับทหารหนุ่ม*. 2526 : 343)

การให้เงินตอบแทนกลุ่มนักแสดงที่ให้ความบันเทิง ดังอนงค์มีน้ำใจให้เงินแก่คณะลิกเกแม้เพียงเล็กน้อย เพื่อเป็นค่าตอบแทนที่แสดงให้ชม ดังคำบรรยายฉากเรื่อง*ตามไปฆ่าสุริยาในป่าเอย*

ตัวโกงทำขมวดคิ้วหลิ่วตา ทำหน้าสลดคล้ายกับตัดพ้อ คนดูหัวเราะคิกคักพลางมือก็ควักกระเป๋า แต่หลายคนทำเฉย ฉันหย่อนเหรียญลงขันสองบาทเพื่อเป็นการตอบแทนค่าดู

(*ตามไปฆ่าสุริยาในป่าเอย*. 2526 : 233)

การให้ความเมตตาแก่สรรพสัตว์ ไม่เข้าไปรบกวนเวลาสัตว์กำลังมีความสุข เช่นเมื่อหญิงสาวเห็นงูกำลังผสมพันธุ์ก็ไม่เข้าไปกวนสมาธิ และเมื่อหญิงสาวเห็นกลุ่มเด็กกำลังเดินผ่านมาก็เตือนไม่ให้ส่งเสียงดัง จะได้ไม่รบกวนงูทั้งคู่

ดินโคลนสีดำกลางคูแคบ...งูสองตัวกำลังพันกัน หญิงสาวรู้สึกเกรงใจว่า การเคลื่อนไหวของตนจะไปรบกวนสมาธิของสัตว์ที่กำลังมีความสุข ชาวบ้านมักพูดว่า งูที่กำลังเกี้ยวกันนั้นดุร้ายนัก หากใครขืนเข้าไปยุ่งกับมัน ... เด็กสามสี่คนเลิกเล่นว่าวเดินเข้ามาสมทบเป็นสักขีพยาน เสียงวิจารณ์จ้อกแจ้กดังขึ้นจนหญิงสาวกลัวว่าจะทำให้งูเกี้ยวเสียสมาธิ เธอถือโอกาสห้ามมิให้เด็กๆ ส่งเสียงอึกทึกไปกว่านี้ และก็เลยทรุดนั่งเป็นเชิงคอยห้ามมิให้เด็กพวกนั้นทำร้ายงู

(*งูเกี้ยว*. 2530 : 163, 165)

นอกจากการให้ความเมตตางูที่กำลังผสมพันธุ์แล้ว ผู้หญิงที่เป็นอาจารย์ แม้เธอจะรำคาญเสียงสุนัขข้างบ้านที่เห่าหอนกันเกรียวยามค่ำคืนในฤดูผสมพันธุ์ จนเริ่มแรกเธอตั้งใจคิดจะทดลองใช้ปืนที่เพื่อนฝากไว้มายิงให้เสียงเงียบลง แต่ด้วยความเมตตาอาจารย์สาวจึงเปลี่ยนเป็นใช้ขันตักน้ำสาดไล่สุนัขกลุ่มนั้นแทน

> เสียงสุนัขเห่ากันเกรียวอยู่นอกรั้ว...บริเวณหน้าต่างห้องนอนพอดี...ฟังดูก็รู้ว่ามันไม่ได้เห่าคน แต่เห่ากันเอง เนื่องมาจากติดสัตว์ ... เสียงหนวกหูทำให้หล่อนนอนไม่หลับ รู้สึกรำคาญจนทนไม่ไหว มันเฝ้าแต่กัดและคำรามเข้าใส่กันนานนับชั่วโมง หญิงสาวอารมณ์เสียลุกพรวดพราด หยิบปืนยาว .๒๒ ที่เพื่อนฝากไว้ ... หล่อนเก็บปืน ลุกขึ้นไปหยิบขันตักน้ำขึ้นมาเต็มขันกะระยะหว่างกลาง แล้วเล็งตรงไปยังกลุ่มสุนัข !
>
> (*เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง*. 2530 : 205-206, 209)

นอกจากผู้หญิงจะเมตตาต่อสรรพสัตว์ เช่น งูกับสุนัขแล้ว ดำนิลยังยอมใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสัตว์บนโลกใบนี้อย่างมีความสุขตามระบบนิเวศวิทยา แม้ตอนแรกเธอจะไม่พอใจทั้งวัชพืช งู หนู และหนอนที่เข้ามาบุกรุกที่ดิน ทำลายต้นไม้ซึ่งเธอเพิ่งปลูกไว้หลังจากได้ถือกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของเมื่อสามเดือนที่แล้ว แต่หลังจากเธอได้ฟังคำตอบโต้ของสัตว์เหล่านั้น ดำนิลจึงเลิกล้มความคิดเดิมที่จะฆ่าสัตว์

> อย่ากระนั้นเลย เธอจะลองแหวกหญ้าเข้าไปดูต้นไม้ที่ปลูกไว้ ... เมื่อเธอถือมีดค่อยๆ แหวกเข้าไปอย่างระมัดระวัง จึงสังเกตเห็นว่าหญ้าบางจุดถูกกัดกินเป็นฝอย มีโพรงเพิ่งถูกขุดใหม่ ดูท่าน่าจะเป็นรูหนู มูลสีเขียวอ่อนปั้นเท่าปลายนิ้วก้อยยาวสักองคุลี ทำให้น่าสงสัยว่า เจ้าของมูลตัวจะโตสักเพียงใด หญิงสาวใจหายเมื่อพบขนุนทองสุดใจถูกกัดเหลือแต่ตอ ... บุกต่อไป...นั่นส้มท่าข่อย...คนปลูกถึงกับอุทานราวกับถูกหนอนกัดเสียเอง ปกติใบของส้มพันธุ์นี้จะอยู่ยี่ยับๆ อยู่แล้ว แต่นี่ปรุพรุนจนบางใบเหลือแค่โครงกระดูก ดำนิลโกรธหัวฟัดหัวเหวี่ยง แม้ขยะแขยงอย่างไร แต่เห็นหนอนกี่ตัวเป็นบี้-บี้ พยายามมองหาจะไม่ให้เหลือแม้สักชีวิตเพื่อสมแค้น ... ดำนิลตัวสั่น เสียงสั่นด้วยความโกรธจนลืมกลัว...ใครกันที่บุกรุก ใครกันที่เป็นคนร้าย นี่มันที่ดินของฉัน ฉันซื้อของฉันด้วยน้ำพักน้ำแรง ฉันได้โฉนดมาแล้วจริงๆ ฉันมีสิทธิ์เป็นเจ้าของตามกฎหมาย เข้าใจไหม พวกแกไม่มีสิทธิ์จะมาอยู่ พวกแกไม่มีสิทธิ์จะมาแพร่พันธุ์กันอยู่ในที่ของฉัน ...ไป๊! งู หนู และหนอน พูดพร้อมกันว่า ‘กฎหมายเหรอ...กฎหมายอะไรกัน’ ดำนิลรู้สึกละอาย อ้อ...ลืมไป พวกแกมันเป็นแค่สัตว์จะมารู้เรื่องกฎหมายได้ยังไง ‘กฎหมายอย่างที่พวกผิวขาวบอกกับพวกผิวดำผิวเหลืองใช่ไหม แล้วเธอล่ะ...รู้กฎของเราหรือเปล่า ’บ้า...กฎของสัตว์จะมาใช้กับคนได้ยังไง งู หนู และหนอนพูดพร้อมกันขึ้นอีกว่า ‘แล้วเธอรู้เรื่องระบบนิเวศวิทยาหรือเปล่า’ ดำนิลตัวลีบคล้ายตกเป็นจำเลยอยู่ท่ามกลางโจทก์ ... งู หนู และหนอน ‘พวกเราล้วนตั้งรกรากอยู่ที่นี่มาก่อนเธอนานหลายชั่วอายุ แต่เอาเถอะ พวกเราจะให้เธออยู่ เราจะปรับตัวให้เข้ากัน และถ้าเธอจะรอบคอบ ยังไงๆ พวกเราก็ไม่ทำลายต้นไม้ของเธอจนเสียดุลธรรมชาติไปหรอกน่า’ งูว่า ‘เอาสิ ตอนนี้เธอขุดดินตรงนี้ก็ได้ ฉันจะเลื้อยไปอยู่ที่ร่องโน้นก่อน’ หนูว่า ‘ฉันจะกัดกินแต่หญ้าขนและกล้วยบางเครือตามเดิมก็ได้ แต่ที่ฉันกินต้นขนุนไปสองต้น...’ สองต้น! ดำนิลไม่พอใจ ‘จ้ะ...ร่องโน้นอีกต้นหนึ่ง เอ้อ...ฉันก็...แค่อยากรู้ว่ารสชาติมันเป็นยังไงเท่านั้น เพราะแถวนี้ยังไม่มีต้นขนุน’ หนอนว่า ‘ใบส้มของเธอมันหอม ฉันชอบกินมาก ยิ่งส้มท่าข่อยนี่อร่อยจริงๆ เสียด้วย มะนาวแป้นอีก

ร่องก็ไม่เลว แต่ไม่ต้องกลัวหรอก อีกไม่นานพวกเราก็จะเข้าดักแด้จำศีลแล้ว และพอออกมาเป็นผีเสื้อ เธอก็ชอบไม่ใช่รึ...เมื่อกี้เธอได้ฆ่าพี่น้องของฉันไปเสียหลายตัว...พวกเราน่ะ จะทำให้สวนของเธอสวยทีเดียว 'เอาเถอะ-เอาเถอะ...ฉันจะคิดดูก่อน ... เสียงงู หนู และหนอน ดังไล่หลังมา 'แต่ถ้าเธอคิดจะใช้สารเคมีละก็ ...มันไม่ได้ฆ่าเฉพาะพวกเรากับลูกๆ ของเราเท่านั้นนะ' รู้แล้วน่า...ดำนิลขยิบตาให้กับต้นหญ้าข้างทาง แดดตรงหัวร้อนเปรี้ยง งู หนู หนอน และดำนิล ต่างแยกย้ายกันเข้าพักผ่อนหลบแดดในที่อยู่อาศัยของตน บนที่ดินที่เป็นส่วนหนึ่งของโลก

(*เอาเถอะ-เอาเถอะ*. 2536 : 65-68)

ผู้หญิงมีจิตใจดีงามเมตตาสัตว์ที่เคยเป็นอาหาร ดังแม่บ้านรู้สึกว่าการฆ่าสัตว์เพื่อประกอบอาหารเป็นการทำบาปที่ติดตัวผู้กระทำไปตลอด ด้วยเหตุนี้มุมมองของเธอจึงต่างไปจากอดีต ตอนจบของเรื่องเธอปรารถนาอยากคืนชีวิตให้แก่กบที่เธอได้ฆ่าเพื่อประกอบอาหารให้สามีและบุตรสาวรับประทาน

หญิงสาว ... เดาะมีดบางออกมาวางข้างเขียง ... เหมือนผู้หญิงธรรมดาทั่วไปที่ต้องทำหน้าที่แม่กับเมีย ... การฆ่าสัตว์ปรุงอาหารเป็นเรื่องปกติ...ธรรมดา ... สมองและความรู้สึกของเธอจึงไม่เคยเดียดฉันท์ หรือผิดบาป ... หลายปีผ่านมา ชีวิตในเมืองที่ปรนเปรอความสะดวกสบายให้เต็มที่ ทำให้ลึกลงไปในใจเธอมีความรู้สึกแปลกปลอมปะปน ... เนื้อสัตว์สดทุกชนิดล้วนมีคาว เลือดสีแดงที่บางคนแค่มองดูก็พานเป็นลม ครั้นมีผู้ปรุงรสผลของบาปกลับกลายเป็นกลิ่นหอมชวนชิม แน่ละ...ย่อมมีคนไถ่แทน ... ร่างสัตว์น้อยกระแด่วดิ้นกระตุกๆ อยู่ในกำ ผิวหนังลื่นนิ่มของมันทำให้หญิงสาวรู้สึกขยะแขยงเหมือนอย่างจะไม่เคย...เหมือนดั่งไม่เคย...เธอแทบอยากเลิกทำเสียกลางคัน แต่แล้วก็บอกตัวเองว่า ต้องไปให้ถึงจุดหมาย ... เจ้าสัตว์หน้าโง่เหล่านี้ต่างหากคืออาหาร...ไม่ควรเห็นแปลก ... ทว่าเท่าที่ผ่านมา เธอไม่เคยรู้สึกแปลกเหมือนเช่นนี้ อาการปรีดิ์เปรมดั่งคราววัยเด็กวัยสาวหายไป ... หญิงสาวจับเหยื่อพลิกหงาย จรดปลายมีดแหลมคมลงตรงหน้าอก กดกรีดผ่าตลอดถึงหน้าท้อง ขณะเดียวกันในท้องของหญิงสาวก็เกิดอาการเสียวราวกับตกจากที่สูง สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำยังไม่ขาดใจ มันดิ้นตะเกียกตะกายร้องแอ้วๆ อยู่ในมือผู้กระทำ มือตีนไขว่ไขว้ไปมา บางครั้งประกบกันคล้ายกับท่าประนม หญิงสาวโยนมีดและกบลงบนเขียง ขนแขนลุกชัน เมือกคาวและเลือดแดงติดมือ เธอสูดหายใจลึก แลมองออกไปเบื้องหน้าอย่างไร้จุดหมาย ... ดูเหมือนเธอจะร้อนรุ่มอยู่ผ่าวๆ ... 'แอ้ว-แอ้ว !' มีเสียงดังมาจากทางคูน้ำงวดขอด ... งูตัวลายพยายามขยอกกบตัวเขื่อง หญิงสาวรีบคว้าก้อนดินปาลงไปหลายก้อน งูจำใจหลีกหายไป...มันยอมคายคืนชีวิตให้แก่เหยื่ออีกครั้ง ... จินตนาการของเธอย้อนกลับไปไกลอย่างช่วยไม่ได้ ไม่มีความเจ็บปวดใดๆ หลงเหลือต่อไปอีกแล้ว มีแต่ความตายเท่านั้นที่นอนนิ่งเงียบ... หญิงสาว ... ก้มหน้าลงมองเสื้อผ้าตัวเอง เธอก็คิดเลยเถิด ทำไมเธอจึงไม่ใส่สีดำไปเสียทั้งชุด เวลาเลือดกระเด็นจะได้ไม่ติดเปื้อนสีแดง ... ความสกปรกมันชักออกยาก...หญิงสาวโก่งคอเหมือนนึกเห็นอะไร เธออยากเอาของเก่ากลับออกเหมือนหนึ่งดั่งงูตัวลายที่ถอนเขี้ยวคายคืน

(*ดุจดั่งจะคายคืน*. 2536 : 33, 35-39)

ผู้หญิงของศรีดาวเรืองเป็นผู้มีใจเมตตากรุณาทั้งกับเด็กเล็ก เด็กโต และผู้ใหญ่ไม่ว่าจะรู้จักหรือไม่ก็ตาม การมีใจเมตตายังเผื่อแผ่ถึงสรรพสัตว์ที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ด้วยการแบ่งปันอาหาร ให้

คำตักเตือน ซื้อของไปฝาก พูดให้กำลังใจ ให้ความรู้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่น้ำดื่มแก่คนจร ไม่รบกวนความสุขของสัตว์ และไม่ฆ่าสัตว์เพื่อประกอบอาหารหรือทำร้ายให้สัตว์ให้ได้รับบาดเจ็บ

นอกจากเป็นผู้มีใจเมตตากรุณากับผู้อื่นแล้ว ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองยังเป็นผู้ศรัทธาในพุทธศาสนาด้วย คือ คอยทำบุญ หมั่นฟังเทศน์ ช่วยกิจของทางวัด และสนับสนุนค้ำจุนศาสนา

มารดาผู้มีจิตเมตตาและศรัทธาในพุทธศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี คอยช่วยเหลือกิจการทางวัดด้วยความเต็มใจ ดังคำบรรยายผ่านมุมมองของบุตรชายคนโตว่า

> ครอบครัวของเราเป็นครอบครัวชั้นกลางที่มีอันจะกินตามอัตภาพ และเป็นผู้ยึดมั่นในศาสนาจนเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ถ้าหากทางวัดมีงานอะไร หรือมีใครเอาซองผ้าป่า ซองกฐินมาแจกเรี่ยไรทำบุญ เราไม่เคยทำให้ผิดหวังเลย พวกลูกๆ ในครอบครัวทุกคนต่างเจริญรอยตามพ่อแม่ พบพระสงฆ์องค์เจ้าหรือเดินผ่านวัดทีไรเป็นต้องยกมือไหว้ไม่ละเลย แม้ได้ยินพระเทศน์ทางวิทยุก็ยกมือขึ้นจบอย่างเลื่อมใสศรัทธา ศรัทธาของเรามั่นคงปานขุนเขาและจะคงอยู่ต่อไปตราบชั่วฟ้าดิน
>
> (*ชายผ้าเหลือง*. 2526 : 39)

เมื่อมารดาทราบข่าวว่า วัดแถวบ้านมีพระภิกษุรูปใหม่ย้ายมาเป็นรองเจ้าอาวาส ก็นิมนต์พระคุณเจ้ามาฉันเพลที่บ้าน เพื่อให้ท่านเกิดความคุ้นเคยกับชาวบ้านในละแวกนั้น ดังคำสนทนาว่า

> ‘ลูกเอ๋ย แม่จะทำบุญเลี้ยงพระสักองค์ ลูกช่วยดูแลห้องหับให้เรียบร้อยหน่อยนะ ลำพังน้องๆ เดี๋ยวจะไม่เรียบร้อย’ วันหนึ่งแม่ร้องสั่งลูกคนโตมาจากในครัว ... ‘ก็เราไม่ได้มีงานอะไรนี่ พระองค์นี้ท่านเพิ่งมาจากกรุงเทพฯ ทางอำเภอบอกว่านิมนต์มาแทนรองเจ้าอาวาสที่เพิ่งมรณภาพ ท่านเพิ่งย้ายพรรษามาอยู่วัดบ้านเรา แม่เลยนิมนต์มาฉันเพล จะได้รู้จักมักคุ้นกัน หมู่นี้แม่ไม่ค่อยสบายบ่อยๆ ไม่ค่อยได้ไปวัดทุกวันพระอย่างแต่ก่อน..นิมนต์ท่านมาให้พอเห็นผ้าเหลืองก็ชื่นใจแล้วละลูก’ ลูกชายรับปากแม่แล้วก็เดินเข้าไปจัดห้อง ... เมื่อเสร็จจึงลงไปดูน้องสาวกับแม่ทำอาหารในครัว กว่าอาหารจะเสร็จก็กินเวลาโข ครั้นเรียบร้อยพระองค์ที่แม่บอกไว้ก็มาถึง ‘นิมนต์เลยเจ้าค่ะท่าน นิมนต์ที่โต๊ะอาหารนี่เลยก็ได้..ได้เวลาฉันเพลพอดี’ แม่กล่าวอย่างนบนอบ
>
> (*ชายผ้าเหลือง*. 2526 : 39-40)

ระหว่างที่พระฉันแกงเผ็ดที่มีรสชาติค่อนข้างเผ็ดจัด แล้วมองหากระดาษไม่พบ มารดาก็หันมาดุบุตรชายที่ไม่เตรียมกระดาษไว้ให้เรียบร้อย ให้ออกไปซื้อ ดังคำบรรยายว่า

> ขณะที่ท่านฉัน พอตักแกงเผ็ดที่แม่ทำค่อนข้างเผ็ดจัดเข้าไปสักครู่หนึ่งก็ซี้ดปาก น้ำมูกไหล และร้องบอกแก่พ่อซึ่งนั่งคุยอยู่กับแม่ไม่ห่างกันนัก ‘กระดาษ! กระดาษเช็ดปากมีไหม โอย..เผ็ดจริงๆ กระโถนด้วย ขอกระโถนมาวางใต้โต๊ะหน่อย’ ลูกๆ เลิกคิ้วหันมามองหน้ากัน แม่จึงรีบบอกลูกๆ ว่า ‘ไปซื้อกระดาษมากล่องหนึ่งเร็ว ทำไมพวกแกไม่ดูแลให้เรียบร้อยนะ’
>
> (*ชายผ้าเหลือง*. 2526 : 41-42)

ครั้นเมื่อพระภิกษุรูปที่มารดานิมนต์มาฉันเพลยื่นซองผ้าป่าสามัคคีที่ระบุจำนวนเงินไว้แล้ว โดยบุตรชายเป็นผู้รับซอง มารดายินดีทำบุญโดยมองพฤติกรรมของพระภิกษุรูปนั้นในด้านบวกมากกว่าด้านลบและสอนให้บุตรชายทำบุญด้วยใจบริสุทธิ์ แม้พระท่านขอบริจาคเงินจำนวนมากจริง ท่านก็น่าจะมีความจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมาก เราชาวพุทธควรช่วยกันสืบทอดพุทธศาสนาต่อไป และผลบุญจะอยู่ติดตัวผู้ทำไปตลอด ดังคำสนทนาระหว่างมารดากับบุตรชายคนโตว่า

> ลูกชายตอบว่า '... เอาตังค์ที่ผมใส่ก็ได้นะแม่ ตังค์ที่แม่เอาให้ผมเมื่อวานนี้ ผมจะทำบุญ เอ้อ..แม่ครับทำเท่าไรก็ได้ใช่ไหมฮะ' แม่มองดูลูกชายอย่างชื่นชมและพูดว่า 'ใช่แล้วลูก การบุญการกุศลไม่มีใครเขาบังคับเราหรอก ดีแล้วล่ะ แม่จะได้ไม่ต้องเดินไปหยิบเงิน' ... หลังจากพระกลับไปแล้ว แม่ก็ถามลูกชายขึ้นด้วยความรักว่า 'วันนี้นึกยังไงถึงทำบุญตั้ง ๑๐ บาทหือลูก' 'ก็เพราะที่ซองท่านเขียนมา ๑๐๐๐ บาทนะซีครับแม่' ลูกชายตอบ แม่เองแสดงสีหน้าตกใจ 'จริงหรือลูก ลูกตาฝาดไปมั้ง ท่านไม่ทำยังงั้นหรอก ลูกนี่เหลวไหล ท่านเป็นถึงรองเจ้าอาวาสแล้วนะลูกนะ ท่านคนละชั้นกับเรา กิเลสอย่างนี้ท่านไม่มีแน่ๆ แต่เอ..หากถึงจะจริง ท่านก็คงมีเรื่องจำเป็นต้องขอบริจาคมากหน่อย เราก็น่าจะทำนี่นา ลูกรู้ไหมว่าการช่วยพระศาสนานั้นไม่ไปไหนเสียหรอก ถึงอย่างไรมันก็ตกเป็นของเราวันยังค่ำ ไม่ได้ชาตินี้ก็ต้องได้ชาติหน้า ต่อไปถ้าลูกอายุครบบวชแม่จะได้ฝากฝังไว้กับท่านไง'
>
> (*ชายผ้าเหลือง*. 2526 : 43-44)

หลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้น หากมารดามีโอกาสได้ช่วยเหลือกิจการทางวัดอีกคราใด เธอเต็มใจช่วยเหลืออย่างเต็มที่ แม้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวจะเปลี่ยนไป เพราะบิดาทำงานบางอย่างผิดพลาด จนการค้าประสบภาวะขาดทุนถึงขั้นล้มละลาย แต่มารดาก็ยังปฏิบัติธรรม คือ กราบพระ ตื่นเช้าใส่บาตรและติดตามฟังเทศน์ทางวิทยุ เพราะศรัทธาในศาสนาและเพื่อความสงบทางใจ

> พ่อกับแม่ของเขาก็ยังดูสนิทสนมกับพระที่มาฉันเพลนั้นมากขึ้น โบสถ์ ศาลา วัดวาอารามในอำเภอเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ทางวัดมักเอาซองมาให้พ่อกับแม่ช่วยแจกทีหนึ่งๆ ก็ ๕๐ ซอง ๑๐๐ ซองเสมอ ... เวลาต่อมา ... ครอบครัวของเรายากจนลง เพราะพ่อเกิดไปทำงานบางอย่างผิดพลาด การค้าประสบภาวะขาดทุนถึงกับต้องล้มละลายในที่สุด เราได้อพยพครอบครัวจากราชบุรีมาเช่าบ้านอยู่ในกรุงเทพฯ ชีวิตที่เคยสุขสบายต้องกลายเป็นอดอยาก แต่กระนั้นแม่ก็ยังจุดธูปกราบพระ และยังบนบานศาลกล่าวอยู่เหมือนเคย แม้แม่จะไม่ได้ไปทำบุญที่วัด แต่แม่ก็ขอเจียดอาหารส่วนหนึ่งไว้ใส่บาตรหน้าบ้าน หรือไม่ก็ฟังพระเทศน์ทางวิทยุ
>
> (*ชายผ้าเหลือง*. 2526 : 45, 46)

ผู้หญิงสูงอายุที่ศรัทธาในพุทธศาสนา เช่น ยายผ่องผู้ขายโรตีสายไหมกับมารดาของสามีจากเรื่อง*คนแก่, คนเลี้ยงเด็ก, ยาย, ยายแม่มด, คุณแม่-ช่วยผมด้วย!* ทั้งสองคนชอบไปทำบุญที่วัด ดังคำบรรยายผ่านมุมมองของบุตรชายและเพื่อนบ้านว่า

ผมเห็นยายผ่องหิ้วปิ่นโตไปวัดทุกวันพระ ... เห็นลูกเล่าว่าแกอยู่คนเดียว แกแก่ขนาดแม่ของผม เห็นแล้วผมอดคิดถึงแม่ขึ้นมาไม่ได้ แม่ผมก็ชอบไปวัด

(*คนแก่, คนเลี้ยงเด็ก, ยาย, ยายแม่มด, คุณแม่-ช่วยผมด้วย!*. 2532 : 78)

เช่นเดียวกับยายจิตก็ชอบไปทำบุญ ดังคำบรรยายว่า

แม่บอกว่าพวกเขาเป็นคน ... ไม่เคร่งครัดศาสนา แต่ก็ชอบทำบุญเลี้ยงพระเสมอ

(*เรื่องเล่าของเพลงพนม* (2). 2536 : 120)

รวมทั้งมารดาของบุตรสามคนจากเรื่อง*มัทรี* ก็ชอบไปฟังเทศน์ที่วัดทุกวันพระ ดังคำสนทนาระหว่างเธอกับตำรวจว่า

'เราน่ะ...ชอบไปวัดมากนักเหรอไง' 'ค่ะ ตอนยังไม่มีผัวไปกับแม่ทุกวันพระ' หล่อนทำตาโตเหมือนได้ของเล่นถูกใจ 'ฟังเทศน์แล้วสบายใจดี'

(*มัทรี*. 2530 : 116)

ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองมีความศรัทธาต่อพุทธศาสนามาก จะเห็นได้จากพฤติกรรมที่แสดงออก ทั้งกราบพระ ใส่บาตร ฟังเทศน์จากทางวิทยุหรือไปฟังที่วัด เลี้ยงภัตตาหารเพลพระภิกษุสงฆ์ ช่วยเรี่ยไรเงินบริจาคใส่ซองผ้าป่าให้ทางวัด

ด้านความเมตตากรุณาและความศรัทธาในพุทธศาสนานั้น ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองส่วนใหญ่เป็นผู้มีใจเมตตากรุณาต่อเพื่อนร่วมโลกไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสรรพสัตว์ ส่วนในด้านความศรัทธาในพุทธศาสนานั้น ผู้หญิงที่เป็นมารดาหรือเป็นยายจะมีความศรัทธาต่อพุทธศาสนาและนิยมเข้าวัดเพื่อปฏิบัติหรือฟังเทศน์ฟังธรรม ส่วนหญิงสาววัยรุ่นจะเข้าวัดหรือปฏิบัติธรรมอันเนื่องมาจากการได้รับการอบรมสั่งสอนจากมารดาเป็นสำคัญ

3.2.1.3 ความมานะอดทน

ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง มีความอดทนในเรื่องต่างๆ หลายด้าน อาทิ ทำงานหนักล่วงเวลา รับประทานอาหารไม่เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย สถานที่อยู่ไม่ได้สุขอนามัย ขัดสนเครื่องอุปโภค บริโภค ทำงานไม่มีวันหยุดเพื่อค่าแรงสองเท่า ยอมประกอบอาชีพที่สังคมรังเกียจและทำงานขายแรงงานแลกค่าแรงราคาถูก

ผู้หญิงที่ทำงานหนัก เพื่อให้มีรายได้ใช้จ่ายรายเดือนพอใช้ ดังอนงค์ต้องทำงานพิเศษล้างห้องน้ำคนงานเพิ่ม เพื่อจะได้มีเงินเดือนไว้ใช้จ่ายเพิ่มเติมอีกเดือนละสามสิบบาท

เงินเดือนประจำน่ะมันไม่พอใช้อยู่แล้วหละ แต่ฉันก็ทำโอ เออ..เห็นหลงจู๊บอกว่าจะมีงานพิเศษให้เดือนละ ๓๐ บาท ถ้าใครอยากล้างส้วมคนงาน หลงจู๊แกจะจ้างเองไม่เกี่ยวกับโรงงาน บางทีฉันคงจะเอา

(*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 26-27)

แม้แต่วิชัยเด็กส่งของยังเอ่ยปากชมความอดทนของอนงค์ที่ยอมทำงานทุกอย่าง จนหาเวลารับประทานอาหารอิ่มได้ยากให้น้าเหลียงคนขับรถของบริษัทฟังว่า

แหม..น้าเหลียง ผมเห็นพี่นงค์ทำงานแล้วยังอดสงสารไม่ได้เลย บางวันเห็นคัดแก้ว ฝนแก้ว บางวันทำกล่องแม่ครัวขาดหลงจู๊ก็ตามไปทำครัว ทำความสะอาดออฟฟิศ นี่ยังจะให้มาส่งของอีก ผมว่าพี่นงค์ยอมเขามากเกินไป บอกเขาไปเลยว่าทำไม่เป็นก็หมดเรื่อง ทำกล่องน่ะสบายดี ทำมันอย่างเดียวเลย เวลากินข้าวนะน้า-เหลียง พี่นงค์ก็กินไม่ทันเขา ผม พี่หวิน ต้องคอยช่วยตักกับให้ ไม่งั้นพี่นงค์กินไม่อิ่มกะเขาสักมื้อหรอก

(*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 31)

กว่าอนงค์จะทำงานเสร็จก็ดึก ต้องเดินกลับบ้านคนเดียว การบรรยายฉากช่วยให้ผู้อ่านเห็นการใช้ชีวิตอย่างอัตคัด ด้วยความขัดสนเครื่องอุปโภคบริโภค อันเนื่องมาจากรายได้ที่จำกัด แต่อนงค์ก็ยังดูแลห้องให้สะอาด แม้สภาพห้องพักจะเก่าซอมซ่อก็ตาม

บางคืน เพื่อนร่วมห้องทั้งสี่คนไม่ได้ทำงานโอเวอร์ไทม์พร้อมกัน อนงค์จะเดินกลับห้องเช่าที่อยู่หลังโรงงานเพียงคนเดียว แม้ห้องเช่าจะปลูกคร่อมท้องร่องอยู่ในสวนมะพร้าว แต่ระยะทางใกล้ๆ ไม่มีอะไรน่ากลัวสำหรับเธอ เมื่ออนงค์ไปถึง ทุกคนมักหลับกันหมดแล้ว ภายในห้องโล่งไร้สิ่งประดับ ตะเกียงกระป๋องยังแดง ประตูห้องมิได้ลงกลอนจนกว่าสมาชิกคนสุดท้ายจะกลับมา อนงค์ใช้ผ้าถุงของเพื่อนผืนที่ยังเปียกมาผลัดเสื้อกางเกงออกซักน้ำเปล่าในคู ซักน้ำเปล่าๆ ไม่มีสบู่หรือผงซักฟอก ซักเสร็จแล้วก็อาบน้ำเปล่าในคูและแปรงฟันกับน้ำเปล่าในคู เสร็จกิจส่วนตัวก็ดับตะเกียงเอนกายลงนอนเรียงต่อจากเพื่อนบนกระดานที่สะอาดพอใช้ หากคืนไหนพวกเธอกลับมาพร้อมๆ กัน บรรดาหญิงคนงานต่างวัยซึ่งมิได้มาจากภาคเดียวกันก็จะหลับใหลลงในเวลาเกือบพร้อมกัน คืนไหนตื่นอยู่คนเดียว อนงค์อดไม่ได้ที่จะคิดถึงหมอนที่นอนเสื่อ...แม้แต่ผ้าห่มหรือมุ้งก็ไม่มี.. ทั้งร่างกายของแต่ละคนมีเพียงผ้าถุงกระโจมอกที่ไม่แน่นหนามิดชิดอะไรนัก ครั้นเช้าวันรุ่งขึ้นต่างก็ลุกล้างหน้าหวีหัวสวมเสื้อผ้าที่ซักไว้มิทันแห้งดีตอนกลางคืนไปทำงาน...ทำงานไม่นานผ้าก็แห้งด้วยความร้อนภายในโรงงาน

(*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 28-29)

เมื่อถึงวันหยุดงานพิเศษเช่นวันกรรมกร วันที่ ๑ พฤษภาคม สมรู้ว่าทางโรงงานไม่ได้ประกาศให้เป็นวันหยุด แต่ถ้าใครเข้ามาทำงานจะได้สองแรง ดังนั้นสมจึงคิดจะเข้าทำงาน ดังคำสนทนาระหว่างสมกับอนงค์ว่า

'ทางโรงงานเราหยุดหรือเปล่า พี่' 'เขายังไม่ได้ประกาศ แต่เห็นหลงจู๊บอกว่าตามใจ ใครอยากหยุดก็ได้แต่ไม่จ่ายค่าแรง ถ้าใครทำเขาจะให้สองแรง พี่คิดว่าพี่จะอยู่อยู่ทำงาน..'

(*แรงงานกับเงิน*. 2526 : 107)

หญิงสาวบางคนต้องมีอาชีพขายบริการ ซึ่งแม้จะเป็นอาชีพที่สังคมไม่ยอมรับแต่หญิงสาวก็อดทน ด้วยเห็นว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้ดี เช่น "น้อย" จากเรื่อง*ครั้งหนึ่ง...นานมาแล้ว*

ณ ที่นี้ นอกจากความมืดสลัวและอาหารราคาแพงแล้ว แขกที่มาเที่ยวมีสิทธิ์จะอ๊อฟผู้หญิงคนใดก็ได้ โดยจ่ายค่าตัวตามราคาที่เจ้าของร้านตั้งไว้ ว่ากันที่จริงแล้วคงไม่ผิดนักที่อาจกล่าวได้ว่า นี่คือกิจการขายตัวประเภทหนึ่งซึ่งไม่ผิดไปจากการเป็นโสเภณี น้อยก็เช่นเดียวกับเด็กสาวอีกหลายคนที่ต้องอดทน เธอยินดีทนเพราะเห็นแก่เงิน

(*ครั้งหนึ่ง...นานมาแล้ว*. 2526 : 117-118)

ครอบครัวที่แตกแยกเหลือเพียงฝ่ายมารดาต้องทำงานหารายได้ส่งเงินให้บุตรใช้เป็นค่าศึกษาเล่าเรียน หากมารดามีการศึกษาน้อย ก็ยิ่งต้องอดทนทำงานหนักเพื่อจะได้เงินไว้ให้บุตรใช้จ่าย ดังคำบรรยายจากความคิดของมารดาเรื่อง*ผิดหวัง*ว่า

อาชีพของแม่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำ แม่เองเป็นคนขายแรงงาน แม้มันจะไม่ช่วยให้ลูกฟุ่มเฟือย แต่ลูกของแม่ก็กินอิ่ม นอนหลับ ไม่ต้องเหน็ดเหนื่อย และมีเวลาศึกษาเล่าเรียน วันทั้งวันแม่ต้องนั่งหลังขดหลังแข็งอยู่กับจักรเย็บผ้า ลูกไม่รู้หรอกว่า มันเมื่อยขบเพียงใด งานเย็บผ้าสำเร็จรูปเดี๋ยวนี้ต้องทำให้เรียบร้อย ไม่ใช่ใช้แซ็คอย่างเดียวเหมือนเมื่อก่อน กว่าจะได้แต่ละโหล โหลละแปดบาท สิบบาทแล้วแต่ชนิดของงาน แม่ก็แสนเลือดตาแทบกระเด็น แม่ไม่เคยปริปากให้ลูกรู้ด้วยซ้ำว่าแม่มีความรู้สึกอย่างไร

(*ผิดหวัง*. 2526 : 140)

ตัวละครผู้หญิงของศรีดาวเรืองแม้จะได้รับการศึกษาน้อย แต่ก็เป็นคนสู้งาน หนักเอาเบาสู้ ไม่ปริปากบ่นแม้งานจะหนักเพียงใด เพื่อส่งเสียให้บุตรได้ศึกษาเล่าเรียน ผู้หญิงที่เป็นลูกจ้างบางคนก็ทำงานแทบทุกอย่างจนไม่มีเวลาแม้จะตักอาหารรับประทาน หากมีรายได้น้อย ก็ยิ่งต้องขยันทำงานพิเศษ เพื่อให้มีรายได้เพิ่มไว้ใช้จ่ายเป็นค่าเครื่องอุปโภค บริโภคที่จำเป็น แม้วันหยุดประจำปีก็ไม่ได้หยุด เพราะเห็นว่าได้ค่าแรงสองเท่า ผู้หญิงบางคนยอมอดทนมีอาชีพขายบริการซึ่งเป็นที่รังเกียจของสังคม เพราะมีรายได้ดี

3.2.1.4 การวิตกกังวลกับปัญหา

ลักษณะพฤติกรรมของผู้หญิงที่สังเกตได้อีกประการ คือ การวิตกกังวลกับปัญหา ผู้หญิงส่วนใหญ่ในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจะกังวลเรื่องการจัดหาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร รายได้ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย สุขภาพ ตลอดจนการกังวลเรื่องความปลอดภัยของสมาชิกในครอบครัว

ผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห้งแล้งจะเกิดความกังวลเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่ไม่เพียงพอสำหรับการอุปโภคบริโภค ดังปรากฏในเรื่อง*สองมือเรามีแรง* ที่ภรรยารู้สึกกังวลเรื่องการขุดน้ำใต้ดินของสามีจะมีโอกาสเป็นไปได้น้อยมาก ยายก็กังวลเช่นกัน ดังคำสนทนาของเธอกับยายว่า

วันนี้เมื่อลับหลังพ่อลูก แม่ก็หันหลังปรับทุกข์กับยาย ‘แม่..ข้าว่าพ่ออีหนูจะทำไม่สำเร็จเสียมากกว่า ข้าลองซาวเสียงชาวบ้านเขาดูแล้ว บอกเขาว่าถ้าสำเร็จใช้ด้วยกันยังไม่มีใครเอาด้วยสักคน เขาว่าพ่ออีหนูคิดเกินตัว’ ‘อือ..อย่าว่าแต่คนอื่นเลย กูเองก็คิด แล้วนี่ไม่มีใครมาช่วย อย่างงี้ยิ่งไม่มีทางใหญ่ ไอ้เรื่องน้ำใต้ดินนี่มันจะลึก

แค่ไหนใครจะไปรู้' 'ข้าก็ห้ามเขาไม่ได้ ช่วยก็ช่วยไม่ไหวปล่อยเขาไปตามเรื่อง ได้ไม่ได้ก็ช่างเถอะ'

(*สองมือเรามีแรง*. 2526 : 155)

เมื่อบิดาขุดพบตาน้ำ สามารถลบคำสบประมาทจากเพื่อนบ้านได้ แต่มารดาก็ยังห่วงเรื่องความปลอดภัยบริเวณปากบ่อที่สูงมาก จึงช่วยตัดไม้ไผ่มาสานกันดินปากบ่อยุบพัง

จนกระทั่งวันหนึ่งจันเห็นพ่อเดินกลับมาบ้านด้วยอาการยิ้มย่อง ใบหน้าของพ่อฉายเรื่อด้วยเงาแห่งความสำเร็จ ไอ้แดงกับอีหนูวิ่งหน้าเริ่ดแข่งกันแซงหน้าพ่อเพื่อไปแย่งเอาหน้าแม่ 'แม่..แม่..ถึงตาน้ำแล้ว พ่อขุดถึงแล้ว' แม่ไม่พูดอะไร แต่ก็ลุกขึ้นลงเรือนไปที่บ่อทันที แม่สวนกับพ่อกลางทาง ทั้งหมดพากันกลับไปที่บ่อเพื่อดูผลงานของพ่อลูก โดยมียายเดินตามรั้งท้าย ตั้งแต่เริ่มขุดบ่อมาดูเหมือนแม่จะเดินมาดูหนสองหนท่าทางไม่ค่อยใส่ใจนัก แต่วันนี้แม่มีท่าทางดีใจ แต่ก็ครุ่นคิด 'เอ..ข้าว่ามันลึกมากจังเลยนะ..น่ากลัวปากบ่อจะไม่ทนนะ แกว่าไหม' พ่อพยักหน้าคล้อยตาม 'อือ..ข้าก็ว่ายังงั้น..' รุ่งขึ้นทุกคนรวมกำลังระดมเข้าป่าตัดไม้ไผ่ขนมาผ่าซีก สานขัดทำเป็นวงกลมขนาดเท่าบ่อเพื่อจะกันดินยุบพัง..ระยะนี้เองสีหน้าพ่อกับแม่ดูเป็นกังวลผิดกับตอนที่ยังไม่เจอน้ำ

(*สองมือเรามีแรง*. 2526 : 157-158)

ครั้นเมื่อนำครอบไม้ไผ่อันที่สี่ไปกันที่ปากบ่อ สิ่งที่มารดาหวั่นเกรงก็เป็นจริง คือ บ่อถล่ม มารดารู้สึกท้อแท้ เหน็ดเหนื่อย

เมื่อครอบไม้ไผ่อันที่สี่ถูกนำไปที่บ่อ สิ่งที่ทุกคนหวั่นเกรงหนักหนาก็ปรากฏภาพรออยู่เบื้องหน้า ... แม่ไม่พูดอะไร หากแต่เดินอ่อนระโหยกลับไปนอนไอเสียงแหบแห้งอยู่ใต้ถุนบ้าน ดูเหมือนความเหน็ดเหนื่อยทั้งปวงที่ผ่านมา นับตั้งแต่เริ่มทำ 'ครอบไม้ไผ่' จะมารุมทับแม่เอาจนหมดในวันนี้

(*สองมือเรามีแรง*. 2526 : 160)

ด้วยฐานะครอบครัวยากจน จึงเป็นสาเหตุสำคัญให้ผู้หญิงกังวลเกรงว่าจะมีรายได้ไม่พอใช้จ่าย ดังเช่นยายกับภรรยารู้สึกกังวลและไม่เห็นด้วยที่ลูกเขยหรือสามีขัดแย้งกับกลุ่มนายทุน สามีคิดจะหยุดงาน เพื่อให้กลุ่มนายทุนหันมาพิจารณาการพึ่งพาอาศัยกัน แต่ยายกับภรรยาไม่เห็นด้วย เพราะทางออกเช่นนี้ยิ่งทำให้ลูกจ้างประสบภาวะขัดสนค่าใช้จ่ายหนักขึ้น ภรรยาจึงพยายามโน้มน้าวให้สามีทำตามนายสถานีซึ่งเป็นหัวหน้างานของเขา เพื่อครอบครัวจะได้ไม่เดือดร้อน สามีก็จะได้ไม่ตกงานและหารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัวต่อไปได้ แต่สามีผู้มีอาชีพเป็นนักการคุมสถานีรถไฟ ไม่เห็นด้วยที่นายสถานีชักนำให้เขาเอาเปรียบค่าแรงจากพวกกุลีแบกของซึ่งคนกลุ่มนั้นได้รับเลือกให้เขาเป็นหัวหน้าคนขนของ ดังคำสนทนาระหว่างสามี ภรรยาและยายเล่าผ่านมุมมองของบุตรสาวว่า

เด็กหญิงเงี่ยหูฟังเสียงยายพูดดังพอได้ยิน 'มันคงมากันทางป่าหญ้าคาโน่นแหละ.. ไอ้ดอกมันเห่า' 'มันขู่ฉัน.. เราทำอะไรมันไม่ได้' นั่นเป็นเสียงพ่อ แล้วก็ได้ยินเสียงแม่ 'ยอมเขาเถิด ไหนๆ ก็สู้เขาไม่ได้ มันไม่มีทาง

เลือก' 'ทางเลือกมันก็พอมีอยู่ นอกจากเรื่องยอมไม่ยอมเขาแล้ว ฉันว่ายังไงๆ เราก็ยังแย่อยู่วันยังค่ำ' 'แล้วเอ็งจะทำยังไง' ยายถามก่อนตะบันหมากในความมืด 'ถ้าหากฉันบอกคนงานตรงๆ มันคงอดโมโหฉันไม่ได้ยอมหรือไม่ยอมมันก็คงมีด้วยกันทั้งสองฝ่าย เพราะบางคนเป็นหนี้เขาอยู่ แค่นี้มันก็ยุ่งแล้ว แต่นึกอีกทีฉันอยากให้พวกนั้นหยุดแบกของสักอาทิตย์ ดูซิว่ามันจะเป็นไง..' 'มันก็ไม่มีแดกน่ะซี' แม่ให้คำตอบ

(*พ่อ*. 2526 : 92-93)

ตัวละครผู้หญิงส่วนใหญ่ในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองมีฐานะยากจน ที่อยู่อาศัยจำเป็นต้องเช่าเขาอยู่ครั้นเมื่อเจ้าของจัดแบ่งที่ดิน เพื่อสร้างบ้านจัดสรรขาย ผู้หญิงที่มีฐานะยากจนจึงกังวล ด้วยเกรงว่าจะไม่มีที่พักพิง ดังกรณีแจ๋นบ่นเรื่องเจ้าของที่คนเดิมเสียชีวิต และบุตรชายได้แบ่งขายที่ดินให้นายหน้าจัดสรร กลุ่มคนจนผู้เช่าพื้นที่อยู่จึงลำบาก นางแจ๋นพาลโกรธศาลพระภูมิที่สร้างไว้และเคยบนบานให้เจ้าที่ช่วยเหลือให้รอดพ้นจากการเวนคืนที่ดิน แต่ผลกลับไม่มีอะไรดีขึ้น นางจึงไม่คิดนับถือ ทั้งยังคิดว่าถ้ามีบ้านใหม่จะไม่ตั้งศาลอีก ดังคำสนทนาระหว่างนางแจ๋นกับผู้เฒ่าที่ถูกไล่ที่ว่า

"เฮ้ย...นั่นมันหน้าศาลนะโว้ย พวกมึงนี่ช่างไม่รู้เรื่องรู้ราวเอาซะเลย เดี๋ยวคนเขาจะหาว่ากูไม่สั่งสอน" ตาอู๋เอ็ดตะโร เมื่อเห็นหลานชายตัวเล็กกำลังลงนั่งยองๆ นางแจ๋นพาลรีพาลขวางเพราะข่าวพวกไล่ที่เปลี่ยนแผนเลยหันมาแขวะเอาพระภูมิ "ช่างแม่-งเถอะ...ศาลนั่นฉันปลูกไว้เอง.. พระภูมิพระแภมไม่เห็นช่วยอะไรเราได้ฉันว่าปลูกบ้านใหม่คราวนี้ ฉันคงไม่ตั้งไม่แต้งมันแล้ว.." สองเฒ่ามีสีหน้าพิกล "เฮ่ย..เบาๆ อีแจ๋น เอ็งไม่นับแต่คนอื่นเขายังถือ พูดพล่อยๆ ไปมันไม่ดี มึงดูศาลพระภูมิที่ตาเสริมเขาปลูกไว้สิ เครื่องเซ่นไม่เห็นมีขาดเชียวนะมึง ถ้าเจ้าไม่มีจริงคนเขาจะนับถือกันรึ" ตาอู๋เอ่ยถึงศาลใหญ่หน้าบ้านเจ้าของที่ดินคนเดิมที่ตายไปแล้ว นางแจ๋นได้ฟังก็สะบัดหน้า "นายเสริมนี่อีกคน ฉันว่าคนบาปหนา ตายไปแล้วนี่คงยังไม่ได้ผุดได้เกิดหรอก มีอย่างที่ไหน..ตอนยังไม่ตายก็บอกพวกเราว่าปลูกอยู่ไปเหอะ ไม่ขายหรอก มิหนำซ้ำยังขึ้นค่าเช่าบอกว่าภาษีค่าที่มันขึ้น..ยังงี้มันก็ไม่แน่จริงนะซิ..ไม่งั้นลูกชายคงแบ่งขายให้พวกนายหน้าจัดสรรที่ไม่ได้หรอก"

(*เจ้าที่-ดิน*. 2527 : 396-397)

จากสภาพฐานะของครอบครัวที่ยากจนเป็นผลให้สมาชิกลำบากทั้งเรื่องอาหารการกิน รายได้ตลอดจนที่อยู่อาศัยแล้ว หากหัวหน้าสมาชิกในครอบครัวกำลังเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องการชุมนุม ซึ่งอาจเกิดอันตรายตามมา ภรรยาจะยิ่งกังวลเกรงว่าสามีจะได้รับบาดเจ็บ แล้วสมาชิกในครอบครัวจะเดือดร้อน ดังคำเตือนของภรรยาที่ไม่อยากให้สามีเข้าร่วมชุมนุมเนื่องในวันกรรมกร เพราะอาจประสบอันตรายได้

วันกรรมกร..ปีที่แล้ว เมียของเขาเคยพูดว่า 'แกอย่าไปยุ่งกะเขาเลยนะ เดี๋ยวเกิดมีเรื่องมีราวจะพลอยเดือดร้อนไปด้วย อะไรก็พอว่าเหอะลูกจะอดตาย อีกไม่กี่วันก็จะเปิดเทอมแล้ว เรายังต้องใช้เงินอีกมาก ไปทำงานเถอะ..แต่ถ้าอยากหยุดจริงๆ ก็พาลูกมันไปดูหนังสักเรื่อง หรือพาไปเที่ยวเขาดิน'

(*ความเงียบที่เริ่มต้น*. 2526 : 275)

นอกจากความกังวลเรื่องความปลอดภัยของสามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวแล้ว ผู้หญิงที่เป็นมารดายังกังวลเรื่องอนาคตบุตรด้วย ดังมารดาปรารถนาอยากเห็นบุตรที่สำเร็จการศึกษาได้ประกอบอาชีพเป็นอาจารย์ช่วยสอนเด็กที่บ้านเกิดให้มีความรู้ แต่บุตรชายอยากเป็นตำรวจเพื่อแก้แค้นคนที่เคยเอาเปรียบตน พอมารดารู้ทำให้รู้สึกกังวลด้วยไม่ปรารถนาให้บุตรชายนำความรู้ที่ศึกษามาเอาเปรียบคนจนด้วยกัน แต่อยากเห็นบุตรเป็นผู้ทำประโยชน์ต่อสังคม

> ลูกแม่..ลูกช่างปิดหูปิดตาเสียสนิท แม้แม่จะเพียรบอกความจริงที่แม่ได้พบมากับตัวเองให้ลูกฟัง ลูกกลับไม่สนใจยอมฟัง ลูกเอ๋ย..แม่กำลังจะหมดความอดทน ลูกโตแล้ว..โตเกินกว่าที่จะฟังคำพูดของแม่เสียแล้ว แม่ไม่ได้คิดคนเดียวหรอก ไม่ใช่คนเดียวแน่ๆ ลูกดูให้ดี มองให้ทั่วซิ แล้วลูกจะรู้ว่ามีคนตกทุกข์ได้ยากและยากจนกว่าแม่อีกมาก พวกเขารวมกันและยังอยู่เป็นเพื่อนคอยให้ความอบอุ่นแก่แม่ และแม่ก็มีความรักความอบอุ่นจะมอบให้แก่พวกเขาเช่นเดียวกัน
>
> (*ผิดหวัง*. 2526 : 146)

การกังวลกับการใช้ชีวิตในอนาคตของบุตร ศรีดาวเรืองมิได้เสนอความกังวลเฉพาะบุตรที่สำเร็จการศึกษาเท่านั้น แต่ได้นำเสนอความกังวลของมารดาที่มีให้บุตรที่เกิดมาพิการด้วย เช่นบุษบันมีบุตรเกิดมาพิการทางสมอง สามีภรรยาจึงรู้สึกกังวลด้วยเกรงว่าบุตรสาวจะลำบาก ถ้าบิดามารดาสิ้นชีวิตก่อน บุตรสาวจะไม่มีคนดูแล ดังคำระบายความในใจของบุษบันกับเพื่อนเก่าชื่อเสาวณีว่า

> ยายหนูลูกบัวโชคร้ายเกิดมาพิการทางสมอง ดังนั้นภาระของบุษบันจึงมีเพิ่มขึ้น บุษบันเคยระบายความกังวลถึงอนาคตของหนูลูกบัวที่พึ่งตัวเองไม่ได้ว่า หากถึงคราไม่มีแม่ ใครกันหนอที่จะอุทิศตัวให้ลูกได้เท่ากับที่คนที่เป็นแม่ทำอยู่... “ณี เธอก็รู้ใช่ไหมว่าคุณเนตน่ะเขาอยากมีลูกอีก แต่ฉันก็รีๆ รอๆ เรื่อยมาเพราะห่วงลูกบัว” เธอหันไปลูบผมสะอาดนุ่มของลูกสาวอย่างทะนุถนอม ความเงียบแทรกเข้ามาทันควัน แต่แล้วฉันก็พยายามทำลายมันออกไปในเวลาต่อมา “แล้วเค้าล่ะไม่ห่วงลูกเหมือนเธอเหรอ”
>
> “ห่วง เขาน่ะห่วงไกลไปกว่าฉันเสียอีก เขาว่าถ้าเกิดไม่มีเราทั้งคู่พร้อมกัน ใครจะดูแลลูกบัว เราไม่ญาติพี่น้องที่วางใจได้เลยนะ”
>
> “นี่แหละนะคนไร้ญาติละ เหมือนฉันเลย แต่ป้าณีก็ดูแลลูกบัวได้นะจ๊ะ” บุษบันหัวเราะ
>
> “แล้วเธอไม่แก่เท่าฉันรึไงจ๊ะ อืมม์...ณีเอ๊ย...วันนี้เธอกับฉันก็ห้าสิบนาพิกา โอกาสที่คุณเนตหวังไว้ที่ฉันก็หมดไปแล้วด้วย”
>
> (*เมียน้อย*. 2536 : 130, 135-136)

อารมณ์วิตกกังวลยังเกิดเมื่อบุตรเป็นโรคหัวใจแต่กำเนิด เมื่อถึงวันที่มารดาต้องพาบุตรเข้ารับการผ่าตัด ทั้งเธอและสามีเกรงว่าบุตรจะไม่ปลอดภัยกลับมา

น้ำหนักตาหนูในอ้อมแขนไม่มากเลย ฉันอยากให้แขนทั้งสองข้างเป็นอะไรไปจะได้หาเหตุไม่ต้องอุ้มตาหนู เพราะอะไรฉันเองก็บอกไม่ถูก ใครจะสามารถบอกฉันได้ว่าเมื่อตาหนูถูกพาเข้าไปพร้อมกับลมหายใจ...แกจะได้กลับออกมาใหม่ครบถ้วน...ฉันปล่อยน้ำตาไหลลงมาหยดถูกลูก กระชับอ้อมกอดให้แน่นมากขึ้น ก้มลงจูบแก้มจูบหน้าผาก กระทั่งปากที่หอมกลิ่นนม ฉันกระซิบตรงหูลูกทั้งๆ ที่แกหลับสนิทเพราะฤทธิ์ยา "แล้วกลับมานะลูก..." พยาบาลเดินออกมารับตาหนู ขาแขนของฉันสั่นขึ้นมาทันที ฉันอุ้มลูกลุกเดิน ภายในใจอยากถามอะไรต่ออะไรหลายอย่าง แต่ไม่มีเสียงผ่านลำคอออกมาเลย ฉันยื่นตาหนูส่งให้พยาบาล... คล้ายกับส่งมอบดวงใจให้ไปทั้งดวง

(*ตาหนู*. 2527 : 378-379)

นอกจากความกังวลกับอนาคตของบุตรแล้ว ศรีดาวเรืองยังนำเสนอความกังวลกับอนาคตของหลานว่าจะอยู่ต่อไปอย่างไร หากบุตรเขยรู้ว่าภรรยาซึ่งเป็นบุตรสาวของตนนอกใจสามี ดังยายชื่อมาลัยกังวลการประคับประคองชีวิตคู่ที่ระหองระแหงของบุตรสาวกับบุตรเขย อันมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของหลานทั้งสองคน

บัดนี้หล่อนข่มตาอย่างไรก็หลับไม่ลง จิตใจพะวงห่วงหลาน ตุ้มกับตู่อายุ ๗ กับ ๓ ขวบ นอนหลับไหลไปตามประสา มาลัยลุกๆ นั่งๆ อยู่ข้างหลาน จากแสงไฟหล่อนมองเห็นคราบน้ำตาของหลานไหลเป็นทาง... เกิดเรื่องขึ้นแล้ว มาลัยห่อเหี่ยว พะว้าพะวง หล่อนตัดสินใจไม่ถูก สงสารหลาน สงสารเขย... ป่านนี้ยังไม่กลับมา ... จะรู้หรือว่าเมียสาวเอาชู้เป็นจ่าทหารไปเรียบร้อย เขาอาจคิดว่าเมียหายโกรธ เดี๋ยวก็คงดีกันเหมือนเช่นทุกครั้งที่ผ่านมา แต่มาลัยรู้ว่าครั้งนี้ไม่มีทาง ลำดวนเคยเอ่ยปากเบื่อผัวมานานหลายเดือน บ่นประชดหาว่าเขาแก่ ถ้าไม่ตามใจปล่อยให้นางเล่นไพ่ นางจะเอาผัวใหม่ อยู่กินไม่มีทะเบียน เรื่องอำเภอไม่ต้องยุ่งเกี่ยว

(*มุ้ง*. 2527 : 359)

ยายมิได้กังวลเรื่องความเป็นอยู่ของหลานขณะที่หลานยังอยู่ในวัยเยาว์เท่านั้น เพราะหากหลานมีโรคประจำตัว แม้จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว แต่ยายก็ยังกังวลกับการดำรงชีวิตประจำวัน เพราะหลานดูแลควบคุมตนเองไม่ได้ เหมือนยายที่เป็นห่วงและกังวลกับชีวิตของบุตรชายคนที่มีโรคชักเป็นโรคประจำตัว เกรงว่าจะได้รับอันตรายถ้าไม่มีใครเห็นขณะเกิดอาการชัก

เวรกรรมอะไรก็ไม่รู้...ฉันเคยคิดกลัวเหมือนกันว่ามันจะเดินเซ่อไปให้รถไฟทับตาย...เวลาอาบน้ำ ถ้าไปชักไม่มีใครเห็น ถึงน้ำตื้นก็ตายได้ทั้งนั้น ไม่คิดเลยว่าจะเป็นไปมากถึงขนาดนี้

(*กระแสสำนึกของยาย*. 2527 : 195)

ยายตัดสินใจพาบุตรชายที่เป็นโรคลมชักเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลในภาคเหนือ นับเป็นครั้งแรกที่ยายได้ออกเดินทางไกลบ้าน ยายจึงรู้สึกกังวลกับการเดินทาง

ถึงปลายทางแล้วจะทำยังไงดี ตั้งแต่เกิดมาก็เพิ่งจะเคยเดินทางไกล ว่าไปแล้วก็เหมือนพวกลูกๆ หลานๆ ที่ไม่เคยออกไปไหนมาไหนไกลบ้านนั่นแหละ (*กระแสสำนึกของยาย*. 2527 : 200)

ปัญหาการประสบอุบัติเหตุเป็นสาเหตุให้มารดาเกิดความกังวลเกรงว่าบุตรจะเสียชีวิต เมื่อมารดารู้ว่าบุตรชายวัยห้าขวบประสบเคราะห์กรรมถูกต้นไม้โค่นลงมาทับซี่โครงหัก มารดาตกใจกลัวบุตรเสียชีวิต จะคิดตัดสินใจทำอะไรก็ทำไม่ถูก ดังคำบรรยายจากเรื่อง*หามเข้าวัด*ว่า

ตอนที่เขากับเมียหามลูกย้อนกลับจากสุขศาลามาถึงหน้าวัดนั้น เป็นเวลาหลังเที่ยง เมียของเขาหน้าซีดเหงื่อ และน้ำตาไหลชุ่มหน้าปะปน สองมือกำไม้ที่ใช้สอดผ้าหามลูกสั่นระริก แล้วจู่ๆ นางก็หยุดเดิน หันมามองหน้าผัว ‘พ่อมึง...นี่เราจะทำยังไงดี’ ... คนเป็นแม่ก็กลัวจนแทบไม่กล้าจับต้อง นางก่นแต่น้ำตาหลั่งริน (*หามเข้าวัด*. 2530 : 62-63)

ส่วนผู้หญิงวัยกลางคนเมื่อถึงวัยสูงอายุจะเกิดความวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ อันมีสาเหตุหลายกรณี เช่น การกลัวแพทย์ตรวจร่างกาย กลัวการถูกทอดทิ้ง และการวิตกว่าช่วงบั้นปลายของชีวิตจะอยู่อย่างอ้างว้าง โดดเดี่ยว

ตัวละครผู้หญิงวัยสูงอายุจะมีความกังวลเกี่ยวกับการเข้าพบแพทย์เพื่อตรวจร่างการ ทั้งนี้เนื่องจากการไม่คุ้นเคยกับการรักษาแบบแพทย์แผนใหม่ และยังติดกับการรักษาด้วยวิธีแบบเก่า ดังยายกลัวการตรวจร่างกายกับแพทย์แผนใหม่ จากคำบรรยายจากเรื่อง*กระแสสำนึกของยาย*ว่า

เรื่องจะให้ไปหาหมอน่ะเลิกคิดได้จ้างฉันก็ไม่ไป...แก่แล้วไปรักษามันทำไมให้เปลืองเงินเปลืองทอง แม้จะไม่ใช่เงินที่หามาเองก็เถอะ นั่นไม่สำคัญ...ที่สำคัญคือฉันได้ข่าวมานาน...ลองใครเป็นยังงี้แล้วไปหาหมอที่โรงพยาบาล พวกหมอมันก็จับแก้ผ้าน่ะซิ..เชอะ... อยู่มาจนป่านนี้ ยังไม่เคยแก้ผ้าให้ใครดูนอกจากผัว เรื่องอะไรจะไปแก้ให้พวกหมอมันดูตอนแก่...น่าขายหน้า...ปู่ย่าตายายก็ไม่เห็นเขาใช้วิธีรักษากันแบบนี้ (*กระแสสำนึกของยาย*. 2527 : 192-193)

หากยิ่งตัวละครรุ่นยายได้ยินคนรุ่นเดียวกันไปหาหมอต้องถอดเสื้อผ้าเพื่อตรวจร่างกาย ยายก็ยิ่งกังวลและต่อต้านมากขึ้น

กลับจากธุระคราวนี้ฉันจะพายายไปหาหมอ แต่ยายก็ยังเป็นยายที่ดื้อรั้นตามเดิม ยายบอกฉันว่า แก่แล้วจะไปรักษามันทำไมให้เปลือง และประการสำคัญที่ฉันจับความได้ ยายเกรงว่าจะถูกจับแก้ผ้าเหมือนอย่างที่พวกสาวแก่แม่หม้ายปากจัดในตำบลคุยกันเวลาไปหาหมอกลับมา ฉันก็ได้แต่ถอนใจ (*หลานยาย*. 2527 : 263)

หญิงสูงอายุมิได้กังวลเพียงเรื่องการตรวจร่างกาย แต่ยังวิตกกังวลเกรงว่าจะถูกทอดทิ้ง เพราะเป็นภาระให้บุตรคอยเลี้ยงดู ดังหญิงชราคนที่ตั้งใจจะออกมาซื้อยาแก้ปวดหลัง แล้วแวะไปเยี่ยมหลานสาวที่คลอยเตย จึงให้บุตรชายมาเป็นเพื่อน แต่บุตรชายกลับหลอกว่าจะไปซื้อยาให้แล้วบอก

ให้นางนั่งรอที่ป้ายรถเมล์ แต่เขากลับนำเงินของนางไปเล่นไพ่และซื้อยาเสพติดแทน จนบ่ายเมื่อนางรู้ตัวว่าบุตรชายหลอก นางทั้งรู้สึกกระวนกระวายและวิตกกังวล ในที่สุดก็ตัดสินใจลุกเดินเข้าไปขอความช่วยเหลือ

> ไม่ห่างฝูงคนที่ยืนรอรถเมล์ ดวงตาชราฝ้าฟางคู่หนึ่งกำลังมองหาใครสักคน..ใครก็ได้..ดวงตาคู่นั้นมองดูฝูงคนด้วยความร้อนรนและใฝ่หา มือข้างหนึ่งกำหูตะกร้าหมากไว้จนแน่น ส่วนอีกข้างยกขึ้นป้องแดดบ่ายที่ทิ่มแทงสายตา นางมีผิวค่อนข้างขาวใบหน้าที่ถูกแดดเผาแลดูแดง เต็มไปด้วยหยาดเหงื่อ หญิงชราตกใจแทบอกแตก..นางกระวนกระวาย วิตกกังวล นางตัดสินใจได้แน่นอนเมื่อแดดบ่ายเริ่มอ่อนแสงลงบังยอดตึกตรงข้าม หญิงชราทรุดตัวลงนั่งยองกับพื้นถนน ... นางงกเงิ่นทำอะไรแทบไม่ถูก หันมองคนโน้นที คนนี้ที คล้ายกับต้องการตัดสินใจ
>
> (*บุญของยาย*. 2527 : 62-63)

แต่หญิงชราไม่ได้รับความช่วยเหลือจากคนที่นางเข้าไปถามสายรถเมล์ที่ผ่านบริเวณนั้นเลย จนมีชายหนุ่มคนหนึ่งทนดูความใจดำของคนรอบข้างไม่ได้ จึงรับอาสาพาหญิงชราขึ้นรถแท็กซี่ไปส่งบ้าน ดังคำสนทนาระหว่างหญิงชรากับชายหนุ่มผู้มีน้ำใจว่า

> “ยายไปไหนมาหรือ ทำไมออกจากบ้านคนเดียว”
> “ยายมากับไอ้ทิด ว่าจะติดออกมาซื้อยาแก้ปวดหลัง แล้วจะให้มันพาไปหาหลานสาวที่คลองเตย แต่ไอ้ห่านั้นเอาสตางค์ไปหมด มันบอกจะเอาไปซื้อยาให้เอง แล้วก็ให้ยายยืนคอยแถวนี้ เพลๆ เห็นจะได้พ่อคุณแต่จนป่านนี้ก็ยังไม่เห็นหัวมัน ยายเลยคิดอยากกลับบ้าน.. ไอ้เ-ียนั่นคงเอาเงินไปซื้อยาหรือแอบเอาไปเล่นไพ่แล้วไม่กลับมา..”
>
> (*บุญของยาย*. 2527 : 65-66)

เมื่อรถแท็กซี่ขับเข้าเขตดินแดง หญิงชรายิ่งรู้สึกกังวล เพราะบอกคนขับรถไม่ถูกว่าแฟลตที่นางอาศัยนั้นอยู่ตรงไหน เหนือสิ่งอื่นใดคือ นางรู้สึกเกรงใจชายหนุ่มที่พามาส่งจะรู้สึกรำคาญ

> รถแท็กซี่แล่นแซงอย่างรวดเร็ว ครั้นรถเข้าเขตดินแดง คนขับก็เอียงหน้าถาม ‘ไง..ยาย..ดินแดงน่ะตรงไหนกัน..’ ยายอึกอักๆ มองไปสองข้างทาง แต่ยังไม่พบภาพเจนตา ใบหน้าของนางสลดลง เกรงคำตอบคงสร้างความไม่พอใจแก่แท็กซี่ พ่อหนุ่มใจดีที่พามาจะรำคาญ ... ไม่นานต่อมา ยายก็มีกิริยาเปลี่ยนไป ถุงเนื้อใต้ตาที่เหี่ยวย่นของนางเต้นถี่ สีหน้าที่ซีดเผือดกลับแจ่มใส ปากบางของนางเริ่มยิ้มละไม นัยน์ตาของนางฉายแวว ‘โอ..ใช่แล้ว.. ตึกสีเหลือง พ่อคุณ..เลี้ยวตรงนี้ไปทางนั้นนั่นแหละ..ใช่แล้ว’ สุ้มเสียงสั่นเครือ
>
> (*บุญของยาย*. 2527 : 66-67)

เมื่อชายหนุ่มพาส่งถึงที่พัก ได้พบกับบุตรชายอีกคน นางก็ระบายอารมณ์โกรธบุตรชายที่ทิ้งนางไว้ให้บุตรชายคนนี้ฟัง

'อ้าว แม่มาทำไมที่นี่..ไอ้ชดไปไหนเสียล่ะ...ทำไมมันไม่พาแม่กลับไปข้างบน' 'ไอ้ระยำ...' นางระเบิด น้ำตาพลันเอ่อ 'มันเอาข้าไปทิ้งไว้คนเดียว บอกให้ข้าหลงคอย แล้วมันก็หายหัวไป...มันติดแค็ป...ไอ้ลูกระยำ... นี่ถ้าไม่ได้คุณคนนี้พามาส่ง ข้าก็คงกลับไม่ถูก'

(*บุญของยาย*. 2527 : 69)

นอกจากที่กล่าวมา ผู้หญิงที่เป็นโสดยังแสดงความวิตกกังวลเกี่ยวกับบั้นปลายชีวิตของตนด้วย ดังเสาวณีเมื่อผิดหวังจากความรักในช่วงวัยสาว ครั้นเมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ตอนกลางและได้เห็นการพึ่งพากันของเพื่อนสาวคือบุษบันกับวารีแล้ว เสาวณีก็อดคิดเปรียบเทียบกับเด็กที่ร้านขายต้นไม้ของเธอไม่ได้ว่า จะมีใครสักคนที่เธอพอจะฝากชีวิตไว้ได้เหมือนดังคู่ของบุษบันกับวารี เมื่อพิจารณาเห็นว่าไม่มีใคร เสาวณีจึงรู้สึกโดดเดี่ยวอ้างว้าง ขาดที่พึ่งทางใจ

แต่ฉันก็คิดว่า บุษบันนั้นแม้จะมีกังวล แต่เธอก็มีครอบครัวที่อบอุ่นชดเชย ซึ่งต่างไปจากฉันที่มั่นใจได้ว่าบ้านพักคนชราคือจุดหมายปลายทาง ... แวบหนึ่งฉันคิดถึงบรรดาสาวๆ ที่จ้างไว้ในร้าน จะหา 'วารี' เจอสักคนไหมหนอที่จะพอพึ่งพาจริงใจเหมือนป่ากับเสือ เหมือนเรือกับน้ำ เหมือนบุษบันกับวารี ฉันจะได้ไม่ต้องเอาซากไปฝากไว้กับบ้านพักคนชรา

(*เมียน้อย*. 2536 : 130, 139)

แม้ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจะมีความวิตกกังวลกับการใช้ชีวิตหลายเรื่อง แต่ใช้สติปัญญาแก้ไขความกังวลได้ ดังหญิงสาวที่มีจิตใจเข้มแข็งกล้าต่อสู้กับปัญหา เมื่อรู้ว่าตนป่วยเป็นโรคที่รักษาไม่หาย ก็ไม่ต้องการให้คนอื่นแสดงความเห็นใจหรือเวทนา ดังคำบรรยายว่า

แม่จ๋า..ทำไมโลกต้องมากำหนดให้ฉันรอคอยฝ่ายเดียว ฉันอยากเป็นฝ่ายกำหนดขึ้นเอง ฉันมีสิทธิ์เท่าเทียมในการเกิดมาเท่ากัน ฉันไม่ได้คิดเปลี่ยนแปลงโลก แม้โลกจะไม่ได้ต้องการฉันจริงจัง แต่ฉันก็รู้ว่าคนที่ต้องการฉันจริงจังคือแม่คนเดียว ฉันรักแม่ ฉันรู้ว่าแม่ขมขื่นเพียงใด แต่แม่ก็รู้ว่าฉันไม่ต้องการความเวทนาจากใครอีกแล้ว

(*บันทึกของน้องหนู*. 2532 : 102)

ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจะมีความวิตกเกี่ยวกับเรื่องปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ทั้งเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค รายได้ ความปลอดภัยของสมาชิกในครอบครัว เช่น ยาย สามี บุตร-หลาน ตลอดจนความปลอดภัยและมั่นคงของตัวเองเมื่อเข้าสู่บั้นปลายชีวิต

3.2.2 อารมณ์และความรู้สึกในด้านต่าง ๆ

นอกจากพฤติกรรมที่สังเกตได้แล้ว ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองยังแสดงอารมณ์และความรู้สึกในด้านต่างๆ ดังนี้

3.2.2.1 ความหวาดกลัวภัยที่อาจเกิดกับผู้หญิง

ความหวาดกลัวของผู้หญิงมีด้วยกันสองเรื่อง คือ การก้าวผ่านช่วงชีวิตวัยสาวอย่างปลอดภัย

และการต้องเผชิญกับการตั้งครรภ์ก่อนสมรส จนต้องทำแท้งบุตร

การก้าวผ่านชีวิตช่วงวัยสาว ถือเป็นช่วงที่น่าเป็นห่วงที่สุด ผู้ใหญ่ต่างภาวนาส่งใจช่วยให้ผ่านช่วงวัยนี้ไปได้ด้วยดี เพราะถือเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญของชีวิต ดังคำบรรยายความคิดของสกาวว่า วัยเด็กและวัยทารกดูจะปลอดภัย อบอุ่นและมีความสุขกว่าทุกช่วง พอช่วงวัยสาวทั้งสนุกและอันตราย ด้วยเป็นวัยลุ่มหลงระเริง

> คนรุ่นลูกหลาน-วัยหนุ่มสาวและวัยเยาว์ที่เธอเฝ้าคอยส่งใจไปช่วยเสมอมา วัยลุ่มหลงระเริงเช่นนั้น ทั้งสนุกและอันตราย เธอเองผ่านพบและฝ่าข้ามพ้นมาได้แล้วอย่างสะบักสะบอม ตอนวัยรุ่น สกาวจำได้ว่า เธอมักมองผู้ใหญ่ด้วยสายตาปรามาส เพ้อฝัน พอชีวิตมีเรื่องยุ่งยาก บางทีเธอยังเคยคิดว่า สมัยวัยเด็กและทารกดูจะปลอดภัย อบอุ่น และมีความสุขมากกว่าทุกรุ่นวัย แต่นั่นน่ะ-สกาวลืมไปอย่างหนึ่งว่า ประสบการณ์ของแต่ละช่วงวัยล้วนเป็นหัวใจของช่วงนั้นๆ และไม่สามารถนำมาทดแทนกันได้
>
> (*บรรพสตรี*. 2536 : 71)

ภัยของผู้หญิงที่น่าหวาดกลัวและถือเป็นการเสี่ยงชีวิตที่สุด คือ การทำแท้ง ดังหญิงสาวชื่อน้อยทำงานในร้านอาหารประเภทปิดซึ่งผู้มาเที่ยวสามารถพาผู้หญิงไปค้างคืนด้วยได้ น้อยกังวลว่าเธอกำลังตั้งครรภ์ จึงปรึกษากับเพื่อนชื่ออ๊อด

> “ประจำเดือนไม่มาเหรอน้อย..ตายละ..ทำไมเธอไม่กินยาคุมไว้” อ๊อดเพื่อนร่วมงานถามอย่างห่วงใย น้อยทำใจดีตอบ “ไม่อยากกิน มีก็มีไป ซื้อยาขับเลือดมากินเดี๋ยวก็ออก” แต่เพื่อนสาวไม่เชื่อ
> “ไม่แน่หรอกนะกินยาน่ะ บางทีหัวแข็งก็ไม่ยอมออก ถ้าไม่ออกจริงๆ เธอจะทำยังไง”
> น้อยชักหน้าไม่ค่อยดี และเริ่มลำดับเหตุการณ์ว่า ถ้าหาก ‘ไม่ออก’ จริงๆ ใครเล่าที่น่าจะเป็นพ่อของเด็ก แต่ก็คิดไม่ตก เธอซื้อยามากินหลายขนาน แต่เจ้าก้อนเลือดก็ไม่ยอมแตกตัวจนย่างเข้าเดือนที่สี่ อา..นี่มันเป็นตัวแล้วสินะ เธอรู้สึกว่ามันเริ่มดิ้น น้อยผู้ระริกระรี่นร่าเริงบัดนี้กลับกลายเป็นคนละคน ยาแต่ละขนานที่กินทำให้เธอต้องอดน้ำแข็ง ยาไทยบางชนิดแสนร้อนแสนเผ็ด กินแล้วก็ยังต้องกินน้ำร้อน เธอมึนงงจนไม่รู้จะทำอย่างไรกับตัวเอง มีแต่อ๊อดเพื่อนร่วมงานเท่านั้นที่ยังเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ ... “โธ่..ฉันคิดว่ากินยาขับเลือดมันจะออกนี่นา แต่นี่กินไปแล้ว รอดูผลอยู่ ๒ อาทิตย์มันก็ไม่ออก เราเปลี่ยนยาใหม่ มันก็ไม่ยอมออก ทั้งยาไทยยาฝรั่ง ตอนนี้ก็ไม่รู้จะทำยังไงแล้ว..จนปัญญาจริงๆ..มันไม่ยอมออก”
>
> (*ครั้งหนึ่ง...นานมาแล้ว*. 2526 : 118-119)

เมื่อน้อยได้รับฟังคำแนะนำจากเพื่อน น้อยยิ่งหวาดกลัวไปต่างๆ นานา เธอพยายามถามหาวิธีที่เจ็บให้น้อยที่สุดจากอ๊อด

> “ฉันเคยเห็นมันไปทำแท้งกันหลายคน..มันก็มีหลายแบบ.. อย่างวิไลมันไปหาหมอที่คลีนิคใกล้ๆ ร้านนี่แหละเขาใช้วิธีฉีดยาเข้าไปในมดลูก ฉีดเข้าทางช่องคลอดนั่นแหละแล้วปล่อยทิ้งไว้สัก ๒-๓ วันเลือดก็ออก ถ้ามันเพิ่งเดือนเดียวนะ แต่ถ้าหลายเดือนคงลำบาก..”
> “เจ็บมากไหมเวลาเลือดออกน่ะ” น้อยถามเพราะรู้สึกกลัว

“ปวด ถ้าต้องไปขูดมดลูกที่โรงพยาบาล ตอนนี้ล่ะเธอเอ๊ยโดนอีนางพยาบาลมันว่าเอาสาดเสียเทเสีย ..ก็มันรู้ว่าเราไปทำแท้งมา ถึงจะโกหกมันก็คงไม่เชื่อ มันไม่ดูดำดูเดือนหรอก มิหนำซ้ำยังขู่เอาอีกว่า ระวังจะโดนตำรวจจับ..”

“เธอคิดว่าฉันมีวิธีอื่นอีกไหม วิธีที่ไม่ต้องไปหาหมอที่โรงพยาบาลน่ะ”

“มี แต่อันนี้ไม่เคยเห็นเองนะ ฟังแต่เขาเล่ากัน ถ้าทำกันเองก็ใช้ไฟฟ้าช็อต เอาสายไฟนั่นแหละแหย่เข้าไปในมดลูก แหย่เข้าไปให้ถึงเด็ก แล้วก็เสียบสวิตช์ให้ไฟช็อต พอไฟช็อตก็รีบเอาออก เด็กมันจะตายทันที แต่วิธีนี้คนทำต้องใจกล้า ไม่งั้นบางทีอาจจะตายกันหมด..”

“โอ๊ย..น่ากลัว ฉันไม่กล้าหรอก..” น้อยแค่ฟังก็ใจหวิวแทบเป็นลม

“แล้วกันซี กลัวแล้วจะทำยังไง เหลืออีกอย่างหนึ่งก็คือเสี่ยงไปหาหมอตำแยให้บีบออก”

“เออ คงดีกว่านะ แต่จะไปที่ไหนล่ะ เธอช่วยพาไปหน่อยซี ฉันยอมละ ขออย่าให้ถูกตำรวจจับ อย่าให้นางพยาบาลด่า แล้วก็อย่าให้ตายก็แล้วกัน”

(*ครั้งหนึ่ง...นานมาแล้ว*. 2526 : 120-121)

หญิงสาวที่ทั้งกลัว สับสนและกังวล เมื่อตัดสินใจทำแท้งยังปรากฏในเรื่อง*ถ้อยคำกับความเงียบ* เมื่อหญิงสาวรุ่นน้องขอร้องให้หญิงอาวุโสพาไปทำแท้ง แม้เธอจะตัดสินใจทำแท้งแล้ว แต่ก็ยังกลัวกับวิธีการทำแท้ง ดังคำบรรยายความรู้สึกของหญิงรุ่นน้องว่า

หญิงสาวใบหน้าซีดเผือด เธอรู้สึกถึงนาทีเผชิญหน้ากับภัยอันใหญ่หลวง...นี่...นี่ถึงเวลาที่มันเข้ามาประชิดตัวเธอแล้วหรือ แม้จะมีเพื่อนผู้ผ่านประสบการณ์มานั่งอยู่ติดกัน แต่ความขัดแย้ง ว้าเหว่และหวาดหวั่นยังคงดำรงอยู่ ในสภาพเช่นนี้ใครที่ไหนจะช่วยเธอได้ นอกจากอย่างมากก็มีแค่กำลังใจและการตัดสินของตัวเอง เธอรีบดึงผ้าเช็ดหน้าจากกระเป๋าถือขึ้นมาปิดกั้นเสียงสะอื้น

(*ถ้อยคำกับความเงียบ*. 2527 : 335)

แต่ด้วยเหตุผลที่ไม่อยากให้บุตรต้องเกิดมาทนรับฟังคำครหานินทาของชาวบ้าน อันเนื่องมาจากความผิดพลาดโดยไม่ได้ตั้งใจของตนเอง การตัดสินใจทำแท้งจึงดำเนินต่อไป

ยาเม็ดสีชมพูออกฤทธิ์แล้วหรือ ... แต่เส้นเลือดที่ขมับของเธอเต้นตุบๆ ความมึนงงเกาะกุมอยู่รอบศีรษะ ลำคอเจ็บแสบเพราะผ่านการร้องไห้เพื่อตัดสินใจ น้ำมูกใสยังไหลไม่ยอมหยุด นัยน์ตาแดงช้ำเฉยชาราวกับว่าลืมการหลับ คำพูดซ้ำเติมที่เธอเคยได้ยินต่างรุมด่าทอ บ้างตั้งคำถาม บ้างพยายามให้คำตอบ แต่แล้ว... เหตุผลที่เธอนำมาสู้กับความขัดแย้งดังกล่าวก็หนักแน่นเช่นกัน และเธอเองก็ได้ตัดสินใจแล้วว่าจะนำเอาตัวเองเข้าเสี่ยง เพื่อมิให้ผลบริสุทธิ์อันเกิดจากเหตุการณ์ระยะสั้นๆ ระยะหนึ่งต้องมาประสบทุกข์ยากร่วมกับเธออย่างไร...ใช่ว่าเธอจะห่างเหินกับความน่ารักของทารกจนกระด้างก็หาไม่ ตรงกันข้าม เธอกลับคุ้นเคยกับเสียงเอ๊กอ๊ากโยเยมามากเท่ากับต้องการเป็นเจ้าของ หากโอกาสเท่านั้นที่เล่นตลกเอากับเธอ เพราะเมื่อได้พืชพันธุ์ผวาเข้ามาเกาะติดมดลูกได้เพียงสองเดือน ... ทำให้เธอต้องขบคิดหนักและขัดแย้งภายใน

(*ถ้อยคำกับความเงีย* . 2527 : 336-337)

ในขณะที่ทำแท้งหญิงสาวต้องทนทุกข์ทรมานกับความเจ็บปวด และความกังวลที่ซ่อนลึกอยู่ภายในจิตใจ

หญิงร่างผอมเกร็งที่ถูกเรียกว่า ‘หมอ’ โรยแป้งฝุ่นทามือก่อนใส่ถุงมือยาง หล่อนหยิบเครื่องมือเสียงดังก๊อกแก๊ก แล้วหันมาตรงหว่างขาหญิงสาวที่นอนรออยู่ หล่อนใช้มือช่วยเพื่อสอดเครื่องมือดันเข้าไปภายใน หญิงสาวสะดุ้งเฮือก เพราะเนื้อส่วนที่นิ่มที่สุดถูกสัมผัสด้วยเครื่องมือร้อนจัดจนรู้สึกเหมือนว่าเนื้อบริเวณนั้นหากไม่สุก ก็คงไหม้ ความอดทนทำท่าจะไปไม่รอด เธอเม้มริมฝีปากเกือบเป็นเส้นตรง ใจสั่นระริก คิ้วขมวดย่นเหนือดวงตาที่หลับแน่น แขนทั้งสองวางทาบข้างลำตัว แต่นิ้วมือเกาะปลายสุดของที่นอนเขม็งเกร็ง ท่อนขาขาวแลเห็นเส้นเลือดขยุกขยิกสั่นเทาด้วยความรู้สึก ความขัดแย้งภายในใจที่เกิดขึ้นก่อนหน้ารวมตัวกันหยุดเพื่อมองเหยื่อของมันเฉยเมย โดยแบ่งเวลาให้กับความเจ็บปวดทางกายที่ตรงเข้าขยุ้มขยี้จนเหงื่อกาฬของเธอไหลโทรมไปทั้งร่าง เธอพยายามจะช่วยตัวเองให้หลุดพ้นจากห้วงทรมาน กลั้นใจนอนนิ่งยอมให้หญิงร่างผอมเกร็งทำงานต่อไปเพื่อผ่านพ้น แต่แล้วก็กลับไม่มีทางอื่นใดที่จะสะกดใจให้เพ่งไปหาจุดอื่นซึ่งมิใช่ความเจ็บปวด...ความหวานแห่งชีวิตไงเล่า...ใช่สิ...ความหวานที่มีรสชาติของเธอคือความหวานอย่างขม...ขมดุจกาแฟใส่น้ำตาลในอัตราส่วนเท่ากัน

“เป็นไง..ปวดไหม”

“ร้อน” หญิงสาวใบหน้าเหยเก

“ร้อนนิดหน่อยไม่เป็นไร แต่สะอาดดีแน่นอน”

แม้ใบหน้าจะบิดเบี้ยวจนผิดรูปเพราะความร้อนและเจ็บปวด แต่เธอก็กัดฟันทน...พยายามจะฝันย้อนกลับไปหาสิ่งดีๆ แต่มันก็ช่างกระท่อนกระแท่นเต็มที มีแต่ความขัดแย้งภายในใจและการตัดสินใจของเธอเอง

(*ถ้อยคำกับความเงียบ*. 2527 : 337-339)

เมื่อหญิงสาวฉุกคิดถึงผลลัพธ์ที่ตามมาว่า เธออาจไม่มีโอกาสให้กำเนิดบุตรเมื่อมีความพร้อมและกว่าจะรู้ว่าตัวเองต้องการเด็ก การทำแท้งก็เสร็จสิ้นแล้ว

เสียงขูดมดลูกดังครืดๆ ในช่องท้องกระตุ้นเธอให้หันกลับมาหาความเป็นจริงและคร่างเบาๆ เพราะสุดฝืนความร้อนของเหล็กที่แยงเข้าไปร้าวรานกับผนังมดลูกราวถูกนาบด้วยเหล็กไฟ...โธ่เอ๋ย...แหล่งสงบอันอบอุ่นที่มีอุณหภูมิเหมาะแก่การก่อเกิดกำลังถูกรบกวนและรังแก ต่อไปบางทีมันอาจยากแก่การฟื้นตัวใหม่ในยามที่เจ้าของต้องการขึ้นมาภายหลัง ปัญหาข้อนี้เธอไม่ทันคิด..ทำไมเธอไม่คิดถึงมันมาก่อน.. ‘ฉันต้องการเด็กนี่นา...’ หญิงสาวหลับตานึก ขณะเดียวกันก็แอ่นร่างขึ้นรับความเจ็บปวดรวดร้าวแทบทนไม่ไหว...มันสายเกินไปแล้วจริงๆ หรือ ‘ไม่วันนี้ก็วันข้างหน้า...’ หญิงสาวรำพึง เธอเริ่มเข้าใจแน่ชัดถึงความขัดแย้งภายใน แม้จะสายไปในครั้งนี้..คราวนี้..แต่ลูกผู้หญิงทุกคนก็สามารถเข้าใจได้..เธอเข้าใจแล้ว และรู้สึกเหมือนอยากจะร้องไห้ออกมาให้สาสม เมื่อหญิงร่างผอมเกร็งได้เอ่ยขึ้นขับไล่ความรู้สึกดีงามของเธอในวาระนั้น..ด้วยคำพูดที่ห่างไหลเพียงสองคำ..เสร็จแล้ว.. (*ถ้อยคำกับความเงียบ*. 2527 : 339)

ความหวาดกลัวที่ต้องเผชิญกับการทำแท้งนับว่าเป็นสิ่งที่ผู้หญิงต้องคิดมากที่สุดเพราะต้องเสี่ยงอันตราย และเป็นการทำบาปที่เกิดขึ้นแล้วย่อมกลายเป็นตราบาปที่ติดตัวอยู่กับผู้หญิงชั่วชีวิต

อารมณ์ของผู้หญิงนอกจากการแสดงความหวาดกลัวภัยที่อาจเกิดกับผู้หญิงแล้ว ผู้หญิงยังต้องพบกับความโศกเศร้าเสียใจในภาวะต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.2.2 ความโศกเศร้าเสียใจ

ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองต้องพบกับความโศกเศร้าเสียใจเนื่องจากบุคคลในครอบครัวเสียชีวิต สุขภาพทรุดโทรมลงตามสังขาร หรือร่างกายพิการจากการประกอบอาชีพ ครอบครัวแตกแยก การพลัดพรากจากบุคคลที่ไม่ใช่ญาติพี่น้องแต่รักใคร่ ผูกพัน และเคารพนับถือ

สามีภรรยาบางคู่ต้องเผชิญกับการสูญเสียบุตรภายหลังการคลอด ซึ่งนับเป็นภาวะที่ทำใจยากอย่างยิ่งสำหรับคู่สามีภรรยาที่กำลังมีบุตรคนแรก การลงทุนจ่ายค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตรด้วยเงินจำนวนมาก กับผลที่ได้รับคือการสูญเสียชีวิตบุตรคนแรก ประกอบกับไม่มีเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลคนใดออกมารับผิดชอบ ดังนั้นเมื่อสามีได้ยินนางพยาบาลถามว่าจะจัดการกับศพเด็กอย่างไร โดยไม่คำนึงถึงภรรยาว่าจะทราบข่าวการเสียชีวิตของบุตรแล้วหรือยัง สามีผู้สูญเสียบุตรคนแรกทนฟังคำถามนางพยาบาลไม่ได้ จึงพูดตอบโต้ด้วยอารมณ์ ดังคำบรรยายความรู้สึกเศร้าของคู่สามีภรรยาจากเรื่อง*น้ำตาไหลเงียบ*ว่า

> "..อีกสองสามวัน เราสองคนจะได้กลับบ้าน.." เหมือนคมแก้วบาดเฉือนผิวเนื้ออย่างเร็วไม่รู้ตัว มันเฉือนเป็นแผลลึก แต่หากมันไม่เจ็บตอนที่บาดเลย เธอเพียงสะดุ้งวาบ แล้วนิ่งเงียบสายตาเหม่อมองไปเบื้องหน้า นิ่งกับเพดานห้อง เพดานที่ลำโพงวิทยุตัวเล็กของโรงพยาบาลกำลังบรรยายถึงความรัก ความสุข สมหวัง ความปิติของแม่ที่มีต่อลูกน้อย เขากุมมือของเธอยกขึ้นบีบเบาๆ เธอปล่อยให้เขาทำโดยไม่ได้หันมามอง พูดเบาๆ ไม่ผิดกับเขาหลังจากเงียบอยู่ครู่ใหญ่
>
> "เขาบอก...เขาบอกคุณเหรอ..." ด้วยหางตาเหมือนไม่อยากรับรู้ เธอเห็นเขาพยักหน้า เพียงแค่นั้นก็เพียงพอแล้วสำหรับคำตอบที่เธอต้องการ เธอเบือนหน้าไปจากเขา นอนนิ่งเฉยปล่อยให้หยาดน้ำตาไหลย้อนเป็นทางเรื่อยลงไปตามลำคอ พยาบาลผู้หนึ่งเดินมาหยุดยืนอยู่ปลายเตียง ทั้งสองยังคงนิ่งเฉยไม่ไยดีต่อสิ่งอื่นใด
>
> "ศพเด็กจะทำยังไง คุณจะเอา..." เสียงที่พูดขึ้นทำให้ผู้เป็นสามีหันขวับไปชี้หน้าคนพูดราวกับงูฉกตั้งแต่หล่อนผู้นั้นยังพูดไม่จบประโยค "ไป...ออกไปเดี๋ยวนี้ได้ยินไหม"
>
> "ก้อ...จะให้จัดการให้หรือจะรับเอาไปเอง..."
>
> "พวกคุณมีวิธีพูดแค่นี้เองรึ เมียผมยังนอนแบ็บอยู่อย่างนี้...คุณจะรู้ได้ยังไงว่า เขารู้เรื่องเด็กแล้วหรือยัง... เจ้านายคุณหายหัวไปไหนกันหมด ทำไมไม่ออกมาชี้แจง...แก..." พยาบาลผู้นั้นเถียงออกมาสองสามคำแล้วยอมถอยหลังกลับออกไปโดยดี เขาหันมาจับมือภรรยาซึ่งยังคงนอนนิ่งเฉยอยู่เช่นเดิม ดวงตาของเธอปิดสนิท ปล่อยแต่น้ำตาไหลเงียบลงอาบหมอน ทั้งคู่ไม่มีคำใดจะเอ่ยปลุกปลอบใคร...ถ้อยคำที่มีคือความเงียบ "อีกสองสามวัน เราจะกลับบ้าน" หญิงผู้เป็นภรรยาคิดในใจเหมือนไม่มีอะไรจะคิด...เธอปล่อยอารมณ์ล่องลอยไปไกลเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น แล้วก็ต้องตะแคงตัวงอ เพราะรู้สึกเจ็บที่หน้าท้องแน่แล้ว...มันว่างเปล่าและหายไป เธอรู้สึกคล้ายกับมันหายไปเหมือนกับไม่เคยมีอะไรอยู่ นอกจากความว่างเปล่า...และบาดแผล...
>
> (*น้ำตาไหลเงียบ*. 2527 : 118-120)

นอกจากนี้สาเหตุที่กระตุ้นให้เกิดอารมณ์เศร้ามีหลายสาเหตุ เช่น ความเศร้าอันเกิดจากร่างกายและสมองเสื่อมสมรรถภาพ ความแข็งแรงทางกายลดลง อ่อนเพลียง่าย ไม่สามารถควบคุมการใช้อวัยวะต่างๆ ได้ดีเช่นเมื่อครั้งยังหนุ่มสาว โรคภัยต่างๆ มาเบียดเบียน ทำให้รู้สึกว่าตนเองกำลังสูญเสียกำลังกายไปทีละน้อย ดังความรู้สึกของผู้หญิงจากเรื่อง*มือ* ที่รู้สึกเศร้าซึมกับสภาพความพิการอันมีสาเหตุจากการทำงานในอดีต และสุขภาพร่างกายที่เสื่อมโทรมตามวัย

> ฉันกำลังล้าและคงจะล้มหายตายจากในไม่ช้า ไม่มีอะไรที่ฉันจะต้องสูญเสียอีกต่อไปแล้ว นอกจากนิ้วมือที่เหลืออยู่ ชีวิตเท่าที่ผ่านมาของฉันก็เหมือนมือข้างที่เหลืออยู่..ถ้ามีคนถามฉันว่า ฉันเป็นเพียงคนแก่ที่ไร้ประโยชน์คนหนึ่งเท่านั้นหรือ สิ่งที่ฉันจะทำได้กับคำถามของเขาก็คงมีเพียงชูมือข้างที่เหลือแค่โคนนิ้วให้เขาดู..แล้วให้เขากลับไปคิดต่อเอาเอง (*มือ*. 2526 : 199)

นอกจากความเศร้าจะมีผลมาจากร่างกายเสื่อมสมรรถภาพหรือความแข็งแรงลดลงแล้ว ผู้หญิงอาจมีความเศร้าจากการพลัดพรากจากผู้เป็นที่รัก ด้วยสาเหตุการเจ็บป่วยหรือการเสียชีวิตของคู่สมรส ผู้หญิงจึงเป็นหม้าย การยอมรับการเสียชีวิตของคู่สมรสในวัยนี้จะยากกว่าการจากไปในวัยชรา ทำให้มีอารมณ์เศร้าต่อการสูญเสียได้มาก (ศรีธรรม ธนะภูมิ. 2536 : 96) เช่น การเสียของคู่สมรส การเสียชีวิตของบิดามารดาหรือญาติสนิท บุตรธิดาแยกครอบครัวไป หรือเพื่อนฝูงเหินห่างไป ทำให้เกิดความว้าเหว่ หงอยเหงา ไม่มีที่ปรึกษาใกล้ชิด ขาดผู้คอยช่วยเหลือ ต้องใช้ชีวิตอยู่ตามลำพัง ดังผู้หญิงจากเรื่อง*มือ* แม้เธอจะเศร้ากับการจากไปของสามีจากสาเหตุบนท้องถนนและบุตรสาวจากสาเหตุในที่ทำงาน แต่ปัจจุบันเธอก็จำใจต้องมีชีวิตอยู่บนโลกนี้อย่างเดียวดายและบางครั้งเธอก็หวนคิดถึงสามีและบุตร

> เด็กๆ หิ้วกระเป๋านักเรียนเดินตัวเอียงเพราะความหนัก แต่ก็แซงขึ้นหน้าฉันไปคนแล้วคนเล่า บางทีก็วิ่งไล่กัน หัวเราะกัน เหงื่อเกาะข้างจมูกกับหลังเสื้อแฉะ ฉันอดมองตามไปตามความรู้สึกว้าเหว่ไม่ได้..อ้อมกอดฉันว่างเปล่ามานานแล้ว..นานจนเกือบลืมหมด..นานเหลือเพียงแค่ภาพเลือนๆ มาจากที่ไกล ... ฉันทำงานเลี้ยงครอบครัว ครอบครัวที่แรกคิดว่ามีความสุขเหมือนคนอื่น แต่แล้วไม่ใช่อีก.. ตอนนั้นชีวิตฉันพอลืมตาอ้าปาก จากการเป็นคนจรมาเป็นคนมีงานทำ.. แล้วฉันก็มีลูก มีผัว.. ผัวตายฟรีบนถนน ไม่รู้รถใครชน แต่ศพทิ้งไว้ข้างทาง ลูกสาวโตขึ้นหนีหาย..หายไป..บางคนบอกว่ามันตายในโรงงานห้องเย็น
>
> (*มือ*. 2526 : 193-195)

อารมณ์เศร้าอันมีสาเหตุจากการการสูญเสียบุคคลใกล้ชิด เช่น การจากไปของบุตรหลาน การเสียชีวิตของเพื่อน ดังยายเศร้าเมื่อรู้ว่าบุตรหลานเสียชีวิตจากไปก่อน

> ยายสูญเสียลูกสาว ลูกเขย ยายสูญเสียหลาน รวมทั้งเหลนบางคน ให้กับความตายไปต่อหน้าต่อตา ยายตรากตรำต่อความทุกข์เศร้าที่โชกสับมาหลายครั้งหลายครา แต่ยายก็ยังมีชีวิตอยู่ทั้งๆ ที่ตัวเองบ่นว่า..ทำไมไม่ตายเสียที (*หลานยาย*. 2527 : 258)

ยายยังเศร้าจากการจากไปของเพื่อนและญาติพี่น้องที่ค่อยๆ ทยอยกันเสียชีวิตจนเหลือแต่ยาย ยายจึงยิ่งรู้สึกว้าเหว่

หญิงชราเวียนหัว นางรู้สึกโลกที่นางอยู่โคลงเคลงลงมาตั้งแต่ได้ข่าวน้องคนสุดท้องตายจากไป นางแปลกใจ ทำไมหนอพี่น้องหลายคนถึงได้ตายไปก่อนนาง...พี่ฟุ้ง...พี่อบ...พี่ตอง...ทิดกลอง...ทิดเปลี่ยน...ทิดไม้...อีเปรื่อง...แล้วตอนนี้ถึงทีอีแอบ นี่ตายกันหมดแล้วหรือไง ทำไมเหลือแต่กู!

(*ราคาของยาย*. 2530 : 109)

เช่นเดียวกับมารดาที่เศร้าเสียใจเพราะสูญเสียบุตรชายคนเล็กเนื่องจากการจมน้ำ

สิ่งแรกที่พ่อวิ่งกระหืดกระหอบกลับมาเห็นก็คือเสียงสะอื้นเบาๆ ของแม่และน้ำตาที่ไหลพรากลงมาอาบแก้มของฉัน.. และตอนนั้นเองที่พ่อรู้ว่าน้องตายแล้ว แม่คงจะแอบร้องไห้ไม่ให้ใครเห็น เพราะขอบตาของแม่แดงช้ำ ฉันยังจำได้ที่เห็นแม่นั่งเฉยเหมือนไร้ความรู้สึก ดวงตาเหม่อมองไปข้างหน้า

(*ราคาแห่งความตาย*. 2526 : 225)

นอกจากการสูญเสียสามีและบุตรอันก่อให้เกิดความรู้สึกเหงา ว้าเหว่ อ้างว้าง และซึมเศร้าให้กับคนที่ยังมีชีวิตอยู่แล้ว การแยกกันอยู่ของคนในครอบครัวก็ทำให้เกิดความเศร้า ดังบิดาผู้มีอาชีพเป็นนักหนังสือพิมพ์ทนอยู่ในประเทศไทยช่วงภาวะเหตุการณ์ยุค 6 ตุลาคม 2519 ไม่ได้เพราะสื่อขาดสิทธิเสรีภาพในการเสนอข่าวสาร จะกลับไปอยู่ประเทศจีน แต่บุตรสาวผู้เกิดในแผ่นดินไทยไม่อยากไปอยู่ประเทศจีนเพราะเธอรู้สึกเป็นคนไทย จากสาเหตุความขัดแย้งนี้ มารดาทั้งรู้สึกเศร้าและหดหู่ แต่สุดท้ายมารดาก็ตัดสินใจอยู่เป็นเพื่อนบุตรสาว แล้วแยกกันอยู่กับสามีและบุตรชายที่ตัดสินใจกลับไปอยู่ประเทศจีน ดังคำสนทนาของบุตรสาวกับเพื่อนว่า

หลังจากนั้นไม่นาน เมื่อเราพบกันอีกครั้ง ใช่...เมื่อวานนี้เอง สาวน้อยที่ครั้งหนึ่งเต็มไปด้วยพลังแน่วแน่แต่คราวนี้เธอนั่งซังเข่า หันหลังพิงลูกตั้งประตูบ้าน สายตาเหม่อมองเบื้องหน้าดูเธอเศร้าหมองผิดไป “พี่รู้ไหม ใครๆ ก็เห็นว่าหนูน่าจะมีความสุข เออ...ความจริงหนูก็มีความสุขนะ หากแต่ตอนนี้มันไม่เป็นอย่างนั้น...” เธอแย้มเรื่องราวให้ฉันฟัง “มีเรื่องอะไรหรือ” เธอถอนหายใจเฮือกใหญ่ ยกมือถูไถไปมาตามใบหน้าหน้าปราศจากเครื่องแป้ง “หลังเหตุการณ์ ๖ ตุลา พ่อกับแม่เขาคิดจะกลับไปอยู่เมืองจีน” “อ้าว...อะไรกัน...อยู่เมืองไทยมาตั้งนานสองนาน ทำไมเพิ่งจะมาคิดกลับเอาตอนนี้...” ฉันพลอยใจหายไปกับเธอ “นี่แหละที่ทำให้หนูต้องคิด พ่อหนูเขาเคยกลับไปเยี่ยมเมืองจีนตอนสมัยรัฐบาลคึกฤทธิ์ พอกลับมาพ่อก็บอกว่าเดี๋ยวนี้เมืองจีนน่าอยู่กว่าแต่ก่อน พ่อเลยคิดอยากจะกลับ แต่หนูไม่อยาก หนูไม่รู้จักที่นั้น พี่คิดดูซี หนูเกิดที่นี่มาจนป่านนี้ อายุเป็นสาวใหญ่แล้ว ลืมตาขึ้นมาก็เห็นแต่เมืองไทย จะให้คิดว่าเมืองจีนเป็นบ้านได้ยังไง พ่อหนูเขาเกิดที่โน่นก่อนสมัยจะมีปฏิวัติ เขาจำได้เขาก็อยากไป แต่หนูไม่ใช่พ่อ ถึงแม้เมืองไทยจะวุ่นวายหนูก็ยังอยากอยู่เมืองไทย...” ... “เอ้อ..แล้วจะหาทางออกยังไง” ฉันถาม “หนูบอกพ่อเด็ดขาดแล้วว่าหนูจะไม่ไปเมืองจีน...” เธอหยุดกล้ำกลืนความตื้นตัน “ทีนี้เรื่องของเรื่องก็เลย

กลายเป็นว่าแม่แกสงสารหนู ไม่กล้าทิ้งหนูให้อยู่คนเดียว พี่ชายคงจะตามพ่อไป แต่ถ้าหนูไม่ไป แม่ก็คงต้องแยกกับพ่อ อยู่กับหนู ไม่มีทางเลือกอย่างอื่นเลย..” เธอร้องไห้ ฉันนึกเห็น ภาพการแยกขาดออกจากกันของครอบครัว มันช่างน่าหดหู่เพราะคนเราต้องจากกันทั้งๆ ที่ยังรักกันและไม่รู้ว่า อีกเมื่อใดจะได้กลับมาพบกัน หัวอกพ่อ เจ็บปวดกับการตัดสินใจมิใช่น้อย เขาจะต้องจากลูกเมียที่เคยอยู่ร่วมกันมาเกือบชั่วชีวิต เขาจะไปเพราะน้อยเนื้อต่ำใจที่แผ่นดินนี้ไม่เป็นธรรม ฉันรู้มาเพียงเล็กน้อยว่า เขาเป็นนักหนังสือพิมพ์ เคยติดคุกเมื่อครั้งเผด็จการยุคเก่าครองเมือง และเหตุการณ์นองเลือดที่เพิ่งผ่านมาทำให้เขาท้อแท้หมดหวัง หัวอกเมีย ... หล่อนคงตัดสินใจยากลำบากกว่าใคร แต่ผลสุดท้ายหล่อนคงตัดสินใจเลือกลูก ... แม่สาวน้อย...ความเศร้านั้นยิ่งใหญ่แค่ไหน เธอเท่านั้นที่รู้ดี ฉันหวังว่าเธอจะไม่รู้สึกท้อแท้ เธอผู้เปรียบเสมือนของขวัญแห่งแผ่นดิน...เธอจะต้องเลือกข้างเอาเองต่อไป

(*ขวัญแห่งแผ่นดิน*. 2526 : 291-295)

ศรีดาวเรืองสร้างตัวละครผู้หญิงให้เป็นทายาทของชาวจีนในเมืองไทย ให้รักแผ่นดินเกิด แม้เธอจะเป็นคนเชื้อชาติจีน แต่เกิดในแผ่นดินไทย เธอจึงรักแผ่นดินไทย ไม่ว่าเมืองไทยจะมีปัญหาใดก็ตาม คุณสมบัติของผู้หญิงที่รักบ้านเกิดเมืองนอนข้อนี้ ถือเป็นคุณลักษณะของผู้หญิงที่ดีอีกข้อหนึ่งในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

นอกจากการพลัดพรากจากคนในครอบครัวเดียวกันแล้ว ยังรวมถึงการพลัดพรากจากคนใกล้ชิดที่ได้มีโอกาสสนิทสนมกันด้วย ดังน้าที่ได้มีโอกาสเลี้ยงเด็กที่มีปัญหา เธอรู้สึกใจหายเมื่อเด็กรุ่นแรกที่เธอสนิทด้วยจบจากสถานสงเคราะห์

อาหารเครื่องดื่มปีนี้...ปีสุดท้าย...คิดแล้วใจหายที่หลายคนต้องแยกย้ายไปอยู่ไกล แต่ทุกคนอิ่มและยิ้มแย้ม... ถึงวันนี้ ‘น้า’ ยังหวนคิดถึงวันนั้น คิดไปแล้วก็ให้ปวดร้าวและกังวล

(*แด่-เธอทุกคน*. 2530 : 140-141)

ในชีวิตจริงศรีดาวเรืองการเธอได้พลัดพรากจากนักเขียนรุ่นพี่ผู้เป็นที่รัก แม้เธอจะพยายามหาโอกาสได้รู้จักกับนักเขียนรุ่นพี่ในอุดมคติ ชื่อสุวรรณี สุคนธาหลายครั้ง แต่ด้วยความไม่มั่นใจในตัวเองและความประหม่า เธอจึงไม่มีโอกาสได้เข้าไปแนะนำตัวกับนักเขียนรุ่นพี่ผู้นี้แม้เพียงสักครั้งครั้นเมื่อทราบข่าวว่ารุ่นพี่นักเขียนถูกฆาตกรรม ศรีดาวเรืองรู้สึกเศร้าใจจึงหาทางออกด้วยการเขียนจดหมายแนวจินตนาการถึงนักเขียนรุ่นพี่คนนี้แทน เพื่อชดเชยโอกาสที่จะหาไม่ได้นั้นอีกแล้ว ดังข้อความในจดหมายว่า

คุณคะ...ฉันรอเวลาอยากมารู้จักกับคุณสักครั้ง อยากมีโอกาสเรียกคุณว่า ‘พี่’ อยากให้ลูกชายเรียกคุณว่า ‘ป้า’ ฉันฝันเอาเองว่า คุณคงยินดีต้อนรับและทักทายฉันอย่างแจ่มใส เราคงคุยกันมากมายถึง ‘วันวาร’ ที่จากมา...งานวัดใหญ่ เรือนแพ ดอกเฟื่องฟ้า ไข่มด...คุณคะ...ฉันอยากให้คุณรับรู้ไว้เสียตอนนี้ แม้ฉันจะมิใช่จิตรกรเช่นคุณ แต่ฉันก็ชอบวาดภาพในหัวคิด...และต่อไปนี้ฉันจะวาดภาพว่าเรามีโอกาสได้รู้จักกันเรียบร้อยแล้ว...ใช่ค่ะ...ท่องเที่ยวกันมาเหนื่อยล้า...หยุดพักผ่อนนอนหลับเสียเถิด สิ่งที่คุณทำมาย่อมไม่สูญหายไร้ค่า แม้ว่าหลังจากนี้ภาพฝันของฉันจะเปลี่ยนไป แต่มันก็เปลี่ยนไปแค่สถานที่ที่เราจะพบกัน

คุณคะ...วันหนึ่งข้างหน้าฉันคงตามไปขอรู้จัก ‘คุณ’

(*จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ*. 2530 : 24-25, 32)

ความโศกเศร้าเสียใจของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง เกิดจากสาเหตุการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ไม่ว่าจะเป็นสามี บุตร-หลาน ญาติพี่น้อง การเสื่อมโทรมของสุขภาพ การพลัดพรากจากครอบครัวที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมานาน การจากลาเมื่อเด็กแต่ละรุ่นจบการศึกษาและการสูญเสียบุคคลที่ผูกพันและเคารพนับถือ

3.2.2.3 ความรัก

นอกจากอารมณ์ความรู้สึกหวาดกลัวภัยที่อาจเกิดกับผู้หญิง อารมณ์ความโศกเศร้าเสียใจแล้ว ผู้หญิงของศรีดาวเรืองยังแสดงออกในเรื่องความรักอย่างเปิดเผยด้วย

เมื่อผู้หญิงเข้าสู่วัยสาวก็หวังอยากพบเนื้อคู่ที่ตนใฝ่ฝัน ดังหญิงสาวที่อธิษฐานตอนลอยกระทงเรื่องเนื้อคู่ ดังคำบรรยายผ่านมุมมองของเด็กที่มองดูอยู่ข้างๆ ว่า

> ทองม้วนไปยืนมองหญิงสาวคนหนึ่งยกกระทงขึ้นจบเหนือหัว หล่อนทำปากขมุบขมิบอธิษฐานอะไรบางอย่างในใจ แล้วค่อยๆ วางกระทงใบงามที่ซื้อจากทางวัดปล่อยลอยลงไปในแอ่ง กระทงทำด้วยโฟมกับกระดาษสีสวยสด ตรงกลางปักด้วยดอกไม้ธูปเทียน หล่อนมองตามกระทงด้วยสายตาแสดงความตั้งใจแน่วแน่ แต่เจ้ากรรม..กระทงของหล่อนลอยไปไม่ทันไร เปลวไฟจากเทียนก็เกิดลุกไหม้ลามมาถึงกลีบบัวที่ทำด้วยกระดาษเท่านั้นเองใบหน้าของหล่อนก็ซีดเผือดอย่างตกใจ เพียงชั่วครู่กระทงใบนั้นก็เหลือแต่โฟมลอยน้ำกับเหรียญห้าบาทที่หล่อนใส่ลงไปและเหรียญห้าบาทอันนั้นก็ไม่มีเด็กจอมแก่นคนไหนกล้าลงไปเก็บ เพราะใกล้ๆ แอ่งนั้นมีเจ้าหน้าที่ของวัดคอยยืนรักษาการณ์ หล่อนคงคิดอย่างเศร้าสร้อย.. อนาคตที่อธิษฐานไว้เมื่อครู่เห็นทีจะพังทลาย เศร้านักปีนี้ เห็นทีจะมองหาเนื้อคู่ไม่เจอ ไม่ต้องทำอะไรอีกแล้ว และหล่อนก็คงไม่ต้องพิสูจน์อะไรให้ลำบากมากไปกว่าเดินไปซื้อกระทงของวัดมาอธิษฐานอีกใบหนึ่ง
>
> (*แม่พระคงคา เถ้าแก่บักและหมา*. 2526 : 235)

การเพ้อถึงชายในฝัน ศรีดาวเรืองได้สร้างตัวละครผู้หญิงให้กล้าหลับฝันถึงผู้ชายได้ โดยไม่คำนึงถึงค่านิยมของสังคมที่ตีกรอบให้ผู้หญิงรู้จักวางตัวเรื่องการคบเพื่อนชาย ดังสายรุ้งเก็บเอาภาพชายหนุ่มที่แอบหลงใหลไปฝันถึง โดยไม่แสดงความรู้สึกในใจออกมาอย่างเปิดเผย และยิ่งเมื่อสายรุ้งได้รู้ว่าผู้ชายที่เธอฝันถึงมีตัวตนอยู่ในชีวิตจริง เธอยิ่งตื่นเต้นและตั้งใจจะเปลี่ยนเครื่องเรือนในบ้านให้ดูดียิ่งขึ้น หากในอนาคตมีโอกาสได้ต้อนรับเขา

> สายรุ้งเป็นหญิงสาวธรรมดาๆ ...แต่แปลกตรงที่เธอเป็นคนช่างฝัน...ฝันของเธอมีรูปรสหลากหลายและมีความหมายต่อจิตใจของเธอเป็นล้นพ้น ทุกคืน..ขณะที่ทุกคนในบ้านหลับสนิท เธอจะแอบมีละคร ‘ส่วนตัว’ ที่เธอเป็นทั้งผู้ดูและผู้เล่นไปพร้อมกัน เมื่อก่อนสายรุ้งมิได้เอาใจใส่กับความฝันของเธอมากนัก แต่ต่อมาเธอก็พบว่า สิ่งพิเศษเหล่านี้สร้างพลังให้กับเธออย่างซึมซาบ ภาพชีวิตหลากภาพเกิดจากความฝัน ซึ่งมีหลายเรื่อง ทำให้สายรุ้งกลายร่างเป็นวิญญาณทิพย์ล่องลอยไปตามจินตนาการ ... ครั้งหนึ่งในฝัน...สายรุ้งก็มีความรัก แน่ละ...ความรักของสายรุ้งจะต้องพิเศษกว่าผู้อื่น เธอมีความรักเกิดขึ้นแก่ชายหนุ่มคนหนึ่งอย่าง

ลึกล้ำ และลึกลับเนิ่นช้ามาตราบจนบัดนี้...แม้แต่ผัวยังอิจฉา...ในช่วงนั้นดูมันมีความหมายสุดซึ้งสำหรับหนุ่มสาวที่เข้าใจความต้องการของกันและกัน ด้วยมิได้มีเพียงหมอกอุ่นแห่งกามา หากเพราะต่างหลอมรวมกันจนกลายเป็นหนึ่ง และกลายเป็นสิ่งทดแทนหากอีกฝ่ายขาดส่วนหนึ่งส่วนใดไป สายรุ้งชื่นใจนักเธอเต็มอิ่มในน้ำรัก เธอพินิจกอดจูบลูบคลำไปจนทั่วใบหน้าของชายหนุ่มที่มีไรหนวดขึ้นเต็มขอบริมฝีปากดวงตาที่เธอไม่เคยสนใจพินิจพิจารณา แต่ทว่าจะจำได้ทันทีเมื่อหันมองเธออย่างเผยความรู้สึกและมีความหมาย มันทำให้เธอยอมจำนน ไร้เหตุผล อบอุ่นและร่านหา เธอเต็มใจจะบดขยี้ริมฝีปากบางสะอาดและหอมกรุ่นอย่างหลงใหล... ครั้นเช้าวันใหม่...มาเยือน สายรุ้งก็ต้องจากพรากฝันรักไปอย่างแสนเสียดาย เธอพยายามที่ขอกลับไปสู่ห้วงสวาทนั้นซ้ำอีกแม้เพียงน้อยนิด...เพื่อกล่าวคำอำลา หรือขอเห็นใบหน้าอีกสักครั้ง แต่ทว่าไม่เป็นผล แม้สายรุ้งจะหลงใหลกับฝันรักนั้นมากขนาดไหน เธอก็ยอมรับเหตุผลที่ว่ามิอาจฉุดรั้งเขาออกมาจากความฝันได้หรือหากทำได้ ตัวเธอเองก็คงมีปัญหา สายรุ้งค่อยเข้มแข็งขึ้น แต่รอยอาวรณ์รสหวานยังส่อปรากฏให้เห็นที่แววตา อดคิดไม่ได้ว่า ในโลกแห่งความจริงจะมีคนเช่นเขาหรือเปล่าหนอ ขณะสายรุ้งเตรียมกายใจเพื่อออกไปปฏิบัติภารกิจประจำวัน เธอก็เดินออกจากห้องส่วนตัวและมองผ่านเรื่อยไปยังประตูรั้วอย่างเลื่อนลอย ฉับพลันเธอก็ขนลุกซู่ รีบหดใบหน้าที่ยังมิได้ชะล้างลงแนบแอบข้างประตู เธอมองเห็นชายหนุ่มคนหนึ่งที่กำลังเดินผ่านหน้าบ้านไปพอดี...เธอแน่ใจ...เธอจำเขาได้ทันทีก็เขากับเธอเพิ่งจากกันเมื่อฟ้าสางมานี้นี่นา สายรุ้งแปลกใจที่เธอมิได้ตระหนักถึงความจริงในข้อนี้...ก็เขาอยู่บ้านหลังถัดไปนี่เอง แต่กลับไม่ใยดี จะชำเลืองมองเธอสักนิดก็ไม่ได้ สายรุ้งถอนใจ คิดเข้าข้างตัวเองเขาจะรู้ได้อย่างไรก็ในเมื่อมันเป็นเพียงแค่ฝัน...ฝันของเธอเพียงคนเดียว...สายรุ้งหันกลับเข้าห้องนอนคว้าหมอนมากอด นอนกลิ้งเกลือกไปมาสักพัก เธอก็ผุดลุกขึ้นยกแขนเหวี่ยงขาท่ากายบริหาร ทุกอย่างสดชื่นขึ้น สวยงามขึ้น และไม่เดือดร้อนใคร ดนตรีธรรมชาติเริ่มบรรเลงขึ้นภายใน ส่งจังหวะร่าเริงให้หญิงสาวต้องร้องคลอไปจนคนในบ้านเหลียวมอง หากเธอมิได้กระดาก ทุกอย่างในบ้านตั้งแต่ส้วมจนถึงประตูรั้วดูมีความสำคัญ มันจะต้องถูกชะล้างรูปโฉมให้สะอาดเอี่ยมเรียบร้อย...เพราะเขาอาจมอง...หรือ...เข้ามาแต่สิ่งสำคัญ เธอหันมาสำรวจตัวเองตั้งแต่หัวจรดปลายเท้า แล้วเธอก็เห็นตัวเองอย่างที่เป็นอยู่ สายรุ้งมิได้เข้าข้างตัวเอง แม้ใบหน้าสาวในกระจกจะยังค่อนข้างสวย แต่ส่วนอื่นๆ ของเรือนร่างดูเทอะทะไม่เข้าท่า... สายรุ้งบอกตัวเอง เธอจะต้องปรุงแต่งตัวเองพร้อมกับเครื่องเรือนทุกชิ้นภายในบ้าน

(*ฝันรักของสายรุ้ง*. 2527 : 237-241)

หลังจากสายรุ้งพบว่าชายในฝันมีตัวตนอยู่จริง และอยู่ข้างบ้านเธอเท่านั้น เธอก็อยากให้ชายที่ตนชอบหันมาสนใจเธอ สายรุ้งเปลี่ยนบุคลิกตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าให้ดูนำสมัยน่ามองยิ่งขึ้น

ชายหนุ่มเพื่อนบ้านเพิ่งย้ายมาอยู่แถวนี้ได้ไม่นาน สายรุ้งเพียงแต่รู้ แต่ไม่เคยพูดคุยหรือแม้แต่มองหน้าเขาชัดๆ ดังนั้นภาพเลือนๆ ของเขาที่อยู่ห่างไกลจึงดูคล้ายภาพสลัวในความฝัน เขามิใช่ชายที่มีสิ่งใดโดดเด่นจนทำให้หญิงสาวเหลียวมอง หากทว่าเมื่อมองแล้วเขาน่าสนใจ เพราะความฝันนี่กระมัง...ตั้งแต่เขาเข้ามาอยู่กับเธอในฝัน...สายรุ้งจึงดูสดใสแช่มชื่นจนแปลกสายตาเพื่อนบ้าน จากหญิงสาวในชุดทำงานสีเรียบเป็นประจำ ก็เริ่มกลายเป็นชุดเก๋ๆ ระบายบ้าง ย้วยบ้าง ดอกสีสดชื่น แถมซ้ำบางครั้งยังกล้าใส่เสื้อโปโลลวดลายนำสมัยคู่กับกางเกงทรงพอดีตัว ผมที่ปล่อยยาวมานาน บัดนี้กลายเป็นซอยทรงสั้นเข้าสมัยเจ้าหญิงแห่งเวลส์ คิ้วเขียนเข้ม...นี่คงมาจากเจนฟอนดาที่ใครคนหนึ่งประทับใจ วิธีปัดมาสคาราขนตาที่ดัดไว้จนงอนช้อย เธอเคยมีเคล็ดลับตรงใช้แปรงเล็กๆ แทนแท่งสำเร็จรูปที่ใช้สำหรับปัดขนตา นั่นล่ะ...นั่นจะทำให้ขนตามองดูเป็นธรรมชาติ สายรุ้งไม่ชอบอายแชโด เธอจึงปล่อยเปลือกตาไว้เช่นเดิม ประกอบกับเธอมีสัน

จมูกโด่งงามประดับหน้าให้แลดูเด่นอยู่แล้ว มันเลยเป็นจุดหนึ่งที่เธอภูมิใจ ส่วนปากซีดๆ น่ะหรือ...เลือกทาลิปมันออกสีเนื้อเล็กน้อยก็คงพอ แน่ละ...เธอจะต้องประดับตุ้มหูห่วงเป็นรายการท้ายด้วย เธอจะต้องฝึกทำสีหน้าแววตาตามแบบที่เห็นในหนังสือผู้หญิงทั่วไป โอ๊ย...ได้การ...จะต้องทำตัวให้ดูน่าประทับใจ ไม่ใช่ยายแร้งทึ้งอีกต่อไป การบริหารหน้าท้องซึ่งแต่ก่อนเคยหน่ายแหนง เดี๋ยวนี้กลายเป็นรายการยอดฮิตประจำคืน เธอทำได้ทุกอย่างเพื่อเขา...ไม่เหนื่อยหน่าย...ไม่ท้อแท้ ทำอย่างเต็มใจ...ทำด้วยความรัก

(*ฝันรักของสายรุ้ง*. 2527 : 241-242)

เมื่อสายรุ้งมีโอกาสได้เข้าใกล้ชายหนุ่มที่ฝันถึงก็รู้สึกอาย ทำอะไรไม่ถูกดูขัดเขินไปหมด

วันเวลาผ่านไป...จากวันเป็นเดือน จากเดือนล่วงเข้าเป็นปี มิตรภาพในฝันระหว่างเขากับเธอยังแรงกล้ามิเสื่อมคลาย ทั้งสองพบกันในระยะไกล และไม่เคยพูดจาแม้สักคำ...ปกติเธอกับเขาต้องไปทำงานนอกบ้านบางครั้งสายรุ้งออกมาทีหลัง เห็นเขาเดินออกหน้า เธอก็จะมองโลมไล้ไปตามหลัง ด้วยความรู้สึกสบายใจรักใคร่ไยดี หากวันใดสายรุ้งออกมาเร็วและต้องเดินผ่านเขาซึ่งกำลังออกจากประตูบ้าน สถานการณ์เช่นนี้เล่นเอาเธอแทบหมดแรง ใจเต้นไม่เป็นส่ำ เลือดสาวแล่นฉีดขึ้นสูงจนร้อนผิวหน้า แต่มือและเท้ากลับเย็น-เยียบ สายรุ้งเคยตั้งใจว่าจะวางท่วงท่าปั้นสีหน้ามีสง่าให้เขาประทับใจ คิดวางแผนมานานว่าจะเดินส่ายสะโพกน้อยๆ พองาม ก้าวเท้าให้เหมือนเดินบนสะพานไม้แผ่นเดียว ลำคอยืดตรงมองไปข้างหน้า เปล่งประกายตาให้ดูหวานซึ้ง ทว่าต้องเจือจางด้วยความซื่อสักนิดคงดี พอเอาเข้าจริง เธอกลับเบือนหน้าหลบยกถุงกระดาษ หรือไม่ก็กระเป๋าถือขึ้นบังทำเป็นมองหาของ ทำให้เดินเตะก้อนหินเซไปก็หลายครั้ง รู้สึกอายจนต้องแอบยิ้มคนเดียวอย่างขวยเขิน...เธอตื่นเต้นไปเสียทุกครั้งที่รู้ว่าจะต้องเดินไปใกล้เขา บางทีเห็นชายหนุ่มแต่ไกล สายรุ้งถึงกับคิดเลิกล้มการออกนอกบ้านก็หลายครั้ง

(*ฝันรักของสายรุ้ง*. 2527 : 242-243)

ผู้หญิงบางคนแม้ต้องแต่งงานกับผู้ชายที่เธอไม่ได้รัก แต่เขารักเธอ เมื่อผู้หญิงมีโอกาสได้พบกับชายหนุ่มอีกคนที่รู้สึกดีด้วย เธอจะมีความสุขและรู้สึกตื่นเต้น ทั้งยังกล้าแสดงออกอย่างเปิดเผย

ฉันยังสาว...แม้วัยกลางคน แต่ฉันก็มีความสุขพอเหมาะ ทั้งเช้าเย็น ฉันมีความสุขที่ได้พบเขา ฉันตื่นเต้นฉันรอคอย ฉันกระหายใคร่รู้ความเป็นไปในโลกกว้าง ฉันตื่นเต้นที่ได้ยินได้ฟังเรื่องราวของเขา ฉันเริ่มกลายเป็นนักอ่านเช่นเดียวกับเขา ฉันภูมิใจที่จะอวดเสื้อผ้าชุดใหม่ และลิปสติกสีใหม่อย่างไม่เขิน เขาเองก็มิเคยละเลยคำชื่นชม-ทั้งๆ ที่รู้ว่าฉันมีสามี

(*ภาพลวงตาเกี่ยวกับการเปลี่ยนสรรพนาม*. 2532 : 92-93)

ลักษณะนิสัยของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ด้านการแสดงออกทางพฤติกรรม ผู้หญิงมีนิสัยรับผิดชอบ ตั้งใจทำงานอย่างดีที่สุด มีอุดมคติเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต รักความยุติธรรม กล้าเรียกร้องสิทธิของตนเอง ด้านจิตใจเป็นผู้มีจิตใจเมตตากรุณากับบุตรของเพื่อนข้างบ้านตลอดจนคนที่ไม่รู้จัก รวมทั้งคนจรและกับสรรพสัตว์ที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันบนพื้นโลก และยังมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนา ประพฤติตนเป็นฆราวาสที่ดี ด้านความมีมานะอดทน ผู้หญิงมี

การศึกษาน้อย จึงมีรายได้จากการประกอบอาชีพไม่ดีนัก แต่ก็ขยัน หางานพิเศษทำเพิ่ม เพื่อให้มีรายได้ไว้ใช้จ่ายอย่างเพียงพอ ส่วนด้านการวิตกกังวลกับปัญหา สืบเนื่องจากผู้หญิงมีรายได้น้อย จึงเป็นผลให้ผู้หญิงวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ตลอดจนความปลอดภัยของสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งความกังวลเรื่องสุขภาพและการใช้ชีวิตส่วนตัวเมื่อก้าวเข้าสู่วัยชรา

ส่วนลักษณะอารมณ์และความรู้สึกในด้านต่างๆ ผู้หญิงควรระมัดระวังตัวเมื่อเข้าสู่วัยสาวและผู้หญิงจะมีความหวาดกลัวภัยที่อาจเกิดกับผู้หญิงโดยเฉพาะเรื่องการทำแท้ง นอกจากนี้ผู้หญิงจะเกิดอารมณ์โศกเศร้าเสียใจเมื่อสมาชิกในครอบครัว บุคคลที่ผูกพันใกล้ชิด ผู้ที่เคารพนับถือพลัดพรากหรือเสียชีวิต และผู้หญิงยังแสดงอารมณ์รักต่อเพศตรงข้ามอย่างเปิดเผย โดยไม่คำนึงถึงกรอบหรือประเพณีของสังคมที่สั่งสอนมาช้านาน

3.3 สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาชีวิต

ลักษณะของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองปรากฏลักษณะของผู้หญิงที่มีปฏิภาณไหวพริบในการดำรงชีวิต เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงหลากหลายด้าน แบ่งเป็น 3 หัวข้อดังนี้

3.3.1 สติปัญญาในการแก้ปัญหาครอบครัว

3.3.2 สติปัญญาในการแก้ปัญหาการงาน

3.3.3 สติปัญญาในการแก้ปัญหาค่านิยมของสังคมและวัฒนธรรม

3.3.1 สติปัญญาในการแก้ปัญหาครอบครัว

ปัญหาครอบครัวในชีวิตของผู้หญิง ปรากฏทั้งชีวิตขณะแต่งงาน ชีวิตคู่ที่เผชิญกับภาวะการหย่าร้าง และปัญหาความยากจนของครอบครัว แต่ผู้หญิงของศรีดาวเรืองสามารถใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ชีวิตครอบครัวหลังการแต่งงาน ภรรยาต้องเผชิญปัญหาหลายด้าน อาทิ ปัญหาการวางแผนมีบุตร บุตรมีสุขภาพไม่แข็งแรง ความปลอดภัยของบุตรและปัญหาการหย่าร้าง

หลังจากคู่ชีวิตตัดสินใจแต่งงานและใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน สามีภรรยาควรวางแผนเรื่องการมีบุตรเมื่อพร้อมและรับฟังเหตุผลของแต่ละฝ่าย เพื่อบุตรที่เกิดมาจะได้รับทั้งความรัก ตลอดจนเวลาในการอบรมสั่งสอนอย่างเต็มที่ ดังหญิงสาวจากเรื่อง*เจ้ารอกรัก* เธอต้องรับผิดชอบทำงานนอกบ้านด้วย จึงตัดสินใจวางแผนยังไม่มีบุตรหลังจากแต่งงานกันใหม่ๆ เพราะเกรงว่าจะไม่มีเวลาให้บุตร

> ขณะนั้นฉันยังไม่พร้อมจะมีลูก นอกเหนือจากงานนอกบ้าน
>
> (*เจ้ารอกรัก*. 2536 : 25)

หลังจากให้กำเนิดบุตร ถ้าบุตรมีสุขภาพไม่แข็งแรงคือ มีโรคประจำตัว มารดาจะไม่นั่งเป็นทุกข์ หรือคอยปลอบใจตัวเอง แต่จะเป็นคนใจแข็งมุ่งใช้วันเวลาที่มีอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขที่สุด ดังคำสนทนาระหว่างมารดากับบิดาจากเรื่อง*ตาหนู*ว่า

> ‘คนอยู่ดีๆ จะให้มานั่งกังวลอะไร มีความสุขกันให้มากที่สุด...จะไม่ดีกว่ามานั่งทุกข์ร้อนหรือ’ พ่อตาหนูกอด

ฉันแล้วพูดว่า ‘แม่คุณ...ก็พ่อไม่ใจแข็งเหมือนแม่นี่นา’

(*ตาหนู*. 2527 : 382)

แม้ฐานะทางครอบครัวจะยากจน แต่มารดาก็พยายามหาวิธีแก้ไขปัญหาสุขภาพของบุตร โดยพาบุตรไปรักษาตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน ดังปรากฏในเรื่อง*กระแสสำนึกของยาย* ซึ่งมารดาพาบุตรชายที่ป่วยมีโรคประจำตัวเป็นลมชักไปรักษาแบบพื้นบ้าน ดังคำบรรยายว่า

ความจริงลูกฉันไม่ใช่คนบ้า...แม้มันจะมีอาการไม่ค่อยดีมาตั้งแต่เล็ก แต่มันก็เป็นแค่ชัก ตอนพ่อมันยังอยู่เขายังพ่นให้มันด้วยซ้ำ ฉันก็เคยกดท้องโกยลงให้ลมเคลื่อน มือตีนมันเย็น ธรรมดาคนเป็นลมชักก็ยังงี้แหละไม่เป็นไร ตามันเหลือกไปนิดๆ พอเป็นบ่อยเข้าเลยเขไปหน่อย จะว่าไปบางทีก็ไม่ถึงกับชักหรอก แค่ยืนเซ่อ ลืมตาโพลง ใครจะว่ายังไงมันไม่ได้ยินเสียงใครทั้งนั้น มันเป็นยังงี้ก็รักษามันแบบชัก... ก็แบบพื้นบ้านที่เขารักษาน่ะแหละ

(*กระแสสำนึกของยาย*. 2527 : 194)

เมื่อบุตรมีโรคประจำตัวแต่กำเนิดซึ่งไม่สามารถรักษาให้หายได้ มารดาจะทุ่มเทเอาใจใส่เลี้ยงดูบุตรอย่างดี แม้บุตรจะไม่ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนอนุบาลเหมือนเด็กทั่วไป แต่มารดาก็ได้สอนหนังสือ ความรู้รอบตัว รวมทั้งทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคม และพยายามหาโอกาสพาบุตรออกเที่ยวเป็นครั้งคราว เพื่อให้บุตรค่อยๆ เรียนรู้และเข้าใจสภาพสังคมตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นการเลี้ยงดูแบบบูรณาการ และหาสิ่งชดเชยการสูญเสียโอกาสที่บุตรไม่ได้รับเช่นเด็กทั่วไป บุตรจะได้ไม่รู้สึกมีปมด้อย

บ้านทั้งบ้าน วันทั้งวัน หากไม่นับแม่แล้ว เมื่อพ่อออกไปทำงาน โนมก็อยู่คนเดียว ไม่มีเพื่อน โนมไม่ได้ไปโรงเรียนเพราะแม่ยังเป็นห่วงสุขภาพ โนมต้องไปหาหมอทุก ๒ เดือน เขาไม่รู้จักคำว่าโรงเรียนอนุบาล แต่รู้จักคำว่าโรงพยาบาล โนมยังไม่รู้จักครู แต่แม่เป็นครูสอนให้เขาอ่าน ‘แบบเรียนเร็ว’ ของฟ.ฮีแลร์และนายฉันท์ ขำวิไล จนอ่านคล่อง โนมไม่รู้จักมานีกับเจ้าแก่ แต่รู้จักแม่ไก่นันทากับดาราและรุจี เรื่อง *นกกางเขน* โนมก็ชอบ โนมรู้สึกว่าโลกภายนอกมีสิ่งที่ไม่รู้จัก ‘อะไรคือ ความตายล่ะแม่’ โนมถามไปเรื่อยๆ ของเล่นมากมายที่พ่อหามาให้บางครั้งช่วยเป็นเพื่อนได้ แต่บางครั้งก็ทำให้บ้านรก เด็กชายบอกแม่วันละหลายครั้ง ‘แม่จำ...หนูไม่มีเพื่อนเล่น’ โนมมีเพื่อน ๒-๓ คนที่มาจากบ้านใกล้เคียง แต่นานเข้าเพื่อนตัวโตขึ้นแต่โนมตัวเท่าเดิม...แม่รู้...แม่คิดว่าโนมเองก็คงรู้ แต่แม่ไม่ปล่อยให้โนมมีปมด้อย บางครั้งแม่จะพาโนมขึ้นรถไฟไปเที่ยว ... บางวันยุ่งกับเดือนจะข้ามท้องร่องมาเล่นด้วย โนมรำลึกถึงอย่างตื่นเต้น สองคนนั่นโตมากกว่าและมักมาเล่นอะไรแปลกๆ ให้ดู...ซ่อนแอบ...ไล่จับ...ลากรถ...บางทีก็เล่นเอาโคลนป้ายกัน...สนุกจริงๆ...โนมสนุกอยากเล่นบ้าง แต่โนมสู้แรงปะทะไม่ไหว โนมจึงชอบหันไปเปิดหนังสือและท่องตอนที่จำได้แม่นอวดเพื่อน

(*โลกของโนม*. 2530 : 306-307)

อย่างไรก็ตามด้วยสภาพเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนไป เรื่องสั้นของศรีดาวเรืองได้สะท้อนภาวะที่

มารดามีเหตุจำเป็นต้องทำงานนอกบ้าน เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่ง ด้วยเหตุนี้หากในครอบครัวมีบุตรที่สุขภาพไม่แข็งแรง มารดาจึงแก้ไขปัญหาด้วยการจ้างคนสูงอายุมาดูแลบุตร ดังมารดาชื่ออ้นมีบุตรฝาแฝด คนเล็กพิการเป็นโปลิโอกับเป็นโรคหัวใจแต่กำเนิด อ้นจึงจ้างคนแก่เลี้ยงบุตรสาวสองคนขณะที่ทั้งสามีและภรรยาออกไปทำงานนอกบ้าน

ปล่อยไว้ให้คนแก่เลี้ยงตามบุญตามกรรม เพราะต้องรับภาระ 'นอกบ้าน' ช่วยสามีหาเงิน

(*สองแม่*. 2532 : 26)

จนท้ายที่สุดแอ้นบุตรที่พิการก็เสียชีวิต อ้นคิดจะลาออกจากงานมาเลี้ยงบุตรฝาแฝดที่เหลืออยู่เพียงคนเดียวชื่ออ้อนให้ดีที่สุดด้วยตัวเอง ดังคำบรรยายว่า

ฉันจะขอลาออกจากงานมาเลี้ยงดูหนูแอ้นเอง

(*สองแม่*. 2532 : 28)

อ้นตัดสินใจลาออกจากงาน เพื่อแก้ไขไม่ให้ปัญหาเดิมเกิดขึ้นซ้ำซ้อนอีก ดังคำบรรยายว่า

แม่อ้นยื่นใบลาออกจากงาน หล่อนบอกสามีว่าถึงจะขาดส่งเงินจนต้องออกจากบ้านจัดสรร แต่หล่อนก็จะอยู่บ้านเลี้ยงลูกที่เหลือคนเดียวนี้เอง...ไม่ออกไปทำงานนอกบ้าน

(*สองแม่*. 2532 : 29)

จากกรณีปัญหาการใช้ชีวิตคู่ในสังคมปัจจุบัน ที่ทั้งสามีและภรรยาต้องทำงานนอกบ้าน เพื่อให้มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ปัญหานี้จึงส่งผลให้บุตรต้องอยู่กันตามลำพัง ซึ่งต่างจากสภาพครอบครัวไทยในอดีตที่มีปู่ย่าตายายช่วยเลี้ยงดูหลานขณะที่บิดามารดาไปทำงาน แต่ด้วยสภาพของสังคมเมืองและความคิดในการเลี้ยงดูเด็กที่ต่างสมัยกัน จึงเกิดการรับค่านิยมความเชื่อของคู่สามีภรรยาสมัยใหม่ที่ไม่ยอมรับการให้ย่ายายช่วยเลี้ยงดูหลานเหมือนวิถีชีวิตไทยในอดีต จนเกิดปัญหาเด็กต้องดูแลกันเองขณะรอบิดามารดากลับบ้าน ดังครอบครัวของสุมิตร-สุมิตรา โดยปกติหลังจากบุตรีสองคนกลับจากโรงเรียน ลูกผักบุตรีคนโตจะไขกุญแจบ้าน พาลูกปลาน้องคนเล็กเข้าบ้านก่อนผู้ปกครองเลิกงาน แต่วันหนึ่งเมื่อสุมิตร-สุมิตรากลับมาถึงบ้านไม่พบลูกผักกับลูกปลา สองสามีภรรยาจึงออกตามหา เมื่อรู้ว่าแม่ค้าโรตีสายไหมลักพาตัวบุตรทั้งสองไป สุมิตรจึงเปลี่ยนความคิดที่ไม่เคยยอมรับให้ย่ายายช่วยเลี้ยงดูบุตร เป็นขอความสมัครใจจากย่าหรือยายให้มาช่วยเลี้ยงดูบุตรทั้งสองขณะที่เขากับภรรยาออกทำงานนอกบ้าน

เย็นวันนั้น สุมิตรากับผมหิ้วถุงขนมสำหรับลูกและถุงกับข้าวกลับจากทำงาน แต่ไม่พบลูกสักคน ปกติลูกผักจะไขกุญแจพาน้องเข้าบ้านก่อนเรามาถึงเสมอ แต่วันนั้นทั่วทั้งบ้านเงียบกริบ ผมได้ยินเสียงตี๊กๆๆๆๆ ดังในหัวอกตัวเอง ... รุ่งขึ้น เราสองคนทำทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ เราไปแจ้งความที่สถานีตำรวจ เราไปถาม

หมอดู เราไปขอให้หนังสือพิมพ์หัวสีช่วยลงข่าว เราบนบาน...ครับ...ผมคนสมัยใหม่นี่แหละครับที่บนบานศาลกล่าว หากลูกเราเหลือแต่เพียงวิญญาณก็ขอให้ลูกมาบอกเราในความฝัน...มาบอกด้วยเถิดว่าเกิดอะไรขึ้น...หลังจากเวลาผ่านไป 3 สัปดาห์ในความทุกข์ทรมาน เรื่องราวดังกล่าวก็คลี่คลาย...ตำรวจได้ประกาศบอกให้ผมกับสุมิตราไปรับลูกผักลูกปลาที่หาดใหญ่ ... ลูกผักและลูกปลากลับคืนสู่อ้อมอกของเราอย่างปลอดภัยแล้ว... ไม่น่าเชื่อผมยื่นข้อเสนอไปยังแม่ตัวกับแม่ยายในทันทีที่กลับมาจากหาดใหญ่ว่า ใครอยากมาอยู่กับเราบ้าง...ยกมือขึ้น ... เราอยากมีคนเลี้ยงเด็กที่เป็นย่าเป็นยายของเราจริงๆๆๆๆ ผมยินดีต้อนรับการเลี้ยงดูแบบไทยๆๆๆๆ แล้วครับผม

(*คนแก่ คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแม่มด คุณแม่-ช่วยผมด้วย!*. 2532 : 79-81)

สภาพปัญหานี้ได้ส่งผลให้สามีภรรยาหันกลับมาพิจารณาวิถีชีวิตของสังคมดั้งเดิมซึ่งมีย่ายายช่วยเลี้ยงดูหลานขณะบิดามารดาไปทำงานในท้องนา แม้ว่าสังคมในปัจจุบันลักษณะการทำงานจะเปลี่ยนเป็นบิดามารดาเข้าทำงานในบริษัท แต่ย่ายายก็ยังสามารถช่วยเลี้ยงดูหลานได้ ด้วยเหตุนี้จุดดีของครอบครัวขยายที่มีคนหลายช่วงอายุก็ยังสามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพครอบครัวเดี่ยวของสังคมปัจจุบันได้

ปัญหาครอบครัวที่สำคัญที่สุดของชีวิตผู้หญิง คือ ปัญหาที่เกิดกับบุตร ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ โรคประจำตัว ความปลอดภัย หรือการสูญเสียบุตรอันเป็นที่รัก ผู้ได้ชื่อว่าเป็นมารดาตระหนักดีว่า บุตรเป็นแก้วตาดวงใจของครอบครัว หากบุตรป่วยไข้ มารดาก็พร้อมอยู่เคียงข้าง คอยดูแลรักษาอย่างดีที่สุด แม้จะอัตคัดเรื่องเงินทองก็จะหาทางออกโดยใช้วิธีการรักษาแบบพื้นบ้าน ถ้าป่วยเป็นโรคร้ายแรงถึงขั้นผ่าตัดก็จะเตือนใจตัวเองให้ใช้เวลาที่มีอยู่กับบุตรให้คุ้มค่าที่สุด หากบุตรยังไม่พร้อมจะเข้าโรงเรียนเนื่องจากปัญหาสุขภาพ มารดาก็พร้อมจะสวมบทบาทเป็นทั้งเพื่อน ครู และคนนำเที่ยว แม้ต้องทำงานนอกบ้านจนบกพร่องเรื่องการดูบุตรได้ไม่ดี ก็กล้าตัดสินใจลาออกจากงานเพื่อมีเวลาให้บุตรเต็มที่ เพื่อจะได้ไม่สูญเสียบุตรที่เหลืออยู่ไปอีก นอกจากนี้มารดายังยอมเปลี่ยนทัศนคติให้ย่ายายเลี้ยงดูหลาน เพื่อบุตรจะได้รับความปลอดภัยสูงกว่าการจ้างคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติเลี้ยง

ปัญหาครอบครัวประการสำคัญที่กระทบกับชีวิตของผู้หญิงโดยตรง คือ ปัญหาสามีทอดทิ้งและปัญหาการหย่าร้าง

หากชีวิตครอบครัวล้มเหลว ภรรยาแยกทางกับสามี ผู้หญิงที่เป็นมารดายังรับผิดชอบทำงานหาเงินส่งให้บุตรได้มีโอกาสเรียนหนังสือ และวางแผนอนาคตชีวิตให้บุตรด้วย เพื่ออนาคตที่ดี

แม่ก้มหน้าก้มตาทำงานหาเงินส่งให้ลูกเรียน และเพราะว่าแม่กับพ่อแยกทางกัน ลูกจึงต้องไปอยู่โรงเรียนประจำ แม่คิดว่าคงจะดีกว่านี้ถ้าลูกมาอยู่กับแม่ในกรุงเทพฯ หรืออย่างน้อยก็คงดีกว่าปล่อยให้ลูกอยู่กับพ่อตามลำพังในต่างจังหวัด พ่อของลูกเป็นข้าราชการที่ชอบอยู่ตามสโมสรมากกว่าอยู่บ้านหรือที่ทำงาน แม่จึงคิดว่า ขณะที่ลูกยังเล็กอยู่นี้ ลูกควรอยู่กับครูที่โรงเรียนเป็นดีที่สุด ครูจะได้อบรมสั่งสอนลูกให้ดีกว่าแม่ที่ไม่มีโอกาสได้เล่าเรียน ไม่มีความรู้ แม่ทำหน้าที่ของแม่อย่างเดียวคือ รักลูก และทำงานหาเงินส่งไปให้ลูก

(*ผิดหวัง*. 2526 : 139-140)

ปัญหาการหย่าร้างในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองเกิดขึ้นเพราะสามีมีภรรยาใหม่ นอกจากนี้ปัญหาการหย่าร้างยังเป็นสาเหตุประการสำคัญที่ส่งผลให้บุตรไม่ได้รับความอบอุ่นจากทั้งบิดาและมารดาดังครอบครัวของป้อมที่บิดากับมารดาแยกทางกัน มารดาตัดสินใจส่งป้อมเรียนในโรงเรียนประจำเพราะคิดว่าเป็นทางออกที่ดีที่สุดของการแก้ปัญหาและเพื่ออนาคตที่ดีของบุตร

> ครั้นอายุสี่ขวบ ป้อมก็ถูกส่งไปโรงเรียนกินนอนเพราะพ่อแม่อ้างความจำเป็นว่าไม่มีเวลาดูแล ต้องทำมาหากิน และไม่ไว้ใจคนใช้ ... หล่อนคิดไปถึงอนาคตอันงดงามของลูก แน่ละ..ตอนนั้นหล่อนคิดว่าโรงเรียนประจำคงจะช่วยลูกของหล่อนได้มากกว่าอยู่บ้าน แต่ครั้นถึงวันมารับกลับ หล่อนก็เห็นว่าลูกไม่ค่อยสดชื่นเหมือนเมื่อตอนขามา ... หล่อนแลเห็นป้อมยืนตัวสั่นเทา..น้ำตาไหล.. แต่ไม่ได้ยินเสียงสะอื้นหรือคำพูดอะไรดังลอดออกมา แล้วหล่อนก็ลืมเรื่องดังกล่าวไปโดยคิดว่า เมื่อเด็กอยู่กับครูก็คงจะกลัวครู ดังนั้นก็คงต้องดีกว่าอยู่บ้าน ที่โรงเรียนมีครู มีหลักสูตร มีสนามเด็กเล่น ถึงยังไงโรงเรียนก็คงมีระเบียบแบบแผนดีกว่าบ้าน หล่อนต้องใจแข็งเพื่อลูกจะได้เป็นเด็กดีต่อไปภายหน้า ... แต่อย่างไรปัญหาครอบครัวบางอย่างที่เกิดขึ้นทำให้ป้อมต้องถูกส่งกลับไปโรงเรียนอีก ... ป้อมไม่ค่อยเข้าใจอะไรมากนัก เพราะต่อมาเธอก็รู้แต่ว่าเดี๋ยวนี้เธอไม่ค่อยได้พบหน้าพ่อตอนกลับมาอยู่บ้านเมื่อสุดสัปดาห์เลย ป้อมรู้สึกห่างเหินจากพ่อมาก สำหรับแม่ป้อมรู้แน่ๆ ว่าจะได้พบแม่ในวันหยุดเสมอ เวลาผ่านไปไม่นาน..ป้อมก็รู้สึกเหมือนมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้น แต่ก่อนแม่เคยมารับป้อมอาทิตย์ละครั้ง เดี๋ยวนี้แม่ค่อยๆ ห่างไปเป็นสองอาทิตย์ต่อครั้ง เดือนหนึ่งต่อครั้ง สองเดือนต่อครั้ง..ซึ่งป้อมก็ต้องยอม ป้อมเริ่มไม่เข้าใจมากขึ้น บางอาทิตย์ป้อมเคยเห็นแม่นอนร้องไห้กอดเธอไว้กับอกขณะอยู่กันตามลำพังที่บ้าน แม่ไม่เคยร้องไห้แบบนี้มาก่อน แต่ป้อมก็สุดจะรู้สาเหตุ ...ตราบจนในที่สุด...แม่หายไป แม่ไม่เคยมารับป้อมเหมือนอย่างเคย แต่กลายเป็นอาบ้าง ย่าบ้างที่มารับเธอกลับบ้าน ป้อมร้องไห้หาแม่ แต่แม่ก็ไม่มาหา แม่หายไปไหนไม่รู้ แต่ใครๆ รวมทั้งพ่อที่ไม่ค่อยอยู่บ้านมากนัก และน้าคนสวยที่มาอยู่แทนแม่
>
> (*แม่ของป้อม*. 2527 : 32, 35-38)

มารดาของป้อมทนรับพฤติกรรมบิดาของป้อมไม่ไหวที่พาผู้หญิงคนใหม่เข้ามาอยู่ด้วยในบ้าน เธอจึงออกจากบ้านไปอยู่ที่อื่น เพื่อไม่ต้องทนเห็นสามีกับภรรยาคนใหม่ต่อไป

ปัญหาการหย่าร้างที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองมากที่สุด คือ สภาพความอัตคัดของครอบครัว เมื่อผู้หญิงมีความรู้น้อย และไม่รู้จะประกอบอาชีพใดหลังจากสามีทอดทิ้ง ผู้หญิงหลายคนจึงจำใจต้องประกอบอาชีพขายบริการเพื่อนำรายได้มาเลี้ยงบุตร ดังอ้อยเมื่อสามีหนีไปมีภรรยาใหม่ เธอจำต้องหาเงินเลี้ยงดูบุตรเอง แต่ด้วยติดขัดปัญหาหลายประการเธอจึงต้องจำใจมาประกอบอาชีพนี้ เพราะถ้าเธอไม่หางานทำก็ไม่มีใครให้ความช่วยเหลือเธอกับบุตรได้ วันหนึ่งอ้อยได้ระบายความในใจให้เพื่อนที่เป็นแคชเชียร์ฟังว่า

> “พี่..พี่รู้ไหม.. หนูไม่เคยคิดเลยว่าหนูจะต้องมาทำงานแบบนี้...”
>
> ... “หนูเคยมีลูกนะพี่..ตอนที่หนูได้กับแฟนใหม่ๆ แม่ไม่ชอบหนูเลย แม่พาลหาเรื่องไล่หนูออกจากบ้าน แม่หนูเป็นแม่เลี้ยงจ๊ะพี่ แม่จริงๆ ของหนูตายไปนานแล้ว พอหนูคลอดลูกได้ไม่ทันถึงขวบ แฟนหนูเขาก็หนีไปมีเมียใหม่ หนูเลยไม่รู้จะทำยังไงดี.. ลูกก็ต้องเลี้ยงเอง แล้วอีกอย่างก็ไม่อยากบากหน้ากลับบ้านไปให้ใครช่วย

ความรู้หนูก็จบแค่ ป.๔" อ้อยเล่าให้ฉันฟังอย่างตั้งใจ ยังไง ตอนนั้นเงินก็ไม่มี แม่เลี้ยงก็ไม่ยอมให้เข้าบ้าน ผัวก็ไม่ยอมส่งเสียลูก ก็เขากำลังหลงกัน เขาจะมาอะไรกับเราจริงไหมพี่.. ตอนนั้นหนูหิวแทบทนไม่ไหว แล้วพี่คิดดูก็แล้วกัน..ลูกของหนูมันจะหิวสักแค่ไหน น้ำนมก็ไม่ค่อยไหล แต่เพราะหนูไม่ยอมลงให้แม่เลี้ยงมา ตั้งแต่แรกนี่แหละ หนูก็เลยไม่กล้าหน้าด้านกลับไปหาเขา พ่อหนูก็กลัวแม่เลี้ยงยังกะแมวกลัวหมา หนูเดินหางานทำทั้งวัน พอเห็นป้ายรับสมัครงานที่นี่เข้า หนูก็เลยเสี่ยงมาสมัคร ทั้งๆ ที่รู้ว่าจะต้องออกแขกก็กัดฟันทนเอา..จริงๆ นะพี่" อ้อยเงียบ ฉันเหลือบเห็นใบหน้าหวานรูปไข่ของเธอเริ่มมีน้ำตาซึม แต่ทว่าไร้เสียงสะอื้น อ้อยคงจะเก็บความขมขื่นไว้ภายในมากมายจนยากที่ใครจะล่วงรู้ เธอกล่าวต่อด้วยน้ำเสียงที่ระงับยับยั้งไว้ในอกให้ฟังอีกว่า "ตอนนี้ลูกหนูจ้างเขาเลี้ยง... ครั้งแรกตอนยังไม่มีงานทำ คนเลี้ยงเขาไม่ยอมรับเลี้ยงให้หรอก ขนาดคนอยู่บ้านใกล้ๆ กันด้วยซ้ำนะพี่ เขาเห็นหนูไม่มีรายได้อะไร คงกลัวว่าหนูจะเอาลูกไปทิ้งให้เขาเลี้ยง หนูต้องอ้อนวอนสบถสาบานจนเขาสงสารรับไว้ หนูเสียเงินค่าเลี้ยงให้เขาเดือนละ ๔๐๐ บาท พี่รู้อะไรไหม วันที่หนูเข้ามาทำงานวันแรกนะ ข้าวมื้อแรกที่ได้กิน หนูรู้สึกเหมือนตายแล้วเกิดใหม่จริงๆ ก่อนหน้านั้นบอกอย่างไม่อายเลยนะพี่หนูอดข้าวมาสองวันแล้ว

(เรื่อง*มืดแล้วสว่าง* . 2527 : 79-81)

อ้อยต้องอดทนประกอบอาชีพนี้ซึ่งต้องคอยเอาใจลูกค้าและถูกเอาเปรียบค่าแรงจากนายจ้าง เพื่อให้มีงานทำจะได้มีเงินมาเลี้ยงดูบุตรและใช้จ่ายในครอบครัว

"จ๊ะ..หนูก็คิดเหมือนกันเวลาแขกออฟหนูไปโรงแรม ใครๆ ก็ชอบมองดู หนูรู้ว่าพวกเขาดูถูก แต่เขาไม่รู้หัวอกหนูหรอกว่า กว่าหนูจะได้เงินมาแบ่งกับผู้จัดการคนละครึ่ง หนูต้องใช้ความอดทนมากขนาดไหน บางคนไม่รู้ก็คิดว่าเป็นผู้หญิงหาเงินน่ะสบาย แต่งตัวสวยๆ แล้วก็นั่งแบนอนแบคอยแต่รับเงิน โธ่พี่..มันจะสนุกได้ยังไง มันสารพัดที่แขกจะทำกับเราพลิกหน้า พลิกหลัง เดี๋ยวยืนเดี๋ยวนั่ง เขาสั่งให้ทำยังไงก็ต้องทำนานๆ จะเจอแขกธรรมดาๆ สักคน ที่หนูทนแทบไม่ไหวก็หลายครั้ง แต่พอคิดถึงหน้าลูกไม่อยากบากหน้ากลับไปง้อใคร..หนูต้องทน พี่..หนูเล่าอย่างไม่อายเลยว่า ขนาดแอร์โรงแรมเย็นแสนเย็น แต่หนูงี้เหงื่อโทรมไปทั้งตัว บางทีก็ต้องคอยเอาใจแขก บอกให้เขากลับมาหาอีก

(*มืดแล้วสว่าง*. 2527 : 81-82)

ปัญหาครอบครัวที่สำคัญของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง คือ ปัญหาความยากจน เพราะผู้หญิงส่วนใหญ่มีฐานะยากจน เนื่องจากประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานหรือรับจ้างทำงานบ้าน มีผู้หญิงเพียงส่วนน้อยที่ประกอบอาชีพค้าขายและเป็นแม่บ้าน มีเพียงไม่กี่คนที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือมีธุรกิจเป็นของตนเอง ด้วยเหตุนี้รายได้จากการทำงานจึงไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ผู้หญิงจึงใช้สติปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน การถูกไล่ที่ การถูกเอารัดเอาเปรียบ ดังนี้

การปลูกพืชสวนครัวไว้ในบริเวณบ้านตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อลดค่าใช้จ่ายที่ไว้ซื้อผักสำหรับทำอาหาร ทั้งยังได้รับประทานอาหารที่ปลอดสารพิษเพราะปลูกเองด้วย ดังเช่นสีดาสนองนโยบายของรัฐบาลด้วยการปลูกพืชสวนครัวไว้ในบ้าน

สีดา ... ลงไปขุดดิน ปลูกพริก มะเขือ ขิง ข่า ตะไคร้... หล่อนยึดนโยบายประหยัดตามคติของรัฐบาลกรุงลงกาที่เคยเปิดเพลงชักชวนทางสถานีวิทยุของกรมโฆษณา 'ข่าว' เรื่องให้มวลชนปลูกผักสวนครัว... ไม่ต้องกลัวอดตาย สีดาจำเนื้อเพลง 'ปลูกผักสวนครัว' ได้ดีขึ้นใจ เธอไล่ปลูกพริก มะเขือ ขิง ข่า ตะไคร้ ไปตามที่เพลงบอก เวลาเหนื่อยเหน็ดเพราะต้องออกแรงขุดดิน สีดาก็คร่างหงิงเป็นสร้อยเพลงออกมาปลอบใจว่า...ไม่ควรจะไปซื้อที่ตลาด..ไม่ควรจะไปซื้อที่ตลาด...บ่นเป็นคำขวัญของรัฐบาลกรุงลงกาสามจบแล้วโอม...เพี้ยง! เท่านั้นเธอก็พอบรรเทาเหนื่อย

(*ทศกัณฐ์ปราบจิ้งจก*. 2527 : 318)

แม้ตัวละครผู้หญิงส่วนใหญ่ในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจะแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยการหลงเชื่อไสยศาสตร์อย่างงมงาย บางคนก็เสี่ยงโชคด้วยการเล่นการพนัน ซึ่งมิใช่การแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ แต่ศรีดาวเรืองพยายามนำเสนอลักษณะของผู้หญิงส่วนน้อยที่หาทางออกให้การแก้ปัญหาความยากจนด้วยความคิดเชิงสร้างสรรค์หลายวิธี อาทิ ขยันทำงาน หางานพิเศษเพิ่ม ให้บุตรช่วยรับผิดชอบออกรับจ้างทำงานเพื่อเพิ่มพูนรายได้ในครอบครัวอีกทางหนึ่ง ดัดแปลงของมีตำหนิให้นำมาขายได้อีก สอนให้บุตรหลานกินอยู่อย่างประหยัด สามารถพึ่งพาตนเองได้และไม่เป็นหนี้ใคร

เมื่อรายได้ประจำไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ผู้หญิงที่เป็นมารดาจะมองหาช่องทางทำมาหากินเพิ่มเติม เพื่อให้มีรายได้ไว้ใช้จ่ายในครอบครัวมากขึ้น ดังตัวละครชื่อนงเยาว์ขยันทำงานหลายอย่างเพื่อช่วยสามีหาเงินเข้าบ้าน

นงเยาว์-เมียของเขา ทองเอกอยากให้เป็นแม่บ้านอย่างเดียว แต่นงเยาว์ไม่ชอบอยู่นิ่ง หล่อนอยู่ดีไม่ว่าดี ... บางทีออกร้านเพิงหมาแหงนขายส้มตำ น้ำแข็งใส ขายลูกชิ้นปิ้ง ปลาหมึกปิ้ง ... หล่อนเป็นหนึ่งในบรรดาหญิงไทยใจกล้าที่ไม่เคยหยุดอยู่กับที่ ... และเพราะทั้งหมดที่ลูกเมียทำก็เพื่อช่วยหาเงินเข้าบ้าน

(*เลขคณิต ป.2*. 2532 : 65)

จากปัญหารายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ผู้หญิงบางคนก็ขยันหางานพิเศษทำเพิ่มเติมจากอาชีพประจำ เช่นตัวละครเฟ้อผู้มีอาชีพเป็นแม่ค้าขายข้าวหลาม เมื่อเพื่อนบ้านบอกงานพิเศษให้เฟ้อรับจ้างแกะนุ่นเพิ่ม เธอก็รีบรับงานทันทีเพื่อเพิ่มรายได้ตนเองและเพื่อปลดภาระหนี้สิน เพราะรายได้จากการขายข้าวหลามอย่างเดียวไม่ค่อยดีนัก

"โอ๊ย...ร้อนตับจะสุก...เอ้าเร้ว...น้ำแข็งจ้า..น้ำแข็งแก้ร้อน อ้าว...เฟ้อ...นี่มึงไม่เผาข้าวหลามขายรึไงวันนี้" นางสาวปุ๊กเอ่ยถาม "เออ...ขายไม่ค่อยดีว่ะ พอดีมีคนมาจ้างอีหวินแกะนุ่น มันได้มาเยอะเลยชวนกูมาทำด้วย"

(*บัตรประชาชน*. 2527 : 215)

นอกจากการหางานพิเศษทำเพิ่มแล้ว สามีภรรยาบางคู่ก็ใช้ช่วงการเลือกตั้งเป็นหนทางหารายได้พิเศษเพิ่มด้วยการเป็นหัวคะแนน เพื่อนำเงินมาใช้หนี้และไว้เป็นต้นทุนเช่าทำนาในฤดูต่อไป

ผัวเมียนั่งอยู่ในร้านขายก๋วยเตี๋ยว เพียงครู่เดียวก็มองเห็นคนกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งกำลังเดินตรงไปยังปะรำเลือกตั้ง ทั้งสองมองไปที่คนกลุ่มนั้น พร้อมกับนึกเห็นเงินก้อนหนึ่งที่ตนจะได้มาจากการเป็นหัวคะแนน สองผัวเมียเป็นหัวคะแนนให้ผู้ใหญ่หว่าง...สองผัวเมียเป็นหัวคะแนนเพราะอยากได้เงินมาปลดหนี้ค่าเช่านาจากผู้ใหญ่หว่าง...สองผัวเมียคิดถึงการเช่านาผู้ใหญ่หว่างทำต่อในฤดูทำนาคราวหน้า และคิดว่าจะได้ลดหนี้สินกับผู้ใหญ่หว่างลงบ้าง เมื่อการเลือกตั้งผ่านพ้น

(*มันมาจากการเลือกตั้ง*. 2526 : 324-325)

นอกจากค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันแล้ว ผู้หญิงยังต้องแบ่งเงินบางส่วนไว้ช่วยงานในสังคมด้วย เช่น งานมงคลสมรส งานบวช งานฌาปนกิจ ดังปรากฏในเรื่อง*ประเพณีที่เพิ่มขึ้น* ผู้หญิงที่ทำงานต้องออกเงินช่วยเพื่อนร่วมงานในงานต่างๆ ผู้หญิงเช่น “น้ำเงิน” ได้เห็นการช่วยงานของกลุ่มคนที่สนใจกิจกรรมร่วมกันแล้ว จึงคิดจะไปสมัครเข้ากลุ่มบ้าง เพราะหวังได้เงินช่วยจำนวนมากขึ้น ภายหลังจากที่เธอได้เห็นการจัดงานศพให้บิดาของชัยกับโชติเพื่อนร่วมงานแล้วคิดว่าน่าจะดีหากได้สมัครเป็นลูกเสือชาวบ้านกับราษฎรอาสาสมัคร (ร.ส.) เพื่อเวลาจัดงานศพจะได้รับเงินช่วยจากพวกเดียวกันมากขึ้น ดังคำพูดของน้ำเงินว่า

งานเขาใหญ่โตน่าดูนะ แหม..แขกเยอะจริงๆ พี่ชัยก็เป็นลูกเสือชาวบ้าน พี่โชติก็เป็นทั้งลูกเสือชาวบ้าน เป็นทั้งร.ส. ความจริงเราน่าจะไปสมัครกะเขาบ้างนะ เวลาจัดงานจัดการอะไร..เราบอกพวกเดียวกัน เขาก็ต้องมาช่วย เงินช่วยก็คงได้เยอะ..

(*ประเพณีที่เพิ่มขึ้น*. 2527 : 57-58)

เมื่อเห็นคนอื่นมีช่องทางทำมาหากิน ผู้หญิงจะไม่อยู่เฉย แต่จะคิดหาหนทางพัฒนาช่องทางทำมาหากินนั้นให้ได้กำไรเพิ่มขึ้นอีก ดังตัวละครยายนำกล้วยตากมีตำหนิมาตัดหัวตัดท้าย คัดส่งไปขายที่พิจิตร แล้วได้กำไรเพิ่มเติมบ้างแม้เพียงเล็กน้อย

กล้วยบ้านพี่พิม มันไม่ค่อยสวย ถูกฝนเป็นจุดแดงมั่งกระด้างมั่ง กองโน้นที่สีคล้ำหน่อยนั่นเขาว่ามันไม่ค่อยได้แดดเขาเหมาให้กูโลละสองบาท ตัดหัวตัดตูด คัดลูกให้เท่าๆ กัน กูเห็นเมียไอ้บุญมันใส่ถุงพลาสติกเอาไปขายที่พิจิตรได้กำไรกว่าเท่าตัวเชียวนะมึง

(*บทสนทนาของยาย*. 2527 : 227)

คำสอนของคนโบราณที่สอนบุตรหลานไม่ให้รับประทานกับข้าวเปลืองนั้น เป็นการสอนทางอ้อมให้บุตรหลานทานข้าวให้อิ่มท้องไว้ก่อน เพราะข้าวนั้นปลูกเอง แต่กับข้าวต้องหาซื้อและฐานะครอบครัวค่อนข้างขัดสน ผู้ใหญ่จึงหาวิธีบอกให้เด็กยอมรับคำอธิบายว่าจะเป็นโรคแทนการอธิบายฐานะครอบครัว เหมือนกับที่ยายสอนให้หลานรับประทานข้าวมากๆ ล้างครกหลังตำน้ำพริกและหุงข้าวต้องเผื่อเหลือ แม้คำสอนเหล่านี้ฟังดูจะไม่เป็นเหตุเป็นผลดีนัก แต่เมื่อหลานๆ โตขึ้นก็เข้าใจเหตุผลของคนโบราณที่แฝงอยู่ ดังคำบรรยายว่า

กินปลามากไม่ดี เดี๋ยวจะเป็นซาง ต้องกินข้าวให้มากๆ ข้าวของเราปลูกไม่เป็นไร" ... หวนคิดถึงเรื่องซาง เพราะกินปลามากทีไร ฉันรู้ความจริงแล้วว่าเพราะเรามี 'กับข้าว' กินกันน้อยต่างหาก คำพังเพยโบราณที่ยายเคยพูดบ่อยๆ ความหมายก็ย่อมเปลี่ยนไปตามกาลเวลา..ยายเองคงรู้ ..ตัดก้านกล้วยให้ไว้หู เดี๋ยวเกิดชาติหน้าหูไม่มี.. ..ตำน้ำพริกให้อร่อย ต้องล้างครกใส่ลงไป.. ..หุงข้าวให้มากเผื่อเหลือก้นหม้อให้ผีสางกิน.. ฉันรู้และเข้าใจต่อมาว่า ยายเองก็รู้เหมือนกับที่ยายเคยพูดบอกเด็กๆ ว่า เด็กๆ เกิดมาจากกระบอกไม้ไผ่บ้าง เกิดมาทางรูสะดือบ้าง ซึ่งไม่จริง แต่ที่คนโบราณบอกว่าต้อง 'ไว้หูกล้วย' มีเหตุผล เพราะถ้าตัดสุดก้าน กาบกล้วยจะค่อยๆ เหี่ยวและลอกออกจากลำต้น กาบต่อไปข้างในก็เช่นกัน จะลอกอ้าออกทั้งๆ ที่ยังสด จนลำต้นลีบเล็กและต้นกล้วยอาจตายหรือ 'ล้างก้นครกใส่ด้วย' ก็เพราะต้องการให้กินแบบประหยัด น้ำพริกตำครั้งหนึ่งมีติดก้นครกมิใช่น้อย

(*ยายกับทหารหนุ่ม*. 2526 : 342-344)

เมื่อรายได้ของครอบครัวไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย ประกอบกับมีบุตรมาก มารดาตัดสินใจหาทางออกส่งบุตรสาวไปรับจ้างทำงานในเมืองหรือในกรุงเทพฯ เพื่อหารายได้เสริมมาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่ง

วันหนึ่งแม่บอกพ่อว่าจะให้ลูกสาวไปทำงานเป็นลูกจ้างในกรุงเทพฯ จะได้หารายได้มาจุนเจือครอบครัว

(*พ่อ*. 2526 : 97)

บางครอบครัวมารดาไม่ได้หวังให้บุตรที่โตแล้วออกรับจ้างทำงานเพื่อช่วยชดใช้หนี้สิน แต่หวังเพียงให้บุตรหาเลี้ยงตนเองได้ โดยไม่เป็นภาระของผู้ปกครองอีกต่อไป ก็จะช่วยลดปัญหาความยากจนของครอบครัวลงได้ ดังคำพูดของมารดาจากเรื่อง*บทสนทนาของยาย*ว่า

ฉันไม่เคยหวังเรื่องจะพึ่งลูก ต่อไปขอแค่ให้มันไม่ต้องมาแบมือขอเหมือนเดิมก็พอแล้ว

(*บทสนทนาของยาย*. 2527 : 224)

แม้ครอบครัวจะมีฐานะยากจน แต่เมื่อความเป็นอยู่ดีขึ้น ผู้หญิงก็รู้สึกพอใจกับชีวิตที่ไม่ลำบากเช่นเดิม แสดงให้เห็นการใช้ชีวิตที่รู้จักพอเพียง เช่น หลังจากบุตรสาวของมาลัยได้แต่งงานกับบุตรเขย ฐานะการเงินของครอบครัวและชีวิตของมาลัยดีขึ้น คือ ไม่ต้องลำบากออกรับจ้างทำงานกรรมกรเหมือนเคยดังคำบรรยายผ่านความคิดของมาลัยว่า

ตัวหล่อนเองเลิกออกไปหิ้วปูน มีหน้าที่เลี้ยงดูหลานๆ และช่วยลูกสาวทำงานบ้าน มาลัยสุขภาพดีขึ้นและคิดว่าชาตินี้ไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว...อยู่กินกับลูกสาว เลี้ยงหลานให้ลูกเขย จะเอาอะไรมากนักกับวัย ๔๐ หล่อน มีหลานน่ารักให้อุ้ม ๒ คน ที่สำคัญหล่อนไม่ต้องกังวลกับการหาเลี้ยงปากท้อง ได้อาศัยชายคาเดียว ตกค่ำ... มีทั้งทีวีให้ดู ลูกเขยนั่นเองหาซื้อมา

(*มุ้ง*. 2527 : 357)

วิธีการแก้ไขปัญหาความยากจนนอกจากที่กล่าวมาแล้ว การพยายามไม่สร้างหนี้สินก็เป็นอีกหนทางหนึ่งที่

ควรยึดปฏิบัติ เช่น ลดการคำนึงถึงหน้าตาหรือเกียรติของตนขณะเป็นเจ้าภาพจัดงาน ดังคำสอนของมารดาที่บุตรชายคนสุดท้องนำมาเขียนเป็นจดหมาย เพื่อย้ำเตือนคำสอนของมารดาให้พี่น้องใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง จะได้ไม่เป็นทุกข์เพราะการมีหนี้สิน

> ทำไมนะ ทำไมไม่มีใครเข้าใจแม่บ้างเลย พี่ๆ ล่ะ...ผมว่าพี่ๆ เข้าใจ หากแต่ไปเกรงใจชาวบ้าน เกรงจะอายเขาบ้าง เกรงจะไม่ต้องตามประเพณี เกรงสังคมจะติฉินนินทา เกรงจะไม่สมเกียรติตัวเอง เกรงกันไปสารพัด แต่ความเกรงกลัวดังกล่าวเป็นเรื่องของคนอื่นไม่ใช่ของแม่ เป็นความกลัวที่เห็นแก่ตัวของคนที่ยังมีชีวิต พี่ๆ เข้าใจไหม คำว่า 'เกียรติ' ของแม่มีความหมายแค่ไหน อย่างไร คำว่า 'เกียรติ' ของแม่มีความหมายง่ายมาก คำว่า 'เกียรติ' ของแม่คือ การที่แม่อยากเห็นลูกหลานของแม่ทุกคนอยู่ดีมีสุข ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ไม่เป็นหนี้เป็นสิน ความเศร้านั้นเป็นเรื่องส่วนตัวที่ควรแสดงออกพอสมควร แต่ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องให้สังคมแบกรับภาระหรือคิดว่าชาวบ้านจะพากันเอา 'เกียรติ' มาให้แม่ แต่ครั้นเสร็จสิ้นงาน ลูกๆ กลับไปมีหนี้สิน หรือมีกำไรจากการแจกการ์ด
>
> (*ลูกชายคนสุดท้อง*. 2527 : 133)

การใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาครอบครัวของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ผู้หญิงกล้าเผชิญกับปัญหาทั้งที่เกิดขึ้นกับบุตรและจากสามี โดยผู้หญิงมีจิตใจเข้มแข็ง คิดวางแผนชีวิต ฉลาดแก้ไขปัญหา เสียสละลาออกจากงานประจำเพื่อเลี้ยงดูบุตรอย่างเต็มที่ คิดถึงอนาคตบุตรเป็นสำคัญ ส่วนปัญหาการหย่าร้าง ผู้หญิงสามารถยืนหยัดทำงานหาเงินส่งให้บุตรได้รับการศึกษาและเลี้ยงดูตัวเองได้ โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งสามีเช่นในอดีต ด้านปัญหาความยากจนในครอบครัว แม้ผู้หญิงจะมีฐานะยากจน แต่ศรีดาวเรืองพยายามนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่หาวิธีแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ ขยันทำงาน สอนให้บุตรหลานรู้จักกินรู้จักใช้อยู่อย่างประหยัด ไม่สร้างหนี้สิน ให้บุตรออกรับจ้างทำงานหารายได้เพิ่ม เมื่อบุตรเติบโตก็สามารถเลี้ยงดูตัวเองได้ ไม่เป็นภาระของบิดามารดา และรู้จักการใช้ชีวิตตามเศรษฐกิจแบบพอเพียง

3.3.2 สติปัญญาในการแก้ปัญหาการงาน

ภาพลักษณ์ในด้านการแก้ปัญหาเกี่ยวกับงานในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ผู้หญิงส่วนมากทำงานรับจ้างทั้งในโรงงานและรับจ้างทำงานบ้าน ลูกจ้างผู้หญิงต้องเผชิญกับปัญหาหลายด้าน อาทิ ได้ค่าแรงน้อยกว่าคนงานชายทั้งที่ทำงานประเภทเดียวกัน ต้องทำงานเสี่ยงกับอุบัติเหตุและบางครั้งต้องสูญเสียชีวิตหรือทุพลภาพ เงินค่าทำขวัญได้ไม่คุ้มกับชีวิตหรืออวัยวะบางส่วนที่เสียไป ไม่ได้รับสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย ทำงานมากกว่าเวลาที่กรมแรงงานกำหนด ได้วันหยุดน้อย ไม่มีความมั่นคงจะเข้างานหรือออกจากงานอยู่ที่ความพอใจของผู้จัดการ ลูกจ้างส่วนใหญ่มิใช่ต้องเผชิญกับปัญหาทางด้านร่างกายเท่านั้น แต่ลูกจ้างหญิงบางคนยังถูกนายจ้างทำร้ายสภาพจิตใจอีกด้วย เช่น ใช้คำพูดตำหนิเรื่องการทำงาน พูดข่มขู่ว่าจะไล่ออกตามความพอใจของนายจ้าง และทำงานโดยไม่ได้รับขวัญและกำลังใจด้านความก้าวหน้าในอาชีพการงาน คือ ไม่มีทั้งการเลื่อนตำแหน่ง ขึ้นเงินเดือน หรือการได้รับคำชมเชย แต่ผู้หญิงก็สามารถใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาได้

ปัญหาได้ค่าแรงไม่เท่ากันระหว่างพนักงานผู้ชายกับผู้หญิง อนงค์หาทางออกให้ปัญหาด้วย

การพูดเรียกร้องค่าแรงของคนงานหญิงได้เท่ากับของคนงานชาย หากผู้หญิงกับผู้ชายทำงานประเภทเดียวกัน

> “หนูต้องการมีสิทธิ์ได้ค่าแรงเท่าผู้ชาย ... หลงจู๊ฟังด้วยนะคะ หนูไม่ได้ขัดขวางว่าใครจะทำงานหรือจะไปชุมนุม แต่หนูอยากให้ผู้จัดการพิจารณาบ้างคือความเป็นธรรม..” สุ้มเสียงของอนงค์ปนสะอื้น เธอไม่สามารถพูดต่อได้ตามตั้งใจ (*แรงงานกับเงิน*. 2526 : 112)

เมื่อผู้จัดการไล่เพื่อนร่วมงานคนใดคนหนึ่งออกอย่างไร้เหตุผล อนงค์กับเพื่อนร่วมงานร่วมกันเรียกร้องให้ผู้จัดการรับคนงานคนนั้นเข้าทำงานต่อ แสดงให้เห็นความสามัคคีของลูกจ้างต่อการกระทำที่เอาเปรียบของเจ้าของบริษัท เพื่อนร่วมงานในบริษัทที่อนงค์ทำงานอยู่และเพื่อนร่วมงานจากโรงงานใกล้เคียงจึงรวมกลุ่มกันเรียกร้อง

> สายขึ้นกรรมกรชายหญิง เด็ก คนแก่ และคนที่เดินมามุงเริ่มหนาตามากขึ้น และค่อยๆ มากขึ้นเมื่อมีข่าวทำนองว่าหลงจู๊ถูกไล่ออก เจ้าของโรงงานที่อยู่ใกล้เคียงมองดูเหล่าคนงานแล้วก็ต้องเบิกตากว้าง เพราะคนงานที่ค่อยๆ เดินเข้ามารวมกลุ่มกันมากขึ้นๆ นั้น มิได้มาจากโรงงานแก้วเพียงแห่งเดียว แต่หากยังมีคนงานของเขาเองที่มาจากโรงงานน้ำตาล โรงงานทอกระสอบ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากโรงงานแก้วแห่งนั้นด้วย (*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 36)

จากกรณีปัญหาการทำงานรับจ้างของคนงานหญิงไม่ว่าจะในโรงงานหรือรับจ้างทำงานบ้าน หากลูกจ้างได้รับความอยุติธรรมไม่ว่าในด้านใดก็ตาม ศรีดาวเรืองได้แทรกแนวทางในการแก้ปัญหาให้กลุ่มลูกจ้างรวมตัวกันเรียกร้องสิทธิและความถูกต้อง

> ขณะนี้ พวกเรากำลังนั่งอยู่ต่อหน้าเจ้านาย พวกเรากำลังต่อรองยื่นข้อเรียกร้องขอค่าแรงเพิ่ม ขอสวัสดิการ ขอวันหยุด และขอเวลาทำงานที่เหมืองเพียง ๘ ชั่วโมง พวกเราซึ่งมีฉันร่วมอยู่ด้วย ได้ปรึกษาหารือกันแล้ว เห็นพ้องต้องกันว่า ทุกคนที่มีชื่อข้างล่างนี้จะร่วมมือกันลุกขึ้นทวงสิทธ์อันควร นี่หากภายในสามวัน เรายังตกลงกันไม่ได้ พวกเราจะเดินขบวนไปพบเจ้าหน้าที่แรงงานที่จังหวัด และถ้าหากอีกห้าวันยังตกลงกันไม่ได้ พวกเราก็จะนัดหยุดงาน (*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 136)

จากอุปสรรคของการทำงาน ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจึงหาทางออกให้ปัญหาด้วยการสามัคคีรวมกลุ่มกันต่อรองนายจ้าง เพื่อเรียกร้องสิทธิอันพึงได้ เพราะปัญหาอันเนื่องจากการทำงานเป็นปัญหาใหญ่ การแก้ไขปัญหาเพียงคนเดียวไม่ก่อให้เกิดสัมฤทธิผล ถึงแม้ว่าลูกจ้างจะไม่มีอำนาจเงิน แต่อำนาจของความมุ่งมั่นและความตั้งใจจริงย่อมเป็นกำลังยิ่งใหญ่ที่สามารถเข้าต่อรองกับกลุ่มนายทุนได้

> ประชาชนเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ ฆ่าไม่ตาย ทำลายไม่หมด เมื่อใดประชาชนไม่ว่าชาวนา กรรมกร นักศึกษา ปัญญาชน ทหาร ตำรวจและผู้รักความเป็นธรรมทั้งปวงรู้จักสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเมื่อใด เมื่อนั้น พวกเขาย่อมมีพลังอันมหาศาลสามารถพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินได้ทุกวันเวลา ไม่ว่าท้องฟ้าจะเป็นสีใด ประชาชนก็ย่อมเป็นใหญ่ตลอดกาล
>
> (*บางที...วันหนึ่งข้างหน้า*. 2526 : 174)

3.3.3 สติปัญญาในการแก้ปัญหาค่านิยมของสังคมและวัฒนธรรม

3.3.3.1 สติปัญญาในการแก้ปัญหาค่านิยมสังคม

ช่วงชีวิตของผู้หญิงนับแต่วัยสาวจนเข้าสู่วัยชราล้วนต้องต่อสู้กับค่านิยมของสังคมและเผชิญกับปัญหารอบด้าน เรื่องค่านิยมช่วงวัยสาวก็ต้องวางตัวเป็นผู้หญิงที่ดี คือ ไม่ดื่มสุราและรู้จักสงบปากสงบคำ ไม่พูดไร้สาระจนเป็นที่รำคาญของผู้อื่น ครั้นเมื่อออกเรือนก็ต้องวางตนเป็นแม่ศรีเรือน คอยปรนนิบัติรับใช้สามีและบุตรมิให้ขาดตกบกพร่อง เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยน ผู้หญิงต้องปรับตัวพึ่งพาตนเองได้โดยไม่หวังให้สามีเลี้ยงดูดังเช่นในอดีต เมื่อสังคมเจริญขึ้นภยันตรายก็ตามมารอบด้าน ผู้หญิงจึงต้องรู้จักวิธีป้องกันตัวเพื่อไม่ตกเป็นเหยื่อของสังคม รู้จักเอาตัวรอดได้ในสถานการณ์คับขัน รู้จักแก้ไขปัญหา และวางแผนชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขเมื่อเข้าสู่วัยชรา

การเลี้ยงดูบุตรสาวตามความเชื่อเดิมไม่จำเป็นต้องให้เรียนสูงนัก เพราะเมื่อออกเรือนแล้วก็มีหน้าที่ทำงานบ้านคอยปรนนิบัติรับใช้สามีและเลี้ยงดูบุตรให้ดี แต่ผู้หญิงยุคใหม่เห็นว่าการมีความรู้ติดตัวมีค่ามากกว่า ดังการแสดงความคิดเห็นของจรินซึ่งขัดแย้งกับความคิดของมารดา เพราะมารดาเห็นว่า หลังผู้หญิงแต่งงานก็เพียงแต่ปรนนิบัติสามีและเลี้ยงดูบุตร แต่จรินเห็นว่าการมีความรู้ติดตัวสำคัญกว่า เพราะจะช่วยให้ผู้หญิงเห็นคุณค่าของตนเอง สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ โดยไม่ต้องหวังพึ่งหรือฝากทั้งชีวิตไว้กับสามี

> บนตึกชั้น ๓ ของอาคารหลังใหญ่ ย่านถนนสุขุมวิท เป็นหอพักของโรงเรียนตัดเสื้อสตรีที่จัดไว้สำหรับนักเรียน ต่างจังหวัดและนักเรียนในเมืองที่ไม่สะดวกจะกลับบ้าน สถานที่แห่งนี้จรินอยู่กินมาแล้วปีกว่า ความสุขจากการได้มาอยู่ในฐานะจ่ายเงินเพื่อแลกความรู้ ดูเหมือนจะคุ้มค่าอยู่ไม่น้อยในความรู้สึกของเธอ ... แต่ทว่าแม่ไม่มีความเห็นอื่น นอกจากพูดว่า..ไปทำไม เดี๋ยวมันก็มีผัว
>
> (*สิ่งที่ลงทุน*. 2526 : 65)

ทางด้านฝ่ายผู้ชายหลังจากได้รับความสุขจากหญิงขายบริการแล้ว ไม่เคยคิดว่าตนได้ทำร้ายเพื่อนมนุษย์คนหนึ่งทั้งทางร่างกายและจิตใจ ปฏิบัติกับพวกเธอราวกับเป็นสินค้า ศรีดาวเรืองได้ถ่ายทอดความคิดแนวสัญลักษณ์นี้ไว้ในเรื่อง*งูเกี้ยว* โดยสื่อการเกี้ยวกันของงูสองตัวเปรียบเสมือนกับการกระทำของผู้ชายที่ทำร้ายผู้หญิงภายหลังจากมีความสุขแล้ว หรือหากจะตีความอีกนัยหนึ่งด้านบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงภายหลังชีวิตสมรสว่า สังคมที่มีเพศชายเป็นใหญ่ได้ทำร้ายผู้หญิงให้รับผิดชอบทั้งงานบ้าน คือเป็นทั้งแม่บ้าน ภรรยา และมารดา ยังต้องรับผิดชอบงานนอกบ้านอีกด้วย นับเป็นการแบ่งหน้าที่อย่างไม่เท่าเทียมกัน เมื่อผู้หญิงถูกทำร้าย กลุ่มผู้หญิงด้วยกันควรลุกขึ้นมา

ต่อต้านการเอาเปรียบและหยุดการทำร้ายกัน ดังคำบรรยายฉากในเรื่องนี้ที่หญิงสาวช่วยชีวิตงูเพศเมียไว้ว่า

> จวบจนใกล้ค่ำ...ดินโคลนงวดลงด้วยความร้อน... ความหนืดทำให้งูที่กอดเกี้ยวกันมาทั้งวันดูหนักฝืดไปทั้งตัวแล้ว...เธอก็เริ่มเห็นและไม่แน่ใจอะไรบางอย่าง เจ้าตัวใหญ่กำลังอ้าปากอมหัวเจ้าตัวเล็ก ร่างกลมน้อยที่เคยเห็นทำท่าขัดขืนมาแต่เช้า บัดนี้กลับนิ่งไม่ไหวติง...ไร้จริตขัดขืน แต่เงียบเฉย... ไม่ตอบสนอง และแล้ว...เจ้าตัวใหญ่ก็ทำท่าขยอกกลืน หญิงสาวรู้สึกคลื่นไส้ขึ้นมาทันทีคล้ายกับว่าในลำคอของเธอมีงูใหญ่อมไว้เสียเอง อะไร...ทำไม...ไม่จริง? โลกหยุดชะงักแล้วหมุนย้อนกลับไปหารุ่งอรุณ...ตลอดทั้งย้อนกลับไปวันวาน บรรยากาศกอดรัดที่อบอวลมาตลอดวันกลับบิดผันเปลี่ยนเป็นตรงข้าม ช่างเป็นภาพที่น่ากลัวติดตา...หญิงสาวเกิดความรู้สึกเหมือนมีภัยอุกอาจเข้ามาท้าทายถึงรั้วบ้าน รอบบริเวณข้างเคียงมีป่าหญ้าขึ้นรกเรื้อเหมาะจะเป็นที่หลบเร้นของงูร้าย ชั่วขณะนั้น...เธอตัดสินใจ อิฐบล็อคใกล้มือถูกยกขึ้นกระชับ ความเกลียดกลัวขยะแขยงในจิตใต้สำนึกของมนุษยชาติพุ่งออกมาจากแววตา คาดคะเนว่าไม่พลาด...'ทึ่บ' อิฐก้อนโตทับถูกเพียงครึ่งท้าย พื้นดินโคลนนุ่มยุ่นทำให้ฆาตกรร้ายแค่ตกใจ มันคายเหงื่อออกมา แต่ก็มิได้แสดงความรู้สึกผิดประการใด อิฐอีกก้อนผลุนผลันกระแทกตาม...ทว่าพลาด หญิงสาวใจเต้นแรงเหมือนกลองรัว มือเท้าเย็นก้อนอิฐไม่มีแล้ว แต่การต่อสู้ในสนามยังดำเนินต่อไป...เหมือนสงครามอนุญาตให้ฆ่าได้อย่างถูกกฎหมาย แต่ก็พร้อมจะกลายเป็นฝ่ายถูกฆ่าได้อย่างถูกกฎหมายเช่นเดียวกัน แม้หญิงสาวจะรู้ว่าเธอกำลังได้เปรียบ แต่เธอก็ไม่แน่ใจว่า เมื่อใดศัตรูจะกลับเป็นฝ่ายรุกไล่ ดังนั้นหากเผด็จศึกได้เร็วเท่าใด ผลดีย่อมตกเป็นของเธอ.... หญิงสาวกระหืดกระหอบวิ่งขึ้นจากคู มองหาอาวุธพบพลั่วแทงดินด้ามเหมาะมือ คราวนี้เธอโดดเข้าใส่ระดมกำลังกระหน่ำฟาดอย่างไม่ยั้ง ตามตัว ตามหัว ตามคอที่เผอิญโงเงขึ้นมาพาดอิฐบล็อค ฟาด...ฟาด เธอฟาดจนปลายพลั่วยับเยิน สุดท้ายแม้ด้ามพลั่วก็ถึงกับหักยับคามือ งูร้ายจมดิน...สงบนิ่งใกล้ศพเหยื่อผู้เคราะห์ร้าย ภาวะเต้นของหัวใจค่อยถอยห่าง ความอบอุ่นดูจะแผ่ซ่านออกไปที่ปลายมือและปลายเท้า กลิ่นอายแห่งความปลอดภัยแผ่กระจายไปรอบบ้าน หญิงสาวก้มลงมองดูมือที่เพิ่งใช้จัดการกับฆาตกร
>
> (*งูเกี้ยว*. 2530 : 165-167)

หลังจากหญิงสาวได้กำจัดงูตัวผู้แล้ว เธอกลับมาพิจารณาว่า ฆาตกรคือเธอผู้ทนเห็นงูตัวผู้ทำร้ายงูตัวเมียไม่ได้ หรือฆาตกรคืองูตัวผู้กันแน่ ดังคำบรรยายว่า

> ใครกันคือฆาตกร? เธอหันไปมองรอบกาย ความมืดสลัวของคืนวันอากาศร้อนเดือนมีนายังอบอ้าว...เหงื่อซก...เธอไม่กล้าแม้แต่จะเขี่ยซากของทั้งสองให้พ้นตา ไม่กล้ามองมันอีกต่อไป แต่กลับค่อยหันและจรดเท้าคล้ายจะแหวกเหยียบลงไปเฉพาะตรงพื้นที่อันบริสุทธิ์...พื้นที่บนโลกซึ่งไม่เคยมีการสู้รบและความตาย ความรู้สึกไม่แน่ใจว่าได้ทำอะไรลงไป ก่อให้เกิดคำถามตามมา สมควรแล้วหรือ...ใครกันคือฆาตกร? เธอไม่รู้และไม่อยากรู้ทั้งที่ก่อนหน้านี้เธอคิดว่า..เธอรู้
>
> (*งูเกี้ยว*. 2530 : 168)

การทำร้ายผู้หญิงไม่ว่าต้นเหตุมาจากผู้ชาย หรือจากการลุกขึ้นสู้เพราะเห็นใจผู้หญิงด้วยกัน สัญลักษณ์จากเรื่อง*งูเกี้ยว*ได้จบลงให้ผู้อ่านได้หวนคิดทบทวนดูว่า ความสงบสุขของสังคมมิได้เกิดจากการทำร้ายหรือการประณามฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดว่าเป็นผู้ถูกหรือผิด หากเกิดจากการเห็นอกเห็นใจ

และไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน

ปัญหาสังคมรังเกียจผู้หญิงที่ประกอบอาชีพขายบริการ โดยไม่เปิดใจรับฟังเหตุผลว่า อะไรเป็นสาเหตุให้ผู้หญิงกลุ่มนี้ตัดสินใจทำงานที่สังคมดูถูก เป็นต้นเหตุให้ผู้หญิงขายบริการหลายคนไม่กล้าเปลี่ยนอาชีพเพราะเกรงว่าจะมีคนขุดคุ้ยอดีตให้รู้สึกเสียหน้า แต่ศรีดาวเรืองพยายามนำเสนอให้ผู้หญิงขายบริการกล้ายอมรับอดีตที่ชอกช้ำ และเปิดรับโอกาสใหม่ๆ ที่เข้ามาในชีวิต ดังอ้อยผู้ยอมรับโอกาสที่คนอื่นหยิบยื่นให้จึงได้เปลี่ยนอาชีพจากหญิงขายบริการมาเป็นกระเป๋ารถเมล์ และเธอยังมีโอกาสได้พบเพื่อนชายคนใหม่ ทั้งสองตัดสินใจใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน เพื่อนที่ทำงานเก่าผู้เป็นแคชเชียร์อดถามไม่ได้ว่า เพื่อนชายคนใหม่ของอ้อยยอมรับอดีตที่อ้อยเคยมีอาชีพที่สังคมรังเกียจได้ไหม อ้อยได้เล่ามุมมองของแฟนใหม่ผู้ยอมรับอดีตของเธอให้เพื่อนเก่าฟังอย่างมีความสุขว่า

> "...แฟนใหม่ของหนูเขามีอาชีพเป็นเสมียนจ้ะพี่... เขาทำงานอยู่องค์การฟอกหนัง..."
> ฉันจับมืออ้อยขึ้นมาบีบ "เหรอ...โชคดีนะ เขารู้เรื่องอะไรเก่าๆ ของเธอบ้างหรือเปล่าล่ะ" ฉันอดถามปัญหาเก่าๆ ของผู้หญิงที่มีอดีตอย่างอ้อยไม่ได้ เพราะอย่างน้อยอดีตดังกล่าวมักตกเป็นตราบาปที่สังคมประทับให้ผู้หญิงเช่นเธอไปชั่วกาลนาน จนยากแก่การลืม "เขารู้จ้ะพี่...มีคนบอกเขา หนูเองก็รับกับเขาตามตรง แต่เขาก็ดีจ้ะพี่ เขาไม่เคยพูดถึงอดีตของหนูให้ช้ำใจเลย เมื่อก่อนหนูไม่ค่อยสบายใจนัก จะมองหน้าใครก็มองไม่สนิท แต่เดี๋ยวนี้หนูเข้าใจแล้ว เพื่อนๆ ในบริษัทที่เขาเป็นสมาชิกสหภาพฯ เขาเล่าอะไรต่อมิอะไรให้หนูฟังเยอะแยะ...เดี๋ยวนี้หนูไม่แคร์อดีตที่ผ่านมาแล้ว หนูยังเคยพูดเปรยๆ ให้พวกปากหอยปากปูมันได้ยินเลยว่า "...ถ้าใครสงสัยอะไรให้มาถามฉันได้ ฉันจะได้เล่าให้ฟังเอง ไม่ต้องเที่ยวไปถามคนอื่นแล้วได้ข่าวผิดๆ มา" โธ่พี่..พี่ก็รู้นี่นา เวลาเราอดน่ะมีหมาตัวไหนมาหาให้เรากินบ้าง หนูรู้...ถึงหนูจะเป็นกะหรี่ หนูก็ไม่เคยได้เงินใครมาฟรีๆ หนูไม่ได้สบายอย่างพวกที่แบมือขอเงินผัวไปเล่นไพ่นี่พี่ เมื่อหนูตกต่ำแล้วสามารถตะเกียกตะกายขึ้นมาได้ขนาดนี้ เขายังจะมาตั้งข้อรังเกียจว่าหนูไม่ดีอีกหรือ... เออ..ถ้าหากหนูท้องอิ่มแล้วยังขืนไปทำดอกทองแบบนั้นอีกค่อยมาว่ากัน..จริงไหมพี่"
>
> (*มืดแล้วสว่าง*. 2527 : 86-87)

ผู้หญิงที่ประกอบอาชีพขายบริการน้อยคนนักที่จะกล้าเผชิญหน้ากับความจริงอย่างเปิดเผยและพูดยอมรับความจริงกับอดีตที่ผ่านมาเช่นอ้อย การสามารถเอาชนะใจตัวเองได้เช่นนี้จึงทำให้อ้อยมีชีวิตใหม่ที่สมบูรณ์ขึ้นได้

จากอดีตสายตาของสังคมมองว่าผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ดูแลตัวเองไม่ได้ ต้องให้ครอบครัวหรือสามีคุ้มครอง ด้วยลักษณะทางกายภาพที่ดูนุ่มนวล เรียบร้อย ประกอบกับค่านิยมของสังคมที่สั่งสอนให้ประพฤติเช่นนั้น เป็นเหตุให้หญิงไทยขาดอิสรภาพในการดำรงชีวิต แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลง ผู้หญิงมีสิทธิในสังคมมากขึ้น สามารถประกอบอาชีพนอกบ้านเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้มากกว่าในอดีต และด้วยสภาพของสังคมระบบทุนนิยมแบบใหม่ที่เข้ามาแทนระบบสังคมแบบเกษตรกรรม ผู้หญิงจึงต้องต่อสู้ ดิ้นรนเลี้ยงตัวเองและเอาตัวรอดจากสังคมที่มีภยันตรายรอบตัวไม่ว่าจะเป็นการถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง การระวังภัยจากเหล่ามิจฉาชีพหรือกลุ่ม

อาชญากร ตลอดจนต้องรู้จักการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และรู้จักวิธีป้องกันตัวในสถานการณ์คับขัน

จากปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น ผู้หญิงจึงต้องปรับตัวหลายด้าน เพื่อใช้ชีวิตอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนไปได้ ด้วยเหตุนี้ผู้หญิงในปัจจุบันจึงต้องมีปฏิภาณไหวพริบแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างรู้เท่าทัน จากเรื่อง*วัวลำพอง* แสดงให้เห็นการแก้ไขปัญหาการเอาเปรียบของผู้คนที่แย่งกันหาที่นั่งว่าง ขณะใช้บริการโดยสารบนรถไฟ ดังบทสนทนาระหว่างหญิงสาวผู้ถามหาที่นั่งว่างกับผู้โดยสารคนอื่นๆ

> คนมาล่า ถ้ามาตอนรถจอดอาจนึกดีใจที่มองเห็นหน้าต่างมีแขนคนโผล่ออกมาไม่มากนัก และหลายช่องยังไม่มีคนนั่ง แต่ครั้นเดินขึ้นบนรถ ความดีใจก็พลันสูญเพราะกลับพบกับวัฒนธรรมแห่งการครอบครองนอนขวาง นั่งขัดสมาธิ เหยียดเท้าพาดที่นั่ง เอาหีบห่อวางกันท่า
> “ที่นี่มีคนนั่งหรือเปล่าคะ” หญิงคนหนึ่งไถ่ถาม คนถูกถามนั่งนิ่งอยู่พักใหญ่ “มี”
> “มี แล้วไปนั่งไหนล่ะคะ...”
> “ไปส้วม” คนตอบเมินมองออกหน้าต่าง คนถามหันรีหันขวางอย่างขุ่นข้องและใช้สายตามองหาที่นั่งใหม่
> “พี่คะ...ที่ถุงกระดาษนี่ว่างไหมคะ”
> “ไม่ว่าง” ผู้หญิงผู้ถูกถามตอบพลางก้มหน้าก้มตาถักนิตติ้ง “ทั้งสองที่เหรอไงคะ”
> “ใช่” หญิงผู้นั้นตอบโดยไม่มองหน้าเหมือนเช่นเคย หล่อนกำลังเพลินกับงานฝีมืออันประณีตทำนองเดียวกับใบหน้าที่แต่งไว้อย่างประณีตเช่นกัน คนถามนั่งนิ่งเงียบไปชั่วครู่ ก่อนจะหันไปหาคนที่มีเพื่อนไปส้วมอีกครั้งหนึ่ง แต่ครั้งนี้หล่อนก้าวขึ้นยืนไปบนเก้าอี้เลย ไม่พูดไม่ถาม ยกกระเป๋าเดินทางขึ้นไว้บนชั้น แล้วนั่งลงตรงนั้นอย่างหน้าตาเฉย “ถ้าเขามาฉันจะลุกให้...เพื่อนคุณที่ไปส้วมคงไม่ว่าอะไร” และนั่นเองคือวัฒนธรรมของการได้มา
>
> (*วัวลำพอง*. 2527 : 163-164)

การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของหญิงสาวจากเรื่อง*วัวลำพอง* แสดงให้เห็นการมีมารยาท ความอดทน และการใช้ไหวพริบในการแก้ไขปัญหาของหญิงสาวจนได้ครอบครองที่นั่งในที่สุด

ปัญหาด้านการให้บริการแก่ประชาชนตามระดับภูมิภาคไม่มีประสิทธิภาพ คือ ข้าราชการไม่ใส่ใจการให้บริการประชาชน ทั้งที่รับเงินเดือนจากภาษีของประชาชน ดังข้าราชการในที่ว่าการอำเภอต่างคนต่างรับผิดชอบงานเฉพาะหน้าที่ของตน เข้าทำงานสาย หน้าตาไม่ยิ้มแย้ม บอกขั้นตอนไม่ชัดเจน ทำให้ประชาชนผู้เข้ารับบริการเสียเวลานานเกินควร ผู้หญิงทนสภาพการเสียเวลาเกินจำเป็นไม่ไหวเพราะกระทบกับเวลาทำมาหากิน ผู้หญิงจึงกล้าเผชิญหน้ากับปัญหาเข้าร้องเรียนกับนายอำเภอผู้มีตำแหน่งสูงสุด ส่งผลให้การมาติดต่อราชการในวันนั้นผ่านพ้นไปด้วยดี

> “คุณคะ...เขียนใบคำร้องแบบนี้ใช้ได้ไหม”
> “คุณครับ...ทำบัตรต้องเขียนใบคำร้องหรือเปล่า”
> “คุณ...”

"โอ้ย...ทีละคนซีคะคุณ" เสียงนั้นทำให้ปุ๊กกับเฟ้อที่กำลังจดๆ จ้องๆ เตรียมจะถามต้องชะงัก ประชาสัมพันธ์สาวร่างระหงในชุดเสื้อกระโปรงสีกากีเกล้ามวยผมตึงเปรี๊ยะ หล่อนมีสีหน้ายุ่งยากและชอบระบายความร้อนออกทางปาก "เอ้า...ของคุณไปติดอากรมาก่อนนะคะ...ทำบัตรประชาชนต้องเขียนใบคำร้องค่ะ แต่เข้าใจนะคะ ...โต๊ะนี้ฉันทำเฉพาะเรื่องย้ายเข้าย้ายออกเท่านั้น...นะคะ...เรื่องอื่นไปโต๊ะโน้นค่ะ"

แน่นอน หากใครจะตำหนิว่า เธอเป็นเจ้าหน้าที่พูดจาไม่ไพเราะ คงไม่ถูกต้องนัก เพราะหล่อนจะลงท้ายคำพูดทุกคำด้วย...คะ ค่ะ นะคะ ออกมาชัดถ้อยชัดคำ และ 'โต๊ะโน้น' ที่หล่อนบอกตอนนั้นก็ยังไม่มีเจ้าหน้าที่มาทำงาน

...

"อากรซื้อที่ไหนฮะ" ปุ๊กค่อยค้อมกายเอ่ยปากถามเจ้าหน้าที่สาวผู้นั้นอย่างเกรงใจ หลังจากไปว่าจ้างให้คนเขียนใบคำร้องมาเสร็จ

"ทางโน้นค่ะ" ประชาสัมพันธ์สาวที่มีอยู่คนเดียวพูดพร้อมกับผายมือออกไปแผล็บหนึ่งโดยไม่เงยหน้า หล่อนเองก็ต้องเร่งงานที่กองซ้อนรออยู่ตรงหน้าและมีเสียงคนเริ่มพึมพำ เมื่อรู้ว่าเจ้าหน้าที่อีกคนยังไม่มาทำงาน

"ตรงไหนก็ไม่รู้...ชี้ไปทางโน้นๆ...ไม่เห็นมีใคร" เฟ้อประหลับประเหลือกกระซิบ หลายคนบ่นทำนองเดียวกัน ... "นี่ทำไงกันดี...จะครึ่งวันเข้าไปแล้วยังติดแหงกอยู่ตรงนี้" ปุ๊กใจร้อนเข้าไปถามเจ้าหน้าที่ด้านในซึ่งก็ได้คำตอบที่ทำให้ต้องกลับออกมายืนที่เดิม ...

"เขาบอกใบคำร้องทุกใบต้องผ่านโต๊ะนี้ก่อน แล้วถึงจะเอาไปส่งข้างในนั่น" เฟ้อนิ่งฟังก่อนจะเอ่ยออกมาว่า "โธ่...ก็ข้างในน่ะเห็นอยู่กันว่างๆ ดูให้ด้วยไม่ได้รึไง" ... ตอนนั้นปุ๊กยังไม่ละความพยายาม นางคอยยืนปรึกษากับผู้คนรอบนอก แล้วต่อมาเสียงใครคนหนึ่งก็เอ่ยขึ้น

"แบบนี้มันต้องโวย...นายอำเภออยู่ห้องไหน...มา...พวกเราไป...ลองเข้าไปหานายอำเภอกันทั้งหมดนี่แหละ" ... แหม...ดีนะมึงที่เข้าไปหานายอำเภอ...ไม่งั้นคงฟาวไปอีกวันนึง... แล้วอีห่าที่นายอำเภอสั่งให้มาทำแทนโต๊ะที่ไม่มาน่ะ แหม...มึงเอ๊ย...มันบ่นน่าดูเลย กว่าจะทำได้แทบต้องกราบมัน'

(*บัตรประชาชน*. 2527 : 211-214, 216)

ปัญหาสังคมจากการใช้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของคนรวยกับคนจนแตกต่างกันมาก เหล่านิสิตนักศึกษาพยายามหาทางช่วยแก้ไขปัญหานี้อย่างจริงจัง เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชนบทให้มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยการสร้างศาลา สร้างโรงเรียน สร้างห้องสมุดหมู่บ้าน แต่เมื่อลงมือปฏิบัติจึงรู้ว่ามิใช่การแก้ปัญหาที่ถูกต้อง แต่กลับเป็นการสร้างภาระให้ชาวบ้านมากขึ้น กลุ่มนักศึกษาจึงหาวิธีการใหม่โดยออกไปช่วยชาวบ้านเกี่ยวข้าว แต่เมื่อได้ลงพื้นที่จริงแล้ว หญิงสาวก็ได้รู้อีกว่า การเกี่ยวข้าวไม่เป็นยิ่งเพิ่มภาระให้ชาวบ้านมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามหญิงสาวหวังว่าความมุ่งมั่นที่เธอกับเพื่อนๆ พยายามในช่วงเริ่มต้นที่ผ่านมานั้น แม้จะมีจุดบกพร่องบ้าง เธอก็มั่นใจว่าสิ่งที่เริ่มต้นไว้นี้จะเป็นบทเรียนให้คนรุ่นหลังได้เปลี่ยนแปลงพัฒนาแก้ไขให้ดีขึ้นต่อไปได้ ดังบทสนทนาระหว่างตัวแทนนักศึกษาสาวกับเพื่อนสาวชาวชนบทเรื่อง*ของขวัญแผ่นดิน*ว่า

"ตอนแรกนะ หนูคิดว่าพวกเราทำถูกแล้วที่ออกไปช่วยชาวไร่ชาวนา ช่วยพวกเขาปลูกสร้างศาลา ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน แล้วต่อมาเราก็คิดใหม่...สาเหตุก็เนื่องมาจากบทเรียนแต่ละครั้ง พวกเราคิดกันว่า การที่เราเอาอะไรต่อมิอะไรไปแจกชาวบ้าน นั่นไม่ใช่การแก้ปัญหา..." เธอหยุดพูด ยกแก้วน้ำขึ้น "ตอนหลังเราเลยเปลี่ยนวิธีใหม่ คือเราออกไปช่วยชาวนาเกี่ยวข้าว หนูคงไม่มีวันรู้เลยว่าไอ้การทำนาเพียงแค่เกี่ยวข้าวนี่มันทารุณแค่ไหน" ฉันดีใจที่เธอเข้าใจ

...

"พวกเรามีจิตใจแน่วแน่ที่อยากออกไปช่วยชาวนา แต่ก็นั่นแหละพี่ การไม่คุ้นเคยงานกลับเป็นอุปสรรคมากกว่าช่วย แล้วที่น่าสะเทือนใจมากก็คือ พอพวกเราเตรียมจะกลับที่พัก เพราะเห็นว่าเย็นมากแล้ว ชาวบ้านบางคนเขายังไม่ยอมกลับ เขาทำอะไรรู้ไหมพี่ ...ก็เขาเดินก้มๆ เงยๆ เก็บข้าวตกน่ะซี ข้าวที่พวกเราเกี่ยวกันไม่หมดน่ะ พวกเราทำตกเรี่ยราดไว้เยอะแยะ นี่แหละหนูถึงคิดว่านอกจากเราจะช่วยอะไรเขาไม่ได้มากนักแล้วยังกลับไปเพิ่มภาระหนักให้เขาอีก"

ฉันฟังด้วยความพึงพอใจ เธอและเพื่อนๆ นักศึกษาของเธอได้พยายามเต็มที่และทำดีที่สุดแล้ว

"อย่างไรก็ดีที่...พวกเราต่างก็มีจุดหมายแน่วแน่ พวกเราต้องการเรียนรู้และต้องการอยากจะทำให้สำเร็จถึงจะเพิ่งเริ่มต้นและมีข้อบกพร่อง แต่คนในรุ่นหลังๆ ต่อไปจะมีบทเรียนไปเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ดีขึ้น..." เธอกล่าวเชื่อมั่น

(*ของขวัญแผ่นดิน*. 2526 : 286-291)

ปัญหาข้าราชการในที่ว่าการอำเภอให้บริการประชาชนไม่มีประสิทธิภาพ ประชาชนแก้ไขปัญหาด้วยการเข้าร้องเรียนกับนายอำเภอ จนการติดต่อธุระผ่านพ้นไปได้ด้วยดี ไม่เสียเวลานานเกินจำเป็น ตลอดจนปัญหาการใช้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแม้จะก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มนายทุนกับกลุ่มเกษตรกรอย่างเห็นได้ชัด แต่ศรีดาวเรืองพยายามสะท้อนให้เห็นความตั้งใจของกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่หาทางออกเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาความยากจนของคนที่อยู่ในชนบทให้มีชีวิตที่ดีขึ้น แม้การช่วยแก้ไขปัญหาในระยะแรกจะไม่ค่อยเหมาะสมนัก แต่นักศึกษารุ่นนั้นก็หวังว่า สิ่งที่เริ่มต้นไว้จะเป็นประโยชน์ให้นิสิตรุ่นต่อไปได้มองเห็นแนวทางการช่วยเหลือได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ด้วยสภาพของสังคมที่มีภัยอยู่รอบตัว ผู้หญิงเป็นกลุ่มเป้าหมายของเหล่ามิจฉาชีพ ด้วยเหตุนี้ผู้หญิงจึงต้องระมัดระวังภัยที่บางครั้งแอบแฝงมาในรูปการขอความช่วยเหลือจากเด็กเล็กหรือหญิงชรา ภัยจากกลุ่มวัยรุ่นติดสารเสพติด

จากปัญหาความไม่ปลอดภัยของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงที่มีอาชีพเป็นอาจารย์พยายามหาวิธีป้องกันตัว ด้วยการเรียนยิงปืนและคิดรวมกันก่อตั้งกลุ่ม เพื่อปกป้องเด็กสาวที่ถูกย่ำยี เพราะเธอไม่ต้องการให้เหตุการณ์ที่ผู้หญิงถูกทำร้ายต้องเกิดขึ้นกับตัวเองหรือลูกศิษย์ของตน

บางอาทิตย์หล่อนกับเพื่อนๆ จะคุยกันที่โต๊ะอาหารติดสนามฝึกยิงปืนตลอดชั่วโมงพัก หรือไม่ก็ตามไปคุยกันที่บ้านใครสักคน ใครมีอาวุธชนิดใดเอามาอวด แผนการหลายอย่างถูกกำหนดขึ้นคร่าวๆ ราวกับเรื่องง่ายๆ มีการพูดถึงยาพิษ ปืนเก็บเสียงที่เห็นในหนัง ดังนั้นพอมีคนนำปืน .๒๒ กระบอกกว้างยาวราว ๓-๔ นิ้ว รูปร่างคล้ายกล่องไม้ขีดมาเสนอแก่วงนักยิงปืนหน้าใหม่ และโฆษณาว่า เป็นอาวุธที่ทหารอเมริกันใช้ป้องกันตัวในระยะประชิด ... -ก็...มือนี้มิใช่หรือที่เคยโอบอุ้มแต่ชีวิตน้อยๆ ดุจเป็นมารดา หล่อนเป็นครูโรงเรียนที่ใคร

เห็นก็ว่าอ่อนโยนใจเย็น มีแต่เด็กล้อมหน้าล้อมหลังมานานนับปี แต่เหตุการณ์คืนฟ้าคะนองที่บ้านจัดสรรหลังหนึ่งเมื่อหลายปีก่อน ยังตามหลอกหลอนจินตภาพของหล่อนเสมอว่า เหตุการณ์ดังกล่าวอาจเกิดขึ้นได้กับลูกศิษย์ของหล่อนหรือตัวหล่อนเอง ... 'ขบวนการมารดา' เป็นชื่อที่หล่อนเคยอ่านพบในหนังสือเล่มหนึ่งกล่าวถึงกลุ่มมารดาที่รวมตัวกันปกป้องและล้างแค้นให้เด็กสาวคนหนึ่งที่ถูกย่ำยี ชื่อนี้สร้างความพึงพอใจให้หล่อนจนถึงกับนำไปพูดคุยกับกลุ่มเพื่อนสาวในโรงเรียนเสนารักษาดินแดน ...สี่คน...ตั้งใจกันแล้วว่าจะพยายามก่อตั้งกลุ่มขึ้นมาให้ได้เมื่อศึกษาวิชาป้องกันตัวเองจบหลักสูตร

(*เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง*. 2530 : 207)

ด้วยปัญหาภัยรอบข้างของผู้หญิง เป็นเหตุให้ผู้หญิงหาทางป้องกันตัว ด้วยการเรียนยิงปืน เรียนป้องกันตัว เพื่อป้องกันตัวในภาวะคับขันจะได้ตกเป็นเหยื่อของกลุ่มมิจฉาชีพน้อยลง

3.3.3.2 สติปัญญาในการแก้ปัญหาค่านิยมวัฒนธรรม

ปัญหาทางวัฒนธรรมในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจำแนกเป็นสามด้าน คือ ความเชื่อ ประเพณี และหลักพุทธศาสนา ความเชื่อคือแนวคิดที่คนในสังคมประพฤติตามคำที่สอนต่อกันมา ซึ่งครอบคลุมการปฏิบัติตนหลายเรื่องนับตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีวิต อาทิ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การนิยมมีบุตรชาย การไม่เตรียมซื้อของใช้ให้บุตรที่จะเกิดล่วงหน้า การเลี้ยงบุตรให้แข็งแรงตามคติโบราณ การไม่นำเด็กที่ตกน้ำเข้าชายคาบ้าน และความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย

วัฒนธรรมด้านความเชื่อปรากฏให้เห็นในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องการมีบุตร ความเชื่อเรื่องควรซื้อของใช้ให้เด็กหลังคลอด ความเชื่อเรื่องการเลี้ยงบุตรให้แข็งแรง ความเชื่อเรื่องความตายและชีวิตหลังความตาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความเชื่อเรื่องการนิยมมีบุตรชายฝังแน่นอยู่ในระบบความคิดของคนหลายชาติ รวมทั้งคนไทยด้วย แต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยน ทำให้ความเชื่อเรื่องนี้เปลี่ยนไป ศรีดาวเรืองพยายามนำเสนอให้บิดายอมรับการมีบุตรสาวมากขึ้น เพราะปัจจุบันบุตรสาวบางคนก็มีความสามารถไม่แพ้บุตรชาย ดังความคิดของผู้ที่กำลังจะได้เป็นบิดาปรารถนาได้บุตรสาวเป็นบุตรคนโต เพราะสมัยนี้ผู้หญิงเก่งมากขึ้น ดังคำบรรยายผ่านมุมมองของภรรยาว่า

สามีเคยคิดอยากได้ลูกผู้หญิง เพราะเห็นว่าเดี๋ยวนี้ผู้หญิงเก่งๆ มีเยอะ เธอเองใจหนึ่งเคยบอกเขาไปเหมือนกันว่าอยากได้ลูกผู้หญิง

(*น้ำตาไหลเงียบ*. 2527 : 112)

เมื่อผู้หญิงตั้งครรภ์ ตามคติโบราณจะไม่ให้คนในครอบครัวเตรียมซื้อของใช้ให้เด็กอ่อนล่วงหน้า ด้วยเกรงว่าเด็กจะไม่มาเกิด แต่คู่สามีภรรยาบางคู่ใช้ชีวิตอยู่กันตามลำพัง พิจารณาเห็นว่าไม่ควรยึดติดกับคติโบราณ เพราะไม่อย่างนั้นภายหลังคลอด ขณะเธอพักฟื้น สามีจะต้องรับภาระหาซื้ออุปกรณ์เด็กอ่อนเพียงคนเดียว ซึ่งผู้ชายไม่ถนัดเรื่องนี้นัก ฝ่ายภรรยาจึงเดินซื้อของใช้ที่จำเป็นเอง ดังบทสนทนาขณะภรรยาเดินสวนกับเพื่อนบ้านที่เห็นเธอซื้อของใช้ให้เด็กอ่อนว่า

"ตายแล้ว ซื้อของเอาแต่ป่านนี้โบราณเขาถือนะ เขาห้ามเตรียมของ ให้มันเกิดออกมาเสียก่อนแล้วค่อยซื้อค่อยทำไม่ดีกว่ารึ..."
เธอตอบออกไปตามตรง "เราไม่มีใคร อยู่กันสองคน คุณเขาก็ไม่ค่อยว่าง ไม่เตรียมไว้ก่อนก็ไม่รู้จะให้ใครเตรียม..."
"โฮ้ย...ใครๆ ก็ใช้ได้ ขอให้บอกเถอะ" เพื่อนบ้านที่พูดออกจะแก่ดีกรีเล็กน้อย "นี่...โบราณเขาถือจริงๆ นะ เขาว่าเด็กจะไม่อยู่กับเรา" แต่เธอกับเขาเลิกเชื่อคำโบราณเหล่านี้นานแล้ว เพื่อนฝูงหลายคนที่มีลูกก็เตรียมข้าวของเครื่องใช้กันก่อนทั้งนั้น และลูกของเขาก็เห็นปลอดภัยกันดี

(*น้ำตาไหลเงียบ*. 2527 : 107)

ผู้หญิงแต่ละคนมีความเชื่อเรื่องใกล้สิ้นใจต่างกัน มารดาหัวก้าวหน้าไม่ยึดติดกับความเชื่อของคนใกล้สิ้นใจที่ว่า ถ้ามีคนบอกทางให้จะได้เกิดในที่ดีๆ แต่แม่ของเพลงพนมกลับคิดว่า การสิ้นใจอย่างสงบและนำเถ้ากระดูกไปโรยกลับคืนไว้บนแผ่นดินจะได้ความสงบมากกว่า ดังคำบรรยายว่า

เพลงพนมถามแม่ตอนหลังว่า ทำไมแม่ต้องบอกพระอรหังกับยายทวดด้วย แม่บอกว่าตอนยายทวดแข็งแรงดี ยายทวดเชื่อว่าถ้ามีคนพูดว่าพระอรหัง คนกำลังจะตายจะได้ตายไปพบพระ เป็นการบอกทางให้ จิตใจตอนใกล้ตายจะได้ไม่วุ่นวายทรมาน ตอนยายของเพลงพนมตาย ทวดก็เป็นคนบอกทางให้ยายว่าพระอรหังเหมือนกัน แต่แม่กลับบอกว่า "ถ้าแม่จะตาย หนูไม่ต้องบอกพระอรหังกับแม่หรอกนะ แม่คิดว่าแม่คงอยากจะนอนเงียบๆ และหลับเฉยๆ มากกว่า" เพลงพนมยังงงจนทุกวันนี้ เพราะบางทีแม่ก็ทำอะไรแปลกๆ เข้าใจยากและมีมากยิ่งกว่านั้นอีกที่แม่บอกไว้กับเพลงพนม ถ้าหากใครได้ยิน เขาต้องว่าแม่พูดจาน่าเกลียดแน่ๆ เลย ไม่นานยายทวดก็หยุดหายใจ...แม่ก้มลงกราบและร้องไห้เบาๆ คนอื่นๆ ก็กราบและร้องไห้ เพลงพนมก็เลยทำตาม ส่วนในใจคิดสับสน มีทั้งโล่งอกที่ยายทวดตายไม่น่ากลัวอย่างในหนัง และตอนนี้เพลงพนมก็สงสารและคิดถึงยายทวด รวมทั้งคิดทบทวนที่แม่บอกว่าอีกหน่อยแม่ก็จะตายเหมือนทวดด้วย มีประโยคหนึ่งที่แม่บอกให้เก็บไว้เป็นความลับ แม่บอกว่าให้เอาเถ้ากระดูกของแม่โปรยไปให้ทั่วแผ่นดินที่เป็นของเรา

(*เรื่องเล่าของเพลงพนม(2)*. 2536 : 122-123)

จากลักษณะตัวละครหญิงของศรีดาวเรืองกับการสะท้อนความเชื่อในเรื่องต่างๆ เห็นได้ว่าผู้หญิงส่วนมากเป็นคนหัวก้าวหน้า ไม่ยึดติดกับคติความเชื่อเดิม เป็นผู้หญิงที่ทันสมัย รู้จักวิเคราะห์ความเชื่อว่า เรื่องใดควรปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตปัจจุบันและเรื่องใดควรยกเลิกเพราะไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ อันจะช่วยให้ดำรงชีวิตอย่างเป็นเหตุเป็นผล

ด้านจารีตประเพณี เป็นสิ่งที่คนในสังคมนิยมถือปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองได้ปรากฏทั้งประเพณีงานอุปสมบท งานมงคลสมรส งานรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่เนื่องในวันสงกรานต์และงานฌาปนกิจศพ พิธีกรรมเหล่านี้แม้ไม่ประพฤติตามก็ไม่ถือว่าทำผิดกฎเกณฑ์ของสังคม แต่ตัวละครในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองหลายเรื่องกล้าแหวกขนบประเพณี เมื่อพิจารณาเห็นว่า ประเพณีเป็นเพียงการกระทำตามๆ กัน

งานอุปสมบท ถือเป็นประเพณีที่บิดามารดารู้สึกเป็นหน้าเป็นตา เมื่อบุตรชายได้บวชเป็นพระ

ภิกษุสงฆ์ทดแทนบุญคุณ ด้วยหวังจะได้เกาะชายผ้าเหลืองบุตรขึ้นสวรรค์ แต่มารดาจากเรื่อง*ชายผ้าเหลือง* กลับคิดได้ว่า ไม่จำเป็นต้องยึดถือประเพณีอย่างเคร่งครัด แต่ต้องรู้จักการนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิต ไม่ยึดถือตัวบุคคลหรือพิธีกรรม แต่ต้องยึดหลักการเป็นแนวทางของการปฏิบัติ สาเหตุที่ทำให้มารดาจากเรื่องนี้คิดต่างไปจากประเพณีดั้งเดิมสืบเนื่องมาจาก เธอได้เห็นพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสประพฤติตนไม่เหมาะสม จึงตัดสินใจได้ว่าความเชื่อที่คนไทยเชื่อตามกันว่าการได้บวชบุตรชายจะส่งผลให้บิดามารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสู่สวรรค์นั้น ไม่ใช่แก่นแท้ของประเพณี สิ่งที่พุทธศาสนิกชนควรยึดถือ คือ การอบรมสั่งสอนให้บุตรเป็นคนดีของสังคม โดยไม่จำเป็นว่าบุตรชายจะบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์หรือไม่ ดังคำบรรยายเหตุการณ์วันที่มารดาตัดสินใจเปลี่ยนความคิด เมื่อเห็นพฤติกรรมอันไม่น่าเลื่อมใสของเจ้าอาวาสรูปนั้น

> "โอ..มาแต่เช้าเทียว เดี๋ยวก่อนนะ ขอล้างหน้าก่อน" เมื่อเรียบร้อยแล้วท่านก็นั่งลงตรงสำรับกับข้าว แม่กัมลงกราบอย่างดีใจ ลูกชายก็กัมลงกราบตามแม่ แต่พระท่านมองดูเฉยๆ และพูดว่า "มีธุระอะไร" เสียงห้วนๆ ที่เอ่ยทำให้แม่สะดุดความดีใจลงทันที แต่แม่ยังฝืนยิ้ม เพราะคิดว่าควรให้ท่านฉันข้าวต้มอิ่มก่อน "ท่านฉันเสียก่อนเถิดเจ้าค่ะ" เมื่อพระฉันเสร็จ และผู้หญิงคนนั้นได้พรกลับไปแล้ว แม่ ... ได้พูดกับท่านว่า "ไม่ได้พบท่านเสียนาน สบายดีหรือเจ้าคะ" "สบายดี อ้อ..นี่โยมคนที่เคยอยู่ราชบุรีใช่ไหม" ท่านตอบและถามเสียงเรื่อยๆ ยังไม่ทันที่แม่จะตอบเพราะไม่คิดว่าท่านจะเฉยชาต่อแม่และครอบครัวไปง่ายๆ เช่นนี้ ทั้งที่เวลาเพิ่งผ่านมาไม่กี่ปี ขณะนั้นมีหญิงชายคู่หนึ่งท่าทางภูมิฐานด้วยเครื่องแต่งกายสากลเดินเข้ามากราบท่าน ท่านก็กุลีกุจอร้องสั่งเด็กวัดให้ยกน้ำชามาเลี้ยง แม่สะกิดลูกชายพร้อมกับขยับตัวเองออกไปนั่งให้ไกล เพราะเกรงจะเป็นที่เกะกะต่อแขกชุดใหม่ของท่าน แม่นั่งกัมหน้าคิดถึงสีหน้า แววตา และน้ำเสียงของท่านเมื่อครู่..ไม่น่าเชื่อ.. แม่ไม่อยากเชื่อ เมื่อนั่งอยู่นานพอควรและหญิงชายคู่นั้นก็ยังทำธุระกับท่านไม่เสร็จ พวกเขามาพูดถึงเรื่องการเตรียมจัดงานฉลองยศท่านที่ได้ขึ้นเป็นเจ้าอาวาส และตลอดเวลาดังกล่าวนั้น ท่านไม่ได้สนใจหันมาถามไถ่หรือพูดอะไรกับแม่อีกเลย ครูหนึ่ง แม่จึงเอื้อมมือสะกิดลูกชาย ค่อยๆ เลี่ยงออกจากห้องและก้าวลงจากกุฏิ แม่เดินไปพลางมองดูรอบๆ ตัว แม่เล่าให้ฟังต่อมาว่า ในตอนนั้นแม่คิดสับสนอยู่ในใจหลายอย่าง "นี่หรือวัดที่อาศัยของผู้ทรงศีล ท่านเคยบอกกับเราว่า ทำบุญเอาไว้เถิดจะสบาย แต่คนจนที่เสียสละทำบุญทำกุศลเล่าเป็นใครกัน.. ใครเป็นคนสร้างวัดวาอารามใหญ่โตเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจเหล่านี้" แม่ปล่อยให้ความคิดนั้นสับสนอยู่ภายในและลูกชายจึงได้ถามแม่ว่า "แม่ครับ ต่อไปถ้าผมบวช ผมจะต้องมาอยู่ที่วัดนี้หรือเปล่าครับ" แม่มองดูลูกชาย แล้วหันกลับไปมองทางวัดนั้นอยู่ครู่หนึ่งก่อนจะตอบว่า "ไม่ต้องบวชก็ได้นะลูก..เท่าที่แม่เห็นผ่านมา ลูกก็ทำตัวได้ดีแล้ว ลูกแม่เป็นคนดี ทำงานสุจริต เห็นอกเห็นใจคนที่ยากจนกว่าเรา ลูกแม่ทำดีที่สุดแล้ว แม่ตายแม่ก็ตายนอนตาหลับ... แม่ไม่อยากเกาะชายผ้าเหลืองลูกขึ้นสวรรค์หรอก แต่แม่อยากให้ลูกของแม่รักคนไม่ว่าจะยากดีมีจน แล้วก็รักแม่แต่เพียงชาตินี้ แม่ก็ชื่นใจแล้ว..."
>
> (ชายผ้าเหลือง. 2526 : 47-49)

การมองเห็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบหรือพิธีกรรม จะช่วยให้สังคมโดยภาพรวมเจริญขึ้น การปรับเปลี่ยนความเชื่อที่ว่า พระภิกษุสงฆ์ทุกรูปคือผู้บรรลุธรรมนั้น มิใช่ความจริง เพราะความจริงยังปรากฏกลุ่มพระสงฆ์ปลอมหรือพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับ

สมณเพศอีกมาก แต่ถ้าฆราวาสเข้าใจหลักการทำความดีจากการให้เกียรติและไม่เบียดเบียนผู้อื่น การเป็นพุทธศาสนิกชนก็ช่วยให้สังคมน่าอยู่ได้ เพราะการเป็นคนดีจากจิตใจภายในช่วยให้สังคมเจริญขึ้นกว่าการเป็นคนดีเพียงการนุ่งห่มจีวรของพระ

ผู้หญิงที่มีความคิดเป็นของตนเอง ไม่ปฏิบัติพิธีกรรมตามประเพณีทางศาสนาที่เชื่อสืบต่อกันมา ยังมียายโยนผู้เห็นว่า การนิมนต์พระลงสวดหน้าศพตามจำนวนที่นิยมนั้นเป็นการไม่เหมาะสม เพราะเป็นการกำหนดพระรูปที่จะให้ลงสวด ด้วยเหตุนี้วิธีที่ดีที่สุดของยายโยน คือ นิมนต์พระทุกรูปในวัดให้มาสวดหน้าศพ เพื่อพระภิกษุสงฆ์ทุกรูปจะได้ปฏิบัติภาระกิจสงฆ์โดยเท่าเทียมกัน มิใช่เลือกนิมนต์เฉพาะพระบางรูปที่รู้จัก ดังคำสนทนาที่ยายจุนซักถามข้อสงสัยเรื่องการนิมนต์พระสวดศพจากยายโยนว่า

> ยายจุน ... หันไปหายายโยน “เออ...แต่ข้าเคยเห็นเวลาสวดศพนี่เขาใช้พระกันแค่ ๔ องค์ไม่ใช่เหรอ ทำไมแกเหมาเอาเสียหมดวัดเลยล่ะ” ยายจุนถามด้วยความสงสัย พลางรวบผมขมวดมวยที่เพิ่งลุ่ยลงตอนถอดเสื้อคอกระเช้ากระพือยุง ยายโยนชันเข่าข้างหนึ่ง ดึงชายผ้าถุงเช็ดริมฝีปาก ทำตาลุกใส่ยายจุน แสดงภูมิว่ารู้ธรรมเนียม “ก็แล้วแกจะให้อีกสามสิบกว่าองค์นั่นนั่งหน้าแห้งเฝ้ากุฏิอยู่หรือไง หือ..” ยายโยนอธิบายออกมาชัดเจนถึงเรื่องที่แกนิมนต์ให้พระลงสวดชุดละ ๒๐ องค์และสวดชุดละสองจบ “เรื่องอื่นแกเหนียวไม่มีใครเขาว่า แต่เรื่องถวายพระแกอย่าเสียดายเลย นี่ไม่ได้สวดสังคหะนะ ข้าเห็นไม่ค่อยมีเงินมีทองเลยให้สวดแค่มาลัย... แม่ไอ้คนตายมันก็เป็นเพื่อนข้ามาตั้งแต่ยังสาว ถ้าแกจะเอาแค่ ๔ องค์แกก็ต้องเลือกนิมนต์ใช่ไหมว่าจะเอาองค์ไหน เขาจะว่าแกลำเอียงนั่นปะไร
>
> (*วัดครึ่งหนึ่งกรรมการครึ่งหนึ่ง*. 2527 : 175)

ผู้หญิงสูงอายุบางคนกล้าเป็นตัวตั้งตัวตีคอยประสานงานเรื่องของทางวัดกับฆราวาส ซึ่งตามธรรมเนียมนิยมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ผู้ชายจะรับบทบาทเป็น “มรรคนายก” จัดการเรื่องจตุปัจจัยถวายพระสงฆ์ แต่หญิงสูงอายุเช่นยายโยนกล้าเสนอตนเข้าช่วยเหลืองานของวัด เคียงคู่มรรคนายกวัดชื่อตาโย่ง แม้ตาโย่งจะไม่พอใจการเข้ามายุ่งกับหน้าที่นี้ แต่เมื่อตาโย่งเลือกปฏิบัติเฉพาะกับเจ้าภาพที่มีฐานะดี ยายโยนจึงยื่นมือเข้าช่วยเหลือ เจ้าภาพที่มีฐานะยากจนให้ได้รับการช่วยเหลืออย่างเสมอภาค โดยไม่เกรงกลัวทีท่าของตาโย่ง ดังคำบรรยายการพูดโต้ตอบของตาโย่งที่แสดงทีท่าไม่พอใจยายโยนว่า

> ขณะนั้นยายโยนกำลังเดินไปหาคนที่มาร่วมฟังเทศน์ “เอ้า... ใครจะทำบุญทอดผ้าก็ลงชื่อไว้ ตอนทอดจะได้ให้ประกาศชื่อออกเครื่องขยายเสียง...ทอดผืนนึง ๒๐ บาท ใครจะทำ ๑๐ บาทก็ได้ ทอดพร้อมกัน ๒ คน” ครั้นตาโย่งเห็นยายโยนก็ทำตาขวางทันที หันมากระซิบต่อว่าเจ้าภาพ “นั่นมันมาทำอะไรของมัน แกให้มันเก็บเงินรึไง” เจ้าภาพตัวจริงกับยายจุนนามสมญา ‘เจ้าภาพ’ ประจำวัดมองตาม แล้วยายจุนก็เอ่ยขึ้นมา “เขาคงช่วยเก็บให้น่ะ..ก็ถึงได้บอกอยู่นี่ไงว่าอีหนูมันไม่รู้เรื่อง...ไม่เป็นไรหรอกใครๆ เก็บก็เหมือนกันแหละ” แล้วแกเห็นข้าเป็นอะไรไป... หา...มรรคนายกไม่ให้เก็บ ไปให้อีโยน...อีโยนเป็นใครก็ไม่รู้ ผู้หญิงน่ะทำไมมายุ่งอะไรกะงานในวัด หือ...เป็นกรรมการก็เป็นไม่ได้...ข้าจะบอกให้นะ ศพทุกศพที่มาวัดนี้ ถ้าข้าไม่ให้

เผาซะอย่าง ใครก็ไม่มีสิทธิ์ ถ้าแกจะให้ข้าจัดการก็ไปเอาเงินกับรายชื่อจากอีโยนมาให้ข้า" แม้ยายโยนจะรู้คำตาโย่ง แกก็ทำเหมือนไม่มีตัวแทนมรรคนายกอยู่ในสายตา ยายโยนยังคงเฉย ทำหน้าที่เรี่ยไรต่อไป กระซิบบอกเจ้าภาพว่า "เอ็งเฉยๆ ก็แล้วกัน...หากไอ้โย่งมันแน่จริงก็ให้มันไปฟ้องหลวงพ่อ ธ่อ...ถ้าข้าไม่รู้สันดานเดิมมันล่ะก้อ...ป่านนี้มันแหกข้าแล้ว..." ดังนั้นตาโย่งจึงได้แต่งุ่นง่าน เดินไปเดินมาเพื่อทวงสิทธิ์ของตนกับยายจุนและเจ้าภาพทุกครั้งที่หันมาเจอกัน

(*วัดครึ่งหนึ่งกรรมการครึ่งหนึ่ง*. 2527 : 179-180)

ชีวิตหลังการแต่งงานของผู้หญิงในอดีตนั้นต้องซื่อสัตย์และมั่นคงต่อสามีจนกว่าจะเสียชีวิตจากกันไป แต่ผู้หญิงของศรีดาวเรืองชื่อจินตากล้าฝ่ากฎของสังคมเมื่อเห็นว่า ภายหลังจากแต่งงานกันแล้ว เธอต้องอดทนปรนนิบัติสามี ลำบากสารพัดราวกับเป็นทาสของเขา แต่เมื่อความอดทนถึงขีดจำกัด จินตาจึงหนีสามีไปใช้ชีวิตตามเส้นทางของตน

แล้วต่อมา กาลเวลาก็พิสูจน์ว่า เธอหาใช่กุลสตรีที่ดีในความหมายเดิม เธอหนีจากเขาไปเฉยๆ ..จากไปอย่างไร้ร่องรอย ปล่อยให้เขาเฝ้าคอยเมียแสนดีที่ไม่มีวันหวนคืน ยิ่งลำบากเท่าใดเขาคงเฝ้าด่าเธอ ... เวลานอนหลับเมียเคยกราบสามครั้ง ทีนี้..ใครเล่าจะกราบบ้าง ก็ลองกราบคนเดียว.. ฉันนี้ไม่เกี่ยวอีกต่อไป

(*ประเพณีที่ยกเลิก*. 2526 : 330-331)

เมื่อจินตาจากมาหลายปี เธอได้พบกับผู้ชายคนใหม่และตกลงใช้ชีวิตร่วมกัน แม้ไม่ได้แต่งงานตามประเพณี แต่ทั้งคู่ก็เชื่อเรื่องความเสมอภาค จึงยกย่องให้เกียรติกัน ดังคำสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนคติเรื่องการใช้ชีวิตคู่ระหว่างผู้หญิงยุคโบราณกับผู้หญิงยุคใหม่ ซึ่งเป็นได้ว่าจินตาพูดโต้ตอบกับตัวเองในอดีตที่ยึดถือคติโบราณกับจินตายุคใหม่ที่เชื่อเรื่องหลักความเท่าเทียมกันของหญิงและชาย

หลายสิบปีผ่านไป..จินตากลับมาขึ้นต้นใหม่กับผู้ชายคนใหม่ และต่อไปนี้คือ 'บทสนทนา' ของเธอกับหญิงเพื่อนบ้านยุคโบราณ..ซึ่งอาจคือตัวเธอเองก็ได้

"นี่เธอรู้มั้ย..พ่อเจ้าประคุณผัวของฉันน่ะเรื่องเจ้าชู้ล่ะก็ยกให้ ฉันต้องคอยขนาบมาเรื่อย ของเธอล่ะเป็นไร"

"ไม่อยากเรียกว่าผัว..เรียกว่าเพื่อนได้ไหม"

หญิงเพื่อนบ้านคนนั้นไม่เชื่อ "อาไร้..ผู้หญิงผู้ชายอยู่ด้วยกัน เป็นเพื่อนกัน แล้วนอนด้วยกันหรือเปล่า"

"นอนสิ..ของอย่างนี้ต้องนอนด้วยกัน" จินตากล่าวช้าและชัด "คนเราควรทดลองมีชีวิตอยู่ร่วมกัน ไม่มีใครเสียเปรียบใคร หากฉันไม่พร้อม เขาก็จะไม่ขัดใจ หากฉันต้องการ เขาก็ยินดี ไม่มีการบังคับคำว่าหน้าที่ไม่ขึ้นแก่กันและกัน หรือผลัดกันมีหน้าที่ เธอว่าดีหรือไม่"

"โอ๊ย..ฉันงง..งงจริงๆ ..นี่เธอเป็นอะไรไป การเป็นลูกผู้หญิงที่ดีอย่าลืมเสียสิ เธอไม่มีหน้าที่ได้ยังไง เธอไม่ต้องเข้าครัว ไม่ต้องกราบตีนผัวก่อนนอนยังงั้นหรือ แล้วนี่เขามีสัญญาอะไรให้เธอ" จินตายิ้ม อารมณ์ดี

"แหม..ตอบไม่ทัน คืออย่างนี้.. เรื่องกับข้าวน่ะก็ยังทำกินกัน แต่แบ่งกันทำ ไม่ใช่หน้าที่ต้องรับกรรมฝ่ายเดียว ที่ต้องทำเพราะฉันอยากทำ และเขาก็ช่วยทำ..ตีไข่สักครั้งก็พอ ฉันทำเพราะคิดว่าประหยัดดี แต่ถ้ามีธุระขึ้นมา ฉันก็จะไปโดยไม่ต้องติดตังค์ เขายังบอกว่าไปเถอะ ไปสนุกเสียบ้าง ไม่ต้องห่วง ซื้อกินบ้าง

ก็ดีเหมือนกัน เสร็จธุระ ฉันก็รีบกลับมาเอง กลับมาก่อนเวลาด้วยซ้ำ เพราะคิดว่าเขาคงหิว ส่วนกราบตีนก่อนนอน เพื่อนฉันว่าร่างกายผู้หญิงก็มีค่าเท่าผู้ชาย ตีนผู้หญิงก็มีค่าเท่ากับตีนผู้ชาย เราเท่าเทียมกันแต่แตกต่างกัน จะเป็นตีนหรือเป็นหัวก็เป็นที่นับถือเท่ากัน.." จินตาพัก เพื่อนหญิงคนนั้นจึงแทรก

"แล้วเรื่องคำสัญญาล่ะว่าไง"

"คำสัญญาน่ะรึ เขาก็สัญญาเหมือนกัน คือสัญญาว่าจะไม่สัญญาอะไรเลย คำสัญญานั้นผู้ชายมักทำตามได้ไม่นาน ไม่ว่าจะบอกรักเดียวใจเดียว จะซื้อแหวนเพชรพลอย จะหาเงินทองทีวีสี จะไม่ทอดทิ้งให้เหงาคนเดียว เพื่อนฉันเขาเกรงว่ามากไปเขาจะทำไม่ได้ เขาเลยไม่สัญญา เราจึงเป็นเพื่อนกันไง คืออยู่ด้วยกัน นอนด้วยกัน พยายามเข้าใจกัน และผลัดกันนับถือตัวเอง" เพื่อนหญิงยุคโบราณไม่ซักถาม จินตาจึงพูดต่อ "ทุกวันนี้เขาออกไปหาเงิน ฉันอยู่บ้าน ก็ต้องทำงานบ้าน จะเป็นไง ฉันไม่ใช่ผู้หญิงในทัศนะใหม่ที่ปฏิเสธตัวเอง ฉันทำงานนอกบ้านมาตั้งแต่นมยังไม่ขึ้น การทำงานบ้านในทัศนะใหม่จึงผิดกันไป เพราะฉันเป็นฝ่ายบอกไม่ออกนอกบ้านเอง..จะเรียกว่ารูปแบบเก่าก็ได้ แต่ความหมาย ใหม่นะเธอ"

เพื่อนสาวยุคโบราณ (อีกครั้ง) ทำหน้าตาบอกไม่ถูก

"เขาไม่สัญญาว่าจะไม่ยุ่งกับใคร แล้วเขาจะยินยอมไหม ถ้าเธอเปลี่ยนใจไปยุ่งกับใครบ้าง"

"เขายอม แต่เขาขอเพียงให้นับถือตัวเอง ไม่ใช่ประชดประชัน เราไม่มีสิทธิหวงห้ามกัน นอกจากจะต้องรู้จักตัวเอง เราอิสระและเคารพของกันและกัน" ทั้งสองเงียบกันไป

"แล้วเธอไม่คิดแต่งงานบ้างหรือ" เพื่อนหญิงคนเดิม

"ถ้าแต่งงานหมายถึงการอยู่ร่วมกัน มีความสุข ฉันก็แต่งงานไปเรียบร้อยแล้ว ฉันว่าควรให้คู่ครองอยู่ด้วยกันก่อน อยู่กันได้ก็อยู่กันไป อยู่ไม่ได้ก็เลิกกันไป ไม่ต้องสิ้นเปลืองเดือดร้อนใคร เรื่องอะไรจะต้องเอาชีวิตไปกอง การมีชีวิตคู่เป็นของสวยงาม แต่ต้องพร้อมใจ เข้าใจ และนับถือความแตกต่างอย่างเท่าเทียม"

"แล้วถ้ามีท้องขึ้นมา" เพื่อนหญิง (คนนั้น) ถามอีก

"มีลูกเรื่องใหญ่..แต่ของมันก็คุยกันก่อนได้ ถ้ารู้จักวิธีเธอไม่ต้องถอยหนีไปไหน"

เพื่อนหญิง (คนเดิม) ฝืนยิ้ม เธอคงสับสนวุ่นวาย เพราะเห็นยิ้มๆ แล้วเดินเลี่ยงไป

"อือ..ไม่รู้สิ..ของเธอคงอาจสำเร็จ แต่ของฉันอาจไม่"

เอ๊ะ..นั่นเธอพูดกับใคร..พูดกับฉันหรือไม่ หรือว่าฉันพูดกับตัวเอง

(*ประเพณีที่ยกเลิก*. 2526 : 331-334)

จากการตัดสินใจไม่ทนทุกข์ทรมานใช้ชีวิตคู่อยู่กับอดีตสามีคนแรกที่ไม่ให้เกียรติภรรยาและใช้ภรรยาเยี่ยงทาสนั้น ช่วยให้จินตาสามารถแก้ปัญหาชีวิตตัวเองได้ เพราะเธอไม่ต้องทนเก็บกดกับบทบาทของภรรยาที่ไร้สิทธิหรือเสรีภาพในการใช้ชีวิต หลังจากเธอก้าวออกจากบ้านของสามีคนแรก แล้วตัดสินใจใช้ชีวิตอยู่กับเพื่อนชายคนใหม่ แม้ไม่ได้จัดงานแต่งอย่างสมเกียรติ แต่ทั้งคู่อยู่ด้วยการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ย่อมทำให้ผู้หญิงมีชีวิตใหม่ที่มีความสุขกว่าในอดีต เพราะสามีคนใหม่ไม่ยึดการคาดหวัง ความสุขของชีวิตคู่จึงไม่จำเป็นต้องยึดมั่นกับขนบธรรมเนียมประเพณี ดังคำบรรยายห้วงความคิดของจินตาว่า

จินตายิ้ม แม้จะไม่มั่นใจ แต่การเริ่มต้นย่อมขึ้นอยู่กับการเลือก กรอบประเพณีคับแคบ หากไร้เหตุผล ก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้ แม้การเริ่มต้นเลือกใหม่จะช้านาน แต่จินตาก็รู้ว่าไม่ใช่เรื่องยากที่จะ..ทำลาย ถ้าประเพณีที่ยกเลิกไม่ฉีกขาด ก็ไม่เห็นเสียหายตรงไหน

(*ประเพณีที่ยกเลิก*. 2526 : 334-335)

พิธีจัดงานฌาปนกิจศพเป็นอีกพิธีที่ดำรงสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน แต่หากเจ้าภาพจัดงานศพเป็นผู้หญิงที่ไม่เคยเป็นเจ้าภาพจัดงานมาก่อน ก็จะคิดให้ญาติที่ใกล้ชิดกับสามีผู้เสียชีวิตเป็นผู้ทอดผ้าบังสุกุลแทนผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่ที่ให้เกียรติมาร่วมงาน ด้วยเธอเห็นว่า ญาติผู้ใหญ่เหล่านั้นเป็นผู้ใกล้ชิดกับสามีที่เสียชีวิตและเป็นผู้ที่เลี้ยงดูสามีมา จึงควรให้เกียรติญาติผู้ใหญ่ของสามีเช่นกัน มิใช่ให้เกียรติแต่เฉพาะคนที่มีตำแหน่งทางหน้าที่การงาน กลุ่มนายทุนหรือพ่อค้าคนกลางเท่านั้น ดังบทสนทนาระหว่างภรรยาที่จัดงานฌาปนกิจศพให้สามีกับมรรคนายกวัดว่า

“แกเป็นเจ้าภาพใช่ไหม...เดี๋ยวก่อนเผาต้องทอดผ้าบังสุกุลนะ แกจะเอาพระกี่องค์เอาเงินมาให้ข้า ข้าจะได้นิมนต์พระให้ถูกต้อง...”

“เอ...เขาใช้กันกี่องค์ล่ะลุง ฉันก็ไม่เคยรู้เรื่องเลย” เจ้าภาพตัวจริงลดมือจากการพนมหันมาปรึกษาหารือมรรคนายกรักษาการณ์

...

“เงินฉันก็ไม่ค่อยมีหรอกลุง...เช่าได้ก็ดี เงินจะได้เข้าวัด ส่วนคนทอดผ้าคนแรกคงต้องให้ยายของคนตายใช่ไหมลุง พ่อแม่เขาก็ตายหมดแล้ว เหลือแต่ยาย ญาติทางฉันก็ไม่ได้บอกใคร มันไกลกัน” หล่อนแสดงความคิดตามที่เห็นควร แต่แปลกที่ความคิดเห็นนี้กลับไม่ถูกต้อง

“แล้วแกเอาเจ้านายคนตายเขาไปไว้ไหน เอ...ทำยังงี้ไม่ถูกนา...แกต้องให้เกียรติเขาก่อน...ยังคนในตลาดอีกล่ะ...พวกเถ้าแก่ขายของแกไม่พึ่งพาเขาหรอกรึ ไอ้คนกันเองน่ะ ยังไงๆ มันก็ไม่ว่ากันอยู่แล้วจริงไหม” ตอนนี้เจ้าภาพชักจะงง ไม่แน่ใจว่าจะเอาทางไหนดีจึงเหมาะสม หล่อนเองเป็นเพียงสะใภ้ของบ้านนี้ แล้วยายชวดของไอ้หนูก็นั่งหัวขาวอยู่ไม่ไกล ส่วนเจ้านายของผัวก็อุตส่าห์ให้หล่อนทำงานเป็นภารโรงแทนผัวที่ตายแล้วยังให้เกียรติมาในงานด้วย บรรดาอาแป๊ะ-อาซ้อในตลาดที่ให้ซื้อเชื่อข้าวของมาทำศพได้ก่อน..ก็น่าเกรงใจเขา “พี่โย่งเห็นดียังไงก็จัดการไปเถอะ อีหนูมันไม่รู้เรื่องหรอก มีอะไรจะช่วยบอกมันได้ก็บอกๆ กันเถอะ” ยายจุนเลิกฟังเทศน์หันมาสมทบคุยด้วย

(*วัดครึ่งหนึ่งกรรมการครึ่งหนึ่ง*. 2527 : 178-179)

การรักษาน้ำใจของเพื่อนบ้านที่นำของมาช่วยในงานฌาปนกิจมากกว่าการคำนึงถึงความเชื่อเรื่องของห้ามที่ไม่นิยมนำมาใช้ประกอบอาหารในงานศพ ดังน้าปุ่ยพูดแสดงความคิดเห็นเรื่องเจ้าภาพไม่ควรยึดติดกับความเชื่อ แต่ควรคิดคำนึงถึงจิตใจของเพื่อนบ้านที่นำอาหารมาช่วยงานมากกว่าความเชื่อเดิมที่บอกต่อกันมา

ทางฝ่ายพวกแม่ครัวก็วางแผนคิดรายการชื่ออาหาร แต่พอมีคนพูดว่า
“ฟักแฟงที่คนเขาเอามาช่วยงาน จะเอาต้มไก่ดีไหม”
ทันทีก็มีคนค้านว่า “โอ๊ย...ใครเขาทำกัน ตามหลักฟักแฟงนี่เขาห้ามเอามาทำงานศพ มันดูดกลิ่นผี จะทำเข้าไปยังไง เดี๋ยวคนเค้าจะว่าช่างไม่รู้เรื่องเลยหรือไง น่าเกลียดตายเลย”
“อ้าว...งั้นคนที่เขาเอาฟักมาช่วยงานนี่ เขาก็ไม่รู้เรื่องประเพณีอะไรเลยน่ะซี แต่ถ้าเราไม่เอาของเขามาทำเลี้ยงพระ เขาก็จะน้อยใจนะ แล้วยังงี้จะไม่น่าเกลียดหรือ เพราะตามประเพณีเขาเอาของมาช่วยงาน เราก็น่าจะเอาของเขามาทำเลี้ยงพระนะ” น้าปุ้ยชอบขัดคอคนจริงๆ

(*เรื่องเล่าของเพลงพนม(2)*. 2536 : 124)

การร่วมเป็นเกียรติในงานฌาปนกิจศพ ผู้เข้าร่วมงานส่วนใหญ่แต่งกายสุภาพด้วยเสื้อผ้าสีขาวดำเพื่อให้เกียรติแก่ญาติผู้เสียชีวิตตามประเพณีนิยม แต่ในความคิดของมารดาก่อนเสียชีวิต เธอไม่ปรารถนาให้ผู้มีเกียรติที่มาร่วมงานสำคัญที่สุดอีกงานหนึ่งของชีวิตเธอแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสันไม่สดใส เพราะต้องการแก้ไขความเชื่อเดิมที่มองการเสียชีวิตว่าเป็นเรื่องโศกเศร้า มารดาเห็นความตายเป็นเหมือนของขวัญอย่างหนึ่งที่ให้มีชีวิตอยู่ ได้เรียนรู้ชีวิต ดังนั้นการตายจึงควรเป็นความสุขอย่างหนึ่ง เธอไม่ได้ต่อต้านประเพณีการแต่งชุดดำมางานศพ แต่เธอไม่อยากให้ยึดติดกับประเพณีตามความเคยชิน ทั้งยังปรารถนาให้บุตรใช้กระดาษสีสวยงามห่อของชำร่วยให้แขกที่มาร่วมงานด้วย

แม่เคยบอกล่วงหน้าให้พวกเรารู้มาเป็นเวลานานกว่า ๑ ปี แม่ไม่ต้องการให้งานศพของแม่โศกเศร้า แม่จึงไม่แคร์กับประเพณีนุ่งดำห่มดำ แม่รู้เสมอว่า ประเพณีอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเทศะ แม่ไม่ได้ต่อต้านประเพณีอันดีงาม ถึงขั้นที่จะยกเลิกทั้งหมด แต่แม่มีความเห็นว่า มนุษย์เราไม่ควรให้ความสำคัญกับความเคยชินมากเกินไปจนลืมคุณค่าอย่างอื่นของชีวิต แม่มักย้ำให้พวกเราได้ตระหนักเสมอมาว่า ‘ข้าไม่ชอบโศกๆ เศร้าๆ’ และแม่ก็ได้แสดงความเห็นของแม่เองโดยเสนอว่า การให้ของชำร่วย ถ้าจะมีจะต้องห่อด้วยกระดาษสีอันสวยงาม เพราะการตายเปรียบเสมือนของขวัญอย่างหนึ่งในการได้มีชีวิตอยู่ การตายจึงไม่ควรแตกต่างไปจากการแต่งงาน หรือการมีความสุขอื่นใด แม่ปรารถนาและมีความประสงค์อยากให้เป็นเช่นนั้น

(*ลูกชายคนสุดท้อง* . 2527 : 131)

มารดาจากเรื่อง*ลูกชายคนสุดท้อง* นอกจากคิดว่าความตายเปรียบเสมือนของขวัญอย่างหนึ่งของชีวิตแล้ว ยังได้อบรมลูกๆ ให้ยอมรับความตายอย่างสงบ ไม่จัดงานใหญ่โต โดยเสียเงินทองจำนวนมาก เพียงเพื่อให้เป็นหน้าเป็นตาแก่ผู้จัดงาน การจัดงานเช่นนั้นเป็นการทำลายชีวิตเพราะต้องตามชดใช้หนี้สินกันต่อไป นับว่ามารดาจากเรื่องนี้เป็นผู้หญิงที่ฉลาด รู้จักคิดและไม่ตกเป็นทาสของขนบธรรมเนียมประเพณี

พี่ๆ ก็รู้ว่าแม่ของเราไม่ใช่คนประมาท แม่ยอมรับและรอวันตายที่จะมาถึงอย่างไม่หวั่นไหว แน่ละ...ชาวบ้านอาจเห็นว่าไม่เหมาะ ไม่ถูกต้องตามประเพณี แต่ใครกันคือคนที่กำหนดประเพณี พี่ว่าสังคมยังงั้นรึ-ก็แล้วใครกันเล่าคือสังคม ถ้าหากไม่ใช่คนเรานี่เองที่เป็นผู้กำหนด แม่ของเราอายุกว่า ๗๐ แล้ว แต่ความคิดของแม่ พี่ๆ จะไม่ยอมรับกันบ้างเชียวหรือว่าเป็นของดี แม่เป็นตัวของแม่เอง ทำไมพี่ๆ จึงต้องมาทำลายความรื่นรมย์ครั้ง

สุดท้ายของแม่ ทำไมพวกเราไม่ลองมามองในมุมกลับดูบ้างว่า เราจะยึดแม่ของเราเป็นแบบอย่างให้ประเพณีให้ชาวบ้าน หรือให้สังคมได้มองเห็นว่า ความเป็นสิริมงคลในชีวิตของคนเรานั้นน่าจะอยู่ที่ความสุข...ไม่ใช่อยู่ที่เงินทอง หรือการทำบุญเอาหน้า หรือการแสร้งทำเป็นเศร้าโศก แต่ต่อมาอีกไม่กี่วันก็พากันลืม

(*ชายคนสุดท้อง*. 2527 : 134-135)

การเห็นตัวอย่างครอบครัวอื่นจัดงานศพอย่างไม่สิ้นเปลือง ไม่เลี้ยงสุรา และไม่จัดงานใหญ่โตเกินความจำเป็น แม้ครั้งแรกที่เห็นจะรู้สึกแปลกจากงานทั่วไป แต่เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่ฟุ่มเฟือยดี จึงคิดว่าหากถึงเวลาต้องจัดงานศพบ้างก็จะปฏิบัติตาม เพื่อไม่ต้องตกเป็นหนี้สินหลังจัดงาน ดังตัวละครชื่อสีทอง จากเรื่อง*ราคาของยาย*สนทนากับญาติพี่น้องว่า

"ฉันเห็นเค้าทำกันมาก็นัก แต่ไม่เคยเห็นเหมือนหยั่งงานศพยายแอบนี่เลย..เชื่อไหมวะทิด...เหล้าหยดเดียวก็ไม่มีเลี้ยงแขก" สีทองคีบบุหรี่ออกจากปากส่งเหล้าเข้าแทน

"ขนมชิ้นเดียวก็ไม่มี แถมตอนสวดศพก็ไม่ใช้ดอกไม้กำ มีแต่เงินใส่ซองกับธูปเทียน พระแปดองค์ สวดสองจบเสร็จ พระกลับ คนฟังกลับ ไม่ต้องเลี้ยงข้าวต้ม เป๊ปซี่ตอนสวดเหมือนบ้านเรา แขกก็ไม่มีแบบโผล่ขึ้นมาบ้านมาขอเหล้าแดก" ...

"จริ๊ง...ถามพี่วันกับยายดูก็ได้" สีทองบุ้ยใบ้หาพยาน "ถ้ายายตาย...เราเอาอย่างเขามั่ง ฉันว่าคงไม่เปลืองดีนะ" ..."แต่ข้าว น้ำ เขามีเลี้ยงเต็มที่นะ กับข้าวสองสามอย่าง ส่วนน้ำฝนไม่อั้น" วันดีพูดเสริม

... "ฮือ...ไม่กระจอกนะทิด แขกเขาเป็นร้อยๆ เลย เออ...ไอ้นั่นอีกอย่าง... แปลกดี...ผ้าทอดบังสุกุลไง" สีทองหยุดพูด ตักแกล้มแล้วเปลี่ยนท่านั่ง

"ฉันไม่เห็นเขาต้องเชิญแขกผู้มีเกือกที่ไหนมาทอดผ้าบังสุกุลก่อน เจ้าภาพซื้อผ้ามาหอบนึง แล้วเอามาแจกๆ พวกคนแก่กับญาติใกล้ชิดที่หน้าเตานั่น แขกบางคนเขาซื้อของมาเองด้วยซ้ำ ไม่รู้หละ...ถ้ายายตาย...ฉันว่าจะเอายังงี้" สีทองตั้งมั่น

เฮ้ย...เอ็งเอาแต่ใจเอ็งไม่ได้นะ เอ็งกะพี่วันไปอยู่กรุงเทพฯ ก็ทำได้ซี แต่กูยังอยู่ที่นี่ทำยังงั้นไม่ได้ เวลาไปบ้านเขา เขาก็เลี้ยงไม่อั้น เหล้ายาปลาปิ้ง แถมยังเอาไฮโลไปเขย่าได้ด้วย ถ้าเราไม่ทำอย่างเขา เขามิด่าเอาแย่รึ อะไรก็พอว่าแต่งานบ้านตัวเองอดเขย่าไฮโลนี่กูว่าแย่" ทิดพูดสูงๆ ต่ำๆ เพราะเบียร์เริ่มออกฤทธิ์ ส่วนสีทองก็ชักเสียงดังเพราะฤทธิ์เหล้าเสือ

"แต่ทิดคิดดูนะ...หลังจากงานเวลาเราเป็นหนี้ใครที่ไหนมาช่วยเราบ้าง เราเป็นเจ้าภาพจะมีเวลามานั่งกินนั่งเล่นได้ไงกัน ทั้งห่วงหน้าห่วงหลัง ไม่ระวัง... เดี๋ยวคนตายก็ขายคนเป็น"

(*ราคาของยาย*. 2530 : 104-106)

ปัญหาวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของผู้หญิงที่สะท้อนจากเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง จะเกี่ยวข้องกับความเชื่อที่มีมาในอดีต เช่นเดียวกับการประพฤติตามจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นแบบแผนของพิธีกรรมต่างๆ จากความเชื่อและประเพณีเหล่านี้ บางอย่างก็กลายเป็นเครื่องผูกมัดให้คนรุ่นหลังคิดแต่จะสืบต่อ โดยไม่ปรับให้เหมาะสมกับยุคสมัย ผู้หญิงของศรีดาวเรืองได้ลุกขึ้นมาแสดงทัศนะใหม่ที่กล้าแหวกขนบประเพณี หากเป็นการหลุดจากกรอบที่ทำให้สังคม

เจริญขึ้น ตัวละครผู้หญิงจึงเชื่อมั่นในตนเอง ตั้งประเพณีที่ดีขึ้นมาใหม่ได้ ไม่ตกเป็นทาสของประเพณีที่คนของสังคมในอดีตเคยตีกรอบไว้

นอกจากประเด็นสังคม วัฒนธรรมจะเป็นเครื่องผูกมัดให้ผู้หญิงไม่เป็นตัวของตัวเองแล้ว ประเด็นความเชื่อทางศาสนายังเป็นปัจจัยทางอ้อมที่มีอิทธิพลให้ผู้หญิงไม่กล้าออกนอกกรอบ เพราะเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในวิธีคิด แบบแผนการดำรงชีวิต และกฎเกณฑ์ของสังคม เช่นความเชื่อเรื่องบุญกรรม ที่เป็นต้นเหตุบ่อยครั้งเมื่อผู้หญิงเผชิญหน้ากับปัญหา แทนที่จะวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา เพื่อหาหนทางแก้ไข ความเชื่อเรื่องยถากรรมกลับยิ่งทำให้ผู้หญิงก้มหน้ารับกรรม หรือในอีกด้านหนึ่งก็เห็นผลของการทำบุญเพื่อหวังผลในชาติหน้าสำคัญกว่าการร่วมบริจาคเงิน เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมในปัจจุบัน แต่ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองไม่ยึดติดกับความเชื่อเรื่องบุญกรรมเท่าผลของการกระทำ ดังคำบรรยายจากเรื่องตาหนูว่า

> ฉันไม่แน่ใจเรื่องโชคชะตา ฉันไม่เชื่อเรื่องกรรมเก่า
>
> (ตาหนู. 2527 : 386)

จะเห็นได้ว่าลักษณะเด่นประการสำคัญของผู้หญิงจากเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองในแง่การเผชิญกับปัญหาทางวัฒนธรรมนั้น ผู้หญิงได้สะท้อนความไม่เท่าเทียมกันของความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนการเลือกปฏิบัติต่อชายหญิงที่ไม่เหมือนกันในวงการศาสนา นับเป็นการปลูกฝังความเชื่อทางขนบธรรมเนียมที่หยั่งรากลึกลงในบริบทของสังคมไทย แต่อย่างไรก็ตามผู้หญิงที่ฉลาดและรู้จักวิเคราะห์หลักการอันเป็นหัวใจของการสืบทอดสิ่งดีงามต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง จะสามารถมองการแก้ไขปัญหาได้อย่างแยบยล โดยไม่ปฏิบัติตามความเชื่อ ขนบประเพณีและศีลธรรมที่ถ่ายทอดต่อกันมา แต่จะพิจารณาแก่นแท้ของหลักคำสอน และเลือกปฏิบัติโดยไม่ใส่ใจสายตาหรือคำครหาของเพื่อนบ้าน ผู้หญิงลักษณะเป็นตัวของตัวเองเช่นนี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมในทางก้าวหน้าต่อไป

แม้ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองต้องประสบกับปัญหาชีวิตมากมายหลายด้าน แต่ผู้หญิงก็มีศักยภาพความคิดในการแก้ไขปัญหา สู้ชีวิต กล้าเผชิญอุปสรรคโดยไม่ย่อท้อ เป็นผู้หญิงแนวก้าวหน้าที่เป็นตัวของตัวเอง พึ่งพิงตนเองได้ มีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำกล้าเรียกร้องสิทธิของตน มีความรู้เท่าทันเหตุการณ์ เมื่อประสบปัญหาก็สามารถหาวิธีแก้ไขได้ จากการคิดเชิงเหตุผลโดยนำเสนอความคิดที่ไม่ยึดติดกับขนบประเพณีของสังคมหรือวัฒนธรรม เพราะเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควรปรับให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และยุคสมัย

3.4 ความสัมพันธ์กับผู้อื่น

3.4.1 ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ

ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่เลี้ยงดู อบรม ตลอดจนปลูกฝังค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีให้กับบุตรหลาน ศรีดาวเรืองพยายามนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีบทบาทหน้าที่ในด้านต่างๆ

อันเกี่ยวข้องกับระบบเครือญาติ ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในฐานะมารดา พี่ ย่าหรือยาย ซึ่งต่างก็ตระหนักในหน้าที่ของตนว่าจะปฏิบัติตนในสถานภาพนั้นๆ อย่างไร

ความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตร ย่ายายกับหลาน พี่กับน้อง และญาติเป็นความสัมพันธ์ตามลักษณะที่สังคมคาดหวัง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยาเป็นความสัมพันธ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงทำให้ผู้หญิงทำงานนอกบ้านจึงมีบทบาทในครอบครัวมากขึ้น

ศรีดาวเรืองตระหนักถึงบทบาทสำคัญของผู้หญิงที่เป็นผู้ให้กำเนิดชีวิต แม้มารดาบางคนจะให้กำเนิดบุตรด้วยความยากลำบาก เนื่องจากมีโรคประหลาดที่ยังหาสาเหตุไม่พบ ซึ่งแพทย์บอกว่าเลือดอาจเป็นพิษไม่สามารถมีบุตรได้ แต่หญิงสาวผู้นี้ก็มิได้ปฏิบัติตัวตามที่แพทย์แนะนำ เธอหวังว่าตัวเองยังมีสภาพร่างกายที่ยังสาว ยังแข็งแรงสามารถให้กำเนิดบุตรได้ แม้ต้องทนทุกข์ทรมานกับความเจ็บปวด จนในที่สุดเธอก็ให้กำเนิดชีวิตใหม่ได้สมใจปรารถนา แม้เธอจะต้องทรมานกับโรคร้ายแต่เธอก็คำนึงถึงคุณค่าของตนในการให้กำเนิดชีวิต แม้หลังคลอดเธอจะเสียชีวิตไม่มีโอกาสได้เลี้ยงดูบุตรต่อไป ดังคำบรรยายความรู้สึกของผู้หญิงจากเรื่อง*บันทึกของน้องหนู*ว่า

> ก่อนหน้านั้นสักปีกว่า ฉันมีอาการหน้ามืด ฉันมีเลือดออกตามไรฟันและช่องคลอดบ่อยๆ เมื่อไปหาหมอ หมอทำท่าประหลาดใจและเจาะเอาเลือดไว้ตรวจ และก่อนที่ฉันจะกลับไปฟังผลการตรวจก็พบว่า มีเลือดออกมาจากทวารทั้ง 10 แม้จะเล็กน้อย..ไม่เจ็บปวด แต่หมอก็บอกให้รู้ว่า ฉันกำลังเป็นโรคแปลกประหลาดที่เขายังหาสาเหตุไม่พบ.. แต่เลือดของฉันนั้นอาจเป็นพิษก็ได้ หมอจึงบอกว่าฉันไม่ควรเสี่ยงแต่งงานและมีลูก อย่างไรก็ตามโอกาสมีลูกของฉันนั้นยากมาก... ทั้งนี้เป็นเพราะความอ่อนแอและบิดเบี้ยวของร่างกายภายใน ... แต่พวกเขาก็คร้านที่จะตำหนิฉันเรื่องที่ต้องการเอาเด็กไว้
>
> (*บันทึกของน้องหนู*. 2536 : 111-112)

ศรีดาวเรืองกำหนดให้ตัวละครหญิงมีจำนวนบุตรชายไล่เลี่ยกับบุตรสาว ทั้งนี้เพราะทั้งบุตรชายและบุตรสาวต่างก็ร่วมกันเป็นผู้ให้กำเนิดชีวิต คนทั่วไปจะมองว่าผู้ชายเป็นเพศสืบต่อเผ่าพันธุ์มนุษยชาติให้คงอยู่ แต่ศรีดาวเรืองยังเห็นว่า ตามจริงแล้วการสืบเผ่าพันธุ์ก็มิควรมองข้ามความสำคัญของเพศหญิงด้วยเช่นกัน เพราะผู้หญิงนั้นนอกจากการอุ้มครรภ์และให้กำเนิดบุตรแล้วยังต้องคอยอบรมเลี้ยงดูบุตรให้อยู่รอดปลอดภัยต่อไปในอนาคตข้างหน้าอีกด้วย ดังคำบรรยายในเรื่อง*บรรพสตรี* ที่พูดถึงวัฏจักรของการให้กำเนิดบุตรรุ่นลูก รุ่นหลานต่อไป ซึ่งศรีดาวเรืองได้เปรียบเทียบการหมุนเวียนรับตำแหน่งภาระครอบครัวของมนุษย์แต่ละช่วงวัยของผู้หญิงกับการโคจรของดวงอาทิตย์ที่หมุนเวียนในระบบสุริยจักรวาลว่า

> รออีกไม่นาน...สกาวจะได้ไต่เต้าขึ้นไปแทนที่แม่ข้างบน และพ่อแม่ก็จะค่อยลดสมรรถภาพลงมา รับหน้าที่ตรงจุดที่เป็น ‘ราหูนอก’ แทนปู่ย่าตายายของเธอ หรือแทนพ่อแม่ของพวกเขานั่นเอง สีผมแม่ของสกาวจะค่อยๆ ระเรื่อเทาและหดสั้น ผิวสีเม็ดหมากขามจะคลายละลายความเข้มไปกับกาลเวลา พร้อมๆ กับกล้ามเนื้อเริ่มอาการอ่อนตัว รูปลักษณ์สง่างามเต่งตึงจะนิ่มหยุ่นเหมือนรุ่นยายย่าตาปู่ และเมื่อคนจากระดับ ‘ดวง

> อาทิตย์' ก้าวมาถึงจุด 'ราหูนอก' เรียบร้อยแล้ว พวกเขาก็จะพบว่า หนุ่มสาวจากจุด 'ดวงจันทร์ใน' ได้พุ่งทะยานขึ้นสู่ระดับ 'ราหูใน' ในเวลาเดียวกัน เป็นการจับคู่ของหลานกับปู่ย่าตายายชุดใหม่ ขณะเดียวกันนี้เหลนของสกาวก็ถือกำเนิดออกจากครรภ์มารดา ณ จุด 'ดวงดาวใน' ที่ทอแสงกะพริบพราวอยู่ลิบๆ
>
> (*บรรพสตรี*. 2536 : 73)

คำบรรยายข้างต้นช่วยย้ำความสำคัญของตัวละครผู้หญิงว่าเป็นเหมือนบรรพสตรีผู้ให้กำเนิดบุตรจากรุ่นต่อรุ่น เพื่อสืบทอดเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ให้คงอยู่ แม้อำนาจของรุ่นที่อยู่ที่เป็นจุดศูนย์กลางจะหมุนเวียนเปลี่ยนผ่านกันตามวัย แต่บุคคลที่อยู่ในสภาวะรุ่นย่า ยายก็ยังมีความสำคัญในการอบรมสั่งสอนประเพณี วัฒนธรรมในสังคมให้กับรุ่นหลาน เหลนต่อไปอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ เพราะขณะนั้นรุ่นบุตรต้องเป็นผู้ทำงานหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว ด้วยเหตุนี้ญาติรุ่นย่า ยายจึงเป็นกำลังสำคัญที่จะอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานให้เติบโตก้าวขึ้นไปอยู่แทนตำแหน่งบิดา มารดาของตนเองในตำแหน่งศูนย์กลางของระบบสุริยะต่อไป และจะเป็นเช่นนี้ต่อไปเรื่อยๆ ตราบเท่าที่มนุษย์ยังดำรงเผ่าพันธุ์อยู่

ความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตร หลังจากมารดาให้กำเนิดบุตร มารดาต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตรอย่างดีที่สุด ทั้งเรื่องอาหาร เสื้อผ้า เป็นที่พึ่งยามเจ็บไข้ ถ้ามีโรคประจำตัวก็พาไปรักษาไม่ทอดทิ้ง อบรมสั่งสอน ตักเตือน ให้คำปรึกษายามเดือดร้อน ให้การศึกษา เอาใจใส่ ห่วงใย-ความรู้สึก ส่วนบุตรก็ตอบแทนพระคุณด้วยการช่วยแบ่งเบาภาระ กตัญญูกตเวที เลี้ยงดูบุพการีเมื่อท่านเข้าสู่วัยชรา

จากความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรแสดงให้เห็นบุคลิกของมารดาที่เป็นคนอดทนเพราะต้องทำงานบ้านขณะเลี้ยงดูบุตร ใจแข็งต่อสู้กับอุปสรรคเมื่อบุตรมีสุขภาพไม่แข็งแรง ถ้าเป็นไปได้จะยอมเสียสละแลกความเจ็บปวดแทนบุตร กล้าตัดสินใจลาออกจากงานมาเลี้ยงดูบุตรอย่างเต็มที่ ให้อภัยเมื่อบุตรทำผิดพลาด และรู้สึกภาคภูมิใจที่เป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตแม้ว่าตนต้องเสียชีวิตหลังให้กำเนิดบุตร

ศรีดาวเรืองได้เสนอมุมมองการยกย่องบทบาทของผู้เป็นมารดาว่าเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในครอบครัว เพราะได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น ดังคำบรรยายความคิดของสกาวที่รู้สึกภาคภูมิใจเมื่อก้าวขึ้นสู่บทบาทของการมีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบครอบครัวแทนบิดามารดาที่ชราภาพ

> เช้าวันนั้น...วันที่สกาวถึงโอกาสเดินสวนทางกับพ่อแม่ ... การเป็นพ่อแม่คนทั้งโลกเป็นที่นับหน้าถือตาของสังคม ... สกาวจึงได้ปิตินัก บัดนี้สกาวได้ก้าวขึ้นยืนหยัดสุดยอดอย่างเต็มภาคภูมิแทนแม่
>
> (*บรรพสตรี*. 2536 : 73-74)

จากเรื่อง*บรรพสตรี* ผู้เขียนยังแสดงวุฒิภาวะของวัยผู้ใหญ่ว่า ได้ผ่านการสั่งสมประสบการณ์ทั้งด้วยตนเองและจากการอบรมสั่งสอนของบิดามารดา

สูงขึ้นไปตรงจุด ‘ดวงอาทิตย์’ นั่นคือสัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ใครๆ ล้วนมองจ้องว่าเป็นเป้าที่จะไต่เต้าขึ้นไปอยู่ ณ จุดนั้น พ่อแม่ของสกาวกับผู้คนวัยเดียวกัน เป็นคนกลุ่มน้อยที่ผ่านการกลั่นกรองมาแล้ว...จากสามช่วงวัย ทุกคนมีประสบการณ์เป็นเลิศ พวกเขาจึงได้เป็นคณะผู้ปกครอง ทั้งเป็นบรมครูที่มีวัยเปี่ยมสมบูรณ์ ต่างไปจากปู่ตาย่ายายที่แก่เกิน และขณะนี้ได้เลื่อนมาอยู่ตรงจุดราหูเท่ากับสกาว ทว่าเป็นราหูนอกตรงจุดนี้พวกที่ผู้คนให้ความสนใจและเคารพบูชาจะอยู่ที่ระดับพ่อแม่...มากกว่าตรงอื่นใด พ่อแม่สะสมความรอบรู้ไว้ เป็นส่วนหนึ่งของคลังมหาสมบัติทั้งหาด้วยตนเองและเรียนรู้มาจากพ่อแม่ของพวกเขา

(*บรรพสตรี*. 2536 : 71)

ผู้รับบทบาทเป็นมารดามีภาระความรับผิดชอบ และคอยแก้ไขปัญหามากมาย แต่ก็ทำหน้าที่ด้วยความเชื่อมั่น

แม้ภาระจะมาก และเต็มไปด้วยปัญหาที่ปรึกษานำมาเสนอ ทั้งปัญหาของตน ของลูกหลาน ของผู้คนรอบข้าง ของแม่พ่อย่ายายปู่ตา ... แต่ทว่าสกาวยังรู้สึกกระชุ่มกระชวย กระฉับกระเฉง แข็งแรงและมีความสุข เธอมีพลังและบริหารพลังวันละนับไม่ถ้วน เธอมีความเชื่อมั่นว่าจะทำหน้าที่ของเธอต่อไปได้อีกยืดยาว

(*บรรพสตรี*. 2536 : 75)

บทบาทของมารดาต้องรับผิดชอบภาระมากมาย ผู้หญิงบางคนแม้เข้าสู่วัยชราแต่ยังภาคภูมิใจอยู่กับภาระหน้าที่ ไม่ยอมหมุนเวียนอำนาจให้บุตรรุ่นต่อไป ดังสกาวเมื่อก้าวเข้าสู่วัยกลางคนแทนคนรุ่นบิดามารดาแล้ว ก็ไม่ยอมลงจากตำแหน่งสูงสุดนั้น เพราะเห็นว่าตนยังมีพลังความคิดก้าวหน้าที่จะดูแลอนาคตร่วมกับบุตรรุ่นต่อไป

สกาวได้ค้นพบอีกว่า งานในตำแหน่งที่มีอำนาจมหาศาลอยู่ในปาก ในมือ และในสายตา ช่างเป็นงานที่ง่ายดาย...ง่ายจนทำให้คิดว่า ทุกสิ่งที่เธอทำ ทุกคำที่เธอพูด นั่นคือความถูกต้อง...ไม่มีเป็นอื่น...มาช่วงเวลาบัดนี้... เธอเร่งสร้างสถานที่โอ่อ่า...เพื่อความคงอยู่จนนิรันดร์ และเพื่อต้อนรับบุตรธิดาที่กำลังพุ่งแรงขึ้นมาใกล้ สกาวรักลูกและอำนาจมากเท่าเทียมกัน เธอเชื่อว่าลูกหลานจะมีความสุขพรักพร้อม...เป็นครอบครัวที่ยิ่งใหญ่ และอุ่นหนาฝาคั่งตลอดกาล วัฒนธรรมดั้งเดิม...ที่ยอดวงศ์ต้องวกเวียนกลับลง ... นั้น สกาวคิดว่าน่าจะเลิกได้แล้ว พวกเขาเอาแต่ฟูมฟักรักษาต้นไม้ ขุดฟื้นพื้นดิน กลับเอาส่วนที่ลึกกว่าสองเมตรขึ้นไว้ข้างบน ตัดแต่งต่อเติมพันธุ์ต่างๆ ความจริงสกาวมองดูก็รู้ว่าสวยดีและถูกต้อง กระนั้นเธอก็คิดว่า ช่างเป็นงานที่น่าเบื่อ สำหรับคนมีความสามารถเช่นเธอ ในเมื่อเธอมีพลังความคิดก้าวหน้าไกลไปถึงระดับจักรวาล ไยจะเอาเวลาไปใส่ใจ...กะแค่เรื่องสวนครัวในบ้าน...ทว่า ณ จุด ‘ดวงอาทิตย์’ ราชินีสาวผู้เชื่อมั่นว่าร่างกายและจิตใจของตนจะสามารถคงทนเป็นอมตะ เป็นประทีปส่องทางแก่ผู้คน เป็นขวัญกำลังใจ เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร...ผู้อยู่เบื้องหน้าและเบื้องบนของผู้คนทั้งปวง หรืออย่างน้อยที่สุด...ตำแหน่งรัฐสตรีก็น่าจะมีรวมอยู่ด้วย...โดยมีลูกหลานเหลนเพิ่มเติมเข้ามาหนุนเป็นฐานแห่งตนสืบต่อไปชั่วนิรันดร์ สกาวฝันอย่างเป็นสุข...ขณะอ้าแขนต้อนรับบุตรธิดาสู่ ณ จุด ‘ดวงอาทิตย์

(*บรรพสตรี*. 2536 : 75-77)

ศรีดาวเรืองเห็นความสำคัญของผู้หญิงที่เป็นมารดา แม้ในวัยสูงอายุยังมีความคิดก้าวหน้า พร้อมจะให้คำปรึกษากับชนรุ่นหลังต่อไป นอกจากตำแหน่งรัฐบุรุษแล้ว น่าจะมีตำแหน่งรัฐสตรีรวมไว้ด้วย

ด้านความสัมพันธ์ของย่ายายกับหลาน ย่ายายจะช่วยเลี้ยงหลานขณะบิดามารดาออกไปทำงานนอกบ้าน ทั้งทำอาหาร คอยเลี้ยงดูหลาน คอยดูแลการหลับนอนให้สบายเนื้อสบายตัว คอยห่วงใยด้านสุขภาพตลอดจนความเป็นอยู่ หาอาหารว่างให้หลานทานอิ่ม มีสติในการให้คำปรึกษาแนะนำแก้ไขสถานการณ์ ทิ้งมรดกที่ดินให้หลาน ผูกพันกับหลานอยากพบก่อนสิ้นใจ ช่วยเลี้ยงเหลน ไม่เป็นภาระให้หลานเลี้ยงดูยามชรา แม้หลานชายเต็มใจเลี้ยงดู เห็นประโยชน์ของตนต่อหลาน ช่วยหารายได้เข้าครอบครัวจนวาระสุดท้ายของชีวิต

> หญิงชราไม่รับรู้ความในใจของใคร ไม่เห็นแววตาส่อสมเพชของใคร นางรับรู้แต่เพียงสายตามัวๆ ของนางมีงานจะต้องทำ นางสอดส่าย นางค้นหา นางมีประโยชน์ หญิงชรายกมือขึ้นป้องแดด เขม้นมองยอดตำลึงที่เลื้อยยาว ส่วนในใจคิดว่าเดี๋ยวนางจะผ่านขึ้นไปบนสถานีและจะเดินไปทางตลาดเพื่อซื้อยาแก้ไข้สองซองกับซื้อขนมติดมือไปฝากโหลน โหลน...ไม่ใช่หลาน..หลานน่ะมันโตกันหมดแล้ว! ราคาของนาง คือ ชีวิตที่เติบโตนับจากหลานมาถึงโหลน และในอีกไม่ช้า...นางจะจากไป '...ป่านนี้คงเถียงกันเหมือนเดิม' นั่นคือสำนึกในใจของนางเมื่อเอื้อมเก็บยอดตำลึง อนิจจา...นางเก็บไม่ถึง
>
> (*ราคาของยาย*. 2530 : 110-111)

หากมารดาเสียชีวิตขณะที่หลานยังเล็ก ยายจะเลี้ยงจนหลานเติบโตสามารถเลี้ยงตัวเองได้ และหลานก็กตัญญูหาเวลามาเยี่ยมยายโดยลาหยุดงานหรือลาช่วงเทศกาล เพื่อตอบแทนบุญคุณจะให้เงินไว้ใช้จ่าย เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ก็จัดพิธีอาบน้ำให้ หากยายไม่สบายก็พายายไปรักษา เมื่อชีวิตของยายมาถึงวาระสุดท้ายหลานก็เฝ้าดูแลคอยปรนนิบัติอย่างใกล้ชิด

นอกจากนี้ยายยังเสียสละ เมตตาคอยเลี้ยงดูหลานอย่างเต็มที่ ทั้งเมื่อบิดามารดามีชีวิตอยู่หรือสิ้นชีวิตไปแล้วก็ตาม ยายห่วงใยหลานอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่หลานเกิดจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่สามารถเลี้ยงดูตัวเองได้ ยายเห็นคุณค่าของตนเองและไม่เป็นภาระแก่บุตรหลาน ฝ่ายหลานเมื่อเติบโตมีรายได้ก็กตัญญูโดยกลับไปเยี่ยมเยียน ถ้ายายไม่สบายก็พาไปรักษา เมื่อถึงวันสงกรานต์ก็จัดพิธีรดน้ำดำหัวให้เพื่อระลึกถึงบุญคุณที่ยายเลี้ยงดูจนเติบโต

ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้องในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง พี่สาวจะรัก เมตตา ห่วงใยน้องชาย เพราะทำหน้าที่เลี้ยงดูน้องแทนบิดามารดาที่ทำงานนอกบ้านมาตั้งแต่ตนยังเล็ก เมื่อเติบโตขึ้นถ้าน้องมีโรคประจำตัวก็พาไปรักษา หากน้องชายอายุถึงเกณฑ์ทหาร พี่สาวก็เดินทางไปให้กำลังใจเพราะไม่อยากให้น้องถูกเกณฑ์ทหาร ด้วยเชื่อว่าชีวิตทหารเกณฑ์เป็นชีวิตที่ลำบาก และหากน้องปฏิบัติตัวไม่เหมาะสมพี่สาวก็คอยตักเตือน

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา ผู้หญิงที่มีบทบาทเป็นภรรยามีลักษณะของภรรยาที่ดี คือ เป็นแม่ศรีเรือนที่เก่งทั้งเรื่องการทำอาหารและงานบ้าน ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้หญิงที่เชื่อมั่นใน

ตัวเองสูง เคียงบ่าเคียงไหล่สามีโดยเสมอภาคกัน มิได้ปฏิบัติตนเป็น “ช้างเท้าหลัง” เหมือนค่านิยมในอดีต และมีลักษณะของภรรยาที่ไม่ดี เพื่อให้เห็นสิทธิของการเสมอภาคและการประชดประชันสามี เช่น มารดาที่ทิ้งบุตรสามคนไว้ที่ป้ายรถประจำทาง จากเรื่องมัทรี

เมื่อผู้หญิงได้เปลี่ยนสถานภาพเป็นภรรยาและต้องย้ายมาอยู่ในบ้านสามี ภรรยาควรเคารพให้เกียรติมารดาของสามี เพื่อให้เกิดความกลมเกลียวกันในครอบครัว

> ตอนแรกที่คมขำมาอยู่กับผมใหม่ๆ ... เธอจะเข้ากับแม่ของผมได้ดีเพราะเป็นคนหัวอ่อน
>
> (*เจ้าลอ*. 2530 : 173)

การเสนอภาพลักษณ์ในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง แม้จะเป็นผู้หญิงก้าวหน้าแต่เมื่อแต่งงานแล้ว ผู้หญิงก็ยังต้องปฏิบัติตนตามคำสอนที่ได้รับการปลูกฝัง ให้รับบทบาทด้านการดูแลเรื่องอาหารการกิน การรู้จักถนอมอาหาร ดังภรรยาเห็นผลตำลึงสุกข้างรั้วมีจำนวนมาก เธอจึงเก็บผลตำลึงมาดองกับใบมะดันไว้รับประทานในครอบครัว

> ตำลึงออกลูกดกเหลือเฟือ ขนาดฉันปีนขึ้นไปเก็บลงมาดองกับใบมะดันคราวละครึ่งกระป๋อง
>
> (*เจ้ารอกรัก*. 2536 : 27)

นอกจากการรู้จักถนอมอาหาร ภรรยายังหมั่นหาความรู้เพื่อเพิ่มเติมฝีมือในการทำอาหารให้อร่อย เช่น เมื่อถึงฤดูมะม่วง มีมะม่วงหล่นมาก เธอก็เก็บนำมาแช่อิ่ม ซึ่งแม้จะไม่รู้วิธีทำ ก็ใฝ่รู้โดยหัดทำกับแม่บ้านที่ทำเป็นและทำได้อร่อย

> ฤดูหนาวผ่านมามะม่วงออกดอกพราวน่าปลื้ม แล้วเมื่อลูกเขื่องกว่าหัวแม่มือตกหล่นด้วยแรงลม ทุกปีฉันเก็บแช่อิ่มไม่เคยขาด รสชาติฝีมือแช่อิ่มมะม่วงที่หัดมาจาก ‘แม่บ้านมือโปร’ รับรองให้ตัวเองได้เลยว่าอร่อย
>
> (*เจ้ารอกรัก*. 2536 : 29)

มารดาจะทำอาหารให้สมาชิกในครอบครัวรับประทานด้วยความเอาใจใส่ โดยรู้รายการอาหารที่สามีหรือบุตรชอบรับประทาน ดังเช่น หลังจากมารดารับจ้างทำปลาก็นำหัวและก้างกลางของปลาที่เหลือมาทำอาหารที่สามีชอบให้รับประทาน

> วิธีตัดหัวปลาจะต้องให้พุงติดด้วย ถ้าหัวใหญ่แม่จะเอาตอกร้อยเป็นพวงให้จันหิ้วไปขายที่ตลาด สำหรับหัวเล็กรวมทั้งกระดูกกลางของปลาตัวใหญ่ แม่จะเอากลับบ้านไปต้มแกง หากมีมากแม่จะผ่าซีกใส่เกลือ ตากแดดแห้งแล้วร้อยพวงแขวนเก็บไว้ต้มใบมะขามอ่อน พ่อชมแม่เสมอว่าชดน้ำคล่องคอนัก
>
> (*สองมือเรามีแรง* . 2526 : 157)

ปัจจุบันผู้หญิงต้องออกทำงานนอกบ้าน แต่ภรรยายังมีหน้าที่ดูแลอาหารทั้งมื้อเย็นและมื้อเช้าให้สมาชิกในครอบครัว ตกเย็นหลังเลิกงานต้องรีบกลับมาทำกับข้าว ครั้นฟ้าสางก็ต้องตื่นแต่เช้าตรู่ออกไปจ่ายตลาด เพื่อทำอาหารเช้าอีก

หลังจากทั้งหมดงีบกันไปชั่วครู่แล้วลุกขึ้นมาเกี่ยวข้าวต่อจนแดดอ่อน จึงกลับบ้าน เมื่อถึงผู้หญิงจะรีบคว้าถังไปตักน้ำจากลำคลองมาหุงหาอาหารกินกันในครอบครัว พอตกค่ำก็แทบไม่อยากลงเรือนไปเที่ยวไหน... ทุกคนอยากนอนเอาแรงไว้ใช้ลงในวันพรุ่ง ตีห้าวันรุ่ง พวกแม่บ้านลุกขึ้นจ่ายตลาดตั้งแต่ฟ้าสาง

(*ว่าวบนฟ้า*. 2526 : 58)

นอกจากการดูแลเรื่องอาหารแล้ว ผู้หญิงยังต้องเสียสละเวลาดูแลงานบ้าน จนบางครั้งไม่ได้ออกเที่ยวช่วงมีงานเทศกาล เช่นงานเทศกาลวันลอยกระทง เพราะต้องอยู่เฝ้าบ้าน

ยังไม่ทันรุ่งสาง เสียงนกกาเหว่าแว่วมาจากทุ่งนาหลังบ้าน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่ตื่นเช้าเป็นประจำ ต่างลุกขึ้นจากมุ้งเก่าๆ มีกลิ่นอับๆ ที่นอนรวมกัน ล้างหน้าล้างตาพอเป็นพิธี แม่ของทองม้วนนอนเฝ้าอยู่บ้านทั้งคืนไม่ได้ไปไหน แกเดินลงจากเรือนเพื่อหาฟืนมากองสุมกลางลาน พอให้คลายความหนาว

(*แม่พระคงคา เถ้าแก่บักและหมา*. 2526 : 239)

เรื่องการดูแลงานบ้านยังรวมถึงการดูแลข้าวของเครื่องใช้ของสมาชิกทุกคนภายในบ้านให้อยู่ในสภาพดี แม้เวลาฝนตกถ้าเหลือภรรยาอยู่บ้านคนเดียว เธอต้องระวังไม่ให้ชุดวิดีโอของสามีและบุตรเปียกน้ำ เพราะของอาจเสียหายใช้การไม่ได้ ดังเช่นมัลลิกาเมื่อยามฝนตกเธอต้องคอยสอดส่องดูแลของใช้ของสามีกับบุตรไม่ให้ถูกน้ำฝนเสียหายยิ่งกว่าดูแลของใช้ของตนเอง

มัลลิกาทำงานบ้านอย่างไม่เคยขาดตกบกพร่อง แม้ในยามที่ฝนตก ตกบ่าย...เสียงฝนกระทบหลังคาสังกะสีดังจนหูแว่ว มัลลิกาต้องฝ่าฝนออกไปเปิดประตูรั้วทิ้งไว้ เกรงว่าเมื่อวิธานหรือคนอื่นๆ กลับมาบ้านก่อนเวลาแล้วเรียกไม่ได้ยิน ฝนตกทีไร มัลลิกาเป็นต้องวุ่นวาย คอยระวังฝนจะตก ‘สอดหยด’ ลงมาเปียกชุดวิดีโอของวิธาน ข้าวของของลูกและของทุกคน หลังคาผุๆ ยามลมกรรโชก ละอองฝนมักสอดเข้ามาทางช่องลมได้เสมอ

(*มัลลิกา*. 2532 : 36)

มัลลิกามีความอดทนไม่เคยบ่นแม้ต้องทำงานบ้านเพียงคนเดียว โดยสามีไม่เคยช่วยเลยก็ตาม

หล่อนจัดการรองน้ำฝนตามหน้าที่ที่คิดว่าควรทำ จนฝนหยาดสุดท้ายจางจากผิดกาย และเริ่มหนาวสะท้าน ถ้าเขาอยู่ ‘...เดี๋ยวก็เป็นหวัดหรอกช่างมันเถอะน่า เธอทำอยู่คนเดียว มันทำให้พี่รู้สึกผิดนะ แต่พี่ไม่ชอบงานบ้าน เธอก็รู้’

(*มัลลิกา*. 2532 : 37-38)

ภรรยาที่ดีคอยดูแลความเรียบร้อยภายในบ้าน ไม่ให้งานขาดตกบกพร่อง เพราะเป็นความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ แม้ผู้หญิงส่วนใหญ่จะไม่ถนัดซ่อมไฟฟ้าหรือซ่อมรั้ว หรืองานประเภทเสี่ยงอันตราย แต่ภรรยาบางคนก็เต็มใจซ่อมเอง เพื่อแบ่งเบาภาระสามี ดังบุษบันจากเรื่อง*เมียน้อย*

> บุษบันเองก็ปลื้มในหน้าที่แม่บ้าน และเธอก็ทำได้อย่างเชิดหน้าชูตาให้สามี ขนาดลือกันว่า เธอทำเกินเลยออกไปถึงงานประเภทหนักและเสี่ยง เช่น ซ่อมไฟฟ้า ซ่อมรั้ว บางทีก็ปีนขึ้นไปตัดกิ่งกาฝากให้มะม่วง
>
> (*เมียน้อย*. 2536 : 129)

โบราณสอนผู้หญิงให้เป็นศรีภรรยา นอกจากดูแลรับผิดชอบกิจการภายในบ้านแล้ว ยังต้องคอยปรนนิบัติเอาใจสามีเป็นอย่างดีด้วย ดังคำบรรยายจากเรื่องมัลลิกาว่า

> มัลลิกาเป็นแม่บ้านที่ดี หล่อนทำตามความต้องการของเขาเสมอ ... มัลลิกามักนิ่มนวลเอาใจ หล่อนจะไม่เหนื่อยล้า และเขาเองก็ปฏิบัติตนต่อหล่อนเป็นอย่างดี สามีภรรยารักใคร่ใกล้ชิดกันเรื่อยมา
>
> (*มัลลิกา*. 2532 : 32)

ถ้างานส่วนไหนภรรยาสามารถช่วยสามีได้ ภรรยาก็ยินดีแบ่งเบาภาระเพื่อให้สามีสบายใจและงานสำเร็จรวดเร็วทันเวลา ดังมัลลิกาช่วยทำงานให้สามี

> วิธานเป็นคนรักงาน ตั้งแต่เริ่มงานในวัยหนุ่มมาจนใกล้วันเกษียณ เขายังคงเป็นคนรักงานพอๆ กับรักบ้านและรักเมีย งานชิ้นใดหอบมาทำต่อที่บ้านได้ เขาจะไม่มีรีรอ และงานบางอย่างมัลลิกาช่วยเขาได้เป็นอย่างดี ทั้งสองจึงดูใกล้ชิดสนิทกัน...แบบจ้างหนึ่งได้สอง
>
> (*มัลลิกา*. 2532 : 32)

ภรรยาปรนนิบัติสามีด้วยการมวนยาสูบให้สามีด้วยฝีมือของตัวเอง

> เขายังติดยาสูบยาเส้นมวนด้วยกระดาษบางๆ ฝีมือภรรยาของเขา ... หล่อนมวนยาโดยใช้กระดาษทำเป็นธงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวสักครึ่งเกียก มีไม้ไผ่เหลาเล็กๆ ทาแป้งเปียกปะติดกระดาษตลอดแนวตั้ง ไม้ยาวเลยกระดาษลงมาเป็นด้ามสักสามนิ้ว หล่อนจะวางกระดาษบางสีขาวขนาดมวนยาพอดีลงบนแผ่นธงชิดด้ามไม้ เมื่อม้วนธงไปจนสุดทางขวา แล้วม้วนย้อนกลับทางซ้ายอีกหน แตะแป้งเปียกสักนิดก็จะได้มวนยาที่เรียบร้อยออกมา เป็นการปรนนิบัติเอาใจสามีของหล่อนทางหนึ่งอย่างน่าเอ็นดู
>
> (*ไปกับเงาและกาลเวลา*. 2536 : 144)

ภารกิจของภรรยาที่ดีนอกจากที่กล่าวมาแล้ว ภรรยาต้องมีความซื่อสัตย์และจริงใจต่อสามี ดังเช่นจินตาแม้จะเป็นภรรยาที่ดีเพียงใด แต่สามีก็ไม่เคยเห็นคุณค่าในตัวเธอ ด้วยเหตุนี้จินตาจึงพยายามหาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและพูดย้ำเตือนตัวเองให้เป็นภรรยาที่ดีของสามีคนแรกตลอดไป

หลายปีที่ผ่านมา.. ครานั้น จินตาเป็นเด็กรุ่นสาวธรรมดา หัวอ่อน ว่านอนสอนง่าย เป็นที่รักใคร่ชอบพอ และเพราะนั่นเองเธอจึงเพลี่ยงพล้ำกลายเป็นเมีย 'ผู้ชาย' คนหนึ่งตั้งแต่รอบเดือนเพิ่งจะมาและแทบมิรู้ว่า 'รอบเดือน' คืออะไร จินตาไม่ได้รักเขา เมื่อตกเป็นของเขา เธอก็คิดไปตามประสา ต้องพยายามรักษาประเพณีอันดีงาม แม้มิได้รัก เขาก็ได้ชื่อว่าเป็นผัว เมื่อเสียตัวก็ต้องให้เป็นตัวตน เธอก้มหน้ารับกรรม 'แต่ชาติปางก่อน' อย่างเต็มใจ ซื่อสัตย์ต่อเขาเรื่อยมา แม้ในใจจะขมขื่น ... หากแม่พระคงคามีตามจริงแม่คงเห็นรอยฟกช้ำทั่วร่าง ฝีมือเขาทุบตี เขาเมามาโกรธพล่าน เพราะยางรถจักรยานไม่มีลม..แค่นี้เองความเป็นเมีย เธอก็ยังยกกระทงขึ้นจบด้วยหวังดี 'เจ้าประคุณ.. ขอแม่คงคาจงช่วยดลจิตใจให้ลูกเข้มแข็งซื่อสัตย์ต่อเขาตลอดไป.. ทั้งชาติไหนๆ ด้วยเทอญ' พระแม่คงคาเท่านั้นที่รับรู้ความในใจของเธอมานานนับปี แต่ไม่เห็นมีสิ่งใดเปลี่ยนแปลง นอกจากการรับใช้เยี่ยงกุลสตรี คือเป็นทาสของสามีตลอดไป หลายครั้งที่เขาเมามายกลับมาตบตี เธอก็ต้องเป็นทาสที่ดี เฝ้ารับการตบตีต่อไป เธอต้องนั่งเฝ้าปัดยุง ถ้าเขายืนยันอยากนอนเชิงบันได เธอจะทำฉันใด ถ้าเขาง่านขึ้นมาทันที ... น้ำในแม่น้ำตลิ่งสูงชัน เธอเคยหาบขนมาให้อาบ ดึก-ดื่นถ่างตา ฝนตกฟ้าร้อง เธอต้องรองรับอารมณ์ เขาอยากกินอะไร เธอจะหามาให้ แม้ในยามท้องโยกคลอน ถนนลื่นเมียก็ฝืนกรำฝนออกไป ยามเขาเมามายกลับมาคงร้องโวยวายเรียกหา 'ทาสในเรือน' เวลานอนหลับเมียเคยกราบสามครั้ง

(*ประเพณีที่ยกเลิก*. 2526 : 329-331)

ภรรยาคอยร่วมทุกข์ร่วมสุขในยามที่สามีมีปัญหาเรื่องการใช้ชีวิต ภรรยาจะคอยอยู่เคียงข้างคอยให้กำลังใจ ไม่ปล่อยให้สามีทุกข์ใจอยู่ตามลำพัง ดังภรรยาจากเรื่อง*สองมือเรามีแรง* หลังจากสามีขุดบ่อน้ำบาดาลได้เพียงสามวันบ่อก็ถล่ม แต่สามีก็ยังมีกำลังใจฮึดสู้ขึ้นมาใหม่ เพราะภรรยากับแม่ยายต่างเข้าช่วยสานไม้ไผ่ครอบปากบ่ออย่างเต็มที่

ภายหลังวันบ่อถล่มเพียงวันเดียว..และหลังจากนั้นอีกสามวันต่อมา พ่อก็คว้ามีดโต้เข้าป่าไผ่ คราวนี้พ่อตัดไม้แบกมากองไว้หลายลำ แล้วพ่อก็ลงมือจักสานไม้ไผ่เงียบๆ คนเดียว แม่กับยายมองตากันแล้วแม่กับยายก็ลงมือช่วยพ่อทำงาน พ่อยิ้มปลอบใจพูดกับแม่ว่า "ต้องใช้ครอบห้าอันใช่ไหม..แต่ข้าว่าหกอันจะดีกว่านะ จะได้เป็นขอบบ่อสูงๆ หน่อยเดี๋ยวเด็กเล็กตกลงไป.." แม่ไม่ได้ยิ้มหรือพูดตอบ ถ้าอาการไอของแม่ไม่มาขัดจังหวะมือของแม่ก็ไม่ยอมหยุดช่วยพ่อ..มือของยายก็เช่นกัน

(*สองมือเรามีแรง*. 2526 : 161)

คู่ครองที่ใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน ภรรยาควรมีเหตุผลไม่ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหาในยามที่เกิดความรู้สึกน้อยใจหรือหวาดระแวง ดังเช่นภรรยาน้อยใจสามีคิดว่าเขาไม่ได้รักเธอจริงจึงไม่อยากมีบุตรด้วยกัน เธอแกล้งหลอกสามีว่า ได้นำห่วงคุมกำเนิดออกแล้ว เมื่อสามีได้ยินไม่พอใจมาก ท่าทางสนองกลับของสามีทำให้เธอน้อยใจและคิดมาก เกิดความทิฐิดื้อรั้นและแสดงออกด้วยการเดินออกจากห้องพักตอนกลางคืน เมื่อกลับมารู้ว่าสามีรักและเป็นห่วง จึงสัญญากับตัวเองว่า ถ้ามีปัญหาไม่เข้าใจกัน เธอจะไม่ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหาอีก ดังบทสนทนาระหว่างบุคคลทั้งสองว่า

เขาช่างไปเก็บเอาเหตุผลต่างๆ เหล่านี้มาจากไหน ดูเขาจะไม่ยอมหยุดพูดเอาง่ายๆ ทั้งๆ ที่ใจจริงเธอเองก็ยอมรับในเหตุผลของเขา แต่เธอคงอดระแวงไม่ได้ว่าเขาอาจไม่รักเธอจริง จึงไม่อยากมีลูกด้วย "เอาละๆ ฉันรู้แล้ว...ความจริงฉันยังไม่ได้เอาห่วงออกหรอก และจะไม่มีวันเอาออกด้วยไม่ว่าเมื่อไรก็ตาม" ตอนนั้นเธอนอนร้องไห้เสียน้ำตาไปมากราวกับเกิดการตายขึ้นมาในบ้าน ความน้อยเนื้อต่ำใจนั่นเองที่เล่นงานเธอ แม้จะรู้จะเห็นมานานแล้วว่าเขารักเธอ แต่ทันทีที่แน่ใจว่าเขาจะไม่ลุกมาปลอบใจให้เธอคลายความน้อยใจลง เธอก็ผลุนผลันลุกขึ้นแต่งตัวเดินปึงปังออกจากบ้านไป เธอเดินไปตามถนนที่ค่อนข้างจะอ้างว้างเอามากๆ โดยไม่ฟังคำทัดทานที่ดังไล่หลังมา "จะไปไหน...นี่มันดึกแล้วนะ" เสียงเพียงแค่นั้นเธอก็รู้แล้วว่าเขาห่วงใยเธอ... รักเธอ..แม้น้ำเสียงจะเอ่ยขึ้นราบเรียบไม่แสดงอารมณ์อะไร เธอก็น่าจะรู้แล้ว แต่นี่เธอผลุนผลันลุกขึ้นแต่งตัวเดินปึงปังออกมาเสียแล้ว จะทำอย่างไรได้ เสียเหลี่ยม เดินออกมาสักครู่ เธอจึงรู้ว่ามันดึกเอาการ เธอเดินไปบนฟุตบาทใต้กันสาดตึกแถว เดินไปเรื่อยๆ ไม่มีจุดหมาย ... แต่ทว่าภายในใจกำลังเริ่มฟื้นคืนสติ "เราจะไปไหนกันนี่ ไปหาใคร ไปนอนที่ไหน ดึกดื่นป่านนี้แล้วจะไปไหน จะกลับบ้านก็เสียหน้าเพราะเราออกมาเอง จะกลับเข้าไปได้ยังไง เขาไม่ได้ออกมาตามง้อให้เรากลับสักคำ" ที่สุดของการเดินทางอย่างไร้จุดหมาย เธอมาหยุดยืนนิ่งอยู่ในความมืดสลัว รอบกายเงียบเชียบไร้ผู้คน เบื้องหน้าเป็นบึงบอน ในบึงรกแห่งนั้นคงมีอันตรายซุกซ่อนอยู่ไม่น้อยความหนาวเย็นของอากาศยามดึก ทำให้เธอห่อไหล่และในที่สุดก็ตัดสินใจเดินกลับทางเก่า เธอพยายามสะกดกั้นความเคอะเขินที่ต้องเดินกลับบ้านอย่างรู้สึกลำบากใจ แต่ทันทีที่เมื่อเดินมาถึงประตู ยังไม่ทันที่เธอจะหยิบกุญแจออกไข ประตูบ้านก็เปิดออก แล้วมือมือหนึ่งก็เอื้อมมาดึงตัวเธอเข้าไปกอดอย่างทะนุถนอม เธอปล่อยน้ำตาไหลพราก และเขาก็บรรจงเช็ดให้เธอจนเหือดหายด้วยจูบโตๆ พร้อมกับประคองเธอเข้าบ้าน เธอบอกกับตัวเองในวินาทีนั้นว่า ต่อไปแม้จะขัดใจกันแค่ไหน เธอก็จะไม่เป็นฝ่ายออกจากบ้านไปไหนอย่างไร้เหตุผลอีกเป็นอันขาด

(*น้ำตาไหลเงียบ*. 2527 : 101-103)

ภรรยาเป็นผู้มองการณ์ไกล รู้จักวางแผนชีวิตล่วงหน้า ดังในเรื่อง*น้ำตาไหลเงียบ* เมื่อภรรยารู้ว่าตนตั้งครรภ์ก็ตระเตรียมซื้ออุปกรณ์สำหรับเด็กอ่อนและเตรียมชุดหลังคลอดไว้พร้อม สามีจะได้ไม่ต้องเป็นภาระซื้อของให้เด็กอ่อนเพียงคนเดียวภายหลังคลอดบุตรแล้ว

ระยะนี้ผู้เตรียมตัวเป็นแม่เริ่มตระเตรียมเสื้อผ้าเด็ก...ยามอยู่ลำพังเธอจะตระเตรียมของใช้ต่างๆ อย่างเพลิดเพลิน เธอเคยหยิบเอาชุดอยู่กับบ้านที่ต้องสวมทางหัวสองสามชุดออกมาพิจารณา พลางคิดว่า "นี่จะให้ลูกกินนมได้ยังไงกัน มิต้องเลิกจากชายกระโปรงขึ้นมารึไม่ไหว" ตกลงเจ้าชุดคลุมท้องดังกล่าว ก็ถูกจับผ่าหน้าตลอดเพื่อเตรียมไว้คอยให้นมแก่ลูกน้อยโดยไม่ต้องเลิกขึ้นหรือถอดออก วันหนึ่งเมื่อเย็บปลอกและไส้เบาะเสร็จ เธอก็เดินออกไปหาซื้อนุ่นและมุ้งครอบที่ตลาด

(*น้ำตาไหลเงียบ*. 2527 : 106-107)

เมื่อใกล้กำหนดคลอด ภรรยาต้องวางแผนเรื่องค่าใช้จ่ายโดยการถามแพทย์ถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องเตรียมไว้สำหรับวันคลอด ดังคำสนทนาระหว่างสามีภรรยากับแพทย์ผู้ดูแลครรภ์ว่า

และแล้ว เธอก็ถามหมอในวันหนึ่งว่า "หมอคะ ฉันต้องเตรียมเงินไว้ประมาณเท่าไรคะ" หมอโรงพยาบาล

เอกชนยิ้มละไมตาจับจ้องอยู่ที่กระดาษดินสอบนโต๊ะ “คุณเตรียมไว้สัก ๕,๐๐๐ บาทก็พอ” แม้จะรู้สึกใจหายกับจำนวนเงิน ... ส่วนผู้เป็นสามีพอทราบถึงราคาทำคลอด เธอก็เห็นเขายิ้มเช่นกัน แต่ดูจะเป็นยิ้มอย่างฝืนๆ “เอ้า...ห้าพันก็ห้าพัน ขอเพียงให้คุณปลอดภัยทั้งแม่ทั้งลูกก็แล้วกัน

(*น้ำตาไหลเงียบ*. 2527 : 108)

ด้านความเชื่อมั่นในตนเอง ศรีดาวเรืองเสนอภาพลักษณ์ให้ผู้หญิงมีการเปลี่ยนแปลงบุคลิกจากการเป็นคนขาดความมั่นใจในช่วงแรก เพราะเกรงกลัวสามี หรือไม่เป็นตัวของตัวเองเมื่อออกนอกบ้าน ให้กลายเป็นคนที่เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ดังจามรีแต่เดิมเป็นคนกลัวสามี ไม่ว่าเขาบอกอะไรเธอจะเชื่อทุกอย่าง ไม่กล้าขัดใจเขา ดังคำบรรยายผ่านมุมมองของเพื่อนบ้านรุ่นพี่ว่า

ฮึ...ก็สมกันดีแล้วนี่นา ถ้าหากนายการ์ดได้เมียเป็นสาวใหญ่ไม่ยอมคนอย่างฉันละก็ นายการ์อาจรู้สึกตกต่ำไปเลยก็ได้ เพราะเขาจะไม่มีวันได้ใช้ฉันเป็นที่ระบายอารมณ์แบบที่ทำกับจามรีแน่นอน จามรีน่ะทั้งรักทั้งกลัวนายการ์ดยังกะพ่อ (พระเพลิง) (*แต่....* 2536 : 82-83)

การไม่เป็นตัวของตัวเอง ทำให้ผู้หญิงเป็นเบี้ยล่างอารมณ์ของผู้ชาย เมื่อฝ่ายชายรู้สึกไม่พอใจผู้หญิงจากสาเหตุใดก็ตาม ผู้ชายจะว่ากล่าวหรือแสดงอารมณ์ไม่พอใจออกมาทันที ทำให้ผู้หญิงต้องทนเก็บกด และเมื่อผู้หญิงทนเก็บกดไว้มากจนเลยขีดจำกัด ผู้หญิงจึงหาทางออกด้วยการยกเลิกการวางตัวให้สามีพอใจ มาแสดงออกตามความรู้สึกนึกคิดของตน ดังตอนจบของเรื่อง *แต่...* ที่จามรีมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น กล้าแสดงกิริยาโต้ตอบสามีโดยไม่เกรงกลัวเช่นอดีต ดังคำบรรยายเหตุการณ์จากมุมมองของเพื่อนบ้านว่า

เช้าวันนั้นฉันเห็นทั้งคู่ผลุนผลันออกมาจากในบ้าน จามรีมีสัมภาระติดมืออยู่ 2-3 ชิ้น ทีแรกฉันคิดว่าใครคนหนึ่งคงออกไปหาหนูแก้วตาที่โรงพยาบาล แต่ทว่าเสียงของนายการ์ดที่ไม่เบานัก บ่งบอกถึงอารมณ์ขุ่นเครียด เขาถามเมียสาวถึงสร้อยทองที่เขาซื้อให้ว่า ตอนนี้มันอยู่ที่ไหน จามรีวางกระเป๋าเดินทางใบเล็กลงบนพื้นแล้วยืดตัวขึ้นตรง ความรู้สึกบอกฉันในทันทีว่า ขณะนั้น...ภาพนั้นมิใช่สิ่งปกติ แต่มันเป็นเหมือนภาพขยายและทำสโลโมชั่น จามรียืดตัวตรงเสียจนดูสะดุดตา เธอชี้นิ้วเข้าไปในบ้าน ลำแขนและนิ้วเป็นเส้นแข็งเกร็งราวกับว่า หากเธอจะใช้กำลังฟาดฟันสิ่งใดแล้ว สิ่งนั้นต้องหักสะบั้นลงแน่นอน

(*แต่....* 2536 : 92)

บุษบันในเรื่อง*เมียน้อย* ก็เป็นตัวละครที่ศรีดาวเรืองกำหนดให้เป็นผู้หญิงที่มีความเชื่อมั่น บุษบันกล้าออกไปข้างนอกกับเพื่อนหญิง แม้ไม่มีสามีไปด้วย ซึ่งต่างจากบุษบันเมื่อสมัยยังเป็นสาว

เธอออกปากชวนให้ฉันร่วมเดินทางไปเที่ยวพักผ่อนค้างคืนที่ชายทะเลด้วยกันตามประสาลำพังผู้หญิง นี่ก็เป็นอีกเรื่องที่แปลกไปจากบุษบันคนเดิม...บุษบันคนเดิมที่ไม่เคยคิดทิ้งบ้านไปไหน ข้ามวันข้ามคืนโดยไม่มีสามี... หลังจากรับปากเรื่องไปชายทะเล โดยฉันอาสาเป็นคนขับรถมารับ

(*เมียน้อย*. 2536 : 135)

ภรรยากล้าปฏิเสธไม่ไปร่วมงานเลี้ยงกับสามี เหตุผลเพราะอยากให้สามีถามความสมัครใจว่าอยากไปด้วยหรือไม่แทนการบังคับให้ไปร่วมงานด้วยกัน

ขณะนั้นฉันกำลังทำงานบ้าน เขาบอกฉันว่าจะออกไปงานเลี้ยง เขาย้ำว่าไม่อยากไปตามลำพัง ฉันเห็นใจแต่ไม่เคยอยากออกไปด้วย ... ขอให้เขาได้เพื่อนถูกใจไปแทนฉัน ฉันกำลังอยากมีเวลาสำหรับตัวเอง ... ฉันสบตาส่ายหน้ากับเขา

(*งูหางขาด*. 2532 : 85)

มิใช่แค่การกล้าปฏิเสธไม่ไปร่วมงานสังสรรค์กับสามี แต่ภรรยายังกล้าพูดเตือนสติสามี เมื่อเห็นว่าสามีประพฤติตนไม่เหมาะสมกับญาติพี่น้อง ดังภรรยาชื่อส้มเช้าพูดเตือนสามีชื่อปานพุงที่เมาแล้วไม่มีสติรับรู้ว่าตัวเองทำอะไรลงไป ส้มเช้าจึงเล่าเหตุการณ์ที่สามีจำไม่ได้ว่า ปานพุงทะเลาะกับพี่ชายชื่อปานแขน ถึงขนาดกลับมาหยิบมีดไปต่อสู้ แต่สุดท้ายต้องมานอนเจ็บตัวเพราะพ่ายแพ้พี่ชายกลับมา ดังคำสนทนาระหว่างสามีภรรยาคู่นี้ว่า

แล้ว...ทำไมเขาจึงต้องมานอนเจ็บหัวหูเช่นนี้ ปานพุงครางเสียงไม่เบาทำให้เมียของเขาอารมณ์ไม่ดี
“แกมีมีดไปเสียเปล่า ทำไมไปแพ้ไม้มาได้..น่ามั้ยล่ะ...นี่มันคงกะตีทัดดอกไม้แกให้ตายเลยแหละ ถ้าไม่พลาดลงมาโดนหู แกก็ตายไปแล้ว”
“มีดรึ” ปานพุงงงเป็นนักหนา “ฉันมีมีดไปเมื่อไร ฉันไปกินเหล้าคุยกะเขาเท่านั้น ใครบอกเอ็งว่าข้าเอามีดไป”
“ถ้าแกไม่มาเอามีดย้อนกลับไป เขาจะตีแกเละขนาดนี้รึ..ว่าไง..ไอ้พุง” เมียใส่ฉอดๆ เสียงดังเลยบ้านปานแขนด้วยซ้ำ ปานพุงปวดหัวเจ็บหู คิดไม่ออก บอกไม่ได้ เขาจำได้แค่ตอนที่นั่งดื่มเหล้าคุยกันเรื่องทำส้วมซึม แต่ทำไมผลถึงออกมาอย่างนี้ อีส้มเช้าซ้ำเติมไม่ยอมหยุด
“เมากันขนาดไหน พี่น้องจะฆ่ากันตายกะอีแค่เรื่องไม่เป็นเรื่อง ข้าไม่เคยเห็น เขาไม่ทำมันก็เรื่องของเขา แกจะไปเซ้าซี้เขาทำไม”
“นี่ฉันกลับมาเอามีดจริงๆ เหรอ” ปานพุงย้อนถามเมีย
“ฉันไม่เห็น จริงไม่จริงทางโน้นเขาว่ายังงั้น แต่มันก็คงจะจริงหรอก เมาทีไรแกเหมือนหมาทุกที”
...
“ส้มเช้า เอ็งไปตามไอ้แขนมา บอกกูให้ตาม กูไปหามันไม่ไหว” ปานพุงเปลี่ยนสรรพนามจากฉันมาเป็นกู
“ทำไม จะตามให้เขามาซ้ำให้ตายโหงตายห่าไปเลยรึไง” เมียโกรธจัด แต่ปานพุงพูดเบาๆ
“เหอะน่า ไม่เป็นไรหรอก ฉันจะถามเขาคำเดียวเท่านั้นแหละ”
“จะถามว่ามันจะฆ่าเอ็ง หรือจะถามว่ามันเอาส้วมมั้ย หรือจะถามว่าแกถือมีดไปจริงๆ หรือเปล่างั้นเหรอ” อีส้มเช้าของเขาย้อน

(*เรื่องของสองปาน*. 2530 : 262-264)

ภรรยารู้และเข้าใจปมด้อยของตนเอง ไม่ปรารถนาให้สามีพูดตอกย้ำให้เจ็บใจ หากสามีพูดจาดูถูกความรู้ ภรรยาจะไม่นิ่งเฉย แต่จะพูดสวนกลับ ให้สามีได้มองเห็นตัวเขาบ้างว่าก็มีจุดบกพร่องไม่ต่างกัน ดังภรรยาชื่อแห้งพูดโต้กลับสามีที่พูดดูถูกเธอซึ่งไม่รู้หนังสือว่า

ดูสิ...จนป่านนี้ไอ้รุ่งยังไม่กลับจากโรงเรียน ไอ้ห่านี่ก็อีกคน...โตขึ้นคงควายไม่ผิดพ่อ

(*บทสนทนาของยาย*. 2527 : 223)

ในยามที่คู่สามีภรรยาทะเลาะกัน หากภรรยาวางตัวไม่เหมาะสมสามีจะลงโทษด้วยการลงไม้ลงมือ ในขณะเดียวกันหากสามีวางตัวไม่เหมาะสม ภรรยาก็กล้าทุบตีสามีกลับ จุดนี้ศรีดาวเรืองพยายามเสนอให้ผู้หญิงไม่เป็นฝ่ายถูกสามีกระทำเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป ดังนงเยาว์รู้สึกไม่พอใจสามีที่ดื่มเหล้าประชดชีวิตพิการ เพราะเห็นว่าตนไม่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว แต่นงเยาว์กลับเป็นฝ่ายต้องรับภาระตามชดใช้หนี้สินค่าดื่มสุราของสามี จนระยะหลังเมื่อนงเยาว์ทนแบกความรับผิดชอบไม่ไหวจึงลงไม้ลงมือกับสามีบ้าง

เขาคิดแต่จะเมาและหลับไปให้หมดวันๆ ทองเอกดื่มเหล้าเงินเชื่อแม่ประถิ่น ดื่ม...ดื่ม...เมา...เมา...เงิน...เงิน... เงินในบัญชีเงินเชื่อ บางทีตัวเลขขึ้นสูงเกินกว่านงเยาว์จะรับผิดชอบได้ ความเหน็ดเหนื่อย ความน้อยใจ นงเยาว์ไม่ทนเก็บเอาไว้ให้หนักอก บางเดือนหล่อนถกผ้าซิ่นหยักรั้งเท้าเอวก่นโคตรพ่อแม่ทองเอกไม่มีดี แต่นั่นเป็นน้ำมันราดลงบนกองไฟที่คุกรุ่นอยู่ในอกของทองเอก ชาติกำเนิดอย่างไรของนงเยาว์ หล่อนมาจากไหน ทองเอกไม่ลดละเหมือนกัน แต่ก่อน...แขนขายังดี ทะเลาะกันทุกทีทองเอกเป็นฝ่ายไล่ทุบตีเมียไปรอบบ้าน จรดชายทุ่ง ทว่า...เดี๋ยวนี้ เขาเองเป็นฝ่ายเขยกหนี แต่ก็หนีไม่พ้น นงเยาว์อยากฟาด-ฟาด อยากโขก-โขก

(*เลขคณิต ป.2*. 2532 : 68-69)

ศรีดาวเรืองยังเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงบางแง่มุมก็เป็นผู้หญิงใจกว้าง เมื่อตนหมดโอกาสมอบความสุขให้สามี ก็เต็มใจหาภรรยาคนใหม่ให้สามีเอง ดังบุษบัน ผู้เป็นภรรยาหลวงรู้สึกเห็นอก-เห็นใจเพื่อนรุ่นน้องข้างบ้านชื่อวารี ที่ต้องรับผิดชอบดูแลน้องอีกสองคนเพราะบิดามารดาเสียชีวิตหมดแล้ว ทางฝ่ายครอบครัวของบุษบัน สามีชื่อเนตปรารถนาอยากมีบุตรอีก แต่บุษบันอายุมากแล้ว ไม่อยากมีบุตรอีกด้วยเกรงว่าหนูลูกบัวบุตรสาวคนแรกที่ไม่แข็งแรงเพราะพิการทางสมองจะไม่ได้รับการดูแลอย่างเต็มที่ บุษบันจึงยอมรับให้วารีเป็นภรรยาอีกคนหนึ่งของเนต โดยรับทั้งวารีและน้องอีกสองคนมาอยู่บ้านเดียวกัน ด้านวารีก็เข้าใจความรู้สึกของบุษบัน จึงตัดสินใจจะไม่มีบุตรคนใหม่ให้เนตอีก เพราะเห็นว่าเด็กในบ้านก็มีทั้งหนูลูกบัวและน้องของตนอีกสองคนก็เพียงพอแล้ว จะได้เลี้ยงดูเด็กทั้งสามคนให้ได้รับความอบอุ่นอย่างเต็มที่ ดังคำสนทนาระหว่างบุษบัน วารีและเพื่อนบ้านเก่าชื่อเสาวณีว่า

“ณี เธอก็รู้ใช่ไหมว่าคุณเนตน่ะเขาอยากมีลูกอีก แต่ฉันก็รีๆ รอๆ เรื่อยมาเพราะห่วงลูกบัว”

... “ดังนั้นเขาเลยต้องมีเมียใหม่อีกคน” ฉันต่ออย่างไม่เกรงใจ เขาเองมิใช่หรือที่เคยว่าบุษบันมองโลกในแง่ร้าย วารีสบตาบุษบัน “บ้านดิฉันอยู่ใกล้ๆ กันนี้เองค่ะ” เธอก้มหน้าลงเล็กน้อยเมื่อกล่าวต่อด้วยเสียงแผ่วเบา ช้าๆ

“ดิฉันทราบปัญหาเหล่านี้ตั้งแต่อาบุษย้ายมาอยู่ที่นี่” เธอหยุดพูด สายตามองไปข้างหน้าราวกับจะหาคำตอบให้ตัวเอง

“อาจเป็นเพราะเห็นเขาเป็นคนรักครอบครัว... ดิฉันไม่แน่ใจแต่อาบุษก็ดีกับดิฉันมาก ช่วยเหลือดิฉันเวลามีปัญหา ตอนคุณแม่เสีย...”

“เพื่อนบ้านกันก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันน่ะ” บุษบันแย้ง

“ตอนแรกสนิทกับอาบุษมากกว่านะคะ เลยทำให้ดิฉันพยายามตัดใจเพราะรู้ว่ามันไม่ถูกไม่ควร หลังจากจบมหาลัย ดิฉันก็ออกไปหางานทำที่ใกล้ๆ แต่อาบุษเรียกมาพูดตรงๆ ว่า ดิฉันจะว่าอย่างไร ถ้าจะขอให้ดิฉันเป็นภรรยาอีกคนหนึ่งของอาเนต...”

ฉันแทบฟังคำพูดเหล่านี้ไม่ชัดเจน ใจนึกไปถึงละครเรื่อง ‘หาเมียให้ผัว’ บทพระราชนิพนธ์ของล้นเกล้ารัชกาลที่หก...เจ้าประคุณเอ๋ยแล้วนี่ตอนจบมันจะแฮปปี้เอนดิ้งเหมือนอย่างบทละครได้อย่างไร ในเมื่อทั้งสองมานั่งยอมรับกันหน้าชื่นตาบานอยู่อย่างนี้

“เอ้อ...อย่าหาว่าฉันเป็นตุลาการเลยนะ บุษก็คงจะเล่าให้เธอฟังมาบ้างแล้วว่าฉันกับเขาสนิทกันแค่ไหน แต่ขอถามอีกสักนิดเถอะ คิดจะมีลูกให้คุณเนตตามที่เขาต้องการสักกี่คนล่ะจ๊ะ”

วารีสบตาฉัน นิ่งราวกับจะปฏิญาณ “ดิฉันจะไม่มีลูกกับอาเนตอย่างแน่นอน...ไม่มีแม้แต่คนเดียวค่ะ”

“อ้าว...” ฉันเหลอหรา “งั้นก็กลายเป็นคนสมัยใหม่ไปอีกคนละซี” ฉันเริ่มยิ้ม “แต่เฟมินิสต์เขาไม่มารัดตัวเองอยู่กับงานบ้านหรืองานดูแลเด็กอย่างนี้นี่”

“จะให้สมัยใหม่เหมือนณีใช่ไหม” บุษบันแย้มยิ้ม แต่แล้วเธอก็กล่าวต่อไปด้วยท่วงทำนองที่ออกจะเศร้าๆ “ฉันกับลูกบัวไม่แน่หรอกว่าใครจะอายุสั้นยาวกว่ากัน แต่ในเวลาที่มี ฉันก็อยากให้ลูกมีความสุข ฉันรู้ว่าคิดแบบนี้มันไม่ทันสมัย ไม่ทันโลก แต่ฉันก็แก่เกินกว่าจะเปลี่ยนแปลงเสียแล้ว” ...

“ความจริงฉันไม่เห็นด้วยที่วารีไม่ยอมมีลูก แต่เขายืนยันว่า เพื่อจะได้ช่วยกันทำงานและดูแลลูกบัวกับน้องเล็กๆ สองคนของเค้า...นี่เดี๋ยวก็คงจะกลับจากโรงเรียนกันหรอก” “มาอยู่ที่นี่กันด้วยเหรอ” “ใช่ พ่อแม่ก็เสียหมดแล้ว คุณเนตก็สงสาร ลูกบัวเลยพลอยได้เพื่อนเล่นไปด้วย” บุษบันเอื้อมมือไปแตะไหล่วารี “เค้าก็เลยเป็นเป้าไปก่อนในช่วงใหม่ๆ นี่”

(*เมียน้อย*. 2536 : 135-137)

ลักษณะความสัมพันธ์ของคู่สามี-ภรรยาในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองพบว่า ผู้หญิงยังคงลักษณะของแม่ศรีเรือนที่ดี คือ เก่งการบ้านการเรือน ทั้งเรื่องทำอาหารอร่อย ขยันใฝ่รู้เพิ่มพูนฝีมือการทำอาหาร มีความรับผิดชอบเรื่องงานบ้านสูง เสียสละ อดทน รักงานบ้าน เอาอกเอาใจ ดูแล ปรนนิบัติสามี ช่วยแบ่งเบาภาระงานของสามี ซื่อสัตย์ ร่วมทุกข์ร่วมสุข มีเหตุผลละทิ้งทิฐิ มองการณ์ไกล เชื่อมั่นในตนเอง อิสระ ไม่เป็นทาสของสามี กล้าพูดปฏิเสธ เตือนสติ และพูดโต้แย้งสามี ปฏิบัติตัวต่อกันอย่างเสมอภาค และใจกว้างหาภรรยาใหม่ให้สามีเมื่อตนเองไม่สามารถมีบุตรให้สามีอีกได้

3.4.2 ความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนร่วมงาน

3.4.2.1 เจ้านายกับพนักงาน

ความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนร่วมงานระหว่างเจ้านายกับพนักงานในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง แสดงให้เห็นการเอารัดเอาเปรียบของเจ้านายอย่างชัดเจนทั้งด้านการไม่คำนึงถึงสวัสดิการ การไม่คำนึงถึงสุขภาพจิตใจของพนักงานขณะทำงาน และการไม่คำนึงถึงคุณค่าชีวิตของพนักงานเท่าผลกำไรของบริษัท

แม้พนักงานจะตั้งใจทำงานดี แต่ก็ต้องอดทนฟังคำตำหนิของเจ้านายที่ไม่รับฟังเหตุผลของพนักงาน ดังเช่นอนงค์ ต้องทนฟังนายจ้างตำหนิทั้งๆ ที่ตั้งใจทำงานคัดแก้วอย่างดีที่สุด เพื่อไม่ให้บริษัทเสียชื่อเสียง คำตำหนิของผู้จัดการทำให้อนงค์รู้สึกน้อยใจเจ้านายที่มองข้ามเจตนาดีของเธอเป็นร้าย ดังปรากฏในคำบรรยายและคำสนทนาว่า

> เช้าวันนี้เธอเห็นผู้จัดการมายืนหน้าบึ้งรออยู่ที่หน้าออฟฟิศ พอเห็นอนงค์เขาก็ปราดเข้ามาเล่นงานทันที “อานง.. ลื้อคัดแก้วหยั่งงี้อั๊วจะได้อะไร หา แก้วที่พอใช้ได้ลื้อก็คัดเป็นแก้วเลวหมด แล้วจะเหลือแก้วดีสักกี่ใบ แก้วพวกนี้ต้องติดยี่ห้อต่างประเทศ แก้วไม่ดีจริงๆ ถึงจะติดยี่ห้อไทย ราคามันไม่เหมือนกัน นี่อั๊วเห็นหลงจู๊ชมว่าลื้อทำงานดี ดีอะไรกัน ถ้าอั๊วมีคนงานอย่างลื้อมากๆ อั๊วก็เจ๊งเท่านั้น” อนงค์ก้มหน้าเงียบ ไม่มีคำโต้แย้ง คนงานแทบทุกคนเกรงกลัวผู้จัดการมากเสียกว่าประธานบริษัทที่เป็นนายตำรวจไทยคนนั้นด้วยซ้ำ ผู้จัดการเป็นคนจีน หลงจู๊ก็เป็นคนจีน แต่หลงจู๊จะใจดีมากกว่าใครอื่น ‘หลงจู๊ ลื้อให้คนงานมาเลือกแก้วกองนี้ใหม่นะ’ ผู้จัดการกล่าว หลงจู๊เดินมาร้อง ‘ฮ่อๆ’ แล้วกระซิบกับอนงค์ ‘นงค์ไปส่งแก้วกับรถเถอะนะ’ นั่นแหละอนงค์จึงออกไปพ้นหน้าผู้จัดการ แต่ก็ด้วยน้ำตาคลอเบ้า ... เมื่อมีคนปลอบ บ่อน้ำตาก็ยิ่งดูตื้นขึ้น
>
> (*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 29-31, 33-34)

พนักงานหญิงกล้าแสดงความคิดเห็นต่อต้านเจ้านาย เมื่อเห็นว่าเจ้านายตัดสินไล่คนงานออกอย่างไร้เหตุผล และไร้หลักมนุษยธรรม เห็นความคิดของตนถูกต้องเป็นหลัก จากเรื่องแก้วหยดเดียว หลังจากอนงค์ออกไปส่งแก้วข้างนอกกับน้าเหลียงแล้วแวะรับประทานอาหารกลางวันเพราะเห็นเวลาล่วงเลยไปมาก พอกลับมาถึงโรงงานผู้จัดการบ่นเหลียงว่าอู้งาน และหากเหลียงดื่มสุราขณะขับรถกลับแล้วประสบอุบัติเหตุ รถส่งของเกิดเสียหายก็จะยิ่งเสียเวลาส่งของด้วยแต่เมื่อเหลียงอธิบาย ผู้จัดการกลับไม่พอใจไล่เหลียงออก อนงค์ไม่พอใจที่นายจ้างเห็นผลของการได้กำไร-ขาดทุนสำคัญกว่าคุณภาพชีวิตของพนักงาน เธอจึงต่อต้านการตัดสินใจของเจ้านาย ด้วยการต่อรองกับผู้จัดการว่า เธอจะขอลาออกด้วยถ้าเจ้านายไล่น้าเหลียงออก หลงจู๊พยายามใกล่เกลี่ยแต่ปัญหาเล็กก็บานปลายเป็นปัญหาใหญ่ของโรงงาน ถึงขั้นคนงานจากโรงงานใกล้เคียงเข้ารวมตัวกันจะสไต๊รค์

> “หลงจู๊ ถ้าหากน้าเหลียงถูกไล่ออก หนูกับวิชัยจะออกด้วย” หลงจู๊ ... หันมามองอนงค์ด้วยสายตาตำหนิ
> ...
> “ผู้จัดการพูดเกินไปนี่คะ แหม..ไอ้รถบุโรทั่งนั้นมันจะมีค่ามากกว่าชีวิตคนเชียวเหรอ หนูทำงานก็พยายาม

ทำ ให้ดีที่สุดแล้ว แต่เขาก็ว่าไม่ดี...” อนงค์พูดสะอื้น น้ำตาพาลไหล

... หลงจู๊เดินออกมาหน้าโรงงาน สีหน้าเขาแสดงความยุ่งใจ “นี่พวกเธอเบาๆ หน่อยได้ไหม อะไรกัน เหลียงเองเขายังไม่โวยวาย...ไอ้พรรคพวกกันฉันก็เห็นใจ แต่เธอก็รู้ว่าฉันเป็นลูกจ้างเขาเหมือนกัน ฉันแก่แล้ว ถ้าถูกไล่ออกฉันจะไปทำอะไรอีกได้ พวกแกเองก็ไม่มีทางแก้ไขอะไรหรอก เชื่อฉันซี ประธานบริษัทเขาเป็นตำรวจ พวกแกมีอะไรไปสู้เขา” หลงจู๊มีสีหน้าทุกข์ร้อนที่เรื่องชักจะบานปลาย อนงค์แม้จะโกรธแต่ก็มิรู้จะทำอย่างไรต่อไป (*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 32-34)

นอกจากการทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานตามบริษัทแล้ว ผู้หญิงจากชนบทส่วนใหญ่เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อรับจ้างทำงานบ้าน แต่ได้รับการข่มเหงทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ ดังจันทำงานเป็นพี่เลี้ยงเด็กไม่ถูกใจนายจ้างหญิง ก็ถูกทำร้ายร่างกายและขู่ว่าจะหักเงินค่าจ้าง

เมื่อวานนี้.. ‘คุณนาย’ เพิ่งคาดโทษเธอไว้หยกๆ ว่าหากทำตัวไม่เป็นที่ถูกใจอีกเธอจะโดนหักเงินเดือน หรือไม่ก็ถูกไล่ออก “คุณนุ้ยค๊าบ.. ขอให้จันนะ ..คนดี๊..คนดี.. เดี๋ยวเอาอันใหม่ดีกว่า อันใหม่ทานได้ทั้งอันเลย.. ม่ะ.. อันนี้ทานไม่ได้นะครับ” เธอพยายามขอแตงโมจากคุณนุ้ย แต่ยังไม่ทันได้มาเพราะเด็กชายน้อยๆ เอาแต่ชูมือหนีบ้าง ซ่อนหลังบ้างไปมา “จันบอกนุ้ยเองไงว่าทานได้” แกย้อนพี่เลี้ยง ทั้งเธอทั้งน้าขาวที่นั่งเตรียมข้าวอยู่ในครัวหัวเราะชอบใจ แต่ทว่าตอนนั้นเอง ‘คุณนาย’ กรากเข้ามากระชากแตงโมไปจากลูกชาย แล้วหันมาใช้ปาหัวเธอ “แกสอนลูกชั้นยังงี้ได้เหรอ กินได้แกก็กินเข้าไปเองซี..แหม..คนอาไร๊ แกอีกคน..ยายขาว..พลอยเป็นไปกะมันด้วย” คุณนายพาลเอากับแม่ครัว ... คนเลี้ยงเด็กอ้าปากอธิบายไม่ออก กัดฟันกั้นหน้าน้ำตาคลอ หัวเปียกเปื้อนแตงโมเลอะแดง ... คุณนายไม่ยอมอารมณ์ดี แม้จะเอาผิดกับจันไม่ได้ แต่คุณนายก็คือ ‘คุณนาย’ เหมือนนิยายที่เธอติดงอมแงม ตกเย็นวันนั้นยังมีเรื่องคุณนุ้ยอยาก ‘นั่งส้วม’ อีก คุณนายดุโวยวายว่า ‘สอนไม่รู้จักจำ’ แล้วก็เลยคาดโทษเธอไว้ว่าจะถูกตัดเงินเดือน คุณนายต้องการให้ลูกชายใช้กระโถน แต่เด็กชายอายุสามขวบกว่า เบื่อการใช้กระโถน เธอจึงถูกทั้งแม่ทั้งลูกเล่นงานทั้งขึ้นทั้งล่อง (*บางที...วันหนึ่งข้างหน้า*. 2526 : 173)

การน้อยใจเจ้านายจากเรื่อง*บางที...วันหนึ่งข้างหน้า* ยังปรากฏข้อความแสดงความรู้สึกเก็บกด ไร้อิสรภาพของเด็กสาวชื่อ “จัน” ดังความคิดรำพึงในใจว่า

..อย่าง ’คุณนาย’ นี่จะเรียกว่ากดขี่เราหรือเปล่า เราก็แค่ลูกจ้างเขาเท่านั้นนี่น่า มันอะไรกันแน่ ... เมื่อคุณ-นายสั่งอย่างไรก็ต้องพยายามทำอย่างนั้น คนทั้งบ้านดูเหมือนต้องยอมให้ ’คุณนาย’ คุณผู้ชายเจ้าบ้านพบหน้า ’คุณนาย’ ก็เพียงเช้าๆ เย็นๆแต่คนรับใช้ต้องอยู่บ้านรับใช้อารมณ์ ’คุณนาย’ ทั้งวัน

(*บางที...วันหนึ่งข้างหน้า*. 2526 : 171, 173)

กรณีเจ้านายไม่คำนึงถึงสภาพจิตใจของพนักงานยังปรากฏในเรื่อง*มัลลิกา* ชีวิตมัลลิกาเมื่อครั้งเป็นลูกจ้างต้องทำงานอย่างหนัก ประสบการณ์ชีวิตช่วงนั้นได้ฝังแน่นในจิตใจเธอจนยากจะลืมเลือน

ชีวิตลำบากแต่หนหลังที่เคยถูกนายจ้างคอยสับโขก ยังไม่มีของวิเศษสิ่งใดมาชำระชะล้างให้ลบเลือนไปจาก

ความทรงจำ คำพูดของนายจ้างบางคำหล่อนยังจำได้ติดเตือน 'ของทุกอย่างในบ้าน แกต้องรัก แกต้องคอยดูแลให้เป็นเหมือนของของแกเอง รู้มั้ย...ไม่ใช่เห็นเป็นของคนอื่นแล้วจะยังไงก็ได้'

(*มัลลิกา*. 2532 : 36-37)

ศรีดาวเรืองสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับพนักงานในด้านการถูกนายจ้างเอารัดเอาเปรียบทั้งในด้านสวัสดิการ การไม่เห็นคุณค่าของพนักงานและการไม่คำนึงถึงความสุขของจิตใจ เปรียบทั้งในด้านสวัสดิการ การไม่เห็นคุณค่าของพนักงานและการไม่คำนึงถึงความสุขของจิตใจพนักงานขณะทำงาน

3.4.2.2 พนักงานกับพนักงาน

ความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนร่วมงานระหว่างพนักงานด้วยกัน ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองแสดงลักษณะของความเอื้ออาทรที่ผู้หญิงมีให้แก่กัน เช่น คอยร่วมทุกข์ร่วมสุข คอยตักเตือนชี้แนะให้คำปรึกษา และแสดงความเห็นอกเห็นใจในฐานะลูกผู้หญิงด้วยกัน

การมีความกรุณาอยากให้เพื่อนร่วมงานรุ่นน้องพ้นจากการถูกคุณนายดุว่า เพราะเข้าใจผิดดังน้าขาวเห็นคุณนายดุ “จัน” พี่เลี้ยงเด็กว่าดูแลบุตรอายุห้าขวบไม่ดี น้าขาวเข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้น จึงช่วยอธิบายให้คุณนายเข้าใจความจริงว่า เด็กไม่เข้าใจเรื่องแตงกวารับประทานทั้งเปลือกได้ แต่แตงโมรับประทานทั้งเปลือกไม่ได้ ดังคำบรรยายว่า

'คือยังงี้ค่ะคุณนาย..' ขาว-คนใช้เก่าแก่รีบแก้ต่าง เพราะคนเลี้ยงเด็กอ้าปากอธิบายไม่ออก กัดฟันกัมหน้าน้ำตาคลอ หัวเปียกเปื้อนแตงโมเลอะแดง 'คุณนุ้ยแกเคยร้องจะเอามีดปอกแตงกวาเจ้าค่ะ จันมันก็บอกว่าแตงกวาอ่อนไม่ต้องปอกทานได้ทั้งเปลือกเลย.. แตงล้างสะอาดแล้วนะเจ้าคะ มาวันนี้คุณนุ้ยแกเลยอยากจะทานแตงโมทั้งเปลือก จันก็บอกว่าทานไม่ได้จะเปลี่ยนให้ใหม่..ก็มีเท่านี้แหละค่ะ'

(*บางที...วันหนึ่งข้างหน้า*. 2526 : 172-173)

เมื่อน้าขาวเห็นจันยังรู้สึกไม่สบายใจ และเมื่อขาวได้โอกาสรู้ว่าคุณนายกับคุณผู้ชายจะไปงานเลี้ยงตอนกลางวัน ขาวไม่ต้องตั้งโต๊ะอาหาร เธอจึงแสดงน้ำใจเปิดโอกาสให้จันออกไปพักผ่อนเปิดหูเปิดตา เพราะไม่ค่อยได้ออกไปไหน เพื่อคลายความเครียด ส่วนบุตรชายของคุณนาย น้าขาวจะช่วยดูแลให้แทน

เมื่อคืน.. น้าขาวกับเธอนอนปรับทุกข์กันในมุ้ง ... 'พรุ่งนี้บ่ายๆ เอ็งอยากไปเที่ยวที่ไหนสักครึ่งวันก็ไปซี' ขาวกระซิบบอกจันทร์ในความมืด 'กลับมาตอนค่ำๆ ก็ได้ คุณนายกับคุณผู้ชายจะออกไปงานเลี้ยงตอนเที่ยง ข้าไม่ต้องตั้งโต๊ะ ข้าจะดูตานุ้ยให้ เอ็งไปเปิดหูเปิดตา.. ดูหนังสักเรื่องก็ได้นี่นา'

(*บางที...วันหนึ่งข้างหน้า*. 2526 : 173-174)

การเข้าใจความรู้สึกของหญิงสาวรุ่นน้องที่พลาดพลั้งตั้งครรภ์ หญิงรุ่นพี่รู้สถานที่ทำแท้งจึงพาไปทำแท้ง และพูดให้สติเมื่อเห็นเพื่อนรุ่นน้องหวาดกลัว ดังคำบรรยายเรื่อง*ถ้อยคำกับความเงียบ*ว่า

> ตามใจนะ...ตอนนี้ยังไม่ได้ทำ จะเปลี่ยนใจก็ยังทัน เดี๋ยวทีหลังจะหาว่าฉันยุแหย่ เธอเองเป็นคนขอให้ฉันพามา ฉันน่ะอย่างมากก็แค่ถูกหมอด่า...ที่นี่น่ะไม่ใช่ว่าใครๆ จะมากันได้ทั้งนั้นเมื่อไร ถ้าเขาไม่ไว้ใจ เขาไม่กล้าเปิดประตูรับหรอกนะยะ...ใครจะอยากเสี่ยงคุกเสี่ยงตะราง
>
> (*ถ้อยคำกับความเงียบ*. 2527 : 335-336)

เพื่อนรุ่นพี่ที่ดีพูดเตือนด้วยความเป็นห่วงเป็นใย เมื่อเห็นว่าเพื่อนรุ่นน้องอาจได้รับอันตรายถ้าเข้าร่วมชุมนุมในวันกรรมกรที่กำลังจะมาถึง ดังคำบรรยายจากเรื่อง*แรงงานกับเงิน*ว่า

> เที่ยงนี้อนงค์เอนตัวพิงหลังชนกับสม-เพื่อนผู้อาวุโส เธออ่านจดหมายเงียบอยู่จนเพื่อนรุ่นพี่กระเซ้าพร้อมกับยื่นกระป๋อง “ไง...จดหมายแฟนเหรอ เห็นอ่านนานจัง” อนงค์ยิ้มถอนใจหันมามองหน้าคนถาม เธอรับกระป๋องอะลูมิเนียมที่มีน้ำแข็งใส่น้ำชา พึมพำขอบใจ “จดหมายคนบ้านเดียวกัน เขามาจากบ้านนอกก่อนหนู ไปทำอยู่โรงแก้วบางนา” “เขาเขียนมาทำไมล่ะ” “วันที่ ๑ นี่วันกรรมกรใช่มั้ยพี่ เขาถามมาว่าพวกเราทางนี้จะไปร่วมชุมนุมกันที่สนามหลวงหรือเปล่า ทางพวกเขาจะไปกัน” คนงานหญิงรุ่นพี่สีหน้าไม่ยินดียินร้าย “โธ่เอ๊ย..นงค์..ทำงานเถอะ ถ้าอยากหยุดก็ไปดูหนังดูลิเกสักเรื่องดีกว่า ไปชุมนุมได้อะไรขึ้นมา ดีไม่ดีเขามีเรื่องกันจะลำบาก” ตอนท้ายหล่อนแสดงความห่วงใยออกมา
>
> (*แรงงานกับเงิน*. 2526 : 106-107)

จากเรื่อง*มืดแล้วสว่าง* เพื่อนแคชเชียร์แนะนำให้อ้อยเปลี่ยนอาชีพจากการขายบริการเป็นอาชีพอื่นที่ดีกว่า ดังคำสนทนาว่า

> “อาชีพแบบนี้มันไม่ยั่งยืนนะ..อ้อย โรคภัยเบียดเบียนก็เยอะ พี่เห็นเป็นกันไม่ได้เว้น...” “หนูรู้จ้ะพี่ แต่หนูต้องทนเอาสักพักก่อนจะเลิก...” “แต่ก่อนเลิก เธอก็ควรหางานใหม่ให้เรียบร้อยเสียก่อนจะได้ไม่ต้องหวนกลับมาอีก”
>
> (*มืดแล้วสว่าง*. 2527 : 81)

และเมื่อรู้ว่า หลังจากแฟนทิ้งอ้อยแล้ว เธอต้องทนลำบากเลี้ยงบุตร เพื่อนแคชเชียร์สาวจึงพูดเตือนอีกว่า

> “คราวหน้าถ้าเธอคิดจะมีแฟนอีกละก้อ ต้องมองให้ดีๆ ก่อนล่ะ”
>
> (*มืดแล้วสว่าง*. 2527 : 82)

เพื่อนแคชเชียร์ร่วมแสดงความยินดีที่อ้อยได้เปลี่ยนอาชีพจากผู้หญิงขายบริการมาเป็นกระเป๋ารถเมล์ได้ เพราะเป็นอาชีพที่สังคมยอมรับและอ้อยก็รู้สึกสบายใจมากกว่าด้วย ดังคำบรรยายและคำสนทนาระหว่างอ้อยกับเพื่อนเก่าที่เป็นแคชเชียร์ในร้านอาหารประเภทปิดว่า

> แล้วอ้อยก็จากไป...เธออำลาชีวิตเก่าที่ต้องเสิร์ฟทั้งอาหารและร่างกายไปสู่ชีวิตใหม่ที่ดีกว่า ฉันเคยไปเยี่ยมเธอที่ท่ารถครั้งหนึ่ง ครั้งนั้นอ้อยอยู่ในชุดเครื่องแบบกระเป๋ารถเมล์ ในมือมีกระบอกตั๋วเขย่าอยู่ไปมา มีหมวกสีเทาโปะอยู่บนผมที่ถูกรัดด้วยยางและใช้โบว์สีขาวผูกทับไว้อีกชั้น ท่าทางของเธอร่าเริง ไม่มีวี่แววของเด็กสาวที่มือดีตซอกซ้ำ หรือผิดหวังกับงานที่กำลังทำ “คนที่เขาฝากหนูเข้าทำงาน เขาไม่ได้ทำงานที่นี่หรอกพี่..” เธอเล่า “เขาสั่งไว้ว่า ถ้าหนูมีเรื่องเดือดร้อนอะไรก็ให้โทรไปหาเขาจะช่วย แต่หนูก็ไม่เคยรบกวนเขาหรอกพี่ ตอนนี้ลูกหนูก็ทิ้งนมแล้ว กินแต่ข้าวค่อยยังชั่ว ถึงที่นี่หนูจะหาได้น้อย แต่หนูก็ไม่ต้องแต่งตัว เฮ้อ..รายได้ก็พอถูไถไปได้หรอกพี่ แต่ถ้าพูดถึงความสบายใจละก้อ..มันสบายใจกว่ากันเยอะเชียว”
>
> (*มือแล้วสว่าง*. 2527 : 84-85)

เพื่อนแคชเชียร์สาวยังรู้สึกยกย่องและให้เกียรติอ้อยที่มีชีวิตดีขึ้นจากเดิมได้ ดังคำพระที่เทศน์ยกย่องผู้ที่กลับตัวจากร้ายเป็นดีได้ว่า

> 'ดูก่อน..ผู้มืดแล้วมาสว่าง เป็นผู้ควรแก่การสรรเสริญ แต่ผู้สว่างแล้วกลับมืด คือผู้ควรแก่การตำหนิ' ฉันยอมรับว่า อ้อยน่าจะเป็นครูให้ฉันมากกว่าที่ฉันเคยเป็นผู้ดูแลเธอในสถานแห่งอบายมุข ฉันเองยังจดจำคำกล่าวของเธอมาเล่าให้เพื่อนๆ ของเธอฟังเสมอ และเพราะคำพูดของเธอในวันนั้นเองได้กลายมาเป็นคำปลุกปลอบใจฉันในเวลาต่อมา
>
> (*มือแล้วสว่าง*. 2527 : 87-88)

จากเรื่อง*มือแล้วสว่าง* การเสียชีวิตของอ้อยเป็นสาเหตุให้เพื่อนร่วมงานหวนคิดถึงความดีที่เธอเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงต่อสู้ช่วยให้คนอาชีพเดียวกันประสบความสำเร็จในการเรียกร้องความยุติธรรมเรื่องรายได้ ดังคำบรรยายว่า

> ฉันกลับมานึกถึงอีกครั้งหนึ่งก็ในคืนสวดศพ... ฉันเห็นพนักงานกระเป๋าชายหญิงนับร้อยมีสีหน้าหม่นเศร้าระคนเคียดแค้น และนี่เองทำให้ฉันหวนคิดไปว่า อ้อยคงจะทำอะไรบางอย่างไว้ในหัวใจจนทำให้เพื่อนๆ ของเธออาลัยรักและคิดถึง
>
> (*มือแล้วสว่าง*. 2527 : 86)

นอกจากความเอื้ออาทรที่ผู้หญิงมีให้แก่กันทั้งต่อเพื่อนรุ่นน้องและต่อเพื่อนแล้ว ผู้หญิงยังมีน้ำใจช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานชายที่มีอายุมากกว่าด้วย ดังเมื่ออนงค์เห็นลุงดมหัวหน้าทำกล่องทำงานไม่ทัน และเขาเอ่ยปากขอความช่วยเหลือ อนงค์ก็เต็มใจช่วยหลังจากเสร็จภาระกิจของตน

ลุงดมหัวหน้าทำกล่องซึ่งทำงานอยู่ใกล้กับประตูคัดแก้ว ก็เดินเข้ามาดู “นงเอ๊ย.. ข้าหาคนถูกใจช่วยทำกล่องไม่ได้เลย คิดว่าได้เอ็งถูกใจอยู่แล้วเชียว หลงจู๊ดันมาย้ายให้มาคัดแก้วเสียนี่ แล้วเอ็งดูซีตอนนี้กล่องออกไม่ทัน เดี๋ยวพวกเอ็งก็ไม่มีกล่องจะใส่แล้ว..เอ้าคัดได้คัดไป” ... อนงค์เหลือบตาขึ้นมองชายทั้งสองแวบหนึ่ง มือไม่ละจากงาน เธอยิ้มน้อยๆ ขณะส่องแก้วพิสูจน์รอยตำหนิ ... “ลุงก็มัวมายืนอยู่นี่แล้วกล่องจะพอใช้ได้ยังไง เดี๋ยวหนูคัดแก้วเข่งนี้หมดแล้วจะไปช่วย”

(*แก้วหยดเดียว*. 2526 : 27-28)

จากเรื่อง*แรงงานกับเงิน* สมแสดงความห่วงใยเพื่อนร่วมงานรุ่นน้า ที่จะเข้าร่วมชุมนุมในวันกรรมกรด้วย เพราะน้าเหลียงมีบุตรชายอาชีพเป็นตำรวจในท้องที่นี้ สมจึงถามด้วยเกรงว่าบิดากับบุตรจะผิดใจกันจากเรื่องนี้ ดังคำบรรยายคำถามของสมว่า

‘นี่พูดกันให้รู้เรื่องดีกว่าน่า น้าเหลียง แล้วลูกชายของน้าไม่ว่าอะไรเอารึ’ สมค้านเพราะรู้ว่าเหลียงมีลูกชายเป็นตำรวจอยู่ท้องที่นี้

(*แรงงานกับเงิน*. 2526 : 109)

กรณีความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานชาย ผู้หญิงจะสอบถามความรู้เรื่องกฎหมายจากเพื่อนชายที่ทำงานอยู่บริษัทอื่น เพื่อศึกษาวิธีการเรียกร้องความเป็นธรรมจากนายจ้างในโรงงานของตนบ้าง ดังคำบรรยายวิธีการหาความรู้ของมารดาทั้งจากเพื่อนชายและจากศูนย์กรรมกรว่า

ทางบริษัทตัดเย็บเสื้อโหลที่แม่ทำงานอยู่เริ่มมีการพูดถึงค่าแรงตามกฎหมายแรงงาน เรื่องก็เนื่องมาจากคนงานคนหนึ่งที่ทำงานอยู่บริษัทเดียวกับแม่ สามีของนางเป็นบ๋อยโรงแรมที่มีการสไตร๊ค์กันเมื่อไม่นานมานี้ และสุดท้ายพวกเขาก็สามารถเรียกร้องต่อรองเอาชนะนายจ้างได้ ทุกๆ วันที่เขามารับภรรยากลับบ้าน หลังจากออกเวรตอนเย็น พวกเรามักจะซักถามเขาถึงเหตุการณ์และวิธีที่จะเรียกร้องค่าแรงว่าควรเริ่มต้นอย่างไร หลังจากได้รับคำบอกเล่าพอเป็นแนวทาง แม่ซึ่งมีอาวุโสในบริษัทจึงถูกแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้า ขั้นแรกแม่ได้ไปขอคำแนะนำที่ศูนย์กรรมกรมาก่อน คนที่นั่นทำให้แม่ได้รู้จักหน้าตาของกฎหมายแรงงานเป็นครั้งแรก และแม่เองเริ่มเข้าใจเรื่องแรงงาน ความขัดแย้ง และการเรียกร้องความเป็นธรรมตามระเบียบขั้นตอนต่างๆ เพราะแม่เรียนน้อย แม่จึงต้องค่อยๆ คิดอย่างระมัดระวัง ... จนในที่สุดแม่กับเพื่อนๆ คนงานก็ประสบความสำเร็จดังกล่าว แม่ดีใจและเริ่มคิดว่าเพื่อนๆ กรรมกรที่แม่ยังไม่มีโอกาสได้รู้จักพวกเขาในเขตโรงงานอื่นๆ ก็น่าจะได้รับผลตอบแทนค่าแรงที่เป็นธรรมตามแบบอย่างที่แม่และเพื่อนๆ ของแม่ได้รับ ... ลูกคงไม่เชื่อที่ผู้หญิงเล่าเรียนมาน้อยท่าทางเป็นบ้านนอกอย่างแม่ จะลุกขึ้นยืนถือไมโครโฟนระบายความคับแค้นออกมาให้คนอื่นฟังได้ แม่ก็ไม่อยากเชื่อตัวเองเหมือนกัน ลูกรู้ไหมมือแม่สั่น ปากคอแม่สั่นไปหมด จนเมื่อการสไตร๊ค์ผ่านพ้นไปหลายวัน แม่จึงค่อยหายหวั่นไปได้

(*ผิดหวัง*. 2526 : 141, 144)

จากเรื่อง*แรงงานกับเงิน* ผู้หญิงเช่นอนงค์กล้าลุกขึ้นแสดงความคิดเห็นขัดแย้งกับกลุ่มเพื่อนร่วมงานชาย เพื่อเรียกร้องความถูกต้องและความเป็นธรรมเรื่องค่าแรงของคนงานหญิงควรเท่ากับคนงานชาย แม้เธอจะรู้สึกไม่พอใจความคิดเห็นของเพื่อนร่วมงานชายบางคน แต่เธอก็โต้ตอบอย่างกล้าหาญด้วยเหตุผลความเท่าเทียมกันของสิทธิมนุษยชน ดังบทสนทนาว่า

"เอาซิวะ.. พวกผู้ชายซื้อเหล้า พวกผู้หญิงซื้อกับ แล้วมากินให้สนุกสักวันเป็นไงพวกเรา" หัวหน้าเตาอบตะโกนขอความเห็น ผู้ชายส่วนใหญ่ตบมือสนับสนุน อนงค์ลุกขึ้นยืนค้าน

"วันไหนๆ น้ายุทธก็กินเหล้าอยู่แล้ว ไม่ต้องอ้างวันนี้สักวันไม่ได้รึ" พวกผู้หญิงหัวเราะ "ว่าแต่นอกจากจะไปสนามหลวงแล้ว เราน่าจะมาช่วยกันคิดว่า ทำอย่างไรค่าแรงกับสวัสดิการมันถึงจะเพิ่มขึ้นสักหน่อยไม่ดีรึ"

"นงค์.. ให้พวกผู้ชายเขานำดีกว่ามั้ง มา..นั่งลง..น่าเกลียด" ผู้หญิงบางคนติง

"ไม่ต้องให้ใครนำหรอกครับ เราทำด้วยกัน น้ายุทธ น้าเหลียง แล้วก็ผม สามคนร่วมกันแหงๆ อยู่แล้วใช่มั้ย ฮะน้ายุทธ" แอ็ดประจบหัวหน้าเตาอบ ซึ่งก็โดนลูกแปหยอกล้อไปเบาๆ ฐานพูดเองเออเอง

"ถ้าเขาไล่เราออกล่ะ"

"เขาก็ไม่มีคนทำงาน..ผู้จัดการคงไม่คิดอยากปิดโรงงานหรอก"

"พวกที่ไม่เอากะแกด้วยก็ทำน่ะซี..คงมีหลายคน"

"นั่นซี.. งั้นพวกเราร่วมใจกันได้ ผู้จัดการก็ต้องยอมใช่ไหม อะไรบ้างล่ะ ..หนึ่งไปสนามหลวง สองค่าแรงเพิ่ม สามสวัสดิการ ทีนี้เก๊าะเหลืออีกข้อหนึ่ง ค่าแรงหญิงกับชายที่ทำงานหน้าที่อย่างเดียวกัน ค่าแรงน่าจะได้เท่ากัน"

"โห่..อีนี่มันอยากมีหนวดโว้ย.. แหม..ฝันกลางวันแสกๆ" เสียงเหลืออดดังขึ้นมารอบนอก อนงค์หน้าชา

"อ๋อ.. ชั้นไม่อยากมีหรอก..หนวดน่ะ ไม่เห็นมีประโยชน์อะไรสักนิด แถมยังเสียเงินค่าโกนด้วย ถ้าหากผู้หญิงขอค่าแรงได้เท่าผู้ชาย มันจะทำให้ค่าแรงของพวกผู้ชายลดลงไปรึ"

"ก้อ..ไม่ได้ว่าอะไร..อย่าพูดเลยวะ..ตัวแค่ลูกหมา

(*แรงงานกับเงิน*. 2526 : 110-111)

ผู้หญิงของศรีดาวเรืองมีสัมพันธ์ต่อเพื่อนร่วมงานหลายกลุ่มทั้งกับรุ่นน้อง รุ่นพี่ เพื่อน ผู้ใหญ่ เพื่อนร่วมงานชาย โดยมีทั้งการให้ความกรุณาความเห็นใจ ความมีน้ำใจให้ความช่วยเหลือ การแสดงความห่วงใย การให้คำแนะนำ ตักเตือน การแสดงความยินดีเมื่อเพื่อนได้ดี การยกย่องให้เกียรติเพื่อน การเสียสละ การแสวงหาความรู้ และการกล้าหาญเป็นผู้นำเรียกร้องความถูกต้องและความยุติธรรมจนสำเร็จแม้ตนจะมีการศึกษาน้อยก็ตาม

3.4.3 ความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อน

ความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง พบทั้งในกลุ่มเพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนบ้าน และเพื่อนชาย ความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนชายมีลักษณะโดดเด่นที่สุด

ความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนร่วมรุ่น การศึกษาถือเป็นก้าวแรกที่ช่วยให้ผู้หญิงก้าวจากครอบครัวสู่สังคมที่ใหญ่ขึ้น สังคมที่มีการแข่งขันกัน ครั้นยิ่งใกล้ถึงวันสำเร็จการศึกษา กลุ่ม

นักเรียนสาวต่างพากันตื่นเต้นเตรียมตัดชุดราตรีกันสุดฝีมือ เพื่อสร้างจุดเด่นให้ตนไว้ใส่ในวันรับประกาศนียบัตร ดังคำบรรยายในเรื่อง*สิ่งที่ลงทุน*ว่า

วันหนึ่ง จรินกับมาลีไปซื้อผ้าที่พาหุรัดและกลับมาจนเย็นได้เวลาอาหาร ทั้งคู่แวะกินอาหารกันก่อนจะกลับขึ้นห้อง “เราเตรียมขอตัดชุดราตรีแล้วนะ..เธอล่ะยังไม่คิดตัดอีกเหรอ” จรินถามเพื่อนร่วมห้องคนหนึ่งอย่างจงใจ “เราซื้อผ้ามาแล้วนี่ไง เมตรละ ๑๒๐ ผ้าหน้าแคบเลยซื้อมา ๓ เมตร พอหรือเปล่าก็ไม่รู้..ลูกไม้นี่เมตรละ ๒๐๐ ซื้อมาเมตรเดียว เราว่าจะปักมุมปักเลื่อมลงบนลูกไม้ดอกซ้อน แล้วตัดออกเป็นช่อๆ สอยติดเอา..” เพื่อนๆ หลายคนในห้อง แม้แต่มาลีซึ่งไปเดินหาซื้อของมาด้วยกัน พากันหยิบของที่จรินอวดขึ้นมาดู แล้วก็มีบางคนอดแย้งขึ้นมิได้ “ฉันว่าเราลอกลายแป๊บเดียวก็เสร็จ..ปักเอาเองมันน่าจะถูกกว่า..ไหนๆ ก็เรียนปักมาแล้ว ไม่เห็นจะเสียเวลาที่ตรงไหน นี่พูดก็พูดนะ..ฉันว่าไอ้ชุดแบบนี้ ถ้าอยู่บ้านนอกคงไม่ต้องเสียเวลามาตัดให้เปลืองตังค์เปล่าๆ ตัดแล้วจะเอาไปให้ใครใส่ ยิ่งชุดอาบน้ำ ชุดรัดหน้าท้อง หรือพวกชุดราตรียิ่งแล้วใหญ่ ฉันขอครูเขาเรียนแค่ตัดกระดาษ แต่ทางโรงเรียนก็ไม่ยอม เขาว่าเดี๋ยวจะไม่ครบหลักสูตรยุโรป” ผู้อาวุโสนั้นยังพูดอีกยืดยาวและทำลายบรรยากาศของจรินลงเกือบหมด เหตุผลนั้นจรินคิดว่าก็น่าฟัง แต่หากตัวเธอยังไม่กล้าคล้อยตาม จึงได้แต่ถามไปเซ่อๆ ว่า “ทำไมหรือพี่?” “อ้าว..ก็อย่างที่พี่เขาบอก เขากลัวเสียชื่อโรงเรียนน่ะซิเธอก็..” มาลีชิงตอบก่อน “เดี๋ยวใครๆ เขาจะหาว่าเรียนไม่ครบตามหลักสูตร แต่สอบออกไปได้ยังไงจริงมั้ย.. เธออย่าล้อเล่นนะ.. นี่มันหลักสูตรจากปารีสทีเดียว ตัวฉันเองคิดว่าไหนๆ เราเสียเงินมาเรียนแล้วก็ลองทำมันให้ได้หมดทุกอย่าง ถ้าไม่อยากตัด เวลารับใบประกาศฯ จะเอาที่ไหนไปใส่ แล้วอีกอย่าง...เมื่อมีพวกคุณนายหลงไปอยู่บ้านนอกเขาจะได้มาที่ร้านเราไง” พูดจบมาลีก็หัวเราะร่วน

(*สิ่งที่ลงทุน*. 2526 : 68-70)

ผู้หญิงหัวก้าวหน้าเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมรุ่นช่วยให้ผู้หญิงค่อยๆ พัฒนาความคิดอย่างมีเหตุผล ได้คิดอย่างไตร่ตรองว่าเรื่องไหนควรหรือไม่ควรตามค่านิยมของสังคม เช่นจริน แม้เพื่อนอาวุโสจะพูดแย้งเรื่องการซื้อผ้าลูกไม้สำเร็จรูปมาปักชุดราตรี เป็นการสิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ ควรจะปักเองเพราะได้เรียนผ่านมาแล้ว หลังจากฟังคำอธิบายอย่างสมเหตุสมผลของเพื่อนร่วมรุ่นคนนั้นแล้ว จรินยอมรับฟังโดยดี ทั้งแตกยอดความคิดเรื่องการเช่าชุดแทนการตัดชุดราตรีที่ใช้ในงานจบเพียงครั้งเดียว ใบประกาศที่แขวนแสดงหน้าร้าน ไม่รับประกันดีคุณภาพดีเท่าประสบการณ์ของความชำนาญงาน ดังคำบรรยายว่า

“นั่นซี..เราเห็นพวกลูกไม้นี่แล้วอดใจไม่ไหวจริงๆ..” จรินทำท่าหยุดคิด
“แต่คนแถวบ้านก็คงยังไม่เคยเห็นเสื้อแบบนี้มาก่อนแน่.. ถ้าตัดก็ตัดเอาไปโชว์หน้าร้านเรียกคนเท่านั้น”
“ฉันก็เหมือนกันแหละ แต่ฉันขอใช้วิธีลอกลายปักเอาเองดีว่า” มาลีเอ่ยสนับสนุนจริน แต่เพื่อนอาวุโสคนเดิมกล่าวแย้ง “แต่ฉันว่าเวลารับใบประกาศฯ ก็เช่าเขาเอาซี ที่ร้านซักแห้งหน้าปากซอยนี่ก็มีให้เช่า โธ่.. ขนาดพวกรับปริญญาเขายังเช่ากันเลย.. แต่อย่างว่าแหละ ใครๆ เขามีใบประกาศฯ ติดหน้าร้านกันหรา ไอ้เราก็คงอดไม่ได้เหมือนกัน ไหนจะธรรมรัตน์ สปัน สรญา โอ๊ย..สารพัด..บ่นกันไปบ่นกันมาก็เห็นต้องมาเอาใบประกาศฯ ไว้กันผีเรียกคน ความจริงใบประกาศฯ มันไม่ได้พิสูจน์อะไรมากนัก เรื่องนี้ฉันว่า

อยู่ที่ความชำนาญของแต่ละคนมากกว่าจริงมั้ย" ไม่มีใครตอบ เพราะตอบอย่างไรเพื่อนอาวุโสผู้นั้นก็พูดถูก

(*สิ่งที่ลงทุน*. 2526 : 70)

หลังจากเรียนตัดเสื้อผ้าสำเร็จครบหลักสูตรแล้ว จรินรู้สึกห่วงใยเพื่อนสนิทร่วมรุ่นว่าจะเผชิญชีวิตการงานต่อไปเช่นไร

ส่วนใจก็หวนกลับไปหาบรรยากาศเก่าๆ ที่โรงเรียน..คิดถึงมาลี..ป่านนี้มาลีอาจมีสภาพไม่ผิดไปจากตัวเธอด้วยก็ได้ ทั้งสองออกจากหอกลับบ้านในวันเดียวกัน มาลีไปขึ้นรถที่สถานีขนส่งสายใต้ ส่วนเธอแยกมาขึ้นรถไฟที่หัวลำโพง

(*สิ่งที่ลงทุน*. 2526 : 77)

จากเรื่อง*เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง* เพื่อนสาวรู้สึกกังวลห่วงเพื่อนบางคนที่เข้าร่วมในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ยังไม่กลับบ้าน เกรงว่าพวกเขาอาจได้รับอันตรายแต่ยังไม่มีข่าวเปิดเผยอย่างเป็นทางการ ดังคำบรรยายว่า

ตุลาคม คืนข้างแรม หัวค่ำแถวหมู่บ้านนอกเมืองค่อนข้างมืด...เพิ่งแรม ๒ ค่ำ..เดือนยังไม่ขึ้นขอบฟ้า.. จำได้ว่าเพิ่งออกพรรษามาสองวัน ถ้าเช่นนั้นความมืดหลังจากตะวันตกดินคงมีให้ฉันทำงานเพียง ๒ ชั่วโมง.. พอเดือนโผล่ขึ้นพ้นยอดไม้ แสงสลัวของมันอาจทำให้ฉันไม่ปลอดภัยจากสายตาช่างระแวง แต่ความรุนแรงที่ปลุกเร้ากันมาตั้งแต่เมื่อวานยังยั่วเย้าผู้คนให้บ้าคลั่งตลอดเวลา จนฉันไม่อาจแน่ใจเรื่องความปลอดภัยแล้ว เพื่อนของฉัน..นี่เขาไปอยู่ที่ไหน..ทำไมเขายังไม่กลับมา ใช่..เพื่อนของฉัน เพื่อนของฉันยังไม่กลับจากในเมือง เหตุการณ์บ้าคลั่งรุนแรงที่เกิดขึ้นบริเวณสนามหลวงและในมหาวิทยาลัยยังดูสับสน และดูเหมือนจะสับสนมากขึ้น เนื่องจากการประกาศยึดอำนาจของคณะทหารชุดใหม่ ฉันห่วงเขาเหลือเกิน เหตุการณ์ผ่านมาสองวันแล้ว ทำไมเขายังไม่กลับมา ในเมืองมีเหตุการณ์ร้ายแรงที่ไม่เป็นข่าวเกิดขึ้นหรือ ฉันจะทำอย่างไรดี ฉันจะต้องทำอะไรสักอย่าง เขารู้..ฉันก็รู้..เวลาของเราอาจเหลือน้อย ... ถูกแล้ว..เหตุรุนแรงใดๆ อาจเกิดขึ้นกับใครได้ทั้งนั้น..แม้แต่ฉันซึ่งเฝ้าบ้านรอคอย

(*เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง*. 2526 : 261-263)

นอกจากการห่วงใยกันแล้ว เพื่อนยังเป็นผู้ฟังที่ดี คอยรับฟังการปรับทุกข์ของเพื่อน ดังหญิงสาวในเรื่อง*นางสาวมั้ม* จากคำบรรยายว่า

เพื่อนผู้สนิทบางคนได้มาปรับทุกข์ผูกมิตรกับเธอ

(*นางสาวมั้ม*. 2532 : 59)

จากเรื่อง*เลขคณิตป.2* นงนุชบุตรสาวของครอบครัวจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ที่บ้าน เพื่อผูกมิตรกับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน

นงนุชลูกสาวทองเอก ... เธอถอดแม่ออกมาทั้งรูปร่างหน้าตาและความใจถึง อีกทั้งยังต้องการปะทะสังสรรค์เปิดเผยมากกว่าแม่ด้วยซ้ำ ทองเอกมักหลบมุม มองดูลูกสาวเฮฮากับเพื่อนวัยรุ่นหนุ่มสาว ตุ๊ด ทอม ดี้ เกย์ เป็นศัพท์หนุ่มสาวสมัยใหม่ที่ทองเอกไม่รู้เรื่อง ... เวลานงนุชพาเพื่อนวัยรุ่นมาดื่มเหล้าผสมน้ำหวานร้องเพลงทินเนอร์และเต้นรำกันอยู่ในบ้าน บ้านที่เคยเงียบก็จะสนุกสนานคึกคัก

(*เลขคณิตป.2*. 2532 : 71)

ลักษณะเพื่อนร่วมรุ่นในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองมีลักษณะกล้าแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นห่วงเป็นใยเพื่อน เป็นผู้ฟังที่ดี ช่วยปรับทุกข์ และรู้จักสังสรรค์ผูกมิตรกับเพื่อนรุ่นเดียวกัน

ด้านความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนบ้าน ผู้หญิงมีลักษณะของเพื่อนบ้านดี มีน้ำใจช่วยเหลือ เห็นอกเห็นใจ ห่วงใยทุกข์สุข ให้เกียรติผู้หญิงด้วยกัน โดยไม่มีอคติหรือความลำเอียงของถิ่นกำเนิดมาตัดสิน ให้คำแนะนำ ตักเตือน ช่วยแก้ไขปัญหา ช่วยอุดหนุนซื้อสินค้าเพื่อให้ครอบครัวเพื่อนบ้านมีรายได้เพิ่ม ตลอดจนเอื้อเฟื้อของกินของใช้ต่างๆ

ความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนชาย การคบเพื่อนชายของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองปรากฏหลายลักษณะ คือ เป็นผู้หญิงกล้าคบเพื่อนชายหลายคนในเวลาเดียวกัน กล้ามีความสัมพันธ์ทางเพศกับเพื่อนชายที่มีภรรยาแล้ว โดยไม่กังวลกับสายตาของสังคม เพื่อเรียกร้องความเสมอภาพในการคบเพื่อนต่างเพศ และเมื่อความรักไม่สมหวังก็สามารถหาทางออกได้ดีทั้งสองฝ่าย

เมื่อผู้หญิงเข้าสู่วัยสาวจะรักสวยรักงาม คอยดูแลบุคลิกภาพให้เป็นที่ประทับใจของผู้อื่นและดึงดูดใจเพศตรงข้าม วัยรุ่นคอยพะวงเอาใจใส่เรื่องการรักษาทรวดทรง หน้าตา การแต่งกายและทรงผมให้ดูดีอยู่เสมอ ดังอุไรกล้าแต่งหน้ากลางสาธารณะชนโดยไม่รู้สึกเขินอายต่อสายตาของผู้ชายที่มองมาและหยอกล้อ

ตอนนั้น..อุไรควักกระจกแผ่นเล็กออกมาส่องดูหน้าตาที่มันเยิ้ม พร้อมกับจัดแจงเติมแป้ง เติมลิปสติค ให้ใบหน้าตัวเองอย่างคล่องแคล่ว ไม่อายเขิน เล่นเอาบรรดาหนุ่มและไม่หนุ่มทั้งหลายหันมามอง แล้วพยักเพยิดให้กันและกัน เรียกเสียงเฮฮาได้พอควร

(*ประเพณีที่เพิ่มขึ้น*. 2527 : 53-54)

ผู้หญิงไทยในอดีตได้รับการสั่งสอนให้เป็นคนเรียบร้อย ไม่แสดงความพอใจเพศตรงข้ามอย่างออกนอกหน้า แต่ผู้หญิงของศรีดาวเรืองกล้าแสดงความสนใจเพศตรงข้ามอย่างเปิดเผยมากขึ้น ดังหญิงสาวบางคนกล้าจ้องมองดูชายหนุ่มที่เล่นดนตรีจนเขารู้สึกเขินอาย

สาวบางคนมองดูหนุ่มตีฆ้องวงที่วงปี่พาทย์จนเจ้าหนุ่มออกจะเขิน แทบจะตีผิดตีถูก

(*ประเพณีที่เพิ่มขึ้น*. 2527 : 49)

หญิงสาวบางคนก็รักสนุก ชอบแต่งตัวสวย ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยและกล้าคบเพื่อนชายหลายคนควงไม่ซ้ำหน้า เช่นน้อยจากเรื่อง*ครั้งหนึ่ง...นานมาแล้ว* ดังคำบรรยายว่า

น้อยเป็นเด็กสาวเหมือนเด็กสาวอีกหลายคน เธอมองโลกสดใสในแง่สนุกร่าเริง ขอให้มีผ้าสวยๆใส่ ได้ดูหนังบ่อยๆ มีเงินจับจ่ายใช้สอยฟุ่มเฟือย มีเพื่อนชายควงไม่ซ้ำหน้า

(*ครั้งหนึ่ง...นานมาแล้ว*. 2526 : 117)

จากเรื่อง*บันทึกของน้องหนู* หญิงสาวกล้ามีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายสามคนที่มีภรรยาแล้ว แต่ก็ไม่คิดสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในครอบครัวของเขา เพราะไม่คิดอยากแย่งผู้ชายมาเป็นของตน

บางคนบอกว่า ฉันเป็นผู้หญิงประเภท 'ทดลองเสน่ห์' เที่ยวทำหวานให้ใครต่อใครหลงใหลแล้วไม่คิดจริงจัง.. แปลก.. เรื่องนี้ไม่มีใครเชื่อและฉันก็ไม่ต้องการให้ใครเชื่อ นอกจากอยากให้แม่รับรู้คนเดียว 'สงสัยเนื้อคู่ฉันยังไม่เกิดมั้ง' ฉันตอบทีเล่นทีจริงและยังทำหวานต่อไป..ทำตัวเป็นที่รักของผู้ชายหลายคน ... ฉันจงใจชวนพี่เข็มหนีความวุ่นวายจากตัวเมืองมานอนฟังเสียงคลื่นลม ฉันรู้..ฉันเห็นแววตากรุ้มกริ่มที่ยิ้มทั้งปากและตา หนวดหนาปึกของเขากระดกขึ้นลงคล้ายพูดได้ ทั้งหมดล้วนส่อแววราคะ เขามองปลีขาขาวๆ ของฉันแล้วลูบไล้ไปมา ฉันมิได้ว่าอะไร ชุดอาบน้ำทูพีชดำแดงล่อแหลมของฉันนี่แหละที่เขาชอบ ชอบเหมือนๆ กัน ทั้งนั้น..ทั้งนายณรรฐพลและไกรสร แต่ทว่าผิดไปจากอารักษ์..อารักษ์เขาชอบอย่างอื่น! ใช่ฉันสบตาทำหวานแล้วแกล้งเมินหนี แสร้งจริตเศร้าๆ แต่พองาม พี่เข็มก็คลานเข้าประคอง เขาแทบจะห่อหุ้มคลุมฉันด้วยวงแขนและกายอันร้อนเร่า ตอนยืนพี่เข็มเตี้ยกว่าฉัน 5-6 นิ้ว แต่ตอนนอนลงก็ดูดีไปได้เหมือนกัน ฉันรู้ว่าถ้าเมียพี่เข็มมาเห็นเข้าจะเกิดอะไรขึ้น อย่างไรฉันเองไม่เคยทำให้ใครเดือดร้อน ... ของมันไม่ได้สึกหรอ..คิดไปก็เท่านั้น พวกผู้ชายเขาชอบพูดคำนี้ และฉันก็ไม่ได้หวังประโยชน์อื่นใด ... ทุกครั้งที่อยู่กันตามลำพัง ฉันมักจะคลอเคลียไม่ห่างไปจากเขา ปิดๆ เปิดๆ กายใจให้เร่าร้อน ฉันพยายามสุมไฟปรารถนาให้เขาเต็มความสามารถ ... แต่ทว่าตอนนั้นฉันกลับหวนไปคิดถึงสนามหญ้านิ่มชวนนอน อารักษ์ชอบนั่งนอนคุยและร่วมรักกับฉันบนเนินหญ้าไม่เหมือนใคร ... อารักษ์กับไกรสรเป็นเพียงบันไดทางลัดที่ฉันได้พบ..ได้ใช้, คนแรกเป็นบรรณาธิการและนักวรรณกรรมวิจารณ์ คนหลังเป็นนักเขียนหน้าใหม่ อารักษ์อายุราวๆ คราวพี่เข็ม แต่ร่างกายใหญ่โต มีกล้ามเป็นมัด ครอบครัวของเขาแม้จะไม่หรูเลิศแต่ก็เป็นผู้ดีเก่าก่อน เมียของอารักษ์ต่างไปจากเมียพี่เข็มที่ทำงานเป็นครู เธอเป็นแม่บ้านอย่างเดียว และเธอเป็นหมันอย่างแน่นอน ... อารักษ์พาฉันไปบ้านเขาและเขาแนะนำกับเมียของเขาว่าฉันเป็นนักเขียนหน้าใหม่ แว่บแล้วแว่บอีกที่ฉันเห็นสายตาของเธอมีสีควัน เธอเป็นผู้ดีเก่าและกุลสตรีแบบเก่า แน่ละ.. แม้เธอจะใจเย็นสักเพียงใด แต่วัยอันโรยแล้วของเธอได้แสดงตัวเปิดเผยให้เห็นอยู่ในที ความสวยดั้งเดิมของเธอไม่มีทางเทียบกับฉันได้แม้ปลายนิ้ว แต่ ... เธอน่าโชคดีกว่าแน่.. เธอโชคดีเพราะฉันไม่ต้องการเอาสามีของเธอมาครอบครอง ... ฉันสับหลีกเวลาสำหรับผู้ชายหลายคนได้สบาย เมื่ออยู่กับอีกคนหนึ่ง คนอื่นก็มักปรากฏเป็นภาพหมอกควัน เป็นจินตนาการ..แล้วแต่ฉันจะใฝ่ฝัน อาจดูตลกหรือลามกอนาจาร อาจดูผิดศีลธรรมในประเทศนี้ หรืออาจสาแก่ใจ ... พวกเขาสำหรับฉันมีระดับเดียวเท่ากันหมดทั้งนั้น ... แรงรักแรงสวาทและกลกามที่ฉันยั่วยวนพวกเขาต่างหากที่ทำให้พวกเขาเป็นฝ่าย 'ยอม' ฉัน และวันไหนที่พวกเขาอิดหนาหาว่าฉันเอาแต่ใจ ฉันก็แค่เปิดทำนบอ้าออกเล็กน้อย แล้วจะพบกับการเอาใจจากทุกคน

(*บันทึกของน้องหนู*. 2532 : 101-107)

นอกจากหญิงสาวจากเรื่อง*บันทึกของน้องหนู* มีความสัมพันธ์กับผู้ชายหลายคนแล้ว เธอยังอธิบายวิธีการทดลองเสน่ห์ไว้ด้วย เพื่อให้เห็นสิทธิในการเล่าเรื่องในมุ้งได้เปิดเผยเหมือนผู้ชาย

> งานธนาคารในฐานะเจ้าหน้าที่ผู้น้อยหน้าใหม่ ฉันควรเจียมเนื้อเจียมตัว แต่นี่ฉันกลับเชิดหน้าไม่กลัวคนเก่งคนเก่าหน้าไหน ฉันเพียงชม้ายตายิ้มเก้อๆ แบบสาวบริสุทธิ์กับผู้จัดการ..ทุกอย่างก็ได้มาเอง ..ไม่ต้องแข่งบารมี ฉันเพียงท่องจำคำนิยมเยินยอเขาไว้ในใจ แล้วค่อยๆ เปิดช่องความรู้สึกปรุงแต่งให้ทะลักออกมาปล่อยกลิ่นความรู้สึกกรุ่นให้อบอวลไปทุกครั้งเมื่อเห็นเขา-นายณรรฐพล, เขาเป็นคนชั้นกลางประเภทชื่อเรียกยากทั้งหลาย ฉันกำจายกลิ่นกรุ่นของความเป็นสาว..เหมือนสัตว์สาวในฤดูผสมพันธุ์ แต่ฉันก็ตั้งใจทำงานในหน้าที่อย่างดีที่สุดให้เขาด้วย แล้วไม่นาน..ฉันรู้ว่านานไม่ได้ ถ้านานไปแล้วฉันจะไม่มีสิทธิ์รู้ แม่จ๊ะ..แล้วไม่นาน..ผู้จัดการเจ้าเล่ห์-ก็แค่นั้น!
>
> (*บันทึกของน้องหนู*. 2532 : 108-109)

หญิงสาวจาก*บันทึกของน้องหนู* ยังกล้าวิพากษ์วิจารณ์บรรยากาศการมีเพศสัมพันธ์ของผู้ชายแต่ละคนที่เธอคบด้วย ดังคำบรรยายว่า

> ชีวิตวัยสาว กายใจบริสุทธิ์บรรจุความสงสัยใคร่ลองไว้เต็มแน่น แน่ละ..แม่เคยสอนฉันว่าผู้หญิงเราควรเก็บความบริสุทธิ์ไว้ให้เฉพาะกับคนที่เราต้องการแท้จริงเท่านั้น ฉันเห็นด้วย.. แต่สำหรับฉันเองมันผิดกัน ฉันรู้ดีว่านายณรรฐพลเป็นพ่อค้า และเล่ห์เหลี่ยมของพ่อค้ายากที่จะถูกลบไปด้วยเวลาอันจำกัด.. เวลาเท่าที่ฉันมี.. ฉันจึงส่งวิญญาณของสาวน้อยผู้ตกบ่วงกลเม็ดเด็ดสวาทกับผู้ชายชำนาญเชิง ใช่เป็นแน่แท้ นายณรรฐพลเป็นผู้เชี่ยวชาญกามวิสัยแบบประเภท ‘ฮาวทู’ ทั้งหลาย และยังมีอำนาจการซื้อหาสูง ร่างอ้วนป่องของคนวัย 50 เศษดูขาวเกือบกลมเกลี้ยงเท่าๆ ขาอ่อนของฉัน ศีรษะล้านเลี่ยนของเขาสยบต่ำลงมาแทบกายของฉันทุกสัดส่วน..ดูดดื่มเข้าไปเถิด.. บ่อน้ำหวานที่ร่างกายของฉันเร่งปรุงได้ฟรีทุกวี่วัน..ดื่มเข้าไปเถิด..เจ้ามนุษย์ร่างอ้วน ... ฉันเรียนกามสูตรสอบผ่านได้เกรดเอ โดยวิธีธรรมชาติ.. ไม่ใช่วิธี ‘ฮาวทู’ คนร่างอ้วนชื่อเรียกยากคนนี้ ช่างแตกต่างห่างไกลจากไกรสรหนุ่มน้อยหน้าอ่อนคนนั้นเหลือเกิน ไกรสรเป็นเด็กหนุ่มอ่อนหัด เขาดูซื่อบริสุทธิ์จนเงอะงะน่าสงสาร และฉันก็เฝ้ายั่วยวนลูบไล้จนเขาอ่อนละลาย ความชำชองจากอีกคน เมื่อนำมาปฏิบัติกับอีกคนก็นับเป็นการฝึกภาคปฏิบัติได้อย่างดี ความรักของไกรสรทำให้ฉันรู้สึกสงสาร หลายครั้งฉันเผลอคิดไปว่า หากฉันมีชีวิตยืนนาน ฉันคงอยากได้เขาไว้เป็นสมบัติส่วนตัวตลอดไป แม้บทรักของเขายังไม่เก่งนัก แต่อาการสั่นสะท้านเหมือนสัตว์ถูกฆ่านั้นดูน่าทะนุถนอม แววตาของเขามีความรู้สึกท่วมท้นล้นที่จะบรรยาย..
>
> (*บันทึกของน้องหนู*. 2532 : 109)

หญิงสาวบางคนฝันเห็นชายในฝัน แล้วฝันว่ามีความสัมพันธ์ทางเพศกัน จนได้รู้ว่าชายที่ฝันถึงมีตัวตนจริงและอยู่บ้านติดกัน เธอเฝ้าแอบมองและหลงรักเขา แต่ภายหลังเมื่อทราบข่าวการแต่งงานของเขา แม้เธอจะไม่ไปร่วมแสดงความยินดี แต่เธอก็หาทางออกให้ความเสียใจได้ โดยปรารถนาให้เขามีชีวิตครอบครัวที่เป็นสุขกับภรรยาและบุตรสาวของเขา เธอเป็นเพื่อนบ้านที่ดีและเป็นป้าที่ดีของ

หลาน เธอแบ่งแยกได้ระหว่างความฝันที่หอมหวานกับความจริงที่ต้องเผชิญ ดังความรู้สึกของสายรุ้งในเรื่อง*ฝันรักของสายรุ้ง* ความว่า

> วันนั้น...วันที่เขาเดินตามหลังพ่อของเขาเข้ามาในบ้านของเธอ สายรุ้งถึงกับมีอาการสั่นเหมือนลูกนกตกน้ำ เธอรีบหลบหน้าไปอยู่หลังบ้าน ปล่อยให้คนอื่นไปต้อนรับกัน...แน่นอน...งานมงคลสมรสครั้งนี้ไม่มีแม้แต่เงาของเธอ เธอไม่มีความกล้าจะเข้าไปอวยพรให้เขา สายรุ้งเฝ้านั่งถามนอนถามตัวเองอยู่หลายคืน...เธอได้รับความผิดหวังใดจากเขาหรือ...เขาเสียสัจจะข้อใดแก่เธอหรือ เธอสูญเสียสิ่งใดให้เขา หรือเมียของเขาช่วงชิงเอาสิ่งใดไปจากเธอหรือ...เปล่าเลย..ไม่มีเลย...ทั้งสองมิได้เคยทำร้ายเธอสักครั้ง เวลาพานพบเพียงผิวเผิน เธอแอบสังเกตเท่าที่หางตาจะเหลือบเห็น เขาเองยังมีท่าทีนอบน้อมต่อเธอ และในความฝัน...เขาก็ยังทำให้เธอเป็นสุขเหมือนเดิม นี่เขาจะมีโอกาสมาเยี่ยมเธออีกบ้างไหมหนอ...สายรุ้งกังขา แต่ความกังขาก็สิ้นไปเมื่อสายรุ้งคิดใหม่เข้าข้างตัวเอง ก็เราต่างมีความรักและมีอิสระอันไร้ขอบเขตอยู่แล้วนี่นา ขาจะมาหาเธออีกเมื่อไรก็ได้...ถ้าเขาต้องการ และความหัศจรรย์ก็เกิดขึ้นอีกจนได้ มันก็คงไม่แตกต่างจากสิ่งแปลกประหลาดทั้งหลายในโลก แม้เขาจะมีครอบครัวไปแล้วอย่างมีความสุข แต่เขาก็ยังมาหาสายรุ้งเป็นปกติ แม้จะนานครั้ง แต่สายรุ้งก็พอใจ เธอไม่คิดทะเยอทะยานจะเรียกร้องสิทธิอันเลื่อนลอยจากเขามากไปกว่าที่เคยได้ ดังนั้นเขากับเธอจึงมิได้สูญเสียสิ่งใดให้แก่กัน เมียของเขากับลูกที่น่ารักต่างก็มีความสุขกันมาตลอด สายรุ้งเคยพบลูกกับเมียของเขาในบางครั้ง ... เมื่อสายรุ้งพบเด็กน้อยคราใด เธออดมองใบหน้าเยาว์วัยและดวงตาสว่างไสวนั้นมิได้ทุกครั้ง ช่างคมวาวไม่ผิดนัยน์ตาคนเป็นพ่อ ปากน้อยๆ น่ารักมักยิ้มร่าอวดฟันขาวเมื่อพบเห็น...ตะโกนเรียก ป้า..ป้า..สายรุ้งอ้าแขนขอโอบกอด เจ้าหนูก็ยินยอมให้เธอกอดและหอมแก้มโดยดี กลิ่นแป้งจากแก้มเด็กน้อยชวนให้คิดไกลไปถึงกลิ่นแก้มและเคราสะอาดของคนเป็นพ่อ เมียของเขาก็โอบอ้อมอารีกระนั้นฝันรักของสายรุ้งก็ยังมิเลิกราหรือบิดเบน เธอยังแอบลอบมองเขา พร้อมกับฝันให้ครอบครัวของเขามีความสุข...หากลูกเมียและเขาประสบความเดือดร้อนขึ้นเมื่อใด สายรุ้งก็ถือเป็นหน้าที่อย่างเคร่งครัดที่จะต้องเข้าช่วยเหลือ
>
> (*ฝันรักของสายรุ้ง*. 2527 : 248-249)

เมื่อเวลาผ่านไป สายรุ้งหาทางออกให้ตัวเองด้วยการแต่งงาน แต่หัวใจเธอก็ยังคงฝันถึงชายหนุ่มที่เธอมีความปรารถนาดีด้วย แม้ว่าเธอจะแต่งงานแล้ว ก็ตัดสินใจไม่มีบุตรกับสามี แต่ชีวิตเธอยังเปี่ยมไปด้วยความสุข ดังคำบรรยายว่า

> กาลเวลาใส่ปีก...แต่สายรุ้งก็มิได้ขาดหายจากสิ่งอันเป็นพลังลึกลับที่ส่งแรงสนับสนุนในฝันให้เธอตลอดมา เบื้องหลังผลงานสำคัญต่างๆ ที่สำเร็จลุล่วงผ่านไป ก็คงเพราะมีเขาเป็นกำลังใจสำคัญ รวมทั้งผลงานชิ้นนี้ด้วย...หลายปีล่วงผ่านมา...สายรุ้งก็ยังเป็น 'คุณสายรุ้ง' ของบรรดาเพื่อนบ้านละแวกชานเมืองแห่งนั้น ซึ่งมักจะพูดถึงเธอลับหลังทำนองว่า '...แกเป็นคนเงียบๆ ใจดี ท่าทางดูกระฉับกระเฉง ทั้งๆ ที่อายุมากแล้ว... ขยันทำงานพอๆ กันทั้งผัวทั้งเมีย...' จนป่านนี้ สายรุ้งก็ยังไม่กล้ามองหน้าชายในฝันของเธออย่างชัดเจน เธออยากปล่อยให้เขาเป็นเพียงภาพเลือนๆ ที่ลอยอยู่ไกลๆ แต่ทว่าเข้ามาใกล้เธอได้ทุกเมื่อ...เมื่อต้องการ
>
> (*ฝันรักของสายรุ้ง*. 2527 : 249-250)

จากเรื่อง*เมียน้อย* แม้ชีวิตรักของเสาวณีสาวไทยกับจอห์นหนุ่มต่างชาติจะไม่สมหวัง เพราะ

ผู้ชายกลับไปแต่งงานกับคู่หมั้นชาติเดียวกัน สาวไทยต้องเผชิญกับความรู้สึกทั้งรักและทั้งเกลียดเธอซ้ำใจที่คบกับเขาด้วยความจริงใจ แต่กลับถูกหลอกใช้จนเขาศึกษาสำเร็จระดับปริญญาโท อาการอกหักช่วงระยะแรกเธอทั้งโศกเศร้า เสียใจ และขยะแขยงผู้ชายคนที่เธอเคยรัก

ตอนนั้นจอห์นกำลังเรียนเอกภาษาไทยอยู่ที่ประเทศของเขา ก่อนทำวิทยานิพนธ์เขาบินมาหาข้อมูลที่เมืองไทย และครั้งกระนั้นเขาก็ได้กอบโกยเอาไป จนแม้ความเป็นไทยของฉัน เขาได้ไกด์ที่คล่องแคล่วคือฉัน ได้เกสต์เฮาส์ที่เพียบพร้อมความสะอาดคือพักอยู่บ้านแม่ของฉัน...ก็บอกแล้วไงว่าเขาได้ไปเกือบทุกอย่าง... รวมทั้งชีวิตจิตใจและความเป็นสาวของฉันด้วย จอห์นหล่อขาวผุดผ่อง นัยน์ตาฟ้าอมเขียว เส้นผมสีฟางแห้ง มีชีวิตชีวา เขาเป็นคนสุภาพ ให้เกียรติผู้หญิง ในทัศนะสีชมพูของฉัน เขาช่างสมเป็นคนที่มาจากถิ่นแดนที่ใครๆ ก็ใฝ่ฝันอยากไปพบเห็น ฉันหลงใหลได้ปลื้มเขาอย่างไม่ลืมหูลืมตาในเวลาอันรวดเร็ว ช่วงเดียวกันนั้นเองที่แม่ผู้เป็นเพื่อนคนเดียวในบ้านได้จากฉันไปด้วยโรคภัย 'เขา' ซึ่งทำราวกับว่าฉันคือนางในฝัน จึงได้เข้ามาเป็นผู้คลายความเศร้าเสียใจให้ เพื่อนพ้องต่างรู้เรื่องรักข้ามชาติของเรากันแทบทั้งนั้น จอห์นบอกเรื่องส่วนตัวของเขาเพียงว่า เขายังไม่ได้แต่งงาน...เท่านั้นก็พอแล้วสำหรับฉัน แต่พอใกล้วันที่เขาจะกลับ นอกจากเขาจะไม่พูดถึงเรื่องชีวิตคู่ของเราในอเมริกาแล้ว เขายังบอกฉันอีกด้วยว่า เขาจะต้องกลับไปแต่งงานกับคู่หมั้น! เขาสัญญาจะกลับมาหาฉันอีกในปีต่อๆ ไป... แล้วเขาก็ทิ้งให้ฉันรอคอยอยู่กับน้ำตาราวกับสาวเครือฟ้าก็ไม่ปาน ... จำได้ว่า ฉันหลับตาไม่ลงเป็นเดือนๆ ดวงตาเบิกค้างเห็นแต่ภาพบาดตาบาดใจ คนเคยหวานกลับหันไปกกเกยหญิงอื่น แน่ละ...เธอต้องผิวขาวเป็นชาวตะวันตกเช่นเดียวกับเขา จะมีใครรู้บ้างเล่าว่า เขาเล่าให้ภรรยาของเขาฟังถึงเรื่องฉัน และภรรยาของเขาก็อยากมาเห็นหน้าสาวไทยที่ครั้งหนึ่งเคยช่วยเหลือสามีของเธออย่างเต็มอกเต็มใจพร้อมกับรอยยิ้มอันเป็นเอกลักษณ์ เขามีข้อมูลว่าแม้ร้องไห้คนไทยก็จะยิ้ม ร้านขายดอกไม้ของฉันถึงกับหยุดกิจการไปเป็นปี...ทุกค่ำคืนที่รอคอย ใจทั้งดวงของฉันยอกแสยงเพราะถูกทิ่มแทงจนเลือดรักไหลออกจากใจ ไหลอย่างค่อยเป็นค่อยไป...กระทั่งหมดหยดสุดท้าย เพราะฉันมิใช่คนสวยบอบบางเช่นสาวเครือฟ้า เพราะแม้คราวนั้น ความตกต่ำทางจิตใจทั้งสามห้องครึ่งจะดิ่งดำลงจนแทบจมดิน ในสมองมีแต่เครื่องหมายคำถาม และรอบข้างก็ล้วนหาคำตอบที่พอใจให้ไม่มี แล้วคำถามสุดท้ายที่ใหม่กว่าก็ผุดออกมาจากครึ่งห้องหัวใจที่หลงเหลือ... "เขามีคุณงามความดีอย่างไรหรือเสาวณีจึงรักเขามากปานฉะนี้" "เขามีคุณค่ามากกว่าชีวิตของเสาวณีทั้งชีวิตเชียวหรือ เสาวณีจึงได้ทุ่มเทให้เขาไปเสียหมดถึงเพียงนี้" เมื่อจอห์นกลับมาอีกครั้ง ซึ่งก็ผ่านเลยวันเวลาอันขื่นขมไปนานหลาย ฉันรู้สึกขยะแขยงชายผู้เคยเป็นสุดที่รักคนนี้ ชายผู้หยิบยื่นความสุขให้ฉัน และผู้ที่เกือบจะทำลายอนาคตทั้งหมดชาติของฉันลงไปอย่างไม่แยแส จอห์นทำท่าราวกับว่าเรายังมีไมตรีอันดีต่อกัน เป็นปัญญาชนระดับเดียวกัน ส่วนความสัมพันธ์ที่ผ่านมาเป็นเพียงสัมผัสธรรมดาไม่ต่างไปจากการจับมือทักทายของสังคมบ้านเมืองของเขา

(*เมียน้อย*. 2536 : 131-133)

แต่หลังจากหนุ่มอเมริกันกลับประเทศและเขียนจดหมายมาขอข้อมูลบางอย่างเพิ่มเติม เสาวณียังช่วยหาข้อมูลเพิ่มเติมส่งไปให้เขา แสดงถึงความเป็นผู้หญิงที่รู้จักให้อภัย ไม่อาฆาตพยาบาทคนที่เคยทำให้ใจปวดร้าว ดังคำบรรยายความรู้สึกของเสาวณีว่า

จากจดหมายขอข้อมูลบางอย่างเพิ่มเติมของจอห์น ฉันร้องไห้ไป หาข้อมูลให้เขาไปไม่หยุดหย่อน ความ

ขัดแย้งภายในมีมากพอที่ฝ่ายหนึ่งจะชนะไปอย่างบอบช้ำ ฉันคิดว่าเมื่อได้ช่วยเขามาแล้วตั้งแต่ต้น ก็ควรช่วยเขาต่อไปให้สำเร็จ

(*เมียน้อย*. 2536 : 131-132)

จากเรื่องนวล*กับลอมและขวดน้ำในมือ* นวลรู้จักหักห้ามใจ แม้รู้ความในใจของเด็กหนุ่มข้างบ้านว่า แอบชอบเธออยู่ แต่เธอก็ไม่ปล่อยอารมณ์ให้เป็นไปตามความรู้สึก

ลอมส่งสายตาประหลาดมายังสาวรุ่นพี่อย่างไม่อำพราง ความหมายในสายตามีแววหลายอย่างจนนวลไม่กล้าซักต่อ แค่ได้มองตากับเขาเธอก็รู้สึกสะท้านไปทั้งร่าง เธอรู้สึกตื่นเต้นยินดี แต่ความรู้สึกผิดดึงรั้งเธอไว้ให้เบนเรื่องออกไกล

(นวล*กับลอมและขวดน้ำในมือ*. 2527 : 276)

นวลปรารถนาอยากให้ลอมมีอนาคตครอบครัวที่มั่นคงกับม่วยเล็กหญิงสาวที่รักเขาและมีฐานะร่ำรวย เนื่องจากเธอเป็นบุตรสาวของเจ้าของอู่ซ่อมรถที่ลอมทำงานอยู่ด้วย ดังคำบรรยายว่า

นวลเคยเห็นลอมตั้งแต่ตอนแต่งงานและย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านเช่าหลังนี้ เธอเอ็นดูเขาดุจน้องชายเพราะเขาเรียบร้อยและไม่เคยมีเรื่องวิวาทกับใคร ทั้งๆ ที่ในแวดวงเด็กอู่ซึ่งมักมีเรื่องชกตีกันเสมอ ความสัมพันธ์ระหว่างลอมกับม่วยเล็กเป็นเรื่องที่รู้กันทั่วไป ม่วยเล็กหน้าตาขี้ริ้ว และเป็นลูกสาวคนเดียวของเจ้าของอู่-ซ่อมรถที่ลอมทำงาน นวลคิดพอใจอยากให้ทั้งสองมีความสุข

(นวล*กับลอมและขวดน้ำในมือ*. 2527 : 276)

เรื่อง*นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ* หลังจากคืนที่นวลกับลอมมีความสัมพันธ์กัน ลอมชวนให้นวลหนีไปกับเขา แต่นวลปฏิเสธยอมเสียสละความรัก ไม่เห็นด้วยที่ลอมจะทิ้งม่วยเล็กมาอยู่กับตน เพราะเห็นว่าม่วยเล็กไม่ได้มีความผิดอะไร และหากลอมแต่งงานกับม่วยเล็ก เขาย่อมมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สุขสมบูรณ์กว่าการใช้ชีวิตคู่ร่วมกับเธอ ดังบทสนทนาระหว่างนวลกับลอมว่า

นวลซุกหน้าที่ซอกคอเด็กหนุ่ม จูบแก้มของเขาเบาๆ อย่างรักใคร่ “แต่ลอม พี่คิดว่าเธอรีบแต่งงานจะดีกว่า ม่วยเล็กไม่มีความผิดอะไร

“พี่คิดว่าผมควรทำงั้นเหรอ” เขาขยับร่างออกห่างเพื่อมองหน้าหญิงสาว “ความจริงผมเองก็สงสารม่วยเล็กแต่นึกๆ ดูก็สมน้ำหน้าเตี่ยเขา...”

“ม่วยเล็กรักลอม คงไม่มีอะไรหรอก”

“แล้วพี่ล่ะ...”

“พี่ก็อยู่ของพี่อย่างนี้..” นวลตอบ

“พี่ไม่รักผม ทำไมพี่ไม่หนีไปกับผม ทำไมเราไม่หนีไปด้วยกัน” นวลส่ายหน้าถอนใจ

“อุปสรรคมาก..อย่าพูดเลย เชื่อพี่เถอะ แต่งงานกับม่วยเล็กเสีย เตี่ยเขาก็คงเลิกว่าไปเอง”

(นวล*กับลอมและขวดน้ำในมือ*. 2527 : 278-279)

สังคมไทยในอดีตกำหนดลักษณะของผู้หญิงที่ดีไว้ในวรรณคดีเรื่องสุภาษิตสอนหญิง แต่ศรีดาวเรืองพยายามนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้ชายที่ผู้หญิงคาดหวังไว้บ้าง คือ ผู้ชายที่ให้สิทธิผู้หญิงทัดเทียมกับผู้ชาย ดังคำบรรยายจากเรื่อง*ชู้ยผา: สุภาพบุรุษกางเกงใน*ว่า

> ชู้ยผาได้งานทำ...ภาพพจน์ของชู้ยผาสมัยนั้นคือผู้ชายแสนดี...ผู้เสมอภาคสร้างสรรค์กับสตรีโดยเท่าเทียม ขบวนการสิทธิสตรีพากันอภิปรายต่างๆ นานา...บุรุษแบบนี้แหละที่ข้าต้องการ
>
> (*ชู้ยผา : สุภาพบุรุษกางเกงใน*. 2532 : 48)

ด้านความสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองมีลักษณะของการเป็นมารดากับบุตร ย่ายายกับหลาน พี่กับน้องและญาติที่รู้บทบาทหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี คอยให้ความช่วยเหลือเท่าที่กำลังและความสามารถจะช่วยได้ แต่ด้านความสัมพันธ์กับสามี ผู้หญิงมีบทบาทในครอบครัวมากขึ้น จึงกล้าตัดสินใจและแสดงอารมณ์ความรู้สึกได้เท่าเทียมผู้ชาย ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน ผู้หญิงที่เป็นลูกจ้างจะถูกเจ้านายเอาเปรียบทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ แต่ผู้หญิงก็มีความอดทนอดกลั้น กล้าต่อต้านการตัดสินใจของนายจ้าง เมื่อเห็นว่าไม่เหมาะสม ด้านความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานด้วยกัน มีการเอื้ออาทรและเห็นอกเห็นใจกันดี และในด้านความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อน กล้าพูดคุยแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกับเพื่อนร่วมรุ่น เพื่อวิเคราะห์ค่านิยมของสังคมว่าเรื่องใดสมควรหรือไม่สมควรปฏิบัติตาม เป็นเพื่อนบ้านที่ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ส่วนความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ เมื่อผู้หญิงเข้าสู่วัยสาวจะสนใจเพศตรงข้ามและต้องการให้ตนดูมีเสน่ห์ กล้าคบเพื่อนต่างเพศหลายคน มีความสัมพันธ์กับผู้ชายที่มีภรรยาแล้วแต่ไม่ต้องการได้สามีของคนอื่นมาครอบครอง แม้ความรักไม่สมหวังแต่ก็ปรารถนาดีให้ชายคนรักกับครอบครัวมีความสุข ให้ความช่วยเหลือและรู้จักให้อภัยอดีตชายคนรัก และเสียสละให้ชายคนรักได้แต่งงานกับหญิงสาวที่มีฐานะดี เพื่ออนาคตครอบครัวที่ร่ำรวยและมั่นคง

บทที่ 4
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาภาพลักษณ์ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ภาพลักษณ์ผู้หญิงที่ปรากฏในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ซึ่งผลการศึกษาจะทำให้เข้าใจสภาพของสังคมที่มีบทบาทในด้านการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยใช้การศึกษาค้นคว้าและการวิจัยเอกสาร โดยศึกษาจากเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ที่พิมพ์รวมเล่มแล้วทั้งสิ้น 5 เล่ม จำนวน 80 เรื่อง โดยวิเคราะห์จากลักษณะทางกาย นิสัย-อารมณ์ สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาชีวิตและความสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อให้ทราบถึงลักษณะของผู้หญิงด้านต่าง ๆ จากมุมมองของศรีดาวเรือง และนำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษาวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง จำนวน 80 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่าศรีดาวเรืองเสนอภาพลักษณ์ผู้หญิงไว้ 4 ด้าน ได้แก่ ลักษณะทางกาย ลักษณะทางนิสัย-อารมณ์ ลักษณะทางสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาชีวิต และลักษณะทางความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งผลการศึกษาแต่ละด้านสรุปได้ดังนี้

ศรีดาวเรืองได้เสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงด้านกายภาพไว้ 4 ลักษณะ ด้านวัยศรีดาวเรืองกำหนดภาพของผู้หญิงที่เห็นได้ชัดไว้สามช่วงวัย คือ วัยรุ่น ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นบุคลิกของผู้หญิงแต่ละวัยว่ามีพัฒนาการหรือปัญหาอย่างไร อันเป็นแนวทางให้บุคคลเข้าใจและปรับตัวตามวัฏจักรของชีวิต ด้านรูปร่างจะมีทั้งรูปร่างอ้วน ผอมและสมส่วนซึ่งจะเปลี่ยนไปตามวัยและสภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพและสุขภาพ ด้านหน้าตามีทั้งหน้าตาสวย ธรรมดาและไม่สวย แต่ไม่ว่าผู้หญิงจะมีหน้าตาอย่างไร สิ่งสำคัญคือ ต้องเป็นคนอดทน ต่อสู้กับปัญหา ฉลาดเท่าทันคนและเก่งทั้งงานบ้าน การงานและการครองชีวิต ด้านผิวพรรณมีผิวพรรณสองลักษณะ คือ ผิวขาว-ผิวเหลือง และผิวดำ-ผิวคล้ำ ซึ่งต่างกันตามกรรมพันธุ์ วัย อาชีพที่กรำงานหนักและถิ่นที่อยู่อาศัย ด้านการแต่งกายจะแต่งกายเหมาะสมโดยคำนึงถึงเวลา สถานที่ และโอกาสเป็นสำคัญ ส่วนวัย อาชีพและแรงจูงใจจากภายนอกก็เป็นสาเหตุให้ผู้หญิงแต่ละคนแต่งกายแตกต่างกันด้วย และด้านสุขภาพ ผู้หญิงมักจะดูแลสุขภาพของตนเองให้ดี เพราะผู้หญิงต้องทำงานในโรงงาน และต้องเผชิญกับอันตรายทั้งจากเครื่องจักรและสารเคมี ครั้นเมื่อชีวิตเข้าสู่วัยชรา สุขภาพเสื่อมลง ผู้หญิงควรดูแลสุขภาพให้ดีทั้งในส่วนการป้องกันและการดูแลรักษา เพื่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์แข็งแรง

ด้านลักษณะนิสัย-อารมณ์ของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง มีนิสัยรับผิดชอบ ตั้งใจทำงานอย่างดีที่สุด มีอุดมคติเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต รักความยุติธรรม กล้าเรียกร้องสิทธิ

ของตนเอง ด้านจิตใจ เป็นผู้มีจิตใจเมตตากรุณากับบุตรของเพื่อนบ้าน ตลอดจนคนที่ไม่รู้จัก รวมทั้งคนจรและกับสรรพสัตว์ที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันบนพื้นโลก และยังมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนา ประพฤติตนเป็นฆราวาสที่ดี มานะอดทน ขยัน หางานพิเศษทำเพิ่ม เพื่อให้มีรายได้ไว้ใช้จ่าย ด้านอารมณ์มักวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ความปลอดภัยของสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งกังวลเรื่องสุขภาพการใช้ชีวิตเมื่อก้าวเข้าสู่วัยชรา นอกจากนี้เมื่อผู้หญิงเข้าสู่วัยสาวจะมีความหวาดกลัวเรื่องการทำแท้งมากที่สุด ผู้หญิงจะเกิดอารมณ์โศกเศร้าเสียใจเมื่อสมาชิกในครอบครัวพลัดพรากหรือบุคคลที่ผูกพัน ใกล้ชิด หรือให้ความเคารพนับถือเสียชีวิต และผู้หญิงยังแสดงอารมณ์รักต่อเพศตรงข้ามอย่างเปิดเผย โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมของวัฒนธรรมที่ดีงาม

ด้านการใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาชีวิต แม้ผู้หญิงต้องประสบกับปัญหาชีวิตหลายด้าน แต่ผู้หญิงก็มีปัญญาในการแก้ไขปัญหา สู้ชีวิต กล้าเผชิญอุปสรรคอย่างไม่ย่อท้อ เป็นผู้หญิงแนวก้าวหน้าที่เป็นตัวของตัวเองพึ่งตนเองได้ มีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำกล้าเรียกร้องสิทธิของตน มีความรู้เท่าทันเหตุการณ์ คิดอย่างมีเหตุมีผล กล้าเสนอความคิดใหม่ที่ไม่ยึดติดกับขนบประเพณีของสังคมหรือวัฒนธรรม เพราะเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควรปรับให้เหมาะสมกับยุคสมัย

ด้านความสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองมีสถานภาพเป็นมารดากับบุตร ย่ายายกับหลาน พี่กับน้องและญาติที่รู้บทบาทหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี คอยช่วยเหลือผู้อื่นเท่าที่กำลังและความสามารถจะช่วยได้ ด้านความสัมพันธ์กับสามี ผู้หญิงมีบทบาทในครอบครัวมากขึ้น จึงกล้าตัดสินใจและแสดงอารมณ์ความรู้สึกได้เท่าเทียมสามี ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน ผู้หญิงที่เป็นลูกจ้างจะถูกนายจ้างเอาเปรียบทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ แต่ก็มีความอดทนอดกลั้น กล้าต่อต้านการตัดสินใจของนายจ้าง เมื่อเห็นว่าไม่เหมาะสม ด้านความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานด้วยกัน มีการเอื้ออาทรและเห็นอกเห็นใจกันดี และในด้านความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อน กล้าพูดคุยแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกับเพื่อนร่วมรุ่น เพื่อวิเคราะห์ค่านิยมของสังคมว่าเรื่องใดสมควรหรือไม่สมควรปฏิบัติตาม เป็นเพื่อนบ้านที่ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ส่วนความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ กล้าคบกับเพื่อนชายอย่างเปิดเผยมากขึ้น กล้ามีเพศสัมพันธ์กับเพื่อนชายหลายคน เมื่อความรักไม่สมหวังก็รู้จักการให้อภัย และเสียสละให้เพื่อนชายมีชีวิตครอบครัวที่มีความสุขกับผู้หญิงที่รักเขาและมีฐานะดี

อภิปรายผล

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง เกิดจากประสบการณ์ชีวิตของผู้เขียน เนื่องจากศรีดาวเรืองเคยเป็นกรรมกรในโรงงานและเคยรับจ้างทำงานบ้านมาก่อน สภาพชีวิตของผู้หญิงที่ทำงานในโรงงานแม้บางคนได้รับการศึกษาน้อย มีรายได้ต่ำ ทั้งยังถูกเอาเปรียบจากนายจ้างเรื่องค่าแรง สวัสดิการ นายจ้างทำร้ายจิตใจด้วยการด่าว่า ทำร้ายร่างกาย ขู่หักเงินเดือน

ไล่ออกอย่างไร้เหตุผล ไม่ให้ขวัญและกำลังใจเมื่อทำงานได้ดี จากสภาพปัญหาที่ศรีดาวเรืองต้องเผชิญจากชีวิตจริง เป็นต้นเหตุให้ศรีดาวเรืองพยายามนำเสนอลักษณะของผู้หญิงแนวก้าวหน้าซึ่งใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหา โดยมีลักษณะกล้าคิด กล้าแสดงออก กล้าเรียกร้องความเป็นธรรม ไม่เฉพาะแต่ในเรื่องการงานเท่านั้น แต่ยังนำเสนอทัศนะต่อประเด็นค่านิยมของสังคมวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้รับการอบรม สั่งสอนและปฏิบัติตามกันมา โดยไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมในปัจจุบัน สาเหตุประการหนึ่งที่ส่งผลให้ศรีดาวเรืองมีความคิดแนวก้าวหน้าเนื่องจากประสบการณ์ชีวิตของเธออยู่ในช่วงการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ยุค 6 ตุลาคม 2519 และกระแสการเรียกร้องสิทธิสตรีจากทั่วโลก ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้ปี 2518-2528 เป็นทศวรรษของสตรีด้วย จึงส่งผลให้งานเขียนของเธอได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสตรีนิยม (Feminism)

การศึกษาภาพลักษณ์ของศรีดาวเรืองช่วยให้เห็นลักษณะของผู้หญิงแนวก้าวหน้าที่แม้ต้องเผชิญกับปัญหาชีวิตหลายด้าน แต่สามารถใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาชีวิตได้ ช่วยให้สังคมเห็นปัญหาต่างๆ ของผู้หญิง อันจะนำไปสู่ความเข้าใจผู้หญิงและร่วมกันสร้างสรรค์สังคมที่มีค่านิยมใหม่ที่ให้โอกาสเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเกิดเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง

นอกจากนี้ศรีดาวเรืองยังแทรกทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและจักรวาลตามระบบนิเวศวิทยา ซึ่งปรารถนาให้สรรพชีวิตควรอยู่ร่วมกันบนโลกด้วยความสงบสุข

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาภาพลักษณ์ผู้หญิงในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ผู้วิจัยพบว่าเรื่องสั้นของศรีดาว-เรือง ยังมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาต่อไป คือ

1. ศึกษาการใช้สัญลักษณ์ในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง
2. ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง
3. ศึกษาความสำคัญของเยาวชนในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2526). **วรรณคดีวิจารณ์**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ขวัญเนตร ครุฑานุช. (2534). **การวิเคราะห์นวนิยายของสีฟ้า**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ขัตติยา กรรณสูต. (2526). **สะท้อนภาพสตรีไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเขษม.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2511). **ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2405-2411**. ธนบุรี: ดำรงธรรม.

จารุวรรณ ปราชชญากุล. (2543). **ปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับความตายของผู้สูงอายุ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

จำรัส ถนอมมิตร และธีรา ยุทธวรรณ. (2522, เมษายน). ศรีดาวเรืองมิติใหม่ของกรรมาชีพ. **โลกหนังสือ**. 2(7): 31-35.

จิรวรรณ สุนทรวาทิน. (2542). **การวิเคราะห์พฤติกรรมและสภาวะจิตของตัวละครหญิงที่ถูกละเมิดสิทธิทางเพศ ในนวนิยายของโบตั๋น**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ชัติสุณี สินธุสิงห์. (2538). **วรรณคดีทัศนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดวงมน จิตร์จำนงค์. (2530, พฤษภาคม-มิถุนายน). มัทรี บทวิพากษ์กับความขาดตอนทางวัฒนธรรมในภาวะสังคมเป็นพิษ. **ปาจารยสาร**. 14(3): 132-135.

ถวิล ธาราโภชน์และศรัณย์ ดำริสุข. (2543). **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพฯ: ทิพยวิสุทธิ์.

ทัศนีย์ กุมทะรัตน์. (2534). **วิเคราะห์ความคิดเรื่องบทบาทสตรีในนวนิยายของเสนีย์ เสาวพงศ์**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ทิษฏยา โพธิ์อยู่. (2536). **วิเคราะห์แนวคิดเรื่องบทบาทสตรีในนวนิยายของดวงใจ**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร. ถ่ายเอกสาร.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2525). **สิทธิสตรี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้ว.

นริศรา เกตวัลห์. (2538). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในนวนิยายของ-**

สุวัฒน์ วรดิลก ในช่วงพ.ศ. 2492-พ.ศ. 2528. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

นศินี วิทูธีรศานต์. (2519). **วิเคราะห์วรรณกรรมแนวประชาชน**. นครสวรรค์: สยามวรรณกรรม.

บทบาทหญิงชายและการพัฒนา, สถาบันวิจัย. (2535). **สถานภาพสตรีไทยในปัจจุบัน: ประเด็นที่ควรพิจารณาในการเลือกตั้ง**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา.

บัวแพน นันทพิสัย(นามแฝง). (2523,มีนาคม). คนเขียนหนังสือ. **สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์**. 37(37-38): 36-44.

บาหยัน อิ่มสำราญ. (2527). **นวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2501-2506: การวิเคราะห์แนวคิด**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ประทีป เหมือนนิล. (2542). **100 นักประพันธ์ไทย**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

พัชรินทร์ วินัยกุลพงศ์. (2546). **การอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดากับทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสของวัยรุ่น**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.

พิชัย ศรีภูไฟ. (2532). **สตรีไทยในวรรณกรรมอีสาน**. ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขา) มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.

เพ็ญแข งามดวงใจ. (2541). **ผู้หญิงในนวนิยายของวิมล ศิริไพบูลย์: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ไพลิน รุ้งรัตน์. (2527,มีนาคม). การต่อสู้ของผู้หญิงในวรรณกรรมไทยกับความเป็นจริงของสังคม. **คุรุปริทัศน์.** 19(3): 72-76.

----------. (2531,มีนาคม-เมษายน). ญ.หญิงอดทน ภาพสะท้อนอันดับหนึ่งของผู้หญิงไทยในนวนิยาย. **สยามรัฐสัปดาหวิจารณ์**. 34(39-41): 37-42.

ภิญโญ กองทอง. (2529,เมษายน-กันยายน). วัฒนธรรมชาวบ้านในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง. **ภาษาและหนังสือ**. 19(1): 41-52.

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2533). **วรรณคดีกับสังคม**. (เอกสารการสอนชุดวิชาพัฒนาการวรรณคดีไทย หน่วยที่ 1-7). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

มาลาภรณ์ บุตรเมฆ. (2540). **การสร้างเครื่องมือวัดบุคลิกภาพผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตสมรส**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

รัชนี กล่อมเกลี้ยง. (2541). **พฤติกรรมทางเพศของตัวละครหญิงในนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ลักขณา สริวัฒน์. (2544). **จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

วชิราภรณ์ มอนเต๋. (2546). **ผลของการอบรมเลี้ยงดู และบรรยากาศในครอบครัวที่มีต่อความฉลาดทางอารม์ของเด็กวัยรุ่นตอนต้นในกรุงเทพมหานคร**. สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

วาสนา อ่อนสีนิล. (2539). **การวิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

วิชาญ สว่างพงศ์. (2520). **การวิเคราะห์ค่านิยมจากวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

วินิตา ดิถียนต์. (2530). ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในนวนิยายไทยในอดีตและปัจจุบัน. **สองทศวรรษอักษรศาสตร์**. นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วีรวรรณ ศรีสำราญ. (2533). **สถานภาพสตรีไทยในนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน พ.ศ. 2497-2530**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ศรีจันทร์ พันธุ์พานิช. (2534). **การวิเคราะห์ตัวละครผู้หญิงในนวนิยายของ ว.วินิจฉัย-กุล**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ศรีดาวเรือง. (2526). **แก้วหยดเดียว**. กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์.

----------. (2527). **บัตรประชาชน**. กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์.

----------. (2530). **มัทรี: รวมเรื่องสั้น**. อยุธยา: ทานตะวัน.

----------. (2532). **ภาพลวงตา**. ม.ป.พ.: กำแพง.

----------. (2536). **แม่สาลู**. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.

----------. (2538). **วิถีชาวบ้าน**. ม.ป.พ.: บริษัท 222 วิภาวดี จำกัด.

ศรีธรรม ธนะภูมิ. (2535). **พัฒนาการทางอารมณ์และบุคลิกภาพ**. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.

ศรีนวล จำคำ. (2544). **ความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบกับวิธีเผชิญความเครียด**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2545). **จิตวิทยาพัฒนาการทุกช่วงวัย เล่ม 2 วัยรุ่น-วัยสูงอายุ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมชาย ปรีชาเจริญ. (2519). อดีต ปัจจุบันและอนาคตของสตรีไทย. **ประวัติศาสตร์สตรีไทย**. กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์.

สายสมร เฉลยตรองการ. (2529). **สถานภาพทางสังคมของผู้หญิงไทยในช่วงปี พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2493 ในนวนิยายของดอกไม้สด และก.สุรางคนางค์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

สุกัญญา คมสัน. (2540). **กลวิธีเผชิญภาวะเครียดและพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอร์ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

สุภาพ ศรีทุมมา. (2534). **วิเคราะห์เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ช่วง พ.ศ. 2518 ถึง พ.ศ. 2529**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.

สุรี สุวรรณภาค. (2529). **บทบาทของสตรีในด้านสิทธิทางเพศ: ศึกษาจากนวนิยายไทย**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

สุวรรณี ทองรัมภากุล. (2539). **การอบรมเลี้ยงดู การส่งเสริมประสบการณ์ทางสังคมจากครอบครัว และลักษณะทางชีวสังคมที่มีผลต่อความสามารถในการหยั่งลึกทางสังคมของเด็กก่อนวัยรุ่น (10-12 ปี)**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

อรวีร์ กีรติเสถียร. (2534). **ปัจจัยที่มีผลต่อความเครียดในการอยู่เป็นโสดของสตรี**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

อัจฉรา สุขารมณ์. (2524). **เอกสารประกอบการสอนวิชา จิต 101 จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อุไรรัตน์ วงศ์นวชาต. (2546). **ผู้หญิงยุคใหม่ในนวนิยายของโบตั๋น**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย-ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

เอมอร นิรัญราช. (2521). **ทัศนะทางสังคมในนวนิยายไทยสมัยรัชกาลที่ 7**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวนวรัตน์ เหรียญทอง
วันเดือนปีเกิด	28 กรกฎาคม 2518
สถานที่เกิด	เขตพญาไท กรุงเทพฯ
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	64/82 หมู่ 4 ถนนสุขุมวิท ตำบลบางเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ 10270
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	อาจารย์สอนระดับมัธยมศึกษา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนบางกอกพัฒนา 2/38 ซอยลาซาล ถนนสุขุมวิท เขตบางนา กรุงเทพฯ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2549	ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2546	ประกาศนียบัตรวิชาภาษาอังกฤษเฉพาะวิชาชีพ(ครู) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
พ.ศ. 2544	ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
พ.ศ. 2540	ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2537	มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนศรีอยุธยา